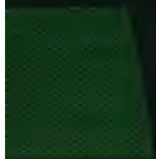
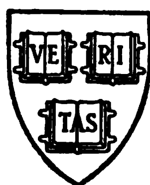

VE
RI
TAS

HUNGARY

1908. *A m. kir. földmivelésügyi minister kiadványa.* 2. sz.

A LEGUJABB ÁLLAMI TELEPITÉSEK MAGYARORSZÁGON

DARÁNYI IGNÁCZ
M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER
MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

LOVAS SÁNDOR
MINISTERI OSZTÁLYTANÁCSOS

104 ÁBRÁVAL ÉS RAJZZAL

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1908

Ára 2 korona

A m. kir. földmívelésügyi minister kiadványai:

*Kaphatók a m. kir. földmívelésügyi ministeriumban. Lelkészeknek tanítóknak és községi jegyzőknek — a meddig a készlet tart — **ingyen** küldetik meg, ha ezen kérelmükkel egyszerű levélben vagy levelező-lapon a m. kir. földmívelésügyi ministerium könyvtárához fordulnak.*

Alapszabályminta pinceszövetkezetek részére.

Állatorvosi közszolgálat államosításáról szóló 1900: XVII. t.-c.

Fatenyésztés.

Figyelmeztetés a Dél-Amerikából behozott [illegible] tárgyában.

Gazdasági munkások törvénykönyve.

Gyümölcsfáink s a szőlő kártevő rovarai.

Háziállataink téli teleltetése.

Hitelszövetkezetekről.

Kísérletügyi Közlemények IX.

Lucerna és a lóhere termesztése.

Magyar mezőgazd. közigazgatás.

Mesterséges fészekodvak alkalmazása.

Rövid útmutató a fekete üszők irtására.

Rövid útmutató a réti gyapjas pille ellen való védekezésre.

Rövid útmutató a mák [illegible] ellen való védekezésre.

Rövid útmutató a fákon [illegible] ellen való védekezésben.

Rövid útmutató a [illegible] irtására.

Rövid útmutató a hamvas vincellérbogár irtására.

Rövid útmutatás a csalogató vetések alkalmazására és a hesseni légy ellen való védekezésre.

Rövid útmutatás a gabonafutrinka ellen való védekezésre.

Rövid útmutatás a káposztamoly ellen való védekezésre.

Rövid útmutatás a mezei egerek irtására.

Rövid útmutató a sörárpa termesztésére.

Szőlőfajtáink rövid ismertetése.

Téli gyümölcs eltartása gyümölcskamarában.

Tanácsok gépek vásárlásánál.

Útmutatás a drótféreg ellen való védekezésre.

Útmutatás a ragadós száj- és körömfájás elleni védekezésre.

Útmutatás a cserebogár irtására.

Útmutatás a rügyfúró bogarak ellen való védekezésre.

Útmutatás a gyümölcsfák kártékony hernyóinak irtására.

Útmutatás a [illegible] bajainak meggátlására.

Útmutatás gabonamolyok irtására.

Útmutatás a [illegible] és [illegible] fertőtlenítésére.

Útmutatás a szőlőoltvány-iskoláknak kártékony rovarokról való megvédésére.

Útmutató a darazsak irtására.

Útmutató a [illegible] ellen való védekezésre.

Útmutató a pajzstetvek irtására.

Útmutató a lótetű ellen való védekezésre.

Útmutató a [illegible] árpabogár irtására.

Útmutató a mezei pockoknak foszforpilulákkal való irtására.

Vezérfonal a filoxerás szőlőknek szénkéneggel való gyérítésére.

Kaphatók Nagel Ottó bizományos könyvkereskedőnél (Budapest, VIII. Muzeum-körut 2. szám) és minden nagyobb vidéki könyvkereskedő utján.

Magyar nyelvű kiadványok:

Állami és magánménesek leirása. Ára 1 K.
Állatok, állati nyerstermények és ragályfogó tárgyak forgalmára vonatkozó rendeletek magyarázata. Ára 1 kor.
Állategészségügyi Évkönyv. 1896., 1898., 1899., 1900., 1901., 1902. Ára kötetenként 2 kor.
A gyümölcsfák és szőlő kártevő rovarai. Ára 60 fillér.
Árvédelmi füzesek telepitése. Ára 50 fillér.
Bosznia és Herczegovina mezőgazdasága. Ára 1 kor.
Duna és mellékfolyói mentén feltárt kőfejtő telepek leirása. Ára 2 kor. 50 fill.
Dunavölgy térképe. Ára 6 K.
Patenyésztés. VI-ik kiadás. Ára 1 kor.
Gazdaczimtár. Ára 30 korona.
Gazdasági munkás- és cselédlakások. Ára 10 K.
Gyümölcsfák kártékony hernyói irtása. Á. 20 fill.
Gazd. tudósitók évkönyve. 1907. Ára 1 kor.
Hadsereg-élelmezésről. Ára 60 fillér.
Közgazd. tanulmányok. Ára 3 kor.
Legujabb állami telepitések. Ára 2 kor.
Luczerna és lóher termelése. Ára 1 kor.
Gyümölcsértékesités és termelés külföldön Ára 40 f.
Hitelszövetkezetekről. Ára 40 fillér.
Háspárolók és desinfektorok. Ára 20 fillér.
Kisérletügyi Közlemények. I., II., III., IV., V. évf. Ára füzetenként 60 fillér.
Magas-Tátra turista térképe. Ára vászonra huzva 1 kor. 30 fill., egyszerű kiadásban 60 fillér.
Magyarország földmivelésügye 1901. Ára 1 kor. 1897—1903. évben. Ára 1 K.
Magyarország vizeiről. Ára 5 korona.
Magyar mezőgazdasági közigazgatás. Ára 2 kor.
Magyar pomologia (magyar és franczia nyelven). I., II., III. füzet. Ára egyenként 3 kor.
Mezőgazd. termények hamisitása. Ára 60 fill.
Mezőgazd. termények, termékek, czikkek, anyagok és borok hamisitásának vizsgálati módszerei. Ára 1 kor.
Mezőgazdasági termények chemiai vizsgálata. Ára 1 kor.
Mezőgazdasági termények magvizsgálata. Ára 1 korona.
Mezőgazd. vezérfonál néptanitók részére. Ára 1 kor.
Mezőgazdasági statisztika. I. kötet ára 20 K., II. kötet ára 30 kor., III. kötet ára 4 kor., IV. kötet ára 10 kor., V. kötet, ára 8 kor.
Nemes fűztermelés. Ára 60 f.
Nemzetközi madárvédelem. Ára 1 kor.
Peronospora elleni védekezésről. Ára 30 fillér.
Pisztrángtenyésztés. Ára 30 fill.
Szőlészeti kisérleti állomás közleményei. II. kötet. Ára 6 korona.
Szőlőoltványoknak előhajtással való előállitása. Ára 30 fill.
Telepitési törvényjavaslat. Ára 1 K.
Tagositási törvénytervezet. Ára 2 kor.
Utmutatás a komlót pusztitó állatok irtására. Ára 40 fill.
Téli gyümölcs eltartása kamrákban. Ára 60 fillér.
Természettan. Ára 1 kor.
Vadőr. Ára 2 kor.
Vezérfonál a philloxerás szőlőnek szénkéneggel való gyéritésére. Ára 40 fillér.
Vizitársulatokra vonatkozó statisztikai adatok. Ára 1 kor.

Német nyelvű kiadványok:

Jahresbericht über das Veterinärwesen in Ungarn 1896., 1898., 1899., 1900., 1901., 1902. Ára kötetenkint 2 korona.
Ueber die Kellereigenossenschaften. Ára 40 fill.
Anleitung zur rationellen Most- und Weinbehandlung. Ára 40 fillér.

1908. *A m. kir. földmivelésügyi minister kiadványa.* 2. sz.

A LEGUJABB ÁLLAMI TELEPITÉSEK MAGYARORSZÁGON

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER

MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

LOVAS SÁNDOR

MINISTERI OSZTÁLYTANÁCSOS

104 ÁBRÁVAL ÉS RAJZZAL

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1908

Előszó.

E munkának czélja az, hogy az 1894 : V. t.-cz. alapján létesült állami telepítéseket ismertesse.

Ehhez képest összeállítottam minden egyes telep keletkezésének és fejlődésének történetét. Jelen állapotukat azokkal az adatokkal igyekeztem megvilágítani, a melyek az elért eredmény helyes megitélésére a legalkalmasabbak és e részben a minister által évről-évre az országgyülés elé terjesztett jelentéseket is felhasználtam.

Nem mellőzhettem, a munka teljessége érdekéből, az egyes telepítések helyére vonatkozó régibb történeti adatok felsorolását sem, már a mennyire rendelkezésemre állottak. Ez adatokat a következő munkákból merítettem: «Bács-Bodrog vármegye monografiája» (Zombor 1896), dr. Szentkláray Jenő: «A csanádegyházmegyei plébániák története» I. kötet (Temesvár 1898), ugyanezen szerzőtől «Száz év Délmagyarország történetéből», Pesti Frigyes: «Krassó vármegye története» II. kötet (Pest 1884), az «Osztrák-magyar monarchia irásban és képben» II. és VII. kötete, Orbán Balázs: «A Székely föld leírása» V. kötet (Pest 1871), végül gróf Kemény József «Transilvania possessaria» czímű; az erdélyi muzeum levéltárában őrzött kézirata.

A mű lényeges anyagát részint a már említett ministeri jelentésekből, részint a hivatalos ügyiratokból állítottam össze, leginkább pedig a kincstári telepkezelők közbenjöttével, a kiknek e helyen köszönöm meg szíves közreműködésüket, a helyszínén gyüjtöttem. Köszönetet mondok továbbá azoknak a közigazgatási tisztviselőknek, lelkészeknek és mérnököknek is, a kik értékes tapasztalataikkal feladatomat megkönnyítették és az állami telepeken viruló kisgazdaságok némelyikének rajzát elkészítették.

Végül megjegyzem, hogy e munkának adatai 1906. évi október végeig terjednek.

Budapest, 1906 deczember.

A szerző.

Bevezetés.

Az 1894: V. t.-cz. megalkotásával törvényhozásunk a mezőgazdasági telepítés szabályozására az első lépést tette. E törvény megállapítja a telepítés módját és feltételeit, szabályozza a telepes és a telepítő közötti jogviszonyt és a magántelepítést hatósági engedélyhez kötvén, arra az államnak befolyást biztosít. Rendelkezéseinek egyik legfontosabb czélja a telepes megélhetésének és gazdálkodása sikerének biztosítása. E végből meghatározza a keletkező új kisgazdaság legkisebb és legnagyobb területét és gondoskodik a közlegelő kijelöléséről; továbbá kötelezi a telepítőt arra, hogy a középületekhez szükséges telkeket, az utak és utczák területét és ezenfelül még az egész területnek 5%-át közczélokra ingyen engedje át; végül a telepeket tulajdonul adja a telepeseknek, arra a néplélektani valóságra építvén, hogy a föld tulajdonjoga aczélozza a gazda munkaerejét és gazdaságának fejlesztésére irányuló buzgalmát.

A vételár megállapítása szabad megegyezés tárgya. Nem egészen úgy a vételár után járó kamat, a mely 5%-nál nagyobb nem lehet.

A törvény második része az állam által való telepítéssel foglalkozik és alapszerüleg kezelendő, csak telepítési czélokra (birtokvásárlás, házépítés és talaj-

javítás) felhasználható 6 millió koronát bocsát a földmívelésügyi minister rendelkezésére, kikötve azt is, hogy a tőke mindig biztosítva legyen és az alapba határozott idő alatt visszatérüljön. A telepekkel való üzérkedés megakadályozására, szabadkézből vagy birói árverésen való elidegenítésük esetén, az államkincstárnak elővásárlási jogot és a függő termésre zálogjogot biztosít, ha csak az elidegenítés nem a telepes egyenes leszármazói vagy házastársa javára történik. Kimondja a törvény azt is, hogy ha a telepes az évi járulékoknak két évi részletével hátralékban van, úgy az állam őt birtokából birói úton kimozdíthatja.

A törvény fontosabb záróhatározatai az új telepek községi szervezetére és a telekkönyv átalakítására vonatkoznak.

E törvényt (szövegét lásd a 339. oldalon) kiegészíti az 1897 : XXXII. t.-cz. 2. és 3. §-a. Ezek jogot adnak a törvény követelményeihez alkalmazkodó hazai pénzintézeteknek, hogy a telepítvényi ingatlanokra, mint jelzálogra bekebelezett követeléseik erejéig kötvényeket bocsássanak ki, de úgy, hogy a követelés tőkeösszege az esetleges előző tehertételekkel együtt a jelzálogul lekötött földbirtok becsértékének 75%-át meg ne haladja.

Habár e törvény a magántelepítésnél felmerülő hiteligények kielégítéséről gondoskodik, mégis hatósági engedélylyel csak egy magántelep létesült, t. i. Jánosfalva id. gróf Zichy Jánosnak nagylángi birtokán. Pedig 1894 óta alföldi nagy községeink és városaink többször bocsátottak ki a város határán kívül birtokot kereső néprajokat s e rajok szülőföldüktől messze fekvő vidékeken telepedtek le, új

tűzhelyeket építve maguknak a saját erejükkel szerzett közép- vagy nagybirtokon. Több helyen — sajnos — bedőlt házak, omladozó falak hirdetik, hogy az odacsalogatott alföldi nép földéhségét egy-két évi küzködés után kis vagyonával fizette meg és végre is földönfutóvá lett. Az e fajta telepítéseket, melyek a birtokvásárlás, vagy a parczellázás köpenyege alatt mennek végbe, alig lehet megakadályozni, mivel a törvény a telepítes fogalmát nem határozza meg és büntető határozai sincsenek.

A magántelepítést egyébiránt megnehezíti az, hogy a telepítő házankint 800 K kölcsönről tartozik gondoskodni, ha a telepesek házaikat felépíteni nem képesek. Nagy áldozatnak tünik fel a törvény által követelt közczélú területek, valamint az utak és utczák ingyenes átengedése is. E kötelezettség azonban csak látszólag terhes, mert a telepítőnek módjában áll a vételárat szabad egyezkedéssel úgy megállapítani, hogy abban a közczélokra szolgáló területek értéke is benfoglaltassék. Ezt cselekszi az állam is a vásárolt birtokokon, hogy a telepítési alap tőkéjét a törvény ellenére ne fogyaszsza. Csak első telepén, a nagysármásin tért el e gyakorlattól, a hol a közczélú ingatlanok értékét a telepesek által fizetendő vételárba nem számította be. De így járt el az ősi kincstári birtokokon eszközölt telepítéseknél is.

Minthogy a telepítési alap tőkéje számottevő telepítési akczió kifejtéséhez kevésnek bizonyult, az állam e czélra a nyolczvanas évek végén és a kilenczvenes évek elején bácskai, temesi és krassó-szörénymegyei sík és dombos kincstári erdőket jelölt ki és azokat fokozatosan betelepítette. Ezen erdők helyén

keletkeztek a 17. lapon 1—8. tételek alatt kimutatott szilágyi, gombosi, igazfalvi, facseti, temesrékási, bálinczi, monostori és mosniczai telepek, egészben véve 24,335 k. hold 1078 négszögöl területen, a miből Igazfalván 846 k. hold 700 ölet és Bálinczon 453 k. hold 52 ölet az állam magánosoktól vásárolt. A Királyhágón inneni telepek közül e szerint csak a sztancsófalvi létesült kizárólag a telepítési alap pénzén.

Szilágyi telepes község kiépítése és a mosniczai hozzátelepítés még nincs befejezve, mivel Szilágyiban 1225, Mosniczán pedig 909 kat. hold erdő fatömegét most használják ki és addig, míg a fakereskedők e területet át nem adják, — a mi 1908-ra, illetőleg Mosniczán 1910-re várható, — a telepítésnek ott szünetelnie kell. De eme vágásokon felül Bálincz vidékén már megint irtottak 5882 k. holdat és Valealunga környékén is irtanak már 3347 kat. holdat telepítési czélból. Ha ezenfelül figyelembe vesszük azt is, hogy az erdővágásokból Igazfalva környékén 608 kat.holdat a szomszédos községek részére legelőnek jelöltek ki, azt látjuk, hogy Bács-Bodrog, Temes és Krassó-Szörény vármegyékben az 1894 : V. t.-cz. alapján eszközölt telepítésekre és a kapcsolatos műveletekre eddig egészben véve 32,874 kat. hold erdő használtatott föl.

A telepes földek irtása, a bácskaiakat kivéve, hol a favásárló czégek az élőfát gyökerestől döntötték, részint a parczelláknak irtási kötelezettség mellett való bérbeadása útján, részint szakmánymunkával történt, még pedig évenkint 1000—1500 k. holdon. Igazfalván e munkát a telepesek maguk végezték az államtól kapott kölcsönnel. A kész kiadásokat a telepítési alap előlegezte. A telepitési alapból fedezte az állam az ősi kincstári

birtokokon létesített telepes házak építési költségét is, sőt Szilágyiban, Temesrékáson és Mosniczán a közérdekű munkák (középületek, vízszabályozás stb.) költségének egy részét is.

Az előlegezés azért vált elkerülhetetlenné, mert az államháztartás viszonyai annak idején nem engedték meg, hogy a régi és az új telepek gazdasági, kulturális és egyházi téren való támogatására nélkülözhetetlen összegek teljességükben az állami költségvetésbe állíttassanak be. Miután pedig iskolák, ovodák stb. nélkül a telepítés meg sem kezdhető, a pénzügyminister hozzájárult ahhoz, hogy a szilágyi telepesektől vételári kamatokban befolyó jövedelem $^1/_7$ része, Mosniczán és Temesrékáson $^1/_8$—$^1/_8$ része a közérdekű beruházások költségeire fordittassék és hogy e költségeket addig, a míg a kamatjövedelem a költségeket fedezné, a telepítési alap előlegezze.

Az előlegek idővel jelentékeny összegre szaporodtak fel. Az 1905. év végéig irtásokra 408,640 K 01 f-t, telepes házak építésére 932,786 K 08 f-t és közérdekű munkálatokra 275,365 K 55 f, tehát összesen 1.616,702 K 24 f. fordittatott, a mit a telepesek a közérdekü munkák költségeinek kivételével 50 év alatt 4% kamattal éppen úgy tartoznak törleszteni, mint a hogy a birtokukba átengedett föld vételárát törlesztik.

A kincstári birtokok eladásából befolyó jövedelem tudvalevőleg az állami háztartás rendkivüli bevételei között szerepel. Hogy azonban a telepítési alap állagának ennyire jelentékeny része 50 évre le ne köttessék, de az elszámolás egyszerűsítése végett is azokon a telepeken, a hol ilyen fajta követelések fennállanak, a telepesek által fizetett évi járulékokat mind-

addig a telepítési alap javára számolják el, a mig az alap követelése meg nem térül.

Maga az «országos telepítési alap», mely a telepítésre már kijelölt, vagy még kijelölhető sík, vagy dombos kincstári erdők mellett telepítési politikánknak egyedüli forrása, 1900-ig nem létezett és 1902-ig nem gyümölcsözött. A 6 millió koronát t. i. a pénzügyminister a törvény értelmében csak a tényleges szükséghez mért részletekben utalta ki. És pedig 1904-ben 2 millió, 1905-ben 1 millió, 1908-ban 1.800,000, végül 1900-ban az utolsó 1.200,000 K-t. Addig az állami telepítés költségeit törvényes felhatalmazás melletti kiadásként tették folyóvá és a bevételeket előirányzat nélküli bevételként számolták el az állam kiadásai, illetőleg jövedelmei között.

Az előbb említett utolsó részlet kiutalványozásával kezdődött az alapszerű kezelés. Ámde ez a részlet is hamar elfogyott. Sőt elfogyott az 1901. évi állami költségvetésben a telepítési alap gyarapítására előirányzott 160,000 K is, és ha a pénzügyminister 1902-ben pénztári készleteiből az alapnak 2 millió korona előleget 3% kamatfizetési kötelezettséggel nem ad, úgy az 1900 óta vásárolt birtokokon telepes házak talán még ma sem állanának. Ennek az előlegnek fel nem használt részét és az alapnak időközi jövedelmeit 3½% kamat mellett a magyar általános hitelbank gyümölcsözteti az állam javára.

Az alapnak kamatozó készpénze 1906. október végén 1.812,146 K 87 f. volt, noha az év elején a nagy mérvben igénybe vett pénztári készletek pótlására 240,000 koronát vissza kellett fizetni.

Az alapot a budapesti IX. ker. állampénztár ke-

zeli, számadását az aradi jószágigazgatóság, a kolozsvári telepítési felügyelőség és részben a ministeri számvevőség vezeti, s az utóbbinál összpontosul egész számvitele is.

Az állam a telepítési alapból ezideig a következő birtokokat vásárolta:

I. A Királyhágón túli vármegyékben.

1. 1893-ban **Kolozs vármegyében:**				
Nagysármás és Tuson községekben, gróf Teleki László, Sándor és Blankától 1.200,000 K-ért	3910	k. h.	—	□ ölet
2. 1894-ben:				
Nagysármás községben, Lázár Jánostól k. holdankint 306 K 90 f-ért	358	«	673	«
3. 1901-ben:				
Kara község és Kolos rend. tan. városban, báró Rottenthal Józsefné szül. Haller Anna grófnétól kat. holdankint 256 K-ért	1012	«	956	«
4. 1893-ban **Besztercze-Naszód vármegyében:**				
Magyarnemegye, Oláhnemegye és Oláhnémeti községekben, Lőw György és nejétől 150,000 K-ért ...	686	«	348	«

5. 1893-ban **Szolnok-Doboka vármegyében:**				
Vicze községben, Fogarassy Mihálytól 120,000 koronáért --- --- --- --- ---	835	k. h.	918	□ ölet
6. 1905-ben:				
Doboka, Szótelke és Poklostelke községekben gr. Teleki Imrétől 94.978 K 97 f-ért és életjáradék ellenében	2333	«	915	«
7. 1900-ban **Torda-Aranyos vármegyében:**				
Alsó- és Felsődetrehem községekben, báró Kemény Domokos és Páltól kat. holdanként 240 koronáért ---	2083	«	1450	«
8. 1903-ban ugyane községekben, Bornemissza Gyuláné szül. Kimpel Máriától kat. holdankint 240 koronáért --- --- --- --- ---	546	«	52	«
9. 1903-ban Alsódetrehem községben, Bornemissza Gyulától nyilvános árverésen 8829 K 75 f-ért	36	«	1359	«
10. 1901-ben Maros-Ludas községben, Eczken Sándortól 316,000 koronáért illetve 100,000 koronárt és életjáradék ellenében --- ---	1408	«	1046	«

11. 1901-ben Marosludas és Marosbogát községekben, gróf Andrássy Gyulától kat. holdankint 240 kor.-ért	2314 k. h.	398 □ ölet
12. 1900-ban **Kis-Küküllő vármegyében:** Bun községben, báró Szentkereszty Páltól nyilvános árverésen 310,000 koronáért	1246 «	1430 «
13. 1901-ben Bun községben és **Nagy-Küküllő vármegyében:** Fehéregyháza községben báró Szentkereszty Páltól nyilvános árverésen 22,000 K-ért	75 «	590 «
14. 1900-ban **Nagy-Küküllő vármegyében:** Fehéregyháza községben, Haller Lujza grófnőtól nyilvános árverése 350,000 koronáért	1278 «	258 «
Összesen ...	18126 k. h.	793 □ ölet.

II. A Királyhágón inneni vármegyékben.

15. 1895-ben **Krassó-Szörény vármegyében:** Bukovecz községben, Popp János örököseitől 204,000 koronáért	1798 k. h.	842 □ ölet

16. 1900-ban Bálincz községben, dr. Major Jánostól kat. holdankint 200 koronáért	453 k. h.	52 □ ölet
17. 1899-ben **Temes vármegyében:** Stancsófalva községben a csanádi róm. kath. káptalantól önkéntes árverésen 654,443 K 54 f-ért	4704 «	488 «
18. 1902-ben **Pozsonymegye,** Csákány és Alsócsölle községekben, a zirczi apátságtól 260,000 K-ért ...	1145 «	339 «
Összesen ...	8101 k. h.	121 □ ölet
A bukaveczi birtokból eladatott az erdővásárlási alapnak 62310 K 30 f-ért	757 «	1084 «
Marad tehát összesen ...	7343 k. h.	637 □ öl.

A vásárolt birtokok egész terjedelme 25,469 k. hold 1430 öl; vételára az illetékekkel, nyugtabélyeggel és kamatokkal együtt, de az elvállalt életjáradékok értékének beszámítása nélkül 5.080,232 K 63 fillér. Eczken Sándor 10,300 K életjáradékot élvez és az életjáradék utáni állami, megyei és községi adókat is a telepítési alap viseli; gróf Teleki Imrének életfogytiglan 18,000 K évi járadékot fizet az állam és a járadék után kivetett összes állami, törvényhatósági és községi adókat valamint a nyugtabélyegeket is viseli;

a gróf halála esetén pedig, ha neje őt túlélné, neje lép 14,000 K életjáradék és a fentemlitett kedvezmények élvezetébe.

Az erdélyrészi birtokok közül a buni és fehéregyházai birtokok a Székelyföld szomszédságában, Magyarnemegye oláh faluktól elszigetelten a Nagyszamos mellékén, Bethlen és Naszód között, a do-

Kincstári juhnyáj Karán.

bokai birtok a Kis- és Nagyszamos közötti dombos vidéken, a többiek a Mezőségen feküsznek.

A Királyhágón inneni birtokok Temesvár és Facset között terülnek el, a csákány-alsócsöllei (csallóközi) birtok kivételével, a melyet az állam egy idegen honosságú vevőnek kezéről ütött el.

A birtokokon az átmeneti idő alatt részint házi kezelés, részint bérleti gazdálkodás folyt és jelenleg

is házi kezelés alatt állanak még a buni és csákányi birtokok egészen, a detrehemi és karai birtokok pedig részben. A dokokai birtokot a kincstár jogelődje 1913-ig adta bérbe. A többieken már megtörtént a telepítés és csak a megüresedő telephelyeket hasznosítják bérlettel. A közelebbről jellemző adatokat, nevezetesen a művelési ágakra, a domborzati és talajviszonyokra vonat-

Szántás a felsődetrehemi kincstári birtokon.

kozókat az egyes telepek részletes ismertetésénél közöljük.

Máig 16 telep keletkezett, nyolcz ősi kincstári birtokon és ugyanannyi vásárolt jószágon.

A telepítési területet, a telephelyek számát, nagyságát és vételárát, továbbá a telepesek által fizetendő annuitásokat és egy kat. holdra eső hányadukat az idefűzött kimutatásban tüntetjük fel.

d á l k k					Jegyzet
nti e -öl	vételára	lesztési zlet	esik 1 holdra		
	K	K	f		
t o k o					
.	8000	.	.		
.	6000	.	.		
800	2800				* Ezenfelül irtási költség
800	6720				

Ha az egész akczió irányáról térkép nélkül akarunk tájékozást adni, fel kell említenünk, hogy Mosnicza, Temesrékás, Bálincz, Monostor, Igazfalva és Facset a Temes és a Béga völgyében, Stancsófalva a Temesnek egyik mellékágán fekszik, Temesvár és Facset között. E telepek lánczolata még nem teljes, de közeli összekötő kapcsokat alkotnak: Vadászerdő (magyar) Józseffalva (német), Gizellafalva (német), Bodófalva, (magyar), Bethlenháza (német és magyar) és Szapáryfalva (magyar) régebbi telepes községek és ezeken felül mind a két vármegyében, főleg pedig Krassó-Szörény vármegyében nagyobb kincstári birtokok, a melyek telepítésre alkalmasak. Gombos, Vicze és Magyarnemegye már a telepítés előtt lakosságuk többségében magyar községek voltak. Szilágyit német, magyar és sokácz községek övezik. A többi telepek az erdélyi belsö medenczének legalkalmasabb részén — a Mezőségen és a Székelyföld szomszédságában — fekszenek. Az előbbihez Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kolozs és Szolnok-Doboka vármegyék legtermékenyebb vidékei tartoznak és e területet fekete földje miatt az alföldi kisgazdák is kedvelik. Az utóbbit a székelyek lepik el.

A bácskai telepesek kizárólag a Bácskából, a délvidékiek jobbára a Tisza-Maros szögéből és Torontálból, az erdélyi részeken lévők leginkább az Alföldről, Maros-Torda vármegyéből, valamint Kolozsvár és Torda környékén lévő népesebb magyar községekből származnak.

Új község csak Igazfalván és Szilágyiban volt létesíthető, mivel a többi birtokok kisebbek, semhogy rajtuk legalább 150 gazdálkodó telepes elhelyezhető

lett volna. Igazfalva már megkapta a nagyközségi jelleget, Szilágyiban e czélból az eljárás még folyik, de az állam ajánlatára a törvényhatóság által megalkotott elöljáróság ott már 5 év óta működik.

Ha e két telepet és azokat sem tekintjük, a melyek magyar községeket nagyobbítottak meg, a fenmaradó 11 telepből a temesrékási, a bálinczi, a facseti, a nagysármási és a marosludasi járási székhelyeken élő magyar értelmi osztályt, iparosokat és kereskedőket erősítik magyar kisgazdákkal, a kik Marosludason és Nagysármáson a magyarságnak nemcsak vagyonban, hanem számban is túlsúlyt biztosítottak. Facseten ezt a németekkel szövetkezve érik el, Bálinczon pedig e nélkül majd csak akkor, ha e község a szomszédos Bodófalva telepes községgel egyesül, a melylyel már is össze van építve. Temesrékáson a németek megtartották túlsúlyukat.

A még hátralévő hozzátelepítések közül Fehéregyháza a székelység előőrse, Felsődetrehemen, Stancsófalván és Mosniczán a magyarság vagyoni és számbeli fölényben lesz a telepítés befejezése után, Kara és Monostor pedig egészen kis telepek. Az előbbi Kolos rend. tanácsú városra, az utóbbi Igazfalvára támaszkodik.

Az erdélyrészi telepesek mind magyarok, míg a bácskai és délvidékiek között minden tizedik-huszadik német.

Az egy faluban lévők rendesen egy felekezetüek, hogy a felekezeti terheket közösen könnyebben viselhessék és valláserkölcsi nevelésük e réven is jobban biztosíttassék. Ha létező községet erősítenek, vallásuk a magyar törzslakók vallásával, ha pedig ezek több felekezetre oszlanak, a többségével egyezik.

E gyakorlattól csak Marosludason tért el az állam, elhelyezve ott az ev. ref. és róm. kath. törzshivek számaránya szerint 105 ev. ref. és 36 róm. kath. vallású telepest. Igazfalván és Mosniczán néhány Békés vármegyei ág. hitv. ev. család is vegyült a kálvinista telepesek közé. Egészben véve 6 telep róm. kath., 9 ev. ref. és 1 vegyes felekezetű és amazok részére 709, a kálvinisták részére pedig 881 kisgazdaság van fentartva.

Közelebbről vizsgálva azt, hogy az állam a törvényt saját telepein miként hajtotta végre, arra az eredményre jutunk, hogy a középületekről mindenütt bőségesen gondoskodott és a közigazgatási, az egyházi, valamint a kulturális intézményeket is földbirtokkal a lehetőségig bőségesen látta el, sőt a hozzátelepítések eseteiben is ilyen czélokra legalább is az egész terület 5%-át jelölte ki, noha erre ilyen mértékben nem köteles. A betelepített 41,655 holdból a középületek telkei 50 k. hold 1468 ölet (0·12%), a közhasznú földek 2075 kat. hold 808 ölet (5%), az utak és utczák 1352 kat. hold 296 ölet (3·23%) foglalnak el; a telepesek kezén van 36,145 kat. hold 925 öl (86·79%) és a kincstár birtokában maradt 2030 kat. hold 1266 öl (4·86%).

A közczélú ingatlanokból legtöbbnek birtokába a községek jutottak, a melyek összesen 1033 kat. hold 584 ölet kaptak; utánuk 695 kat. hold 1452 öllel az egyházak és 397 kat. hold 140 öllel az iskolák és kisdedóvodák következnek. A piacz- és vásárterek, a temetők, faiskolák, epreskertek, nemesfűztelepek, anyaszőlők, vályogvető gödrök és dögterek mindenütt a községek részére vannak fentartva és ezért birtokuk-

ból rendes gazdasági használatra csak 669 kat. hold 957 öl alkalmas, a miből 169 kat. hold 800 öl jegyzői illetményföld.

A beltelkeket többnyire beépítve, a gazdasági kulturtelepeket beültetve, az utakat és utczákat a szükséghez képest szabályozva, hidakkal és áteresztőkkel ellátva adja át az állam a használatukra jogosítottaknak. Eddig 14 iskolaépület 37 tanteremmel és 25 tanítói lakással, 3 községháza és ugyanannyi jegyzői lak, 2 templom és 4 lelkészlak készült el. Négy templom építéséhez 92,500 korona, három lelkészlakéhoz 32,800 korona pénzsegélylyel és egy megfelelő kincstári épület ajáudékozásával, egy községháza és egy jegyzői lak építéséhez pedig 15,000 korona segélylyel járult az állam.

A községi faiskolákból 12 kat. hold 1169 öl, az anyaszőlőtelepekből 10 kat. hold 1258 öl, az epreskertekből 70 kat. hold 689 öl, a nemesfűztelepekből és gyümölcsfaiskolákból 12 kat. hold 940 öl van elkerítve vagy körülárkolva és beültetve. És hogy az utak építése körül némely telepen mi történt, azt részletesebben a stancsófalvi és az erdélyrészi telepeken ismertetjük.

A kulturális czélokra szolgáló ingatlanok, átadásuk után is, a kincstár tulajdonában maradnak, mert az iskolák és kisdedóvodák államiak. A törvény ugyanis kötelességévé teszi a telepítő államnak, hogy a népnevelés olyan berendezkedéséről gondoskodjék, a mely a nemzeti iránynak megfelel. Ennek feltétlen biztosítására pedig viszonyaink között legalkalmasabb az állami iskola, annál is inkább, mert így a telep megalkotásának állami jellege is kifejezésre jut. Az állami

iskola és kisdedóvoda egyébiránt a telepesre előnyösebb, mint akár a község, akár a felekezet által fentartott e nemű kulturális intézmények, mert a vallás- és közoktatásügyi minister az 1894. V. t. cz. alapján alkotott telepeken sem az 5%-os iskolai, sem a 3%-os kisdedóvodai adót nem követeli, hanem csak a szükséges helyiségek felépítését kivánja meg. Miután pedig ezek felállításáról a telepítő kincstár gondoskodik, a telepesnek, illetőleg a községnek csak az épületeket kell fentartania, tisztogatnia és a tanítói nyugdíjjárulékokat kell fizetnie.

A köznek rendelt javak közül csak a házhelyek a községi háztartásban szereplő földek és a templomföldek cserélnek tulajdonost az átadás, illetőleg a telekkönyv átalakítása után. Nem úgy a jegyzői, lelkészi és kántori illemények, a melyeket az illető tisztviselők a kirótt adók és más közterhek viselése ellenében ingyen használhatnak ugyan, de átadásuknál a kincstár a korlátlan felmondás jogát azzal tartja fenn, hogy az említett illetményföldeket a gazdasági év végén minden kártérítés nélkül be is vonhatja. Szükséges e fentartás azért, hogy esetleg érdemetlen egyének a közjavakat ne élvezhessék.

A kegyúri jogot a vele járó terhek miatt és a felekezetekkel való egyenlő elbánás kedvéért egy telepen sem gyakorolja az állam, de a telepeseket lelki szükségleteikben, felekezetre való tekintet nélkül, telhetőleg támogatja és e támogatást az egyházak szivesen is veszik igénybe. Az egyházi ügyeknek példás ellátása kiváló fontossággal birván, az állam nagy súlyt vet arra, hogy telepein oly lelkészek legyenek, a kik nemcsak a lelkiekben, hanem a kezdet sokféle nehézségeivel

küzdő telepeseknek egyebekben is megbizható és gondos vezetői.

A kimutatás adatai szerint a telepes kezére bizott kisgazdaság terjedelme nagyon különböző, — 15—37 hold — de jóval nagyobb a törvényben legkisebbnek kikötött 10 holdnál és ugyanazon a telepen rendesen egyforma.

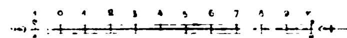
A törvény követelte legkisebb mértéknél nagyobb a beltelek is, t. i. többnyire 800 öl. Mivel még is több helyen ennyi alkalmas terület nem volt, Gomboson csak 600 öl, Facseten 630 öl és Nagysármáson 700 öl, viszont a hol lehetett, mint Karán, 1000 öles, Marosludason, Fehéregyházán és Monostoron pedig egy holdas a beltelek.

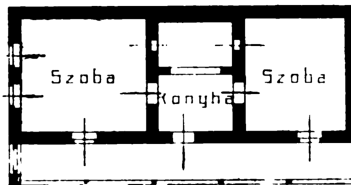
Ám a telepítés módja sem egyforma és míg a telepesek többsége a községekben lakik, addig Stancsófalván mindannyian külső tanyákon vagy szállásokon élnek és Marosludason is 121-en, Karán 14-en tanyáznak a külső határban. E tanyai telepesek belső telket nem kaptak. Felsődetrehemben a községtől 2$^1/_2$ km.-re külön falujok van és a mosniczai, valamint a monostori telepesek sem függnek össze közvetetlenül anyaközségükkel, a mennyiben amott a közlegelő, emitt a Béga folyó választja el őket egymástól.

A telepes házakat újabban az állam építi, hogy a telepesnek az első évek nehézségeit, — a mikor udvarát be kell építenie és az új gazdaságba be kell törődnie, — elviselhetőbbé tegye. A ház, bár méretben és külsőjének kiképzésében némileg eltérő módon, lényegben valamennyi telepen ugyanazon beosztással készült és egy nagyobb utczai, egy kisebb udvari szobából, középen pedig egy pitvaros kony-

hából áll, mely előtt, illetőleg a ház egész hosszában gerendás tornácz húzódik végig. Alapja rendszerint tégla, fala vályog, kéménye nyitott, mennyezete gerendás, az utczára és az udvarra két-két ablakkal. Homlokának orma a vidék szokásaihoz képest deszkázott vagy vályogos, teteje pedig cserép vagy fazsindely. A hol kő van, ott az alapokat, sőt Karán a falakat is kőből építették; ellenben Viczén a falak favázasak és vesszőből fonottak. A házépítés, a helyiségek feltöltése, kemenczék és tűzhelyek nélkül, 1360—1700 K-ba került és mivel a törvény értelmében csak 800 K házépítési költség adható, a Királyhágón túl 7—800 K-t, a délvidéken 1000 K-t köteles a telepes vételár fejében előre lefizetni, hogy a telepítési alapnak a 800 K-án felüli előlege azonnal megtérüljön. E foglaló erős rúgó arra, hogy a telepes új tűzhelyéhez szívósan ragaszkodjék és megfelelő tőke nélkül telephely szerzésére ne vállalkozzék. Ha pedig a várakozás ellenére házát mégis elhagyná, vagy rossz fizetőnek bizonyulna, úgy a foglalóul lefizetett első vétel-

Telepesház falazott orommal.

ári részlet megóvja a kincstárt a károsodástól. Az 1906. évben felépített telepes házaknál az állam egy lépéssel még tovább ment és már a feltöltésről, kemenczéről, kamráról, istállóról és az udvar bekerítéséről is gondoskodott.

A politika körén kívül eső feladatok legfontosabbjai a telephely nagyságának, a telepítés módjának és mindjárt hozzátehetjük, az annuitásnak meghatározása. E részletek helyességétől és összhangjától függ a telepes boldogulása és az egész művelet sikere. Ehhez képest szükséges, hogy megállapításukhoz azok is hozzászóljanak, a kik a vidék földművelési ügyeivel és kisgazdáinak ügyes-bajos dolgaival foglalkoznak.

Telepesház deszkázott orommal.

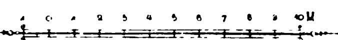
A gazdálkodás szabadságát, a haladás eme nélkülözhetetlen kellékét, az állam nem korlátozza, mert csak az adja meg feltétlenül a lehetőséget, hogy a nagybirtokon keletkezett új kisgazdaság egészen puszta állapotából idővel kertté alakuljon át. A telepes azonban, a ki egészen más viszonyok között nőtt fel, gazdaságában irányításra szorul és ezt azt irányt a felosztási terv szabja meg, a mely alapos megfontolás után az egyes művelési ágakat úgy arányosítja, hogy okszerű kihasználásuk esetén az egész kisbirtok, —

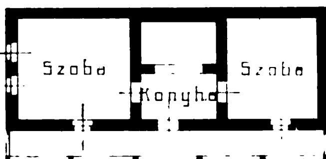
gazdájának tájékozatlansága mellett is, — már elejétől kezdve jövedelmező legyen.

A felosztási tervekkel az egyes telepek leírásában foglalkozunk részletesebben. E helyen csupán azt említjük meg, hogy közlegelő minden telepen van, melynek egy-egy telepest megillető jutaléka 2—5 kat. hold, rendesen 3 kat. holdnál nagyobb és csak Temesrékáson, Mosniczán, Igazfalván és Fehéregyházán kisebb.

Erdőjutalékot Bálinczon, Nagysármáson, Marosludason, Felsődetrehemen és Fehéregyházán kaptak a telepesek 1200 öltől $3^1/_2$ kat. holdig menő terjedelemben. Stancsófalván ez a jutalék 7 hold, Magyarnemegyén 7 hold és 993 öl, végül Viczén 14 kat. hold 565 öl. De míg legtöbb telepünkön az erdőgazdaságnak az a czélja, hogy a telepesek tüzi- és szerszámfaszükségletét idővel fedezze és Stancsófalván ezenfelül jövedelmező mellékforrásul is szolgáljon, addig Magyarnemegyén és Viczén a sovány földek csekély jövedelmét akarták vele kiegészíteni.

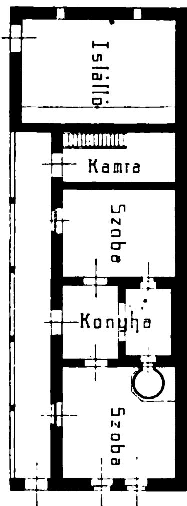

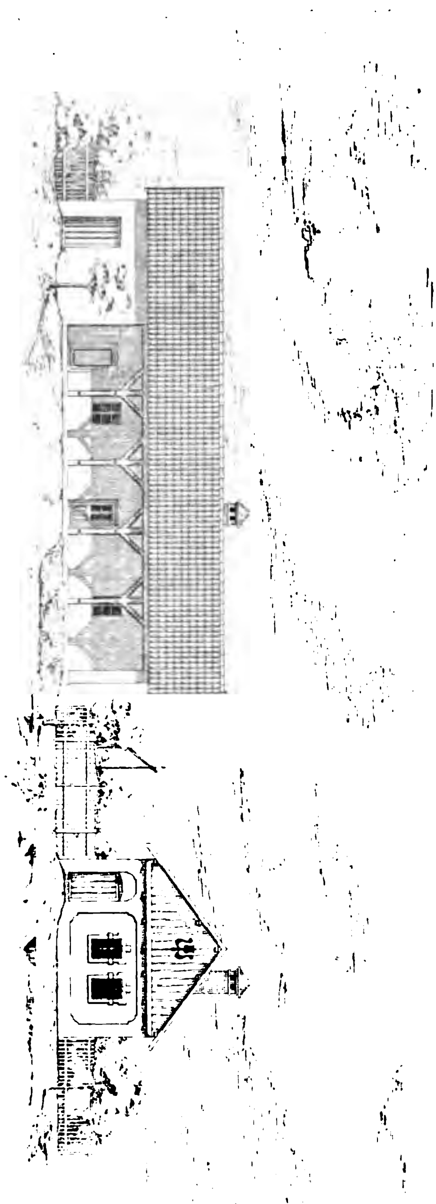

Telepesház az ország erdélyi részében.

A gazdaságot több oldalúvá teszi 800—800 öl szőlő Temesrékáson, Bálinczon, Karán, Felsődetrehemen, Marosludason, Viczén, Nagysármáson és

Stancsófalvi telepesház.

500 öl szőlő Igazfalván; továbbá Fehéregyházán $^{1}/_{2}$ hold komlós és 1000 öl gyümölcsös.

Kerti gazdálkodásra kiválóan alkalmasak telephelyenként Szilágyiban 1 $^{1}/_{2}$ hold, Igazfalván és Temesrékáson 1—1 hold, a marosludasi belső telepen 1000 öl kenderföld vagy káposztás a belsőségek közelében. Ugyanerre szolgálnak Bálinczon az elsőfordulóbeli szántóföldek, Monostoron, Marosludason és Fehéregyházán a rendesnél kétszer nagyobb területtel kijelölt kertek.

Természetes vízjárta kaszáló csak 8 telepen fordul elő $^{3}/_{4}$—3 kat. hold területű parczellákban.

Végül a szántóföld, melynek területe Viczét és Fehéregyházát kivéve, minden telepen nagyobb, mint a többi mívelési ágaké együtt véve, 7 telepen, u. m. Mosniczán, Stancsófalván, Monostoron, Nagysármáson, Marosludason, Felsődetrehemen és a karai külső telephelyeken, vagyis az összes kisgazdaságok 42%-án, 13$^{1}/_{2}$—25 hold területtel bir és egy tagban, Fehéregyházán két tagban, a többieken pedig három tagban fekszik. Legkevesebb a telephely szántóföldje Fehéregyházán, t. i. 9$^{3}/_{4}$ kat. hold, legnagyobb Stancsófalván 25, illetőleg a fordulós telepeken 18 kat. hold 970 öl. Viszont a fordulókban kiosztott legkisebb szántóföldi parczella 1 $^{1}/_{4}$ kat. hold Magyarnemegyén, a legnagyobb — 8 kat. hold 970 öl — Facseten.

A gazdálkodó telepes birtokánál jóval kisebb, — csak 4—5 hold — az a terület, a mely a munkás kezén van, a kiről a törvény azért gondoskodott, hogy oly helyeken, hol a napszámkereseti viszonyok kedvezőek, vagyonához mért fölbirtokot munkás is szerezhessen. Munkástelephelyek eddig csak a Temes és

Béga mellékén vannak s $^1/_2$ hold belsőségből, 1 hold legelőből és $2^1/_2$—$3^1/_2$ kat. hold egy tagban kiosztott szántóföldből állanak. Bálinczon $^1/_4$ hold szőlőt is művelhet a munkás, Facseten pedig 4 holdas tanyán lakik, a melynek végében közös legelő jutaléka terül el. A többi telepen közös a legelője gazdálkodó társáéval. Van ezenfelül Mosniczán 90 másfélholdas munkástelep, de első sorban temesvári iparos munkások részére, melyeket területüknek a városhoz való átcsatolása után fognak megszállani.

A legtöbb telepen iparosoknak, kereskedőknek és munkásoknak való házhelyekkel is rendelkezik az állam. E házhelyek legdrágábbak Marosludason, a hol két év alatt leendő beépítés kötelezettségével és az állam visszavásárlási jogának elismerésével négyszögölenként 70 fillérért kelnek el.

A telephelyek vételárát a kincstári erdők helyén keletkezett telepeken nagyobbrészt már a 90-es évek elején állapították meg az akkori földárakhoz képest méltányosan, a mai forgalmi árakhoz képest olcsón. Legdrágább az eladott föld Gomboson, kat. holdankint 400 K, legolcsóbb Igazfalván, a hol irtatlan állapotban kat. holdankint 100 K volt az ára.

A telepitési alapból vásárolt jószágok közül eddig csak a viczei és a magyarnemegyei birtokok ára bizonyult oly drágának, hogy kamatleszállítással sem lehetett eddig a telepesnek elviselhetővé tenni. Többi birtokait a forgalmi árakon szerezte meg az állam és bár a fehéregyházi birtokról 22.000 K-t hárított át a marosludasira és a karai birtokról 9000 K-t a detrehemire, ezt nem azért tette, mintha a fehéregyházi és karai birtokokat becsértékükön felül vette volna, hanem csupán

azért, hogy mint a négy telep kisgazdái várható jövedelmükhöz képest lehetőleg egyenlő helyzetbe jussanak. A telepest különben kevésbé érdekli kisbirtokának ára, mint inkább törlesztési részlete és annak egy holdra eső hányada. Ez pedig az ár mellett a törlesztés tartamától és a kamatlábtól függ.

A törlesztés ideje valamennyi telepen 50 év, a kamatláb pedig a bácskai és délvidéki kincstári, valamint vásárolt birtokokon 4%, az erdélyrészi vásárolt birtokokon pedig, a melyek tagadhatatlanul drágábbak voltak, 3%, végül a legrégibb telepeken, u. m. Nagysármáson, Magyarnemegyén és Viczén 2%. Két százalékos kamatot fizet az Igazfalvához 1898-ban hozzátelepített 46 család is, a kik jobbára a bukoveczi vásárolt birtokon gazdálkodva, még így is sokkal nagyobb évi járulékkal voltak terhelve, mint régebben odaköltözött szomszédaik.

Az olcsó kamat mellett a telephelyek szerzését az a körülmény is nagyon megkönnyíti, hogy az első két évben, — Erdélyben az első háromban, — csak kamat (2—3%) fizetendő s a törlesztés csak a 3—4. évben kezdődik. Ugyane czélból Stancsófalván, Viczén és Karán a fiatal erdő árának törlesztése csak a 11-ik, illetőleg Karán a 21-ik évben kezdődik és éppen úgy, mint az egész telephely törlesztése, az 50-ik évben végződik.

Ugynazon a telepen a telephelyek vételára nem mindenütt egyenlő. Marosludason és Stancsófalván a tanyai telephelyeket talajuk minőségéhez és fekvésükhöz képest osztályozták, sőt Marosludason az értékben mutatkozó különbözetek eloszlatása érdekében a telephelyeket még különböző területtel is osztották ki. Mindent egybevetve telepeinken az annui-

tásnak egy kat. holdra eső hányada a lakóház költségét is betudva, 5·89—18·62 K. Legkisebb Igazfalván és legnagyobb Gomboson, de Magyarnemegye és Vicze kivételével mindenütt alacsonyabb, mint a hasonló minőségű földekért fizetett haszonbér.

Az annuitás mindenkor utólagosan november hó 1-én esedékes, de a telepesnek szabadságában áll rendkívüli törlesztést is teljesíteni.

A telepítés általános tervét, nevezetesen azt, hogy mi a czélja, mennyi a területe, közhasználatra mily nagy terület van fentartva, továbbá a telephelyek számát, nagyságát, művelési ágait, árát és ennek törlesztési módozatait okiratba — a telepítési okiratba — foglalja az állam, szabályozva abban a kincstár és a telepes közötti jogviszonyt is. Az okirat a szerződés megkötéséig az adásvevési szerződést pótolja, a mely a telekkönyv átalakítása után lesz megkötve.

A telepitési okirat fejlődésének négy fokát a függelékben felvett minták mutatják. Kivehető az újabb mintákból, hogy az állam elő- és visszavásárlási jogát nemcsak a telephely eladása, vagy birói árvereztetése esetén kivánja érvényesíteni, hanem akkor is, ha a telepes birtokán állandóan nem lakik, azt saját erejével nem műveli, vagy ha magaviseletével a telep fejlődésének és az összességnek kárára van. E határozatok czélja megakadályozni, hogy a telephely hasznaiban a telepes mellett idegenek is osztozkodjanak, a telepet oda nem illő elemek eláraszszák, vagy belbékéjét megzavarják.

Még e határozatoknál is hatályosabban biztosítják a telepítés czélját az 1903 óta érvényes telepítési okiratok, melyek a kincstárnak jogot adnak a visszavásárlásra, ha a telephely tulajdonosa:

1. a telephelyről 30 napnál tovább igazolatlanul távol van;

2. telephelyét egészben vagy részben másnak, mint törvényes leszármazóinak vagy házastársának bérbeadja, használatra vagy haszonélvezetre átengedi, két év alatt telepét a telepítési okirat határozatainak megfelelően be nem építi, vagy be nem rendezi, telephelyét a kincstár beleegyezése nélkül jogügylet útján jelzáloggal megterheli, vagy végül telephelyét más telekkel gazdaságilag vagy jogilag egyesíti, esetleg részekre felosztja;

3. bűntettért, vagy nyereségvágyból eredő vétségért egy évet meghaladó szabadságvesztésre jogerősen el lett itélve;

4. magatartásával, ismételt figyelmeztetés után a telep békéjét megbontja, vagy annak fejlődését akadályozza;

5. magyar állampolgárságát elvesztette;

6. a telephely megszerzéséért járó vételár után esedékes első két évi kamatokkal, vagy a további években vételár és kamatok fejében fizetendő járulékoknak legalább 2 évi részletével hátralékban van; végül

7. ha a telephely végrehajtási árverése el van rendelve.

Visszavásárlási árúl szolgál a vételári tőke törlesztésére már befizetett összeg.

A kincstár visszavásárlási joga a telephely tulajdonjogának az első telepes nevére való telekkönyvi bekebelezésétől számítandó 50 év elteltével szünik meg még akkor is, ha a vételár előbb egészen ki lenne fizetve; ha pedig a telepes az 50 év letelte

után a telepítésből kifolyólag a kincstárnak még adósa volna, a visszavásárlási jog a tartozás kiegyenlítéséig a kikötött 50 éven túl is érvényesíthető.

A visszavásárlási jog miként való gyakorlása és a telepítési feltételek egyéb részletei a mellékletül idezárt telepítési okiratokból vehetők ki.

E kissé bonyolódott jogviszony az életben sok fogas kérdést vet a felszínre. Nem volna teljes a kép, a mit e viszonyról adni óhajtunk, ha megfeledkeznénk a telephely családi fészkének lelkéről, a telepes feleségéről. Ő nem birtokos vagy tulajdonostársa, hanem készfizető kezese az urának.

A milyen lelkiismeretesen jár el az állam, mikor a telepes megélhetéséről gondoskodik, éppen olyan méltányos és humánus, ha a telepessel szemben jogait érvényesíti. Áll ez különösen a vételári tőke és kamathátralékok beszedésénél és behajtásánál követett eljárására nézve.

Ha a telepes évi járulékait pontosan nem fizeti, a kezelőtiszt fizetésre szólítja fel, a lerovás módjára kioktatja és ha szükséges, még a postautalvány kiállításánál is segédkezik. A felajánlott bármely csekély összeget elfogadja és az adóhivatalba beszállítja. Ha pedig békés eljárása eredménytelen, a lejárattól számított ötödik hónap végén a hátralékot a kincstári ügyészségnek mutatja ki, a ki újbóli felhívás után, a peres eljárást csak a hatodik hónap végén indítja meg, feltéve, hogy a jószágigazgatóság, vagy a telepítési felügyelőség vele egyetértőleg a gazdasági év végéig terjedő fizetési halasztást a telepesnek nem ad.

A kincstári ügyész a sommás eljárást veszi igénybe és ha a követelés két évi járuléknál kisebb, a fény-

űzési, vagy más, a telepes által nélkülözhető tárgyakat foglaltatja le abban az esetben, ha ezen végrehajtástól visszatetszés okozása nélkül, a hátralékos telepes fizetési készségének előnyös befolyásolása joggal remélhető. Rendesen a függő termés, vagy a telephely azon részének haszonélvezetét veszi végrehajtás alá, a mely a telepes megélhetéséhez nem feltétlenül szükséges és zárgondnokul mindig a kezelőhivatal valamelyik tisztjét ajánlja, ki zárgondnoki díjat nem számíthat fel.

A legsúlyosabb fegyverrel, a visszavásárlással, vagy a kimozdítással, csak abban az esetben él a kincstári ügyész, ha a telepes kettőnél több évi járulékkal tartozik, a hátralék másként be nem hajtható, sőt ha biztosítható is lenne az, a telepes a nehézségekkel megküzdeni és kis birtokát megtartani előreláthatólag képtelen. A visszavásárláshoz vagy kimozdításhoz azonban külön ministeri engedély kell és hogy ez mily ritkán adatik meg, illetőleg történik, kitünik abból, hogy 13 év alatt bírói ítélet alapján telephelyétől csak 10 telepes búcsúzott el és pedig az esetek többségében azért, mert a kimozdítás más okból is a kincstár, illetőleg a telepítés érdekében állott.

Ha ily okok fenn nem forognak, az eljáró közegek igyekeznek a telepest reábírni arra, hogy telephelyéről, a leszámolás szerint neki kijáró összegnek megtérítése ellenében mondjon le, vagy azt önként olyan vevőnek adja át, a kit a kincstár alkalmasnak ítél. Lemondás esetén függő termését és birtokát még a gazdasági év végéig használhatja, ha a leszámolásnál jogosan érvényesíthető követelései meghaladják tartozásait.

Hogy az állam olyan ritkán jut abba a kényszerhelyzetbe, hogy visszavásárlási, vagy kimozdítási jogá-

val éljen, annak leginkább három oka van: fizetőképességet teremt telepese számára, újabban gondosan kiválogatja a telepeseket és a fizetési készségüket is fejleszti. Azokon a telepeken, a melyeken a kiválogatás nem gondosan történt, vagy a mikor még az Amerikába való csábítás kisgazdáinkat a vándorláshoz annyira hozzá nem szoktatta, mint ma és e miatt az állam a benépesítés gyorsítása végett a folyamodókkal szemben elnézést gyakorolt, ott a telepítés izmos fejlődését még ma is nyilt sebek akadályozzák, a melyek a ki- és bevándorlásban és a vételári hátralékok szaporodásában nyilvánulnak.

Jelenleg — bár a folyamodó kérvényében okmányokkal, legegyszerübben községi bizonyítványnyal tartozik igazolni vallását, életkorát, családi állapotát, gyermekeinek számát, foglalkozását, kifogástalan erkölcsi életét és vagyoni állapotát, nevezetesen azt is, hogy ingatlanokban, gazdasági élő és holt felszerelésekben, valamint készpénzben összesen mennyi vagyona van? hogy továbbá adósságai nincsenek, vagy ha volnának, azok mily összegre rúgnak és milyen természetüek? mégis mielőtt a minister valamely kérvény felett határozna, a helyszinén is meggyőződést szerez a folyamodó életviszonyairól és különösen arról, hogy a nehézségekkel megküzdeni képes lesz-e. Ha a határozat kedvező, a kikötött biztosíték letétele után a telepes sorshúzás útján kapja meg a teljesen egyenlő értékű telepek közül a neki járó birtokot.

Telephelyre csak jóravaló kisgazdák, mezei munkások és gazdasági cselédek tarthatnak igényt, ha a telepítési okiratban megállapított vagyonuk (rendesen 2000, kivételesen 3000 K) megvan.

A telepes közvetlen vezetése a közöttük lakó telepkezelőtiszt feladata. Ez támogatja őt tanácscsal, őrködik a felett, hogy illetéktelen követelésekkel meg ne terheljék és arra is figyel, hogy a község és az egyház háztartásában a takarékosság követelményei érvényesüljenek. Oda hat, hogy a telepes minden kötelességének eleget tegyen és minden kínálkozó alkalommal figyelmezteti őt a kötelesség teljesítésére és azokra a következményekre, a melyek megszegéséből származhatnak. A kezelőtiszt tartozik a telep fejlődését minden téren előmozdítani és kezdeményezőleg vagy támogatólag eljárni a tenyészállatok beszerzésénél, baromfitenyésztésnél, szövetkezetek megalakításánál, szóval mindenben, a mi a telepen levő kisgazdaságok virágzására és arra szükséges, hogy a telepes szorgalmasan munkálkodva magának és családjának jólétét biztosíthassa.

Ma már ezernél több telepes élvezi a jó módot. Ha nincs alkalmunk erről a helyszinén meggyőződni, bizonyíthatják a telepről vezetett számadások is. E számadásoknak a végső sommái ime ezek:

A telepesek lefizettek

1905. év végéig	1.975,594 K	43	f-t,
1906-ban	369,520 K	57	f-t.
Összesen	2.345,105 K	—	f-t.

Ezzel szemben volt hátralékuk

1906. októberben ... ... 149,208 K 93 fill.

vagyis az 1905. év végéig előírt tartozásuknak 7·5%-a.

E számok minden más bizonyítéknál fényesebben igazolják azt, hogy az állam az 1894: V. t.-cz. keretében a telepítés helyes módját megtalálta.

1.

Szilágyi telepesközség.

(Bács-Bodrog megye.)

Bethlen András gróf volt földmívelésügyi minister 1892-ben egy új magyar község alapját vetette meg, a mikor a kis római sáncz mellett fekvő apatini, bácsszentiváni és szondi kincstári tölgyerdők területét telepítésre jelölte ki s az erdők kiirtását rendelte el. Ezek az erdők akkor kerültek az állam tulajdonába, a mikor szavojai Jenő győzelmes fegyverei az országnak ezt a részét is visszahódították a töröktől.

A mohácsi vész előtt Anjou Erzsébet királyné, a lázadó Horvátiak, a Garaiak, a Beküni, Szentiványi, Maróthi, Zakai és más családok voltak az említett falvak földesurai. Hogy ez a vidék valaha milyen népes volt és lakói milyen nyelvet beszéltek, arra a gyéren fenmaradt okmányokból lehet következtetni, a melyek szerint a szóban forgó három község által befoglalt területen Apáti, Arnat és Ujfalu mezővárosok, Zond vára, továbbá Csentetótfalu, Szentiván és Széplak helységek állhattak.

A törökvilágban — különösen 1526 után — néptelenné vált a Bácska. Szulejman szultán ugyanis Budavár eleste után erre vette útját s elfoglalva a

várakat és a magyar táborokat, a Duna-Tisza közén a népnek százezreit pusztította el.

Mikor aztán 170 keserves év mulva a török uralom megszünt, a közeli és távoli vármegyék magyarsága sűrű csapatokban lepte el a felperzselt falvakat; itt helyezkedtek el egy időben a Balkán országokból menekült szerbek, bunyeváczok és sokáczok is, a kik királyi oltalomban és kiváltságokban részesültek; sőt tótok és rutének is tódultak ide a felvidékről. De a minden bíztatás nélkül önként bevándorolt, vagy az idegen járom alul idemenekült nép, mely a kincstár által megjelölt helyeket szállta meg, egymagában nem volt képes az egész vármegyét betölteni, annál kevésbbé, mert a határok őrzéséről is sűrű telepítéssel kellett gondoskodni. Megindították tehát a németek bevándorlását Ausztriából, Svájczból és Németországnak leginkább a rajnamelléki vidékeiről. A németek beözönlése hatvan évig tartott, mialatt újabb és újabb községek alakultak a régiek romjain és a fenmaradt falvakban új utczák keletkeztek a szaporodó lakosság befogadására.

Apáti elpusztult magyar mezőváros helyén így keletkezett 1750-ben és az 1763—68. években Apatin község 555 német telepessel, Szentiván helység helyén Prigleviczaszentiván (ma Bácsszentiván) 232 sváb telepessel és így jutottak Szondon (előbb Szonta, Zondvára) sok viszontagság után békés otthonhoz a sokáczok.

Mikor ez a népvádorlás II. József király halálával véget ért, a magyarok a vármegyének leginkább északi, középső és tiszamelléki részét lakták, a dunamelléki, valamint a déli részeken a svábok és szer-

bek voltak többségben; a kincstárnak óriási uradalmai pedig szétfoszlottak és csak elszigetelt birtoktestek maradtak meg, a melyek eladások folytán később is folyton veszítettek terjedelmükből.

Apatin vidékén 6386 kat. hold 438 négyszögöl tölgyerdő maradt a kincstár birtokában és pedig az apatini határban 4329 kat. hold 656 négyszögöl, Bácsszentiván községben 1576 kat. hold 909 négyszögöl, Szondon 480 kat. hold 473 négyszögöl. E birtok fekvése egészen sík, földje fekete és hellyelközzel annyira televényes, hogy szinte kimeríthetetlennek látszik; de mind e jeles tulajdoságai mellett sem versenyezhet termékenység dolgában a Bácskának többi áldott vidékeivel, mert nagy része erősen szikes és helyenkint mocsaras legelőkből áll. A szántóföldeken is sűrűn fordulnak elő fehérlő szikes foltok, a melyek a föld termékenységét csökkentik. Ezért és mivel a kérdéses erdőterület egynegyed része a Duna árterében feküdt és az ármentesítésen felül még költséges belvízlevezetést is igényelt, a kincstár a telepesekkel szemben az ekevassal művelendő parczellák eladási árát kat. holdankint 360 K-ra, a legelők és beltelkekét pedig 160 K-ra mérsékelte.

A telepítés többi feltételeit a 374 lapon egész terjedelmében közölt telepítési okiratban állapította meg a minister és az erdő irtásának haladásával 1899-ben 80, 1900-ban 75 és 1903-ban további 30 telepes házat felépítve, ugyanannyi telephelyet be is töltött. A Szilágyiban elhelyezendő 260 családból azonban jelenleg már 188 lakik ott, mert két telepes a sajátjából építette fel lakóházát, egynek pedig a külső határban egy megüresedett erdőőri lak jutott

tanyául. A többi 72 telephely betöltésére a folyamatban lévő erdőirtási munkák befejezése után 1909 vagy 1910-ben kerül a sor.

A telepesek kivétel nélkül bácskai róm. kath. vallásu kisgazdák és jobbmódú mezei munkások. A telephelyek szerzésének jogosultságát azért kötötte a kincstár a bácskai községek illetőségéhez, mert ott fölös számmal laknak olyan józan, szorgalmas kisgazdák, a kik habár készpénzben, ingatlanokban és gazdasági felszerelésben annyi vagyonnal birnak, hogy a telephely vételára fejében 1000 K-t előre lefizethetnek, családjukat az első termésig tisztességesen eltarthatják és gazdaságukat épületekkel, állatokkal és eszközökkel feszerelhetik, még sem tudnak szülőföldjükön terjeszkedni, mivel ott a kisbirtok erős kezekben van.

Az óhitű szerbek kivételével, a vármegyének majdnem összes népfajai, ha más arányokban is, képviselve vannak az új telepesközségben. A magyarok, németek, bunyeváczok, sokáczok és tótok egymás mellett és elvegyülve éppen úgy élnek Szilágyiban, mint kint a vármegyében, a hol a magyar község mellett német és valamivel messzebbre bunyevácz vagy sokácz falu található.

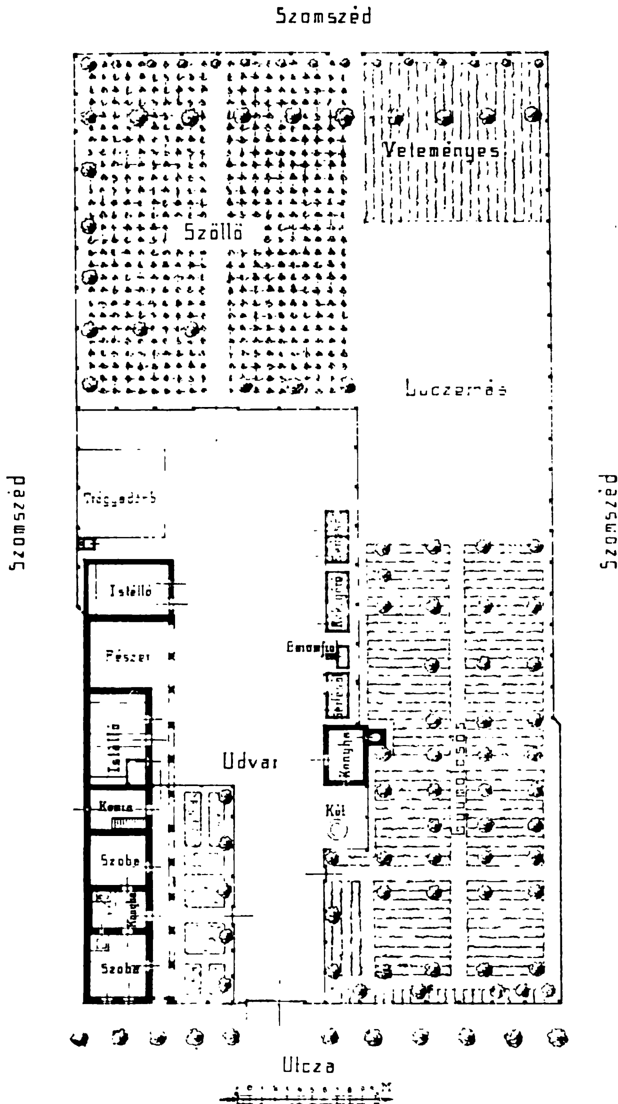
Uj tűzhelyet kaptak Szilágyiban: a Tisza vidékéről egy ókanizsai, nyolcz zentai, tizenegy moholi és tiz óbecsei család; a megye északi részéből öt szabadkai, egy mélykúti és három madarasi kisgazda; a Duna mellékéről két-két bajai, báthmonostori, dávodi és herczegszántói, egy baracskai, kilencz apatini, három bácsszentiváni, huszonegy doroszlói, tizenkét bácskertesi és kilencz szilágyi lakos; a közép

Bácskából hat csantavéri és ugyanannyi nemesmileticsi, három-három regőczei és kulai, nyolcz kishegyesi és négy veprődi család; végül a déli Bácskából harmincz temerini, öt ókéri, két péterrévei, egy-egy boróczi és bácsujfalusi kisgazda. Közülök huszan német, huszonegyen szláv hangzású nevet viselnek, de nyolcznak-tiznek kivételével, akik nyelvünket még törik, a többiek jól beszélnek magyarúl.

Habár telepeseink ősei 120—200 év előtt mindenből kifosztva tértek vissza feldult ősi családi fészkükbe, vagy a sorstól üldözött szegény emberek módjára szerencsét vadászva kerestek megélhetést, oltalmat és új hazát, a Bácskában véglegesen letelepedve saját és ivadékaik kitartó munkájával mégis olyan módos helyzetbe jutottak a most útrakelő utódok, hogy majdnem 600,000 K-t érő ingóságok és ingatlanok birtokával foglalták el új falujokat. Ebben a vagyonban 78-an 2—2000 K-val, 40-en 2—3000, 21-en 3—4000, 27-en 4—5000, 9-en 5—6000, végül 6-an 6000 koronánál nagyobb értékkel voltak részesek. A vagyonosabbak természetesen képesek lettek volna két vagy több telephely szerzésére is; de ebbeli kérelmüket a pályázók sokasága miatt csak annyiban vehette a kincstár figyelembe, hogy egy folyamodónak két telephelyet adott és 17 fiunak külön telephelyeket engedett át apjuk kezessége mellett. Ezért többen a korábbi lakóhelyen levő földjeikből csak annyit adtak el, a mennyinek árából szilágyi gazdaságukat felszerelhették, megmaradt földjeiket pedig bérbe adták, vagy mivelésüket külön háztartásban élő gyermekeikre bizták; négyen pedig a szomszédos Szond községben vásároltak földet,

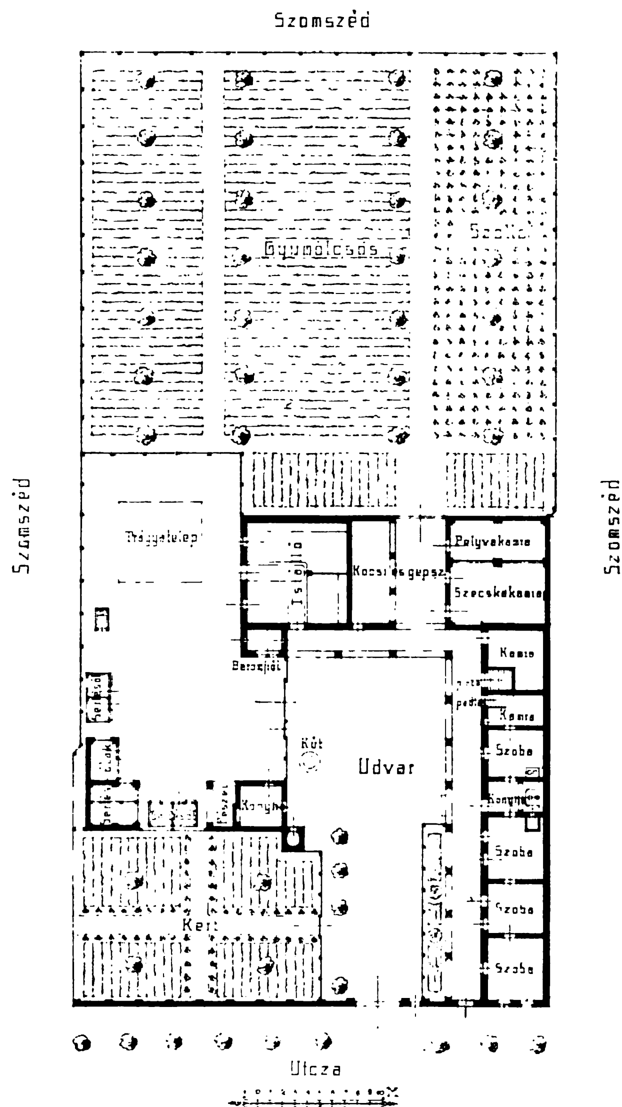
mostanáig összesen 68 holdat, a mit Szilágyiból saját erejükkel mivelnek.

Szilágyiba érkezve mindenki házát és telkét

Kovács Mihály telepes belsősége.

igyekezett rendbe hozni. A ház helyiségeit: az utczai és udvari szobát, a közbülső pitvaros konyhát, nemkülönben a tornáczot földdel feltöltötték és lesimí-

Hess Péter telepes belsősége.

tották; a szobákat kályhával vagy kemenczével, a konyhát tűzhelylyel látták el. Telkét mindenki bekerítette, még pedig módjához képest az utczán téglafallal vagy deszkával, a szomszédok felől deszkával vagy léczczel. Léczkerítéssel választották el az udvart is a veteményes kerttől; ebbe rendszerint szőlőt is ültettek. Az istállókat többnyire a ház végébe, azzal egy födél alá, a nyitott színt az istálló mellé, a sertésólat az udvar egyik sarkába építették. Az udvart különben sokan téglával burkolták, gémes vagy kerekeskút nélkül pedig

Kovács Mihály telepes háza.

nincsen telek. Minden második háznál elkészült már a tengeri góré is, sőt 95 udvarban a már említett gazdasági épületeken felül oly különálló épületet is találunk, a melyet magtárnak, pajtának, nyári konyhának, vagy más efféléneк használnak.

A kincstár által 1346 K átlagos költséggel épített lakóházat csak 10 telepes hagyta meg eredeti állapotában. Negyvenöt háznak új utczai homlokzata van; negyvenkettőnél a tornácz faoszlopait téglaoszlopokkal váltották ki; a deszkamennyezet 136 házból tünt el,

helyet adva a simára tapasztott sártekercsfödémnek. Sok házban a kincstár által épített boltozott kémény helyett orosz kéménynyel távolítják el a cserépkályhák és takaréktűzhelyek füstjét, deszkával padolták az utczai szobát, téglával a konyhát és tornáczot. Ma már a harmadik utczai ablak sem ritka, a mely egy keskeny nyári ebédlőbe vagy pihenőbe világít be. Némely ház csinos ablakpárkányaival és utczai ereszével kisvárosba is beillenék.

Kovács Mihály telepes udvara.

A kétoldalt felárkolt egyenes utczák, az árkokon fából, téglából vagy betonból készített hidak és áteresztők, a tiszta házak és a téglázott járdák, végül az egyszerű, csinos középületek kellemes külsőt adnak az új községnek, bár az utczai eperfasorok és az udvarokban és kertekben sűrűn ültetett gyümölcsfák még nem nőttek a házak fölé.

A középületekből készek: a négy tantermű állami iskola két tanítói lakással; továbbá két külön

tanítói lakás, a melyek most a jegyző lakásául szolgálnak; aztán a kisdedóvoda, a lelkészlak, az ideiglenes községháza és a templom. Az utóbbi még nincs berendezve; építése 65.000 K-ba került, a miből a vallás-alap 20.000 K-t, a kincstár 26.500 K-t vállalt el. A többi középületeket az állam építette. Az állami iskolába 235, a kisdedóvodába 95 gyermek jár.

Csinos házakat építettek az iparosok, kereskedők és mezei munkások is a részükre kijelölt 800 négyszögöles telkeken, a melyeket előre lefizetett

Lelkészlak és állami iskola.

3—300 K árban vásároltak a kincstártól két év alatti beépítés kötelezettségével. E telkekből a község pásztorlak és apaállatistálló czéljára egyef, a tejszövetkezet egyet, iparosok és kereskedők 14-et, mezei munkások 8-at szereztek meg.

Ipart vagy kereskedést űz 1—1 kőműves, ács, kádár, csizmadia, szabómester és bognár, 2—2 asztalos, kovács, szatócs és korcsmáros. A szülésznőnek telephelye van és a telepesek között még egy kovács és egy korcsmáros is van.

A község magyar lévén, utczáit nevesebb államférfiainkról és költőinkről, a templomteret Szilágyi

Dezsőről nevezte el. Kint a határban megszünt a szláv és német düllőnevek (Berdarics, Grabovácz, Junakovics, Oberwald, Habereck stb.) használata és helyükbe magyar elnevezések (Csikér, Római sáncz, Csádalja, Vizér stb.) léptek. A telepes község Darányi Ignácz

Róm. kath. templom és Szilágyi Dezső mellszobra.

földmivelésügyi minister kezdeményezésére Szilágyi Dezsőről az ő emlékezetére neveztetett el a községi és egyéb helynevekről szóló 1898: IV. t.-cz. 5. §-a alapján.

Maga a nép vallásos, józan, szókimondó és mindenekfelett dolgos. Szereti a tisztaságot és a

rendet. Húsz holdas birtokát, a miből $^{1}/_{2}$ hold beltelek, $1^{1}/_{2}$ hold kenderföld a falu mellett, továbbá 14 hold szántóföld, három, egyenkint 5, 5 és 4 holdas tagban, végül 4 hold részesedés a közös legelőből, mindenki saját erejével házilag műveli és ha erre családjával nem képes, cselédet tart, vagy a szomszédos községekből napszámosokat fogad, de földjét nem adja bérbe és részre sem művelteti.

Főterményük a búza; ezzel a szántóföld 44%-a van bevetve. A búzának mértéken felüli termelésére csábítja a telepest az erdőtől csak az imént elhódí-

Kossuth Lajos-utcza

tott föld friss termőereje, a szomszédok példája és az körülmény, hogy a búza szikes földben is jobb termést ad, mint az árpa, zab vagy tengeri. Hat évi átlagban termett Szilágyiban átlagosan 8 q búza, 7 q árpa, 6 q zab és 11 q tengeri kat. holdankint. A ki a búzatermelés csökkentését javasolná, süket fülekre találna Szilágyiban és méltán, mert a Bácska és a Bánát századok óta búzamagtára az országnak és az is marad. Csak arra lehet tehát törekedni, hogy a telepesek földjüket jól műveljék, termőerejének fentartására sok takarmányt termeljenek és sok állatot tartsanak.

Az állattenyésztésben már igen szép eredményt mutathatnak fel a szilágyi telepesek, de a mesterséges takarmány még mindig mostoha gyermeke vetésforgójuknak. Kitünik ez az egyes műveleti növények idei területéből; búza volt t. i. 1270 kat. holdon, míg zab 590, tengeri 340, árpa 180, repcze 180, burgonya 80, kerti növények 20, luczerna 90, muhar 80, takarmányrépa 60 és kender 24 kat. holdon termett. Takarmány tehát minden tizenkettedik holdon, illetve telephelyenkint $^5/_4$ holdon termett csak, kender csupán a házi szükségletre, czukorrépa és dohány pedig egyáltalában nem.

A kendert jobban felkarolnák, ha határukban áztatásra alkalmas hely lenne.

A mi a különféle gazdasági munkákat illeti, azokat általában eléggé jól végzik. Vetőgéppel vetnek, a miből 28 van (14—19-soros) a telepen; szecskavágó, szelelő rosta, Sack-rendszerű eke minden háznál található és répavágója is sok telepesnek van, sőt 15 trieurt is szereztek be eddig.

A nyomtatás divatja természetesen Szilágyiban is elmult és legfeljebb az árpának, kölesnek és repczének magját választják el még ilyen módon a szalmától. A többi gabonafélét géppel csépelik. Ez idő szerint három (8, 6 és 6 lóerejű) gőzgép és 2 járgány van a faluban. A járgányok és egy gőzgép három telepes tulajdona, két gőzgépet a beköltözött iparosok vásároltak. Arra nem lehetett még a telepeseket rábirni, hogy a cséplőgépeket szövetkezve szerezzék be, de a drágább gazdasági eszközöket többnyire az olvasókör útján veszik, a mely a délvidéki gazdasági egyesület fiókja is.

Ha összehasonlítjuk az idén learatott területet a telepeseknek átadott szántóföldek és kenderföldek együttes terjedelmével, azt tapasztaljuk, hogy a telepesek termőföldjüket az utolsó négyszögölig kihasználták. Szerencsére gondoskodnak tőlük telhetőleg az elvont termőerő pótlásáról is, különösen a szíkes földeken. Bár e téren többet is lehetne tenni és kivált okszerűbben kellene nekik kezelni a trágyát, a melyet most még a ház végébe ásott gödörben halmoznak fel.

A legutóbb végzett állatösszeirás szerint volt Szilágyiban: 15 bika (4 magyar fajta, 7 piros-tarka simenthali, 3 egyéb tarka és 1 borzderes), 358 tehén (174 magyar, 57 simenthali, 1 borzderes és 126 egyéb tarka), 363 üsző és tinó, 9 ökör, 373 ló, 130 két éven alóli csikó, 177 sertés, továbbá 745 süldő és malacz, végül 430 juh (8—9 gazdáé a szikes földek javítására). Tekintélyes számok ezek és azt mutatják, hogy Szilágyiban házat, legelőt és mindent összevéve körülbelül három kat. holdra jut egy számos állat és hogy mindenesesre jóval több állat él itt, mint a hasonló területű s mintaszerűen kezelt bácskai nagy birtokokon.

Legelőrendtartásuk szerint minden telepes jogosult 6 nagy jószágot, egy jószág helyett 5 sertést a legelőn ingyen tartani. Ha valaki nem használja ki teljesen legelőrészét, minden hiányzó állatért 8 K-t kap a közbirtokosságtól, viszont a ki több állatot hajt ki a legelőre, ugyanannyit fizet a közbirtokosság pénztárába. Idegen határokból természetesen nem fogadnak be állatokat legelőjükre, de az ottani iparosoknak, munkásoknak megengedik a legelő használatát minden nagy jószág után fizetendő 10 K-ért.

Sertést, birkát ötöt számítanak egy nagy állatra. Az elmult évben a legelő még nem volt teljesen kihasználva, a mennyiben a közbirtokossági pénztár igénybe nem vett legelőjogosultságok fejében 972 K-t fizetett ki a telepeseknek, ellenben a befizetésekből csak 823 K 60 fillér folyt be. A tenyészállatok beszerzésére és eltartására 15 holdat adtak bérbe szántás-vetésre a közlegelőből évi 1400 K haszonbérért.

Gulya.

Az állattenyésztés még fejlődésben van, de a lóállomány már nagyrészt átalakult és az állatkereskedés egyre élénkebb lesz. 1905-ben eladtak a telepesek 900 drb lovat, csikót, szarvasmarhát, borjút, sertést és juhot, az 1906. évnek első három negyedében pedig kereken 200 drb két évnél idősebb és 180 drb két évnél fiatalabb szarvasmarhát és lovat, továbbá 280 drb juhot és sertést.

Tejszövetkezetet alakítottak ugyan 120 tehénnel, de mivel a tejet jobban adják el a szomszédos köz-

ségekben, a szövetkezet forgalma 1905-ben csak 50,000 liter volt.

Sok baromfi is kerül Szilágyiból a zombori, apatini és bácsszentiváni heti piaczokra, a tömött libákat pedig Budapestre küldik. A tojásforgalmat 7—8000 K-ra becsüli az ottani intelligenczia.

De nemcsak baromfiakkal, hanem kerti veteményekkel is ellepi Szilágyinak szorgalmas népe az említett piaczokat. Kivált a Bácskertesről származó elmagyarosodott tótok termelnek sok káposztát, hagymát, zöldséget, ugorkát, paradicsomot és paprikát s az érési szezonban némelykor 8—10 zöldséggel megrakott szekér van útban Zombor, Vukovár vagy Szabadka felé.

Ilyen körülmények között szegénységről, nélkülözésekről Szilágyiban nincsen szó, onnét arató vagy más munkára közeli vagy távoli vidékekre senki sem szegődik el, a kivándorlásra még nem volt eset és telepéről még senki sem mondott le. Fiaikat földmíveseknek nevelik, iparos vagy értelmi pályára csak 5—6 fiu kerül.

A telkesítés nagy munkája mellett a telepesek még nem gondolhattak mellékkereseti források nyitására. A háziipar kevés szövésből és kosárfonásból áll; a selyemtenyésztéshez még nincs elég lomb az eperfákon (1500 drb eperfa, 4500 drb szedercsemete); gyümölcs, noha 15,165 drb gyümölcsfát kaptak a kincstártól, még nem terem annyi, hogy azzal kereskedni lehessen.

Jólétüknek egyik igen jelentékeny forrása kétségen kívül a kincstárnak gondoskodása. Ha az állam őket házzal, földdel, élelemmel, gazdasági eszközökkel és

állatokkal nem is ajándékozhatta meg úgy, a mint azt 140—160 évvel ennekelőtte, azóta meggazdagodott, népes és viruló községekké fejlődött német szomszédjaikkal tette, mégis a földnek kedvezményes árán és azokon a kisebb-nagyobb jótéteményeken felül, a melyekben az ország minden kisgazdája részesülhet, igen nagy értékű más kedvezményeket is nyújtott nekik. Jelesen felépítette saját költségén az összes középületeket; templomuk építéséhez 26,500 K-val járúlt; viselte a belvízlevezetés költségeit az első két évben, összesen 129,692 K-t; létesítette a járdákat, az utczai árkokat, hidakat és körülárkoltatta, beültette és javította legelőjüket. Fúratott továbbá a templom-, illetőleg Szilágyi Dezső-téren 404 m. mély ártézi kutat, melyből a víz 208 m. mélységből perczenkint 16 liter bőséggel szökik fel. Habár ezt a vizet a marha kedveli és főzésre, mosásra az asszonyok is szívesen használják, de mert sós és sárgás színű, az ártézi kút mellett még egy másik 47 m. mély csöves kutat létesített a kincstár, a mely még egyszer olyan bőven ontja a tiszta, egészséges ívóvizet, ha szivattyúzással a föld alá 17·5 méterre lesülyesztik a vízszinét. A községi háztartás költségeit négy éven át az állam viselte és ez idő alatt tüzifecskendőt és pénzszekrényt is adott a községnek. Mindezeken felül 50 hold erdőt abból a czélból tartott fenn a telepesek részére, hogy őket a kerítésekhez és a melléképületekhez szükséges fával kedvezményes árban elláthassa.

A jólétnek egy másik fontos tényezője, hogy a kincstár a telepítés révén, nem szólva az utakról, utczákról, összesen 321 kat. hold 579 négyszögöl területet ingyen engedett át középületekre és közczé-

lokra; ebből külsőség 293 k. hold 719 □ öl. Nevezetesen adott a templomnak 20, a lelkésznek 57, a kántornak 16, az iskolának és kisdedóvodának 14—14, a községnek 178 kat. holdat és 719 □ ölet. Következésképen a telepesek gyermekei ingyen oktatásban és óvásban részesülnek s egyházi valamint községi adójuk aránylag csekély. Az adóteher elviselését, noha a telepesközség önállóságának kieszközléséig a szomszédos községek háztartásához is hozzájárulni tartozik, különben nagyon megkönnyíti az a körülmény is, hogy az adót egyelőre még az erdőkre annak idején megállapított alacsony kulcs szerint vetik ki.

A telepesközség 1906. évi előirányzatában a bevételek öthatod része a földbérletekből származott, a melyek 5000 K-t jövedelmeztek. Ezt a jövedelmi forrást a vadászati jog (300 K), az ital- és húsfogyasztás (129 K 70 f), az előre nem látott jövedelmek (100 K) és az 1905. évi pénzmaradvány (26 K 66 f) 6056 K 30 fillérre egészítették ki. Az összes kiadások 8063 K 88 fillérre voltak előirányozva.

Számba véve minden közterhet, egy-egy telephelyre átlag 108 K 47 f adó és közköltség esik, vagyis kat. holdankint 5 K 43 fillér. Ebből II. oszt. kereseti adó átlagosan 8·80 K, országos betegápolási pótlék 0·60 K, útadó 5·60 K, községi költség 13·27 K, fogyasztási adó 3·00 K, hitfelekezeti rovatal 7·20 K, állami földadó, általános jövedelmi pótadó és a szomszédos községeknek fizetendő községi pótadók 40 K, végül ármentesítési és belvízlevezetési járulékok 30 K. Ha ehhez az évi teherhez hozzáadjuk a telephely vételára fejében előírt 330 K 51 fillér annuitást, kitünik, hogy minden telepes átlagban 438 K 98

fillért tartozik telephelye után évente készpénzben fizetni.

Hogy ezt az összeget kizárólag földjének jövedelméből a telepes lefizetheti-e és a mellett családjával tisztességesen és a bácskai szokás szerint jól megélhet-e? ezt a termésre vonatkozó, már előzőleg felemlített statisztikai adatok után feleslegesnek tartjuk külön bizonyítani. Élénken megvilágítják e kérdést a a községben fizetni szokott földhaszonbérek is. Mert bérlet útján hasznosított telepek is vannak, bár a telepítési okirat kötelezővé teszi a házi kezelést. Özvegyasszonyoktól és árváktól ugyanis nem tagadhatja meg a kincstár a bérbeadásra szóló engedelmet arra az időre, a meddig a gyermekek a gazdaság vitelére képtelenek. Jelenleg öt telephely földjéből mindössze $69\frac{1}{8}$ hold szántóföld van bérbe adva 6030 K-ért, vagyis kat. holdankint 89 K 64 fillérért. Ha még a legeltetési jogosultságot 60 K-ra értékeljük, tovább számítva, arra az eredményre jutunk, hogy egy egész telephely haszonbére, ház és belső telek nélkül 1449 K 02 fillér, a fentemlített 438 K 98 fillér évi teherrel szemben.

Szilágyinak határa nem csupán kincstári birtokból alakúlt. Hozzátartozik az apatini volt urbéresek Mosztunga nevű düllője is 313 kat. hold 492 □-öl területtel, a mely Apatintól 14 km. távolságra fekszik. Ezt a düllőt — holdat-holdért cserélve — szerezte meg a kincstár, átengedve az úrbéreseknek a Habereck nevű vágásterületet, a mely sokkal közelebb, 2—3 km-re van a községhez.

A telep, melynek lélekszáma jelenleg 1592, a pontos fizetők közé tartozik; a vételárból 1906. év

október hó végéig előírva volt 388,600 K-t az utolsó fillérig lefizette és pontosan törlesztette a kincstártól bérbe vett 344 kat. hold 865 □-öl föld haszonbérét is. Népe szorgalmának és életrevalóságának különben az is egyik fényes jele, hogy Szondon a középbirtokosoktól körülbelül 1200 kat. holdat bérelt 58 K átlagos árban.

2.

A gombosi hozzátelepítés.

(Bács-Bodrog vármegye.)

A Szilágyiban már felhasznált és ezentúl még igénybe veendő kincstári birtokon felül telepítési czélokra még mintegy 12,000 k. hold bácskai jószágot jelölt ki a kormány Herczegszántó, Béreg, Küllöd, Doroszló, Gombos, Palona, Dunabökény, Bácstóváros, Borócz, Palánka és Ópalánka községek határában. De csak Gomboson lehetett telepíteni, mert a dunabökényi, bácstóvárosi, palánkai és boróczi birtokokat időközben a dunabökény-palánkai állami csikótelep foglalta le, másfelől a többi erdők területéből az 1902 : VIII. t.-czikk 3. §-a alapján körülbelül 3000 kat. hold adatott el 1—2 holdas parczellákban a csorbatói kincstári birtok vételárának fedezésére, a még rendelkezésre maradt birtoktestek pedig sokkal kisebbek, semhogy számottevő telepítésre alkalmasak lennének.

Gombos 3000 főnyi lakosságú magyar község a Duna mellett, a magyar államvasutak szabadka—bródi vonalán, a mely itt gőzkompon szállítja át vonatait. Már a vegyesházbeli királyok idejében magyar nép lakta és akkor Boldogasszonytelke volt a neve. A török iga súlya elől a magyar szent korona védő

szárnyai alá menekült szerbek Bogojevának keresztelték el és ez a név rajta maradt az idegen hódoltság megszünése után is, a mikor a magyarság egyre tömegesebben jött a puszta helyekre és Bogojevát is megszállta, honnan azután a szerbek bizonyára nem minden torzsalkodás nélkül más helyre költöztek át. Új nevét 1899-ben kapta a helynevekről szóló törvény alapján.

A község határa 6395 k. hold. Keleti részét a telepités előtt 1414 k. hold 93 négyszögöl kincstári erdő borította, a mely délen összefüggött a kincstárnak bácsordasi 540 holdas erdőbirtokával.

Midőn 1892-ben az erdőnek körülbelül fele része már tiszta volt a tuskóktól és cserjéktől és 448 holdat felesek és harmadasok búzával és zabbal bevetettek, Bethlen András gróf a birtoknak 100—106 családdal való benépesítését határozta el. Telepesekül Jankovich László gróf novigradaci (újgráczi, Verőczemegye) birtokáról 70—80 magyar napszámost jelölt ki, a kik szerződésük lejárta folytán onnan kiszorulva, hajléktalanokká váltak. Egyben kimondotta, hogy részükre egyenkint 12 k. hold 600 négyszögöl földet kell kihasítani, holdankint 400 K árban, a miből 10% előre lefizetendő, míg a vételár fenmaradó része 40 félév alatt 198 koronás annuitásokban lesz törlesztendő. Végül azt is elrendelte, hogy a megváltandó föld után mindaddig mérsékelt haszonbér fizetendő, a míg a telepítésre kijelölt egész terület az erdei kezelés alól fel nem szabadul és az összes telepeseknek át nem adatik.

Az eljárás, a melyet az állam az imént ecsetelt terv foganatosításánál követett, tipusa a telepités régi

módszerének és miután a gombosi telep sajátságai a telepítési eljárásban gyökereznek, azt az alábbiakban ismertetni fogjuk.

A telepesekül befogadandó napszámosok közül a pancsovai jószágigazgatóság csak 51-et talált e czélra alkalmasnak, de ezek is olyan ágról szakadt szegények voltak, hogy a vételár 10%-át sem fizethették le, sőt 2597 korona 64 fillér útielőlegre szorultak. Ezzel ellátva 1902 augusztus hó 14-én érkeztek Gombosra, a hol azonban nem örültek bevonulásuknak, mert a már túlnépes község a saját fiainak a terjeszkedését óhajtotta. Boszantotta a vármegye értelmiségét is a kincstár által rendezett legújabb népvándorlás, annyival is inkább, mert a vármegye magyarsága, mely számbeli és vagyoni erejével egyszerre tízszer annyi területet is megszállhatna, már évekkel azelőtt megkezdte vándorútját Verőcze és Pozsega megyékbe és most onnan hozott, nem is bácskai, hanem somogyi és baranyai kivándorlók szaporították lakosságát. A kormány tehát, hogy legalább részben csillapítsa az elégedetlenséget, megigérte, hogy ezentúl telepesekül csak a gombosi kisgazdákat és első sorban azoknak nagykorú fiait fogadja be, a kik külön családot vagy háztartást szándékoznak alapitani, de szüleikkel még közös háztartásban élnek.

Ez igéretnél súlyosabb gondot okozott azonban a kincstárnak az, hogy az üres kézzel jött családokat a jövő termésig eltartani, számukra házakat építeni és a házhelyeket csere útján megszerezni kellett. A község is szaporította a nehézségeket, a telepes gyermekek számára kisdedovodát és tantermeket és

ezenfelül minden beköltözött családtól 20 K felvételi dijat kérve.

E feladatok megoldására mindenekelőtt egy évre visszamenőleg bérbe adott a kincstár minden telepes családnak 8 kat. hold 600 négyszögölet, évenkint és holdankint 10 koronáért és a már learatott termésből élelemre és vetőmagra 280 q búzát és 149 q zabot osztott ki közöttük, a fenmaradt 699 q búzának és 562 q zabnak eladásából befolyt 14,497 K 58 fillért pedig javukra írta.

Azután a házhelyek 14 hold 1431 négyszögölét szerezte meg csere útján 30 kat. hold 500 négyszögöl kincstári birtok átengedésével.

Majd a házak építéséhez megkivánt faanyag termelésére 27 hold erdőt jelölt ki és azt a vételárnak 10 évi kamatmentes és egyenlő évi részletekben való törlesztése mellett 12,600 K tőárban azzal a kikötéssel adta el a telepeseknek, hogy az erdőt 14,000 K-ért kötelesek eladni az építési vállalkozónak, a ki viszont hajlandónak nyilatkozott az összes házakat 30,000 K-ért felépíteni. Miután pedig a termés és az erdő árából nem lehetett kiegyenlíteni a házak építési költségeit és a telepesek egyéb tartozásait, nevezetesen a haszonbért, az útielőleget és az újabban is kölcsönkért 3871 K 39 fillér készpénzt, továbbá a faanyag árának első 630 K részletét és a kincstár által ajtókért és födélhéjazatért kifizetett 4124 K-t, ennélfogva, hogy a vállalkozót kifizethessék, az állam ismét 6000 K előleggel sietett segítségükre. Egyben a következő évtől kezdve, vagyis 1902. évi október hó 1-től már 12 kat. hold 600 négyszögöl terjedelmű egész földilletményüket 10 K egységáron bérbe adta nekik, de

ugyanakkor arra is kötelezte őket, hogy a kezükre adott földből 181·65 kat. holdat, holdankint 42 K 20 fillérért a jelentkezett legelőnyösebb bérlő használatába két évre engedjenek át.

Hogy a telepesekre nehezedő terheken könnyítsen, kilátásba helyezte a kincstár a községnek, hogy abban az esetben, ha a telepesektől követelt 20 K felvételi díjat elengedi, a jegyző, két tanító és a plébános javadalmazását 10—10 hold földdel gyarapítja és a szükségessé váló tantermek és tanítói lakok építési költségeihez 10 hold földnek ugyanannyi évi jövedelmével hozzájárul. Később a kisdedóvoda és az epreskert részére is fentartott 10 és 2, összesen 12 hold földet és a köz javára ekként rendelt 62 holdból 40 holdat tényleg átbocsátott a haszonélvezetre jogosultak használatába, a fenmaradó 22 hold jövedelmét pedig a jövőben felmerülő építkezések költségeire éveken át gyümölcsöztette.

A felsorolt kedvezések után megejtett bonyolult számvetés azonban még mindig jelentékeny hiányt mutatott fel a telepesek rovására. Ámde a kritikus helyzetek ezermestere, az emberi találékonyság sem fogyott ki, még egészen az egyensúlyra irányuló eszmékből és versenyt futva a deficzittel most már azt tanácsolta, hogy 1894 október hó 1-től számítandó három évre a telepeseknek nemcsak a minden családot megillető 12 kat. hold 600 négyszögöl, hanem holdankint 10 K évi bérért az ezután befogadandó telepesek földje is bérbe adassék, még pedig oly feltétellel, hogy az utóbb említett földeket az általuk eddig albérletbe adott 181 holddal együtt évi 27.860 K-ért tartoznak a nyilvános árlejtésen győztesként maradt

versenyzőnek bérbe adni. Ez a jövedelem két éven át adósságaik törlesztésére és az iskola, valamint egyéb közczélú kiadások fedezésére szolgáljon, a harmadik évtől pedig csak 200 hold jövedelme jusson nekik, a többi pedig kizárólag közérdekű beruházásokra fordíttassék. Mindez meg is történt.

Mikor az alhaszonbérlet lejárt és a kisdedóvoda, valamint a három tantermű iskola is elkészült, kitünt, hogy a középületek és teljes berendezésük 32.625 K 34 fillér költségéből csak 2491 K 14 fillér esett az állami költségvetésben erre a czélra előirányzott hitel terhére, a kincstár követelése pedig a telepesekkel szemben 70.538 K 96 fillér, viszont ezeké a kincstárral szemben, noha eddig senkinek egy fillért sem fizettek, 58.903 K 08 fill. Ennélfogva egész tartozásuk csak 11.635 K 88 fillér, a mi jóval kisebb annál az összegnél, a melyet különböző kölcsönök fejében a kincstártól készpénzben kaptak; következésképen 427 hold zsíros bácskai földet 5 éven át ingyen élveztek és házaik ajándékok gyanánt jutottak birtokukba.

Sajnos, minden erőlködés hiábavaló volt, mert a a drávántúlról idevándoroltak közül máig csak 15 család tartotta meg házi tűzhelyét.

A leszámolás által a kincstár végre abba a helyzetbe jutott, hogy szakítva gazdálkodásának eddigi irányával és számot vetve az elért eredményekkel, a telepítést, a mely eddig csupán a kincstári birtok bérbeadásából és majdnem egész jövedelmének burkolt módon a telepesekre való fordításából állott, az időközben megalkotott törvény határozatai szerint s a már lerakott alapokon nyugodtan megkezdhesse, illetőleg folytathassa.

A mívelet folytatására biztató volt a telepesek megerősödésének többféle jelei közül különösen az, hogy minden háznál átlagban már három számos állat (ló és tehén) volt az istállóba bekötve.

Hogy a telepesek még több állatot tarthassanak, a kincstár 175 kat. hold 905 négyszögöl árnyékos legelőt csatolt bácsordási erdejéből a gombosi határhoz és tulajdonul megszerezve a még befogadandó új telepesek házhelyeire szükséges 22 kat. hold 940 négyszögöl idegen földet kétszer annyi kincstári birtoknak felajánlásával, a most már 1551 kat. hold 989 négyszögölre nagyobodott birtokon a végleges telepítési terv kidomborodó részeit következőképen állapította meg:

1. közczélokra szolgál 69 kat. hold 705 négyszögöl, u. m. a kisdedóvodának, jegyzőnek, lelkésznek 10—10, az iskolának 20, a községnek 12 kat. hold 1585 négyszögöl és ezenfelül 3—3 hold agyaggödör és epreskert részére, 120 négyszögöl itatóhelyül, a kisdedóvoda beltelkeül pedig 600 négyszögöl;

2. az utak, utczák és árkok területe 41 kat. hold 994 négyszögöl;

3. 1440 holdon 96 telephely alakíttatik egyenkint 15 hold földdel, a miből belsőség 600 négyszögöl, szántóföld három tagban 11 kat. hold 1100 négyszögöl és közös osztatlan legelő 3 hold;

4. a vételár 6000 K, a mely után az első két évben 3% kamat (180 K), a harmadik évtől kezdve 50 éven át 279 K 30 fillér annuitás fizetendő (kat. holdanként 18 K 62 fillér).

A többi feltételek csak annyiban különböznek a szilágyi telepítési okirat idevágó határozataitól, hogy az új telepesek két év alatt saját erejükből legalább

14 méter hosszú és 5·5 méter, illetőleg a tornáczczal együtt 7·1 m. széles házat tartoznak építeni és ezért elvállalt kötelességeik biztosítására a sorshúzás előtt 1000 K helyett csak 400 K-t kötelesek letenni.

A régi telepesek megmaradtak birtokukban. Az új telepesek — 45 gombosi kisgazda — földjeiket 1898 őszén vették át. Az első két évben felépítették a házakat, melléképületeket, kerítéseket és kutakat, még pedig az előírásnál többnyire sokkal szebben és

Kálozi Miklós telepes udvara.

tágasabban. A kerteket, udvarokat és utczákat az ottani mély talajban gyorsan növő ákácz-, eper- és gyümölcsfákkal ültették be. A falu végében sétálva csak az gondolhat rá, hogy itt 8 évvel előbb még ekevassal művelték a földet, a kinek itt szántója vagy a nagy átalakulásban része volt.

Mezei terményeik közül az első a búza; a szántóföldnek fele részét ezzel vetik be. A többiek arányszámait felesleges volna részletesen felsorolni, mert mint a búzáé, teljesen a vármegye statisztikai átla-

gaival egyezők. Ezen a beosztáson, mert kellő trágyázás mellett a legjövedelmezőbb, mostanáig nem változtathatott a már 1904-ben berendezett parasztmintagazdaság sem, a melynek pedig ez a szép vetésforgója volt: zabosbükköny, búza, here, tengeri — répa, árpa, zab — tengeri és egy hold forgón kívüli luczernás.

Meglátszik azonban a parasztmintagazdaság hatása a használatban levő jobb gazdasági eszközökön és főleg a mesterséges takarmánynövényeken, a melyek

Szent János-utcza.

ma már a szántóföld minden nyolczadik holdján díszlenek. Az úgynevezett kereskedelmi növényeket: kendert, czukorrépát és dohányt nem termelik, kevés repczét azonban mindig vetnek. Szőlőt sokat ültettek saját erejükből.

Hogy milyen jó a határuk, mutatja a termés, a mely 7 évnek átlagában búzából 8·2 q, zabból 6 q és árpából 7·2 q volt; a tengeri a száraz esztendők miatt csak 6 q-t adott. Ezek a számok mindennél jobban magyarázzák meg azt, hogy telepeseink miért szánnak olyan nagy területet a búzának.

Legelőjükön, mely a határnak nedves, szikes részeiből öt helyen került ki, jelenleg 230 drb ló, 346 drb szarvasmarha, 417 drb sertés és 72 drb juh él és annyira kihasználják, hogy az idén csak 3 idegen barmot eresztettek bérért a gyepjükre. Szarvasmarhájuk magyar fajta; jobbára szép lovaikra kényesek. Tejgazdaságot nem űznek, állatokkal meglehetősen kereskednek,

Játékszin a kisdedóvodában.

baromfit sokat nevelnek és ehhez képest sok baromfit és tojást is adnak el.

A kincstártól nem kaptak az iskola és óvoda épületén, valamint 1928 drb gyümölcs- és eperfán kívül más oly kedvezményt, mint a milyet minden kisgazda meg nem kaphatna. De nem is ostromolják a kincstárt mindenféle gyámolítást kérő levelekkel és ezért a bürokráczia perlekedéssel és pénzbeszedéssel

nem foglalkozó része talán megfedkezett volna már róluk, ha újabban az örökadás-vevési szerződések megkötése és a bácsordasi legelőnek átcsatolása nem kerül napirendre, leginkább pedig, ha minden évben a régi telepesek részéről 3—4 lemondási és átruházási nyilatkozat nem kivánna elintézést.

Az a feltevés, hogy a napszámos sorból telepesekké emelt családok képesek lesznek néhány ingyen év után földjeiket tisztázni és megtartani, nem vált be. A több évi ingyen élés inkább hátrányukra vált s a mint a törlesztéses évek közeledtek és azzal a küzdelemben való edzettségüket is tanusítani kellett volna, hanyatlásnak indultak. Elvesztve végül kitartásukat, vevőket kerestek és találtak is Gomboson, a kik beruházásaikat 3—4000, újabban már 5000 K-val is a kincstári, valamint más idegen követelések levonása után megtérítik, magukra vállalva egyszersmind a fizetések folytatását is. E természetes folyamat abból származik, hogy az ottani viszonyokhoz alkalmazkodni nem tudnak, gazdasági értelem dolgában a gombosiak mögött állanak, s ennélfogva hátramaradásuk az élet versenyében egyre fokozódik. Itteni existencziájuknak újabb áldozatok árán való megnyujtása az egészséges fejlődés korlátozását jelentené. Erre pedig a kincstárnak azért sincs különösebb oka, mert Gomboson idegen nyelvtenger hullámai elnyeléssel senkit sem fenyegetnek és az új vevővel benépesült házban a gazdasági élet pangás helyett új erőt s lendületet nyer.

Az átruházások eseteiben leginkább arra ügyel a kincstár, hogy az elhagyott telephelyekből egynél többet senki se szerezhessen és olyan vevő se jut-

hasson azok birtokába, a kit szerzésükre nem a könnyebb megélhetés, hanem a gyors gazdagodás vágya indít.

Tényleg nincsen kettős telep, illetőleg két telephely egy kézben Gomboson, és az ottani kisgazdák által megszállott telephelyek olyan biztos kezekben vannak, hogy átruházás az új telepesek között csak egy ízben történt. A váltságjárulékok is jól folynak be, a mennyiben az eddig előírt 168.624 K-t kitevő kamatrészletek és annuitásokból csak 3708 K van még kint és pedig 2 annuitás egy telepesnél, egy-egy annuitás 8 telepesnél és ennél kisebb összeg két telepesnél. Pedig új telepeink közül a kincstár legdrágábban Gomboson adta el a földjét és aránylag itt a többi közterhek is nagyok. Minden telephely után évi 96 K 50 fillér. De ha a kitűzött órára nem is folynak be pontosan az annuitások és ha némely telepesnek másutt is volnának adósságai, azért a telepítés érdekei veszélyben nem forognak, mert az adósságok csupán hasznos beruházásokból származnak, a melyek a gombosi nép kezében jól gyümölcsöznek.

Míg a távozó telepes minden elkeseredés nélkül, nyugodtan tér vissza szülőföldjére vagy Verőczemegyébe, hogy a kincstár jóvoltának köszönhető 3—4000 K készpénzével egy neki inkább tetsző házacskát és néhány hold földet örökbe vásároljon, a melyet talán már telepének eladása előtt ki is alkudott, addig az új telepesek a község tanácstermébe vonulnak, a hol már csak ők határoznak. Nem lehet ezen csodálkozni. A jó mód sugárzik portájuk minden zugából.

3.

Igazfalva nagyközség.

(Krassó-Szörény vármegye.)

Az állam által Temes és Krassó-Szörény vármegyékben 1890 óta kifejtett telepítési akcziót 1888-ban Tisza Kálmán, a pénzügyministerium ideiglenes vezetésével megbizott ministerelnök és Széchényi Pál gróf földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister szabták meg, a mikor a Temes és Béga mellékén a Vadászerdőből 3150, a temesvári selyemfonódai földekből 49, Csernegyházán 723, Bruckenauban 418, Szakálházán 555, Monostor és Remetelungán 800, Bálincz vidékén a lugosi úttól keletre 3534, Sziklráson 500, Hisziáson 950, Iktáron és Budinczon 700, Sustrán 400, Temesrékáson 1856, Jezvinben 870, Mosniczán 3200, Dentán 2800 és Gyirokon 1100, vagyis összesen 21605 kat. hold kincstári erdőterületet telepítési czélokra kijelölték.

Bethlen András gróf egy nagy lépéssel tovább menve, Facsettől Zsupánig 6500, Bálincz vidékén a lugosi úttól nyugotra Babsáig 4270 és Valealunga környékén Szilhától Zsupánig 4934, tehát még 15.704 kat. holdon rendelte el a begavölgyi sík és dombos erdők letarolását.

Még újabban az 1904—1908. években való letarolás kötelezettsége és a fának legkésőbb 1910-ig

leendő elszállítása mellett a következő erdők fatömegét adta el a kincstár: Krassó-Szörény vármegyében Rakitta, Padurány, Remetelunga, Szudriás, Zsupán, Kuttina és Kladova községekben 3852, a Temes vármegyei Şziklás, Kis- és Nagytopolovecz, továbbá Mosnicza községekben 1853, azaz együttvéve 5705 kat. holdat.

E rengeteg erdők helyén, a melyek Temesvártól Facsetig 70—80 km. hosszú vonalon kisebb-nagyobb megszakításokkal a Temesnek és a Begának termékeny síkjait, valamint dombos vidékeit borították, az állam eddig Vadászerdő, Bodófalva és Igazfalva nagyközségeket létesítette. Befejezte továbbá Temesrékáson, Bálinczon, Monostoron és Facseten a hozzátelepítést, régibb telepeink közül pedig megnagyobbította Kovácsi, Józseffalva, Gizellafalva és Bethlenháza községeket és legújabban elhatározta Szapáryfalva község megnagyobbítását is. Végül megkezdte a mosniczai telepítést, Gyirokon és Jezvinben pedig farmbérleteket alakított.

A még szabad rendelkezésére álló birtokokat az aradi jószágigazgatóság adja kisebb-nagyobb parczellákban bérbe s a még teljesen le nem taroltakat a lugosi erdőigazgatóság kezeli.

Igazfalva hajdan Furdia (Turd) környékén falu volt. Létezésének legrégibb írott emléke 1454-ből való, a mikor az aradi káptalan Hunyadi Jánost a twrdi oláh kerület birtokába, a melyhez Alsó- és Felsew Igazfalwa is tartoztak, beigtatta. V. László király ugyanis Görgény várát, Tordát és Déva várát, továbbá a Temes megyei Suggya, Monostor, Bosar (Bozsur), Swpan (Zsupán) és Thwrd (Furdia) oláh kerületeket, vagyis azt a nagy vidéket, a mely a Béga jobbpart-

ján Kladovától Facsetig és északon Radmanyestig, a Béga balpartján Gruintól Marsináig és délen Furdiáig terjed, Hunyadi János beszterczei grófnak és általa fiainak adományozta. Telepítés útján ezen a nagy területen kincstári erdők között létesültek ezidőig Igazfalva község és a monostori, valamint a facseti hozzátelepítések. Innen származott Hunyadi János anyja: Marzsinyai Erzsébet. Corvin János özvegyének révén, mint ennek második férje, Brandenburgi György őrgróf is földesura volt e vidéknek, s az ő idejében 1514—1516-ban Ighazon 10 jobbágy lakott. A XVI. század végén Báthory Zsigmond fejedelem a Béga balpartját Hunyad vármegyéhez csatolta és Temesvár ostromának évében — 1596-ban — kanczellárjának: Jósika Istvánnak adományozta a furdiai oláh kerületet. Az utolsónak ismert okmány, mely Igazfalva fennállását bizonyítja, arról az ügyletről szól, a melylyel Bethlen Gábor fejedelem 12.000 forintért zálogba vette enyingi Török István pápai kapitány jószágait, köztük Igikazul temesmegyei praediumot is.

Bethlen András gróf a XV. és XVI. században elenyészett magyar községi neveket feleleveníteni óhajtotta, hogy a kapcsolatot a mult és a jelen között e tekintetben is helyreállítsa. Elnevezte tehát a Rakitta melletti telepet Igazfalvának és ez maradt a község neve, a község önállóságának 1898-ban történt kimondása után is.

Facsettől Zsupánig 6583 kat. hold erdeje, valamint erdészeti és gazdasági majorföldje volt a kincstárnak. Ebből az igazfalvi telepítésre eredetileg 4500 kat. holdat jelöltek ki és az erdőnek keleti és nyugoti szélén fenmaradt 2083 kat. holdat bérgazdasá-

goknak szánták. A nyugoti bérgazdaságnak eszméjét azonban csakhamar el kellett ejteni, mert a szomszédos községeket, a melyek a telepítés következtében az erdők és tisztások legeltetésétől elestek, legelőkkel kellett ellátni, a mi más alkalmas terület hiányában csak a szóban forgó bérgazdaság rovására történhetett meg. De a keleti nagybérlet terve sem valósult meg és pedig leginkább azért, mivel a közelben alakított monostori farmbérlet nem vált be.

Eleinte 205 házhely volt Igazfalván. Ezeket jobbára Vésztőn, Kőröstarcsán, Békésen és Makón toborzott telepeseknek adták át, a 352. lapon közölt telepítési okmány aláiratása után. Mindjárt az első évben (1893) 186 családfő jött el új tűzhelyének felépítésére; de a tuskós földek láttára sokan elállottak szándékuktól, minek következtében a telephelyek betöltése évekig tartott és 1896-ra is átnyúlt. A lakóházakat a telepesek építették vályogból vagy vert földből; a faanyagot és az ácsmunkát, továbbá az ajtókat és ablakokat a kincstár előlegezte nekik 750 koronáért.

Időközben az állam megszerezte Popp János örököseinek 1798 holdas Igazfalvával határos bukoveczi birtokát 204.000 K-ért. Miután abból 952 kat. hold erdő és legelő meredek fekvése, vízmosásos természete és sovány talaja miatt telepítésre alkalmatlan volt, a telepítési alap 757 kat. holdat és 1084 négyszögölet 31.000 K-ért eladott az országos erdővásárlási alapnak, 194 kat. hold 658 négyszögöl cserjés és tuskós legelőt pedig Bukovecz községnek adott bérbe. A fenmaradt 846 kat. hold 700 négyszögöl Igazfalvához csatoltatott 46 új telephely létesítése

végett, felhasználva erre a czélra a zsupáni Kaperló és a monostori Dumbrava nevű erdők némely részeit is.

Igazfalva határa most 5722 kat. hold 516 négyszögöl, a mely területből Basest községhez tartozott annakelőtte 1344 kat. hold 353 négyszögöl, Bozsurhoz 1203 kat. hold 1240 négyszögöl, Rakittához 1824 kat. hold 1300 négyszögöl, Bukoveczhez 846 kat. hold 700 négyszögöl, Monostorhoz 191 kat. hold 811 négyszögöl, végül Zsupánhoz 341 kat. hold 912 négyszögöl.

Jelenleg van az új községben:

1. 251 telephely egyenkint 20½ holddal	5145	k. h.	—	□-öl
2. 14 kincstári belsőség	6	«	1440	«
3. a kincstárnak külsősége	11	«	731	«
4. 8 beltelek a községháza, jegyzői lak, iskola, két tanító, kisdedóvoda, templom és a lelkész részére	3	«	1525	«
5. közczélú földekből:				
a) az állami iskola külsősége	20	«	1500	«
b) az « kisdedóvoda «	1	«	1100	«
c) az ev. ref. lelkész «	80	«	—	«
d) az « « kántor «	10	«	—	«
e) az « « templom «	20	«	—	«
f) a község telkei és «	151	«	1591	«
6. a már eladott malomtelek	1	«	—	«
7. utak, utczák és haszonvehetlenek	253	«	1539	«

8. az állami út és az útkaparó háza ... ... 44 k. h. 1430 □-öl

A község ingatlanaiból:

piacztér	2	«	800	«
agyaggödör	11	«	231	«
temető	4	«	938	«
vásártér	4	«	1434	«
epreskert	4	«	800	«
faiskola	1	«	—	«
anyaszőlőtelep	4	«	1258	«
itatók	—	«	1300	«
dögtér	—	«	1200	«
jegyzői illetményföld ...	20	«	—	«
szántóföld	89	«	460	«
legelő	7	«	1173	«

A telephelyek mindegyikéhez 800 négyszögöl beltelek, 500 négyszögöl szőlő és a közös osztatlan legelőből 2 kat. hold 1100 négyszögöl részesedés tartozik; a többi művelési ágaknál a régi telephelyek az újaktól annyiban térnek el, hogy amazokhoz a község körül 1 kat. hold káposztást, a külső határ három fordulójában 5, 5$^1/_2$ és 5$^1/_2$ hold, összesen 16 kat. hold szántóföldet osztottak ki, míg az új telepesek e helyett 1 kat. hold 600 négyszögöl rétet és szintén 3 fordulóban 4$^1/_2$ kat. hold, 4 kat. hold 1000 négyszögöl és 6 kat. hold, összesen 15 kat. hold 1000 négyszögöl szántóföldet kaptak.

Már említettük, hogy a szomszédos községek részére legelőkről kellett gondoskodni. E legelőket az

igazfalvi határ mellett, annak mesgyéjén túl jelölték ki és pedig a basesti határban 133 kat. hold 202 négyszögölet, Bozsuron két helyen 241 kat. hold 1325 négyszögölet, a monostori határban Monostor község részére 100 kat. holdat, ugyanott Rakitta község részére 133 kat. hold 1323 négyszögölet, végül Bukoveczen 194 kat. hold 658 négyszögölet. Az Igazfalvát környező községek tehát mindössze 803 kat. hold 308 négyszögöl új kincstári legelőt bérelhetnek a telepítés óta.

A régi telephelyek vételárát már az 1892. évi telepítési okmány határozta meg 2800 K-ban a lakház építésére előlegezett 750 K-val együtt. Ebből mindenki 205 K-t fizetett le a sorshúzás előtt. A törlesztési feltételek 1898-ban állapíttattak meg következőképen: a törlesztés tartama 50 év, a kamatláb 4%, az annuitási részlet 120 K 80 fill., vagyis kat. holdankint 5 K 89 fill. E rendkívül enyhe fizetési feltételeket még azzal a kedvezménnyel is tetézte a kormány, hogy az első évben csak 2%, a másodikban 3% kamatot követelt és az addig lefolyt öt esztendőt ingyenesnek nyilvánítva, a kamatok és a törlesztési idő számítását 1898 november 1-től kezdte, minélfogva tekintve azt is, hogy az évi részletek utólagosan esedékesek, az első kamatrészletet 1899 november hó 1-én kellett a telepesnek lefizetni, az utolsó törlesztési részlet pedig 1950-ben jár le.

Az 1898-ban alakított 46 új telephely már sokkal drágább volt, t. i. a kész lakóházzal együtt 6720 K. A különbség abból eredt, hogy a Popp-féle birtok telepítésre felhasznált részének vételára majdnem har-

madfélszer akkora volt, mint az az ár, a melyért a régi telepesek annak idején az irtatlan vágásokat kapták.

Mostohábbá tette az új telepesek helyzetét az a körülmény is, hogy földjeik gyengébbek és a községtől távolabb fekszenek. Az ily módon keletkezett egyenlőtlenség megszüntetésére az állam

Községháza.

1904. évi költségvetési hiteléből 94.024 K segélyt engedélyezett, illetőleg ezt az összeget a telepítési alapba utalta át, miáltal az új telepesek váltságkötelezettsége a régi telepesekével egyenlővé vált.

A lelkészlak udvara.

Az új telephelyekből 1899-ben 39, 1900-ban pedig már valamennyi be volt töltve.

A középületek és a többi közérdekű beruházások Igazfalván is majdnem kivétel nélkül az ország áldozatkészségéből létesültek. Igy a négy tantermű iskola, egy tanítói lakás, a községháza, a jegyzői lak,

a kettős erdőőri lakból átalakított kisdedóvoda, a hullaház, a lelkészlak és a falusi egyszerüsége mellett is szép templom, melyet Alpár Ignácz műépítész tervezett. Az utóbbinak belső berendezését is a kincs-

Az ev. ref. templom.

tár viselte. Az rendezte továbbá és a víztől is mentesítette a beltelkeket 6400 K költséggel, elkészítette a határbeli hidakat és közlegelőnek 21 m. mély kútját. Végül egyéb kisebb kedvezmények mellett beültette

saját költségén a község kezébe időközben már átment faiskolát, epreskertet és anyaszőlőtelepet, a lelkész- és templomföldek irtását pedig 10 év alatt kamatmentesen visszatérítendő 6000 K kölcsönnel tette lehetővé.

Ha még felemlítjük azt is, hogy Igazfalva nagyközség a versecz—marosillyei h. é. vasútnak állomása, hogy továbbá házai a lugos—dési állami út mellé vannak építve és a Bega folyótól, a mely itt fausztatásra használható, sincsenek messzire, körülbelül kimerítettük mindannak felsorolását, a mit bárki könnyű szerrel megláthat vagy a községben megtudhat.

Nézzük már most, hogy a telepesek kincset érő javaikat miként használták ki saját gyarapodásukra.

Ha tudjuk azt, hogy a tisza—marosszögi és a kőrösvidéki alföldi nép kétszáz esztendő alatt paradicsomot varázsolt egészen lakatlan pusztákból és számban, vagyonban rendkivül gyarapodva otthon latifundiumok vásárlásával, kifelé rajzással sorra ledönti terjeszkedésének akadályait, azt kellene hinnünk, hogy Igazfalván a jómód általános, annyival is inkább, mert az ingatlan javak egyenlőtlen megoszlása itt kirívó szélsőségekhez még nem jutott és a föld sem sovány. Két-két telephelye mindössze 14 gazdának van és csak 15 telepen gazdálkodik részint örökösödés, részint a kincstár engedelme folytán két-két család, de a felezett telephelyek birtokosai között háromnak még egész telepe is van. A többi telephelyek osztatlanok. A mi pedig az igazfalvi földet illeti, az barna, agyagos, ma még kissé nyers és ha termőrétege nem is hat le méternyi mélységekbe, a gazda fáradságát

eléggé meghálálja. A búza, rozs és zab kielégítő terméseket adnak, az utolsó 7 évnek átlagában 6, 6 és $6^1/_2$ q-t kat. holdankint. A kapásnövények közül jól díszlenek: a tengeri, a burgonya és a takarmányrépa, a szálas takarmányfélékből pedig a here.

Igazfalva mégis meglehetősen szegény.

Több telken, hogy a melléképületekről ne szóljunk, a házak építése is nehezen ment és a megszállás utáni harmadik évben sem fejeződött be, noha a telepesnek csak a földtömést vagy a vályogmunkát kellett végeznie, a mihez mesterember sem kell. Lassan haladt az irtás is. 1898 tavaszán, tehát a bevándorlás utáni ötödik évben, a szántóföldeknek és káposztásoknak csak a harmadrésze volt tiszta a cserjéktől és a tuskóktól, a legelő egész terjedelmében még irtatlanul állott. A mondott időig 14 telepes hozzá sem fogott még a tuskók kiszedéséhez, 44 telepes csak egy holdon végezte el; a többiek többet-kevesebbet tisztítottak, de minden fordulóban csak négy telepes szánthatott és vethetett szabadon.

Igaz, hogy a telepítés sem történt kifogástalan módon, mert a kincstár a letarolás teljes befejezése előtt elhamarkodva fogott hozzá és e miatt az első évben a művelendő területnek csak kétharmadát adhatta át, mig az utolsó részletnek átadása 1897-re maradt. Ezért kárpótlásul 1898. év végéig egészen ingyen használhatták határukat a telepesek és ezenfelül az első két évben 7500 K-t érő búzamagot, tengerit és szénát kaptak kölcsön. A mikor pedig az 1897. évi rossz termés következtében sokan inséget szenvedtek, helyzetükön nemcsak az élelemre és vetőmagul szolgáló 242 q búza és 204 q tengeri köl-

csönnel igyekezett a kincstár segíteni, hanem mindazoknak, a kik a szántóföldükből 12 holdat még nem irtottak, az ehez még hiányzó terület kitisztítására pénzkölcsönt adott. E pénzkölcsönből 85.160 K-t vettek igénybe, kötelezve magukat arra, hogy azt a föld vételárával együtt törlesztik.

A pénzkölcsön az új község sorsán nagyot lendített. Két év alatt a legelőn kivüli határa egészen megtisztult a tönkőktől és lakói közül azok is hozzáfoghattak gazdaságuk berendezéséhez és míveléséhez, a kik addig idegenben végzett napszám- vagy szakmánymunkán tengődtek. Mert tudnivaló, hogy a telepesek ideköltözésük előtt jórészt vagyontalan vagy csak egy kis házikóval biró napszámosok, mezei munkások és kubikosok, kivételesen falusi mesteremberek voltak. A Békésvármegyéből kiválogatott folyamodóknak még most is felkutatható iratai szerint 23 békési családnak egész vagyona 26.200 K értéket képviselt; 111 vésztői, kőröstarcsai, gyomai és egy szeghalmi származású telepes közül csak 48-nak volt egészben véve 145 kat. hold földje; háza 81-nek, igavonó állata és szekere pedig csak 30-nak volt.

Ámde, a ki eddig minden bajnak gyökerét a földnek irtatlan állapotában, késedelmes átadásában vagy a kezdetnek nehézségeiben vélte felismerni, most, a mikor az ingyenévek leteltek és a határ háromnegyed részében az ekevas szabadon dolgozhatott, sajnálattal tapasztalta, hogy az igazfalviak jelentékeny része a gazdasági ismereteiket és anyagi erejüket felülmuló vállalkozásban még mindig nem tud boldogulni. Ezek megfelelő igás erő és gazdasági eszközök hiányában földjüket művelni nem birván, telephelyüknek

egészben vagy részben való bérbeadásával segítenek magukon; azonban a megtartott földeket felületesen szántják, nem trágyázzák és nem ritkán búzát búza után vetve a földet annyira kimerítik, hogy jó esztendőkben is rossz termésük van. Telepeseinknek ez a rétege az adók és más közterhek behajtásánál folytonos zaklatásnak lévén kitéve, mikor a kincstár is a 3—4 év alatt felgyülemlett hátralékos évi járulékok miatt őket meginti vagy sommás perrel megtámadja, felhagy a sikerre való minden kilátás nélkül folytatott eddigi küzködéssel és 10—12 évi ingyen használat után lemond telephelyéről oly idegen vevő javára, a ki tartozását átvállalja, beruházását megtéríti és a kit a kincstár is elfogadhatónak talál.

Igazfalván eddig 68 házban és pedig hétszer haláleset következtében, 61-szer pedig a telephelyről való lemondás és átruházás vagy birói kimozdítás folytán változott a gazda. A kimozdítás fegyverével csak két telepessel szemben élt az állam, a kik a mellett, hogy fizetési készségüknek kielégítő jelét nem adták, az egyetértést is zavarták gazdatársaik között és osztálygyülöletet szítottak olyan községben, a hol a papot, tanítót, jegyzőt, szatócsot, néhány mesterembert és mezei munkást kivéve mindenki az ország legnagyobb földbirtokosának köszönheti ingatlan javakkal dúsan megáldott portáját. Az izgatás természetesen a telepesek által elvállalt kötelezettségek megszegésére is irányult és az összejöveteleken — sajnos — román agitátorok is jutottak szóhoz.

A lakosságnak eddigi jelentékeny fluktuálása után sem látjuk azonban a birtokviszonyokat eléggé szilárdaknak és tartunk attól, hogy a ki- és beván-

dorlásnak még folytatása lesz. A váltságár fejében fizetendő járulékoknál ugyanis az 1905. év végén 45.181 K 37 fillér hátralék mutatkozott és ez a hátralék az 1906. évi jó termés után sem egyenlítődött ki egészen, a mennyiben még 8 telepes négy vagy ennél több, 13 telepes három, 32 telepes két és 47 telepes egy annuitási részlettel adós. Teljes kötelezettségének csak 109 telepes felelt meg.

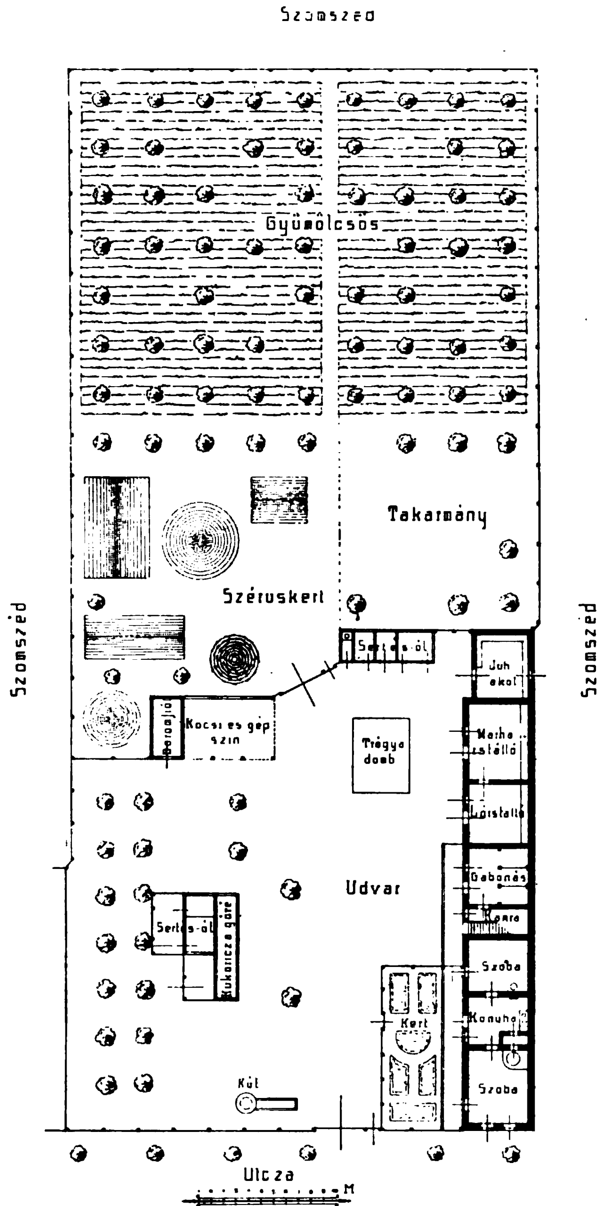
Papp G. Sándor telepes udvara.

Pedig az igazfalvi földeken megvannak a tisztességes megélhetés föltételei. A rendesen fizető gazdák sokasága minden kétséget kizáró módon bizonyítja ezt. E telepesek már átköltözésük előtt vagy a maguk földjén gazdálkodtak vagy hosszabb ideig cseléd minőségben uradalmaknál szolgáltak. Telküket messziről meg lehet ismerni. Házuk tisztára van meszelve, istállójuk teli van marhával, góréjuk tömve van kukoriczával. A nyitott szinben egy-két vastengelyű szekér, vasborona és eke áll, itt-ott vetőgép, trieur, szelelő-

rosta, szecska- vagy répavágó is látható. Udvarukban sok a baromfi. A milyen példás házuk tájéka, olyan rendes a külső földjük. Árok választja el az úttól és ekével húzott barázdák vezetik le az esőnek feleslegét. Kellő időben és jól szántanak, vetnek, aratnak, a mi 79—80 kilós búzájukon meg is látszik.

Egy módosabb telepes udvarán kőalapon vályogból épített és cseréppel fedett nagy istállót, egy kisebb istállót, továbbá disznóólat, eszköz-szint, górét és kutat találtunk. Állatállománya: két tehén, két tinó, egy üsző, négy ló és kilencz sertés; gazdasági eszközeinek leltára pedig: egy-egy vetőgép, szelelő-rosta, vasfogas borona, két eke és két szekér. Ekként felszerelve 7 holdon búzát, 5 holdon tengerit, 3 holdon takarmányt (bükkönyt és lóherét), 500 négyszögölön burgonyát és egy holdon takarmányrépát termelt. Bevallása szerint minden évben 3 holdat trágyáz meg és az idén 56 q búzája és 75 q tengerije termett, marhából, sertésből és baromfiból pedig 560 K-t vett be.

Nem ilyen a gyenge vagy az olyan telepes gazdasága, a ki már otthon rosszul gazdálkodott és az itteni tapasztalatokon sem okul. Nem szólva a házi rendről és a tisztaságról, a mely inkább az asszony kötelessége, udvara majdnem puszta. Van ugyan egy 4—5 állat befogadására alkalmas szalmával fedett istállója, azonban abba csak két lovat köt be; van továbbá góréja és sertésólja. Szekéren, ekén és boronán kivül más értékesebb gazdasági eszköze nincsen és szinte rabló módon gazdálkodik. Bár földjét csak minden 10—12 évben trágyázhatja, mégis 12 holdon búzát, 2 holdon tengerit és 3 holdon zabot vet.

Papp Bertalan telepes beltelke.

Valóban szerencse, hogy se eszköze, se ereje és talán kedve sincs a mély szántáshoz, mert ha ezt a gazdálkodást sok éven át mélyre szántott talajban folytatná, utódjának még a háztartáshoz való sem teremne meg. Az idei termése sem volt több búzában 36, tengeriben 16, zabban 18 q-nál, a miből, valamint a legelőbérből nagyobb családot fentartani, az annuitást fizetni és a többi közterheket viselni bajos.

Az adók és más közterhek ma még könnyüek, mert a községnek 2000 K, az egyháznak 3000 K jövedelme van földeiből és az ideiglenes földadómentesség az 1906 év végéig megvolt. De a jövő évre kivetett adók is elviselhetők, mert egy-egy telephelyre átlagban csak 85·80 K esik, nevezetesen: állami törvényhatósági és községi adókból 60·20 K, egyházi rovatalból 6·40 K, közbirtokossági kiadásokban 17·50 K és a legelőrendtartás költségeiből 1·20 korona. Hozzáadva a fenti összeghez az 120·80 K-ás annuitást és az irtási kölcsönnek átlagosan 18 K-ás törlesztési részletét, egy-egy telephely évi terhe 224·60 K, azaz kat. holdankint csak 10 K 96 fillér.

Hogy a helytelen gazdálkodás mennyire divik még Igazfalván, mutatja az, hogy 4400 kat. hold szántóföldön az idén búza 2210, tengeri 956, zab 295, rozs 196, árpa 50, burgonya 120, kender 10, here és bükköny 362, burgundi répa 14, egyéb 6 kat. holdon termett; búza tehát a felszántott területnek fele részén volt, míg a takarmányfélék annak nem egészen egy tized részét foglalták le.

A rosszúl gazdálkodó telepes természetesen elégedetlen. A hibát mindenben és mindenkiben keresi, csak magában nem. Később könnyelműen él és poli-

tizál s ha végül lemond, a vándorbothoz nyúl és elvagy kivándorol. 1905-ben 13, a folyó évi október hó végéig 26 Amerikába szóló útlevelet adtak ki 33 igazfalvai férfi, 6 nő és 22 utitársuk részére. Tényleg kivándorolt 9 férfi és 4 nő útlevéllel, 2 férfi útlevél nélkül és ezek szerencsét vadászva Kanadában reménylik megszerezni azt, a mit hazájukban meg

Igazfalvi aratók.

nem találhattak vagy meg nem tarthattak: a földet. Volt közöttük 3 telepes is, de ezeket csak a pénzvágy kergette az Oczeánt járó hajókra. Pedig kezük munkája után Igazfalván is megélhetnének, mert itt minden fejre, a csecsemőket is beszámítva $2^3/_4$ kat. hold föld esik, tehát jóval több annál, a mit a visszamaradottak saját erejükkel megmunkálni birnak.

A kisebb családú gazdák ezért kénytelenek a szomszédos községekből munkásokat fogadni.

Említettük már, hogy a szegény telepes bérbeadással és részes műveléssel törekszik magán segíteni. E visszaélést felfedezni és megtorolni, kivált a kincstár részéről nehéz, mely a kis existencziát gyámolítani és a végsőig fentartani igyekszik. A kincstár gondoskodása e tekintetben annyira szorgos, hogy ha már minden más czélirányos eszközéből kifogyott, s a telepest nem a saját hibája, hanem a sors csapásai döntöttek válságos helyzetbe, zár alá helyezéssel igyekszik a telephelyet legalább a családja részére megmenteni. Jelenleg 7 egész és 2 fél telep, valamint egy telepestől 7 kat. hold van zár alatt holdankint 21—27 K-ért bérbeadva.

Ha az elszegényedett telepessel szemben követendő eljárásnál csak a kincstár anyagi érdekéről lenne szó, ezt az előbb említett humanus eljárással teljesen biztosítani lehetne; de minden zár alá helyezett telephely akadálya a haladásnak és ma már a megüresedő telephelyekre százszámra jelentkeznek jóravaló derék kisgazdák, a kik nagyobb értelmi és vagyoni erejükkel a közállapotok felvirágzásának biztosabb tényezői lehetnének.

A község egyre jobban törpülő, egészségtelen kisebbségének behatóbb megszemlélése után forduljunk a többség, a rendezettebb viszonyok között élő telepesek felé. Ezek szépen haladnak és gyarapodnak. Gyarapodásuk egyelőre melléképületeik és főleg állataik szaporodásában, valamint minőségbeli javulásában jelentkezik. Idegen föld szerzéséig csak egy telepes jutott, a ki Rakittán 10 holdat vett.

Míg 1899-ben Igazfalván csak 366 ló és csikó, 227 szarvasmarha és 705 sertés volt, addig ma már 460 ló, 112 csikó, 6 berni fajta bika, 359 pirostarka tehén, 128 üsző, 120 tinó, 6 kan, 689 sertés és 28 juh, vagyis minden telephelyről átlagosan 4 számos állat jár a legelőre. Nagy haladás ez, a mikor a kőröstarcsai telepes otthon sem látott sokkal több

Igazfalvi ménes.

tehenet a legelőn, noha ott a határ és a lakosság majdnem háromszor akkora, mint Igazfalván.

De az Alföldön nem is található oly szép legelő, mint itt, a hol a bukoveczi határtól lankásan leereszkedő pázsitos gyepet az erdőből meghagyott magfák és az irtásnál megkimélt fiatal fák ritkán befásított kerthez teszik hasonlóvá. Közepén a közbirtokosság

kőalapon 160 m. hosszú félig nyilt oszlopos marhaszint épített, mely előtt a 21 m. mély kút van. Egyik szélén 30 holdat feltörtek és azon felesen zabot, tengerit és takarmányt termelnek az apaállatok részére és a nyáron át ott tartózkodó fedeztetési állomás ellátására. Ebből és a legelő vadászati bérjövedelméből törleszti a közbirtokosság a marhaszin költségét. Minden telepes négy nagy állatot hajthat ki a legelőre, s az ezen felüliért darabonként 4 K-t kell fizetni, viszont a legelőjogukat ki nem használó tele-

Igazfalvi gulya.

pesek darabonként 8 K-t kapnak és ugyanannyit fizetnek a legeltetésre nem jogosultak.

Az állattenyésztés mellett, mely ma már némely telepesnek dús jövedelmi forrása, a baromfitenyésztést is kezdik űzni, ellátva a facseti piaczot, hol az igazfalvi baromfit nagyon kedvelik. A legutóbbi összeírás szerint 3835 drb tyúk, liba, kacsa és pulyka volt a faluban és ez a szám, a mióta a tojáskereskedelem ezen a vidéken is fellendült, egyre emelkedik. Különös jelentősége a baromfitenyésztésnek akkor lesz, ha a telepesek a belső építkezések befejezése után a távo-

labbi földeket tanyákkal népesítik be, a miből már eddig három létesült.

Miután a gyümölcstermelés ezen a vidéken kereskedelmi fontossággal bir, a kincstár már 11.000 drb főleg alma-, körte- és diófát osztott ki Igazfalván. Nem kételkedünk benne, hogy a telepesek látva azt, hogy a kereskedők mint veszik szekérszámra román szomszédjaiktól az almát és a körtét, idővel ép úgy

Marhaszin a legelőben.

versenyeznek szép gyümölcsükkel, mint most pirostarka marháikkal.

Szomszédjaiktól egyébiránt megtanulták már a szarvasmarhával való szelid bánást; elleshetnék tőlük a kukoriczakapálást is. Megtehetnék azt minden restelkedés nélkül, mert azok sem szégyelték magukat, mikor a búzának és a vörös herének termelését, a kenyérsütést, a kaszával való aratást és a kévéknek keresztekbe való rakását, sok más dologgal együtt

telepeseinktől megtanulták. Hasznos példájukat elvétve meg is hálálják magyar köszöntéssel.

Az igazfalvi gazdák birtokában ma már 4 drb hat lóerejű gőzgép és egy járgány, valamint két gőzmalom van.

Vagyonosodásuk feltünik a községi hitelszövetkezet 1905. évi kimutatásában is, a melyben 315 szövetkezeti tag 663 üzletrésszel és 24.700 K befizetéssel, ezenfelül pedig 26.000 K gyümölcsözően elhelyezett betéttel a 46.000 K-t kitevő kölcsönökkel szemben szerepel.

Állami iskola.

Igazfalva a temesvári állami gyermekmenhelynek telepe. 134 talált vagy elhagyott gyermeket helyezett el itt az ország, eltartásukért kor szerint 8—10, s ha csecsemők, 14 K-t fizetve havonként. Jobb helyet Krassó-Szörény vármegyében alig választhatott volna a könyörületességre utalt gyermekek számára, mert a vidék egészséges. Azonfelül az igazfalviak saját egészségükre is annyira kényesek, hogy községükből némelykor 5—6 kocsit lehet látni a facseti orvos rendelőszobája előtt.

A menhely gyermekei közül 62 iskolaköteles, a kik az igazfalvi gyermekekkel együtt az állami iskola három termében már el sem férnek. A negyedik tantermet az idén építette fel a kincstár s a jövő évben még kettőt fog felállítani, hogy a beiratkozott 330

gyermek kényelmesen elférjen és azt a 25—30 román gyermeket se kelljen évről-évre elutasítani, a ki itt a magyar szót akarja elsajátítani.

Az erdőőri lakból átalakított óvoda is szűk már 186 óvóköteles gyermek befogadására.

Ennyi gyermek egészsége a mainál tökéletesebb gondozást igényelvén, a község évi 600 K-t szavazott meg egy körorvosi állás javadalmazására.

A haladásnak és erőkifejtésnek ennyi biztató jele után a kincstár megkötötte Igazfalván az örök adás-vevési szerződéseket a 357. lapon foglalt minta szerint.

A telepesek, 8 lutheránus kivételével, kálvinisták és leginkább Békés- és Csanádmegyéből valók. Békésmegyei 204 (vésztői 69, gyomai 22, kőröstarcsai 67, kőrösladányi 8, békési 20, békéscsabai 6, szeghalomi 8, dobozi 4), Csanádmegyei 34 (Makóról 29, Reformátusdombegyházaról 4, Leléről 1). Ezeken felül 14 Biharmegyéből (Mezőtelegdről 8, Mezőtelkiből 3, Porcslakáról, Élesdről és Okányból 1—1), Aradmegye Bokszeg községéből 4, a borsodmegyei Berentéről 1, Krassó-Szörénymegye Szudriás községéből 1, a temesmegyei Vadászerdőről és Gilárdról 2—2, Torontál-Vásárhelyből 1, Magyarittebéről 3 és Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye Tarnaszentmiklós községéből 1 telepes származik. Szobáikban nem türik meg a padláson letapasztott deszkamennyezetet és a boltozott nyilt kéményt is csak minden harmadik házban hagyták meg

Az igazfalvi gazdák eléggé élelmesek; a faluban levő négy korcsma kizárólag, a négy bolt túlnyomólag saját kezükben van és közülök hárman mesterségüket is folytatják. A föld nélküli mesteremberek bérelt

lakásban élnek, mert a kincstár 14 házhelyét, egynek kivételével, 150—150 koronáért mezei munkások vették meg.

Bár a község még nem lábolt ki gyermekbetegségéből, sokkal erősebb, nagyobb és vagyonosabb, mint, Facset kivételével, a járás bármely más községe. Ezt a betegséget pedig életrevalóságával minden utóbaj nélkül legyőzi és akkor még inkább megmarad annak, a mi már most is: a bégavölgyi telepek által képezett láncznak legerősebb szeme.

4.

Facseti hozzátelepítés.

(Krassó-Szörény megye.)

Facset kisközség és a róla elnevezett közigazgatási járás székhelye; van járásbirósága, adóhivatala, több kincstári kezelőhivatala, két pénzintézete, hitelszövetkezete és társasköre. A versecz-lugos-marosillyei h. é. vasútnak állomása és egy nagyobb vidék kereskedelmi góczpontja.

Kincstári telepkezelői lak.

Hajdan Facsádnak hívták és most romokban heverő vára jelentékeny szerepet játszott a délkeleti végvidék történetében. Temesvár eleste után a törökök kezébe került, a kik rablóvárnak használták. Borbély György 1595-ben

visszahódította, 1602-ben megint a törökök foglalták el, a rá következő évben pedig Basta tábornok űzte el belőle a törököket. Végül Bethlen Gábor állítólag 1616-ban átadta volna azt más délvidéki várakkal együtt a töröknek, a kinek aztán Temesvár visszavételéig birtokában is maradt.

Ekkor Facsetnek már csak 20 háza volt. De a bevándorló németség ezen a vidéken csakhamar terjeszkedni kezdett és 1733-tól kezdve Facsetnek már plébániája volt a kincstár kegyurasága alatt. Ez a plébánia szétszórtan lakó hívei miatt 52 községre terjedt. II. József 1786-ban a községet német telepesekkel gyarapította, a kik a Béga balpartján a túlsó partot elfoglaló románokkal szemben helyezkedtek el. Azóta Facset békés fejlődését semmi sem zavarta, a szabadságharcz sem, a melynek utolsó napjaiban, 1849. augusztus 16-án, a lugosi csata után ide hátrált és végképen itt oszlott fel Bem serege.

Facsettől a Béga már szabályozott mederben folyik és ez a völgy szeliden emelkedő dombjaival a Temes után a legnagyobb völgye és legtermékenyebb vidéke Krassó-Szörény vármegyének. A folyószabályozást a XVIII. század elején indították meg.

A telepítés következtében Facsetnak ma mintegy 2900 lakosa van; ezekből 1400 román, 500 német és 1000 magyar anyanyelvű. A románok gör. kath., a magyarok és németek róm. kath. vallásúak.

A kincstári erdő, melyet Bethlen András gróf Igazfalva alapításakor farmbérletnek szánt, a községtől délre mintegy 2 km-re kezdődött és 1300 holdon

borította a Korcsovára vezető megyei út mentében emelkedő fensíkot, mely a bukoviczi vízválasztó határvonalig terjed.

Miután a monostori farmbérlettel tett kisérlet nem sikerült, a kincstár elejtette eredeti tervét és a facseti postaföldet, a batyesti kincstári erdőből 807 kat. hold 255 négyszögölet, továbbá a branyesti kincstári erdőből 314 kat. hold 1138 négyszögölet a farmbérletnek szánt facseti erdőhöz csatolván, az ekként 2495 kat. hold 3 négyszögölre kiegészített birtokot 90 róm. kath. vallású család telepítésére használta fel.

A postaföldet, mely a lugos-dévai állami út mentén közvetlenül a község mellett feküdt, azért kellett igénybe venni, mert házhelyeknek alkalmas más terület nem állott rendelkezésre. E föld III. Károly király uralkodása alatt került a posta használatába, ki a törökök kiűzése után a postát államosította és a bánáti postaállomásokat felállította. Ezeket kiváltságuk alapján a Paar család tagjai — udvari vezérpostamesteri minőségben — örök jogon, de jóváhagyásukhoz kötötten, postamesterekre bízták, a kik szerződéses szolgálatuk ellátásáért egyéb kedvezmények mellett kincstári földet is kaptak haszonélvezetül. Facseten két egész telekből állott e föld, a miből belsőség 2, külsőség 66 hold volt. Mikor azt a kincstár most bevonta, a postamesternek javítások és beruházásokért 10.000 K kártalanítást fizetett ki; ezenfelül a megszünt haszonélvezet egyenértéke fejében illetményét felemelte és kedvezményes árban adta át neki a beltelket, valamint a külsőségből 1 kat. hold 56 négyszögöl szénáskertet.

A postaföld átvétele után mindenekelőtt a középen átfolyó mély ér poshadt vizét kellett levezetni. Ugyane czélból az ér környékét 6 kat. hold és 228 négyszögölön sétatérnek ültette be a kincstár, meghagyva annak egyik sarkában a kisdedóvoda telkéül 800 négyszögölet.

Az utczák és a házhelyek kijelölése után még 7 kat. hold 568 négyszögöl maradt a postaföldből üresen. E területen tűzték ki az $1\frac{1}{2}$ holdas faiskolát, továbbá a 2 kat. hold 940 négyszögöles epreskertet,

Utczai részlet.

anyaggödörnek pedig 3 kat. hold 428 négyszögölet hagytak meg.

A közczélokra szolgáló többi földek, nevezetesen az állami kisdedóvoda, a róm. kath. templom és a kántor 10—10 holdas külsősége, továbbá a már régebben megnyitott állami iskolának és a plébániának 20—20 holdas illetménye, végül a község részére 10 hold jegyzői illetményföld beszámításával fentartott 41 kat. hold és 794 négyszögöl, a határ külső részében fekszenek.

A 90 gazdatelepes mindegyikének birtokában 24 kat. hold föld van. Ebből 630 négyszögöl belte-

lek, 18 kat. hold 970 négyszögöl szántóföld, még pedig három (5, 5 és $8\frac{970}{1600}$ holdas) tagban és 5 kat. hold közös osztatlan legelő.

Minthogy az egész birtok északi fekvésű, a telepítés tervében szőlőmívelés nincsen. A szőlőnek való terület helyett azonban czélszerűnek tetszett a legelőjutalékot a szokásosnál jóval nagyobbra szabni, annyival is inkább, mivel a telepesek természetes kaszálót nem kaphattak.

Ha a telephelyeken és a közhasználatra szolgáló földeken kívül az utczák, a düllőutak, a törvényhatósági

Utczai részlet a munkástelepről.

utak, valamint a helyi érdekű vasút elfoglalta $108\frac{1062}{1600}$ kat. holdat is számbavesszük, kitűnik, hogy az egész birtok felosztása után a kincstár kezén 99 kat. hold 1285 négyszögöl maradt.

Hogy Facset magyarsága még inkább erősödjék, a kincstár ebből a földből, a mely a birtok északi szélén, a községhez legközelebb fekszik, 1904-ben egyenkint 5 kat. holddal 10 tanyai munkástelephelyet osztott ki. Minden munkástelep a tanyahelylyel együtt 4 hold szántóföldből és egy hold közös osztatlan legelőből áll.

Ugyanakkor a község szélén fölöslegesnek bizonyult egyik utcza területéből iparosok részére négy, egyenként 300 négyszögöles házhely is jelöltetett ki, a mely házhelyek eladását ahhoz a feltételhez kötötte a kincstár, hogy a telken két év alatt a törvényhatósági építési szabályrendelet határozatainak megfelelő lakóház épüljön.

A facseti kincstári birtok földje majdnem ugyanolyan, mint az igazfalvi határé, a melytől csak egy árok választja el. Domborzati viszonyai sem különböznek amazétól. Fensíkja szeliden emelkedik a lombsátorral koszorúzott vízválasztó felé, a hol lejtője valamivel meredekebb lévén, legelő lett belőle. E legelő a községtől való 6—7 km. távolsága miatt növendék-állatok részére szolgál, a melyek itt tavasztól őszig elélhetnek; ellenben az igás és a tejelőállatok legelője ettől a helytől lefelé, a kincstári birtok innenső széléig húzódik, és hogy a törvényhatósági útnál rövidebben lehessen elérni, a branyesti kincstári legelőn át külön marhacsapás készült. A legelőt, különö-

Munkástelepesek sertéscsordája.

sen pedig a felső részét éppen úgy, mint Igazfalván, az erdőből meghagyott fák és cserjék helyenként vadaskertre emlékeztető módon árnyékolják be.

Az igazfalvi határ közelsége, egyező minősége és fekvése miatt természetesen a facseti földek árát is úgy kellett megszabni, mint az igazfalviakét, t. i. kat. holdankint 100 K-ban. De mivelhogy ehhez az

Delelő gulya.

árhoz még a szántóföldek holdankinti 90 K irtási költsége, továbbá a postamesternek fizetett kártalanítási összeg arányos része és a kincstár által épített házak 1700 K költsége is hozzáadandó: a facseti gazdasági telephelynek ára 6000 K, a munkás telephelyé 950 K, illetőleg a sorshuzás előtt lefizetett 900 és 250 korona levonása után 5100 és 700 K. Ehhez képest az annuitási részlet 50 évi törlesztés

és 4% kamat mellett a gazdasági telephelyre nézve 237 K 41 fillér, azaz kat. holdanként 9 K 88 fillér, a munkástelephelyek után 32 K 59 fillér, vagyis kat. holdanként 6 K 52 fillér, még pedig a harmadik évtől kezdve, mivel az első évre csak 2%, a második évre pedig 3% kamat van előirva.

A telepítés 1900-ban kezdődött 30 család elhelyezésével, a rákövetkező évben 18 házzal folytatódott és 1903-ban az utolsó 42 ház felépítésével és ugyanannyi telepes befogadásával fejeződött be. A munkástelephelyek 1904 őszén töltettek be.

Közkút a munkástelepen.

Ez idő alatt a kincstár körülárkoltatta és ákáczczal befásította az összes határvonalakat, beültette az epreskertet, a faiskolát és a nemes fűztelepet. Továbbá kiosztott azóta 4442 drb gyümölcs- és eperfát, a melyekből 3950 drb meg is maradt. Az 1904-iki inséges esztendőben pedig a kincstár a bevásárlási árnak három év alatti kamatmentes visszafizetése mellett a telepeseknek 117 q buza vetőmagot adott kölcsön.

A kincstár ezenfelül lecsapolta a belsőségeket, kavicsolta az utczákat, a legelőkúthoz 8000 drb téglával, a tenyészállat-istálló építéséhez 800 K pénzsegítség adományozásával járult hozzá, a munkástelepen pedig 1522 K költséggel közkútat épített. Később a telépítésre felhasznált batyesti és branyesti kincstári erdőket Facset község határához csatoltatta át és végül, midőn a Bega tullépve eddig észlelt leg-

magasabb vízállását, a mult évben kétízben is elöntötte a belsőségeket, elvállalta az árvédelem 9291 K költségét is, a mely munkálat azonban csak hatósági engedélyezése után lesz foganatosítva.

Az idegen határrészek átcsatolása különösebb nehézségekkel nem járt, csak Batyest községnek kellett 410 K 84 f földadóalapja elvesztéseért megigérni, hogy 288·5 holdas legelőbérletét a szerződés lejárta után változás nélkül még 10 évig használhatja.

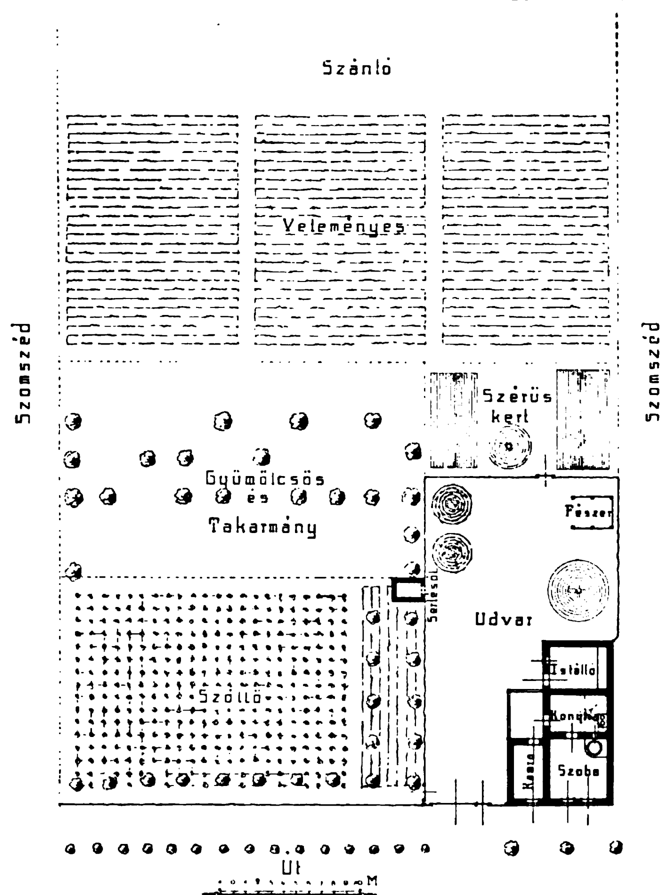
A telepesek egyharmad része Torontál vármegyéből, másik harmada Nyitra és Krassó-Szörény

Molnár József munkástelepes háza.

megyékből, a többiek az ország egyéb részeiből valók. Részletesebben kimutatva származásukat, közülök torontáli 32 (rábéi, kiszombori, csősteleki, nagykikindai, kübekházai, ürményházai, kisoroszi és óbébai 1—1, tordai, újszentiváni és óteleki 2—2, magyarczernyai 3, keresztúri és keglevichházai 4—4 és magyarszentmártoni 7); Nyitra vármegyei 15 (magyarsoóki 11, tornóczi 2, vágkirályfai és soókszelőczei 1—1); Krassó-Szörény vármegyei 15 (dragsinesti 1, kuttinai, udvarszállási és szudriási 2—2, facseti 8); bácskai és tiszakálmánfalvi 5; borsodmegyei 4 (be-

rentei 3, sajószentpéteri 1); csanádmegyei 4 (kövegyi és csanádpalotai 2—2); Csongrádmegye Tömörkény községi 1; hevesverpeléti 2; a pestmegyei Tetétlenről és Gyömrőről 2; temesmegyei 7 (szinér-

Szajkó István munkástelepes tanyája.

szegi 3, nagyköveresi 2, gattajai és temesgyarmati 1—1); végül Pozsony vármegyéből Pered községi 3. Mindnyájan földmívesek és róm. kath. vallásúak. Közülök hatan német anyanyelvűek.

A munkástelepesek közül kettő Tiszakálmánfalváról, egy-egy Kevermesről, Csanádról és Kövegyről, kettő Magyarsoókról és három Girodáról való. Ezek között is van egy német. Mindannyian napszámosok, de ketten szabad idejükben varga, illetve kerékgyártó mesterségükkel is foglalkoznak.

A gazdák 266.600 K vagyonnal költöztek ide; jelesen 26-nak 2—2000 K, 28-nak 2—3000 K, 17-nek 3—4000 K, 4-nek 5—6000 K és 15-nek 6000 K-nál többet érő vagyona volt. Hogy ezt a vagyont legalább a módosabbak megbízható hitelességgel mutatták ki, kitűnik abból, hogy eddig Facseten és környékén románoktól már öt telepes vásárolt 110 kat. hold földet.

Gazdaságukat sokan szépen szerelték fel. Tizen szövetkezve egy hat lóerejű cséplőgépet vásároltak és mivel egy gép kevésnek bizonyult, más hat telepes egy második ugyanolyan cséplőgépet vásárolt, a mely már használatban is van. Minden tizedik házban vetőgép, minden harmadik házban szelelő rosta van, kint a határban pedig már három tanya látható. Némely telepes gazdasági épületeire 1400, sőt 2400 K-t is költött, állatállománya 1500—2000 K-t is ér.

Ezt a haladást a közepes termések is elősegítették. Bár a tavaszi gabonának és a kapás növényeknek a lefolyt két évben a rossz időjárás sokat ártott, a telepítés befejezésétől, vagyis 1903-tól négy évi átlagban mégis buzából 6·5 q, rozsból 7 q, árpából 4·3 q, zabból 7·2 q és tengeriből 6 q termett kat. holdanként. E terményekből azonban Facseten csak a buzának, zabnak és tengerinek van fontossága, a többieket kivételesen vetik. Ha pedig

az egyes míveleti növények és főleg a takarmányfélék elterjedését vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy a telepesek többsége rosszul gazdálkodik. Igy pld. a mult évben buzával 960, zabbal 330, tengerivel 360, rozszsal 80, árpával 10 hold volt bevetve és burgonya csak 15, here 10, burgundi répa 10, egyéb vetemény pedig 15 holdon termett. A buza tehát a szántóföld területének felénél többet, a takarmánynövények pedig negyvenedrészét sem foglalták el.

Kappler Miklós gazdálkodó telepes beltelke.

Kedvezőtlen véleményünket megerősíti a telepesek állatállománya, a melyet — habár méltatjuk is a kezdet nehézségeit és itéletünknél nem feledkezünk meg a rossz évekről, valamint arról sem, hogy a telepeseknek majdnem a fele csak három év óta van Facseten — mégis keveseljünk. Ugyanis a telepen

ez idő szerint 182 ló, 8 csikó, 6 ökör, 125 tehén, 43 üsző, 18 tinó, 86 sertés, 60 juh, 1100 tyúkféle, 600 liba, 120 kacsa és 60 pulyka van; s ez állományból — ha nagy állatra átszámítjuk a kisebbeket — minden hat holdra csak egy, minden 24 holdas telephelyre csak 4, tehát a többi telepekkel szemben, nemkülönben a kisgazdaságok országos átlagával szemben is, mely szerint nálunk 1000 hold kisbirtokon 308 nagy állat él, jóval kevesebb állat jut.

Ellenben sokaljuk a fizetéseknél mutatkozó hátralékot, a mely október végén 135.000 K előírással szemben 16.583 K 09 f volt. Ebben 30 telepes egy vagy ennél kisebb, 13 telepes 1—2 és egy telepes kettőnél több évi járulékkal volt részes.

Tekintve a telepesek nagyobb részének vagyonosságát, e hátramaradás okát aligha találtuk volna meg, ha Facseten némely telepesről ki nem tűnik, hogy a földet nem önmagáért szereti. Az ilyen telepes nem vesz példát a szomszédságában folyó kitartó munkáról, a szeretetteljes irányítás és a jó tanács ennek falra hányt borsó.

Képes földjének nagyobb részébe minden trágyázás nélkül, egyszeri szántásba éveken át buzát vetni, sőt az is előfordul, hogy lovait az őszi vetés után eladja, nehogy azokat kiteleltetnie kelljen. Végczélja az, hogy földjét kiélve, állítólag beruházásait, de a valóságban a telephez való jogát valamelyik földéhes kisgazdának 5—6 ezer koronáért eladja.

Az ilyen telepes új tűzhelyén csakhamar felismerhető. Ekevasa többször rozsdás, mint fényes, istállója üres, de az értekezleteken ő a leghangosabb. Itt Facseten hozzászokik a kisvárosi élethez: kávéházakba és egyéb mulatóhelyekre jár; lassan

elhagyja ősi viseletét és városias ruhával cseréli fel. Mindez persze többe kerül, mint a mennyit telephelye jövedelmez és ha megszorul, valamelyik szövetkezetnél vagy takarékpénztárnál váltózik.

Ámde a telephelylyel való űzérkedéssel szemben a kincstár keze sem béna. Élhet az átruházás megtagadásának fegyverével és ezt használja, sőt birtokából is kimozdítja az olyan eladósodott telepest, ki telephelyét nem a kényszerítő szükség miatt, hanem űzérkedés végett akarja elhagyni.

Facseten mostanáig a telepes személyében öt esetben történt változás, egyszer örökösödés, egyszer kimozdítás, háromszor pedig lemondás és átruházás folytán. Egészen megszilárdult birtokviszonyok előreláthatólag csak további 3—4 telepes távozásával következnek be.

Ha a telephelyeket gazdájuk szorgalma és iparkodása szerint osztályozni lehetne, a bácskaiak és a nyitraiak kezén levőket tennők első helyre. Egy nyitrai telephely $18 \frac{1}{2}$ hold szántóföldjén az idén 5 hold buzavetés, 4 hold zabvetés, 6 hold tengeri, 1 hold muhar, 1 hold lóhere, $\frac{1}{4}$ hold árpa, $\frac{1}{4}$ hold rozs és $\frac{1}{2}$ hold burgonya volt és a kedvezőtlen nedves ősz, valamint a még kedvezőtlenebb tavaszi szárazság ellenére is a kérdéses telephelyen 25 q buza, 24 q zab, 36 q tengeri és 3 q rozs termett, a minek értéke az ottani piaczi árak szerint 864 K volt. Telkét beépítette egy 5 m. és egy 4 m. hosszú istállóval, 6 m. hosszú kocsiszinnel, disznóóllal, góréval és méhessel, a mire mindössze 1410 K-t költött. Tartott két lovat, két ökröt, egy tehenet borjúval és egy koczát, összesen 1560 K értékben. Gazdasági eszközei voltak: 1—1 szekér, eke, borona, trieur és rosta 510 K értékben.

Ellenben egy rosszúl művelt telephelyen az istállóban és ólban 2 rossz lovat és egy koczát láttunk, míg a határban 12 hold buzavetés, 6 holdon tengeri és ½ holdon burgonya volt, mely után 36 q buza és 24 q tengeri 624 K értékben termett. Ebből a termésből nehéz, talán nem is lehet a vetőmag visszatartása után 237 K 41 fillér annuitást, különféle adók és költségek fejében 64 K 28 fillért fizetni és családostul egy évig megélni, hacsak a telepes

Pápai Antal gazdálkodó telepes háza.

Facseten mellékkereset után nem néz, a mi telephelyének még nagyobb elhanyagolását vonja maga után.

Az ilyen módon gazdálkodó telepesek száma azonban kevés és így remélhető, — kivált ha a természet két évi mostohaságát bő termésekkel kárpótolja — hogy négy-öt év multával a telepítés sikere annyira teljes lesz, hogy az állam bégavölgyi akczióját Facseten túlra minden koczkázat nélkül kiterjesztheti.

5.

Temesrékási hozzátelepítés.

(Temes vármegye.)

Temesrékás járási székhely és nagyközség, 20 km-re Temesvártól, a temesvár-orsovai vasútvonal és a Béga folyó mellett, melynek egyenes és szabályos medrében itt már a Temes vize is folyik, de oly sebesen és sekélyen, hogy csak fausztatásra használják.

Temesrékás ősidőktől fogva szlávok lakóhelye volt. Nevét a szláv «rika» (rieka) folyóvíztől vette. Már a XIV. században bolgárok lakták és vára a hozzátartozó községekből álló uradalom középpontja volt.

I. Károly király 1323-ban megerősítette Saari Döme jókői várnagynak, előbb temesi alispánnak, Temesvárott 1311-ben kelt adomány levelét, mellyel neki Fülöptelkét és Rygachtelkét adományozta; 1359-ben pedig e birtokot Miklós Fülöp és János pártütőktől elkobozta. Nagy Lajos Rékást három faluval együtt Karapath László fiainak és Zoanas unokáinak, Wlaniknak, Negnének, továbbá Miklósnak és Lászlónak — hűséges románjainak — a Bassarába Sándor ellen tanusított hű szolgálataik jutalmául ajándékozta.

A Temesvár bevételét követő 1717. évben Resekaschban 20 házat találtak ép állapotban, a melyeket szlávok laktak. A sokáczok azonban, a kik a Balkán vidékéről sok sanyargatás után idemenekültek, csak 1720 körül szállhatták meg Rékást Jankulov vezérlete alatt, a ki a Knezevics-családból való volt. Midőn 1737-ben az Oláhországba szorúlt bolgárok engedelmet kaptak a Délvidéken való letelepedésre és a reákövetkező év tavaszán Temesváron összegyültek, vándorútjokban állítólag Rékáson rokoni fogadtatásra találtak. Innen három csoportra oszolva indultak volna Vingára, Lovrinra és Óbessenyőre.

Időközben megkezdődött a németek bevándorlása is és 1722—26 között közülök néhány család Rékáson is letelepedett, a hol már akkor bosnyák barátok lelkipásztorkodtak. Ezek Rékást búcsújáró hellyé is tették.

A németek tömeges bevándorlása azonban Mária Terézia királynő és II. József uralkodásának idejére esik, a mikor 1764-ben részükre 42 házat, 1787-ben további 100 házat építettek és két családnak még egy ideig várnia kellett, a míg tűzhelye elkészül. Az annakelőtte odatelepedett szerbeket Paráczra kergette a kamara.

Világi plébániája 1769 óta van. Lelkészei közül Szittya Jánost magyar érzelmei miatt 1849-ben a plébániától megfosztották és három évi várfogságra ítélték. Ugyanez okból utódja is el volt zárva Zimonyban, de még az újmoldovai plébánián kifejtett tevékenysége miatt.

1849-ben sokat szenvedett a község az átvonuló honvédek és az őket üldöző osztrák katonáktól. Bem itt hált Lugos felé való menekülésekor.

Másfél század alatt Temesrékás lakott házainak száma 851-re és kevés kivétellel róm. kath. vallású lakosságáé 3630-ra emelkedett. 1869 óta azonban a népesség száma nem növekedett és csak a legújabbi telepítés következtében szökött fel hirtelen mintegy 4300 főre. A szaporodás szünetelésének egyik oka a szőlők pusztulása volt.

Temesrékás népe leginkább földmívelésből él. Nagyobb ipari vállalat számba csak téglagyára jöhet. A különféle járási és kincstári hivatalokon kívül takarékpénztára és népbankja is van. A község a völgy szintje fölött 5—6 m. magas víztelen fensíkon épült. E fensíkon a péterfalvi úttól jobbra-balra terül el a kincstári birtok nagyobb része, az 1624 holdas Kurasitza erdő. A birtok másik része egy felülről lefelé keskenyedő 461 holdas sáv, a mely 7 km. hosszúságban a sustrai határtól a jezvini határig a Béga jobb partján nyúlik el. E két birtoktestet a németek bérelte Uberland-legelő 212 holdja köti össze, míg a sokáczok használta és szintén a kincstár tulajdonát tevő 210 hold területü Kalnigustye legelő Jezvin felől szegélyezi a község határát. Ezenkívül a határ különböző részeiben még 78 hold terjedelmű posta- és illetményföldje is van a kincstárnak, a mellyel

Kincstári ispánság épülete.

együtt a kincstári birtok egész terjedelme 2586 kat. hold 308 □-öl.

Mikor 1899-ben az utolsó tuskó és cserje is eltűnt a szántóföldekről, a kincstár megkezdette a telepítést. A sokácz gazdaközönség legelőjét és a német legelőnek még töretlen 118 kat. hold 437 □-ölnyi részét érintetlenül hagyva, a rendelkezésére maradt 2223 kat. hold 858 □-ölet felosztotta; de miután ez 100 család részére kevés volt, a szomszédos sustrai határból 227 kat. hold 825 □-öllel szaporította a telepítési területet, hogy minden telepesnek még másfél holdkaszálót is adhasson. Egyúttal holdat-holddal cserélve és minden birtokosnak telephelyet ígérve, öt német és egy sokácz kisgazdától 16 kat. hold 1562 □-öl földet szerzett, hogy az új telepet a községhez kapcsolhassa.

Az ekként 2451 kat. hold 53 □-ölre kiegészített birtokból 100 telepesnek egyenkint 20 holdjával 2000 kat. holdat jelölt ki, és pedig minden telephelyre 800 □-öl belsőséget, 1 hold kenderföldet, 14 $^{1}/_{2}$ hold szántóföldet három (5, 4 $^{1}/_{2}$ és 5 holdas) tagban, 800 □-öl szőlőt, két hold közös osztatlan legelőt és másfél hold rétet. Magának 75 beltelket, szőlőoltvány iskolára és anyaszőlő-telepre 40 holdat, továbbá 177 $^{3}/_{4}$ hold szántóföldet és legelőt s így mindössze 255 kat. hold 412 □-ölet tartott vissza. Egyúttal közczélokra kijelölt 125 kat. hold 695 □-ölet és ebből az állami iskolának, kisdedóvónak és három tanítónak egy-egy félholdas beltelket, az iskola és kisdedóvó részére 10—10, a lelkésznek 19 kat. hold 700 □-öl, a kántornak 5 kat. hold földet engedett át, a község részére pedig 7 hold legelőt, 10 hold jegyzői földet, 33 kat.

hold 900 □-öl szántóföldet, 3 hold temetőt és 3 hold epreskertet tartott fönn, továbbá 1/2 hold faiskolát és ugyanannyi dögteret, 1/2 hold piacztért, 10 hold agyaggödröt és 9 kat. hold 696 □-öl itatóhelyet. Utakra, utczákra, csapásokra és árkokra jutott 68 kat. hold 949 □-öl.

Birtokát így feldarabolva, egy gazda telephelyének vételárát lakóházzal együtt 7220 K-ban állapította meg a kincstár, a melyből a sorshúzás előtt 900 K-t

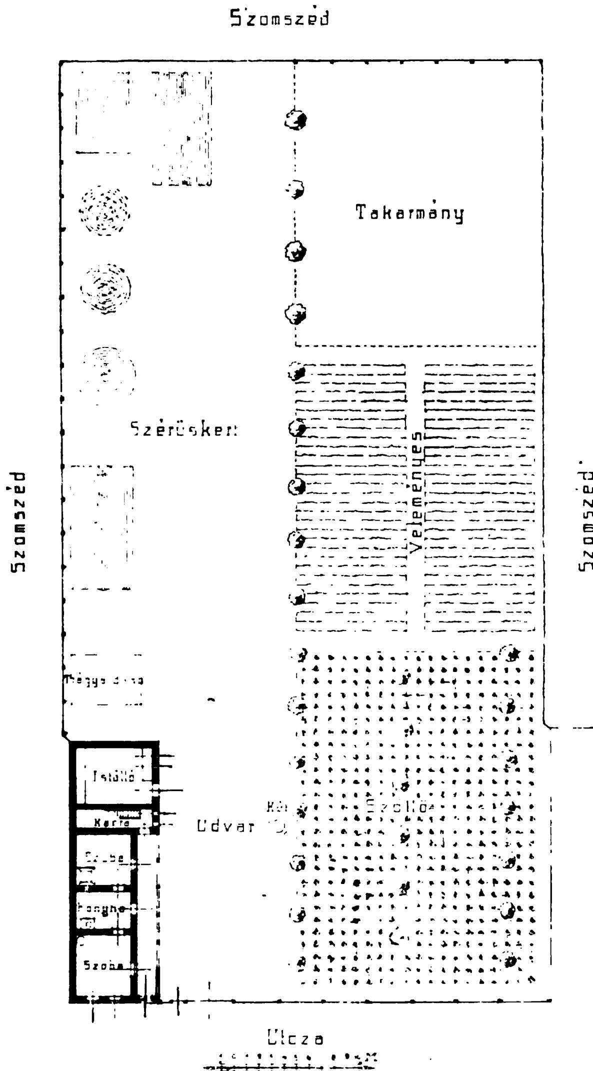
Utczai részlet.

törlesztett a telepes, a fenmaradó vételár után pedig két éven át 3% kamatot, azontúl 50 éven át 294 K 20 f. annuitást tartozik fizetni, mely mindenkor november hó 1-ső napján esedékes.

A lakóházakból 1899-ben 50, 1900-ban 30, 1901-ben 17 készült el és azokba ugyanannyi család be is költözött. Három Temesrékásból származott telepes nem kapott házat, mert régi házukban kívántak maradni.

Mindjárt itt említjük meg azt is, hogy a kincstár 1894-ben 20 munkástelepet jelölt ki egyenkint öt hold

területtel, mivel a mezei munkásnak e vidéken, kivált a szőlőkben tisztességes keresetre elég alkalma van. A munkástelepek mindegyikéhez fél hold belsőség, egy hold közös osztatlan legelő és negyedfél hold

Gajda Györgi munkástelepes beltelke.

egy tagban levő szántóföld tartozik. Vételára 1160 K, a miből 400 K az átvétel előtt kiegyenlíttetett, a többi a gazdasági telephelyekre megállapított módon 35 K 38 filléres annuitásokban törlesztendő. 1904 és 1905-ben ezeket a telephelyeket is megszállták és 10 telepen már a lakóházakat is felépítették. A telepítési okirat szerint a lakóépületek a törvényhatóság építési szabályrendeletének határozmányai szerint két év alatt építendők meg.

A kincstár által visszatartott belsőségekből is elkelt már öt telek, telkenként 300 koronáért.

A telepesek kevés kivétellel Temes, Torontál és Csanád vármegyéből valók és pedig: Temes megyéből 25-en (Temesrékás és Dragsina 6—6, Szilas 8, Giroda 3, Temesvár és József-szállás 1—1); Torontál vármegyéből 41-en (Kisoroszi 20, Magyarczerna 8, Kübekháza 3, Nagyszentmiklós, Pártos és Kiszombor 2—2, Egyházaskér, Toba, Torda és Klárafalva 1—1); Csanád vármegyéből 21-en (Apátfalva 11, Tornya 4, Kunágota, Kövegy és Mezőkovácsháza 2—2). A többiek származása: a bácsmegyei Ókanizsáról 2, Gyulafalváról 1; Szegedről 2; a csongrádmegyei Algyő és Mindszent községekből 1—1; a pestvármegyei Bagról 2; a Krassó-Szörény vármegyei Udvarszállás községből 3 és Jerszegről 1.

A munkástelepesek közül négyen Temesrékáson laktak, kettő Majláthfalváról, 4—4 a torontálmegyei Kisoroszi és Csősztelek községből, 2—2 Kübekházáról és Sárafalváról és 1—1 Ótelekről, illetőleg Végvárról való.

Vagyonosabb kisgazda kevés volt köztük, többnyire csak a minimális 2000 K értéket tudták kimutatni.

Nevezetesen 68-an csak 2000 K-t, 18-an 3—3000 K-t, 3-an 3—4000 K-t, 3-an 4—5000 K-t és ismét 3-an 5—6000 K-t, 5-en pedig 7—11,000 K-t. Később kitünt, hogy kivált azoknak a torontálmegyei telepeseknek, a kiknek csak házuk és készpénzük lehetett, — mert határukban a belsőségeket kivéve, minden föld uradalmak birtokában van, — a felmutatott készpénzük részben kölcsönökből származott és ennélfogva többen a váltságáron felül magánadósságokkal is küzködnek.

Állami iskola.

A vagyonosabb telepesek közül ketten két-két telephelyet kaptak, míg apa és fia külön-külön telephelyet 4 esetben kapott.

Oly népes és módos községhez való hozzátelepítésről lévén szó, a mely kulturális szükségleteiről tőle telhetőleg már gondoskodott, a telepen eleinte csak egy két-tantermű iskolát és egy kisdedóvót kellett felállítani. Ezekbe újabban sok temesrékási gyermek iratkozván be, az iskolát egy tanteremmel bővítették és még egy óvó-épületet is építettek.

Nehezebbnek bizonyult az ivóvíz kérdésének megoldása, a mely elől azért sem lehetett kitérni, mert mind a községben, mind a telepen a házi kutak nyáron teljesen kiszáradtak. E bajon egy 286 m. mély ártézi kút segített, mely perczenkint 66 liter vizet adott; de vize konyhasó és magnéziumtartalma miatt csak főzésre, mosásra és állatok itatására lévén használ-

Telepesek apaállat-istállója.

ható, a kincstár még egy 130 méteres mély kutat is furatott, a melyből a vizet mintegy 30 m. mélységből szivattyúzzák.

A kutakkal kapcsolatban, a melyek 14,000 K-ba kerültek, a kincstár az ártézi kút fölösleges vizét és a belterületen összegyülemlő vizeket 6361 K költséggel levezette.

De a többi szükségletek dolgában sem hagyta a kincstár a telepeseket magukra, a mennyiben hullaház és apaállat-istálló építésére 1700 K segítséget adott, faiskolát rendezett be, 20 holdra dohánytermelési engedélyt eszközölt ki részükre és köztük 40,000 drb gyökeres szőlőoltványt, sok gyümölcs- és eperfát, 72 q zab- és 76 q tengeri-vetőmagot és 200 q burgonyát osztott ki. Ezeken kívül a kerítésekhez, melléképületekhez és a tüzeléshez szükséges fát a jezvini erdőből a tőár feléért adta nekik; 1903-ban pedig bolgár rendszerű zöldségtermesztésre tanította őket, nem és korkülönbség nélkül alkalmazva a telepeseket munkásokul.

Végezve a kincstár által kifejtett tevékenység főbb mozzanataival, áttérhetünk a Temesrékáson uralkodó állapotok ismertetésére. Ha ezeket hűen akarjuk ecsetelni, mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy a telepesek különválásukat és kisközséggé való alakulásukat már többízben azért kérték, mert az anyaközség velük nem törődik, róluk tudni sem akar.

E kívánság természetesen a papiroson maradt, mert az 1894: V. t.-cz. 2. §-a szerint minden újonnan telepített községnek akkora területtel kell birnia, hogy azon legalább 150 gazdálkodó telepes elhelyezhető legyen. A temesrékási telepesek száma pedig ennél kevesebb.

Az anyaközség nemtörődömsége abból származott, hogy a község a telepítés elejtését és a kincstári birtoknak az odavaló lakosság, különösen pedig a földnélküli zsellérek és a szegényebb kisbirtokosok között való felosztását kérte. De kérelmét az állam nem teljesítette, egyrészt azért, mert a délvidéki német mozgalom legnagyobb kifejlődésében akkor volt, más-

részt pedig azért, mert — nem szólva a XVIII. század nagyarányú gyarmatosító műveletéről, a mely majdnem kizárólag idegen földön termett kulturával árasztotta el a vármegyét — a XIX. században létesített 11 állami telepből csak hármat szállhatott meg a magyarság és a megyének 223 községéből a magyar szó csak 7 községben volt túlsúlyban. Tekintve pedig azt, hogy az irtás idejében felszabadúlt földeket nem annyira a szegényebb sorsú lakosság, mint inkább a jobb módú gazdák és kereskedők bérelték, a kincstár a temesrékási kisemberek részére kisbérletül 568 holdat tartott fönn és aztán hozzáfogott a telepítéshez. Ettől kezdve azonban a község a telepítéssel olyan éles ellentétbe helyezkedett, a milyenre az eddig keletkezett újabb telepeken példa nem volt. Habár ez által minden érintkezési pont ütköző ponttá is vált, magatartása az állam hatalmi eszközei mellett nem akaszthatta meg a telepítés programmszerű befejezését, sőt azt nem is késleltethette. A község azonban kárt vallott e harczban.

Többek között nem akarta elvállalni az állami iskolaépület föntartását, tisztogatását és a tanítói nyugdíjjárulékok fizetését, mert a részére kijelölt 40 hold földnek 1137 K évi jövedelme idővel nem fedezné az elvállalandó terheket. Ugyanazért lemondva e földekről és azok jövedelméről, elhatározásához még akkor is ragaszkodik, midőn a felsőbb hatóságok a község anyagi érdekeinek megóvásáért magukat közbevetik. Végül a vallás- és közoktatásügyi tárcza 20 hold föld ellenében elvállalta a szóban forgó terhek viselését, a kincstár pedig a községi közczélokra rendelt földekből 7 hold legelőt a telepeseknek engedett át apa-

állatjaik eltartására, 13 holdnak jövedelmét pedig évről-évre állattenyésztésük fejlesztésére fordítja.

Megtagadta a község a közhasználatra épített ártézi és mély fúrású kút, továbbá a telep mezei útjainak és kútjainak átvételét is, azon a czímen, hogy azokat csak a telepesek használják, az anyaközség lakossága pedig egyáltalában nem veszi igénybe. Holott, kivált nyáron, annyi lajtos szekér áll az ártézi kút mellett, hogy órákig tart, míg megtöltésükre kerül a sor. A törvényhatóságnak kellett kitanítani a községet arra, hogy mindezekhez valamelyes köze mégis van és az utakat, kutakat átvenni köteles.

A község faiskolát kért, mire a kincstár ingyen fölajánlotta a telepítési okiratban erre a czélra kijelölt 800 □-ölet, valamint a kerítés és az első berendezés költségeit is, ha a faiskolában a telepesek gyermekei is megtanulhatják a fatenyésztésnek gyakorlati részét és az itt nevelt fákból a telepítési területen szükséges ültetések is teljesíttetnek. A község az ajánlatot visszautasította és megfelelőbb telek vásárlására 800 K-t irányozott elő. A telepesek faiskoláját azután a kincstár ültette be.

A magyar szónak és éneknek úgy biztosított az állam minden vasárnap helyet az Isten házában, hogy külön káplánt alkalmaztatott, ki a németek és sokáczok nagymiséje előtt tartja a magyar énekes misét és szent beszédet.

A kántor németes éneke viszont a telepeseknek nem tetszett, a kiket az is sértett, hogy az országos képviselőválasztások névjegyzékéből kimaradtak stb.

Némelykor úgy látszott, mintha a múltnak ködös homálya már teljesen eltakarta volna ama szíves fogad-

tatásnak és pazar gondoskodásnak emlékét, a melyben a német telepes 120—140 évvel ezelőtt részesült, noha e földnek nem édes, hanem örökbefogadott fia volt. Pedig ha az írások nem bizonyítanák, a téli mesékből is megtudhatja mindenki a Délvidéken, hogy vándorlása közben Bécsben, Pesten és Temesváron útravaló pénzzel látták el és a telepre érkezve neki, valamint minden 10 évenfelüli hozzátartozójának naponta 2—2 krajczárt és 1—1 itcze lisztet adtak; sőt a kisebb gyermekek sem éheztek, mert fejenként 1—1 krajczár és $^1/_2$—$^1/_2$ itcze liszt naponként nekik is jutott addig, a míg apjuk a házat és a gazdaságot át nem vehette. Ez a ház és gazdaság pedig nagyon különbözött attól, a mit a most bevándorolt magyar telepes kapott: náddal födött, vert falú és fehérre meszelt szobából, konyhából, kamrából és istállóból állott. Volt abban ágy, szalmazsák, terítő, rokka stb. A konyha mindennel, még kenyérsütő lapáttal, sütőteknővel, vízcseberrel és vajköpülővel is fel volt szerelve, úgy, hogy a telepes, ha akart, akár mindjárt főzhetett is. A kamara pedig zsákokkal, ásóval, kapával, fejszével, valamint mindenféle kerti és egyéb eszközökkel volt tele. Még ennél is többet láthatott az istállóban, mert abba két ló vagy két ökör és egy tehén volt bekötve és a fogasokon szerszámok lógtak. Csak az udvaron álló új kocsit kellett vasaltatnia, ha földjét kocsiról akarta átvenni. Hogy azután kint a határban $^1/_8$, $^1/_4$, $^1/_2$ vagy egész telket, vagyis 8, 11, 19 vagy 34 kat. hold földet kapjon-e? az gyakran élelmességétől is függött. A vidék ekkor még puszta és majdnem lakatlan lévén, az állam bőkezüen osztogatta a

telkeket. Ezek Temesrékáson oly jó kezekbe jutottak, hogy a mostani telepítés elején még 3 egész, 40 fél, 200 negyed és 100 nyolczad telek volt a községben, az eredetileg kiosztott 4680 hold földnek többi része pedig 214 család között oszlott meg.

Ismerve a múltat és azt a gondoskodást, mely a legújabb telepítés keretében ismét megnyilvánult a temesrékási kisemberek irányában, nemkülönben tudva azt is, hogy a község állatjai kevés kivétellel még ma is kincstári legelőn élnek, az állam túltette magát a község duzzogásán és azt hisszük, hogy a telepesek is nemsokára ugyanezt fogják cselekedni, annyival is inkább, mert törvényes jogaikban senki sem háborgathatja őket.

Visszatérve az új telepesekre, megjegyezzük, hogy földjeik termékenysége idővel fényes helyzetet teremthet számukra. A lefolyt 5 év átlagában kat. holdanként búzából 7·3, árpából 7·7, zabból 7·9, tengeriből 6·7 q termett. A kendert kivéve, itt minden hasznot hajtó mezőgazdasági termény jól fizet és ezt a kat. holdankint rendszerint 40 K-nál magasabb haszonbér is bizonyítja.

A telepesek a mult évben 912 holdon búzát, 19 holdon rozsot, 76 holdon zabot, 58 holdon árpát, 470 holdon tengerit, 39 holdon burgonyát, 72 holdon luczernát, 24 holdon zabosbükkönyt, 20 holdon dohányt, 12 holdon konyhakerti veteményeket, 7 holdon czirokot és 3 holdon hagymát termeltek. A rétnek felét feltörték és kaszálónak csak 75 kat. holdat használtak. Szőlővel mintegy 15 hold van beültetve. Ugarnak mit sem hagytak.

A főtermény tehát a búza, a mely az ekével művelt területnek több mint felerészét foglalja el.

Ez még megboszúlhatja magát. Különösen a jobb telepesek részesítik a búzát oly nagy előnyben, hogy 16—17 hold szántóföldjükből 9—10 holdat rendesen ez alá szántanak.

A gazdasági munkákat általában jól végzik és sokat trágyáznak is, mert állatállományuk 2 mén. 250 ló, 96 csikó, 3 bika, 10 ökör, 160 tehén,

Gulya.

6 tinó, 145 borju, 3 sertéskan, 260 drb disznó, 350 drb malacz és 3 kecske. Minden telephelyre tehát körülbelül 5—6 nagy állat jut. Elhelyezésükről jól gondoskodtak és sok gazda már 1500—2500 K-t költött, hogy háza végében kamra, istálló és szín, udvarában pedig dohánypajta, fészer, disznóól és kút legyen, valamint hogy egêsz telkét és udvarát jó kerítéssel lássa el. Ha az állatokat és a gazdasági felsze-

relést is figyelembe vesszük, nem tévedünk sokat, ha azt állítjuk, hogy a telepesek többségénél az élő és holt felszerelés értéke az építkezésre fordított pénzzel együtt meghaladja a 3000 koronát.

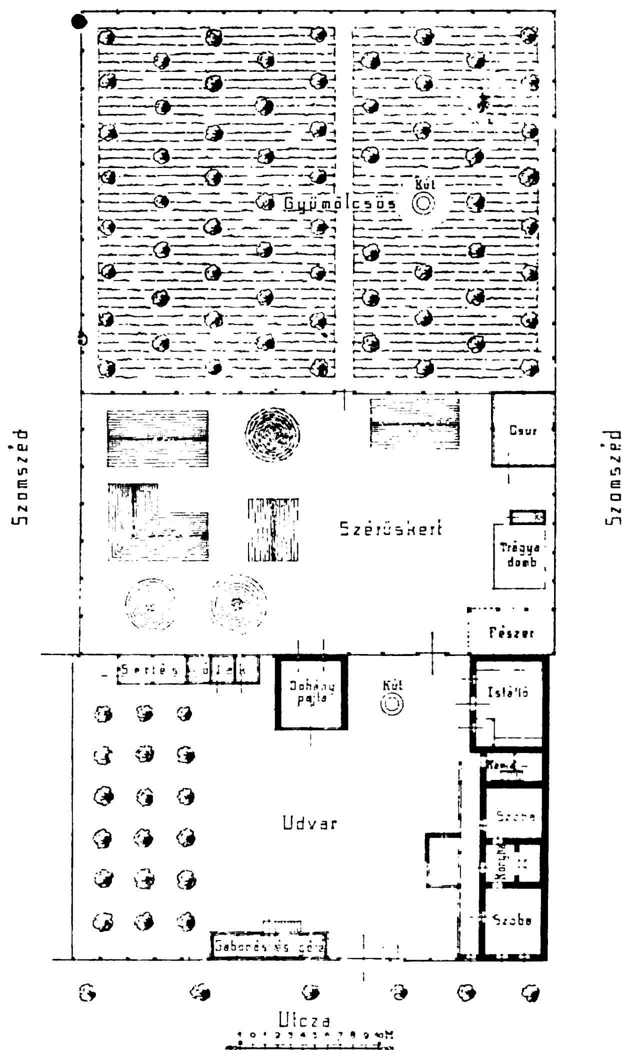
Meglátszik a jó mód még azon is, hogy sok asszonynak selyem az ünneplő ruhája. Pedig az adó és a közköltségek nem éppen kicsinyek, mert éven-

Telepesek sertéscsordája.

ként különböző czímeken minden telephely után 100—115 K fizetendő. Kivált a közbirtokossági költség jelentős, a mennyiben a múlt évi számadás szerint minden egyes telephelyre 24 K volt kivetve és az idén sem lehetett azt 13 K alá csökkenteni. Legelőjükre, a mely különben sem nagy, idegen jószágot nem fogadnak. Mindenki 4 számos állatot hajthat ki, de a ki nem használja ki jogát, kárpótlásban nem részesül.

Kiszámítva az idei búza-, zab-, árpa-, tengeri- és dohánytermésnek piaczi árak szerint való értékét, kitünik, hogy három jól kezelt telepen ez az érték

Szécsi József gazdálkodó telepes beltelke.

átlagban 1710 K-t, míg két rossz gazdánál 1180 K-t tesz ki.

Ha mégis minden hatodik-hetedik ház udvara szegényes, annak nem az az oka, mintha itt a kisgazda pompásan nem élhetne meg, hanem az, hogy sok telepesnek a vállát még most is az otthoni adósságok nyomják. Ezek közül némelyik kellő felszerelés

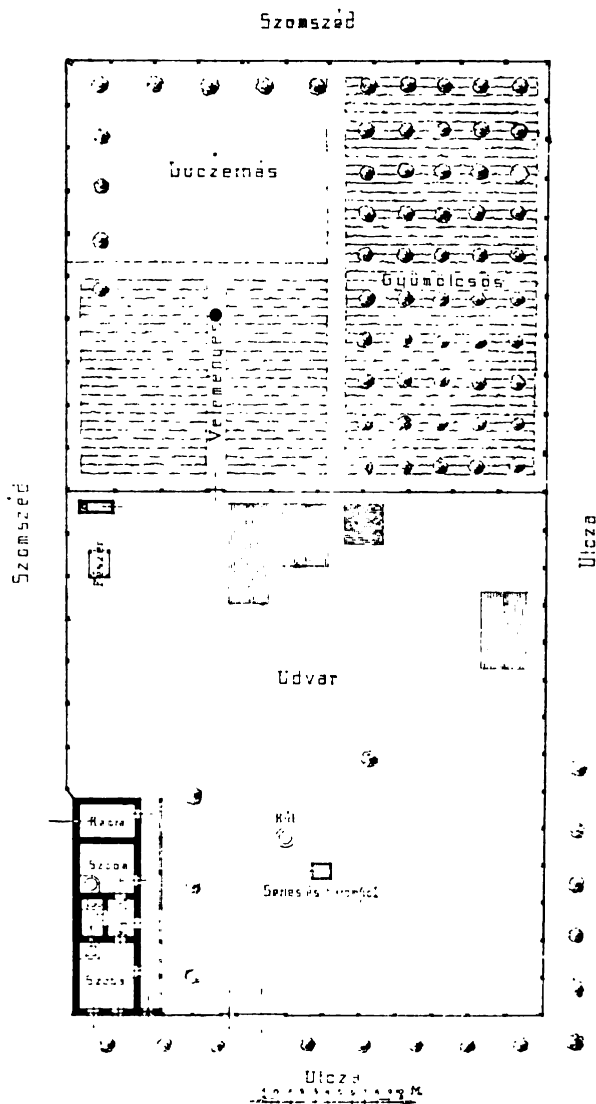

Faragó Antal gazdálkodó telepes udvara.

hijján, földje egy-két parczelláját titokban bérbe vagy részművelésre adja ki; többnyire csak két lova vagy egy tehene és néhány disznaja van, sőt akad olyan is, a kinek igavonó állatja egyáltalában nincs és pénzért szántat.

Az ilyen telepes úgy a kincstárnak, mint minden központi pénztárnak adósa. Temesrékáson az októbér végéig esedékessé vált 226,841 K vételári tőke és

kamattartozásból még 24,052 K 31 fillér nem volt befizetve. Tartozott pedig 11 telepes egy vagy ennél csekélyebb, 22 telepes 1—2, 8 telepes 2—3 és

Deák Ferencz gazdálkodó telepes beltelke.

2 telepes 3-nál több annuitással. De a kimutatott adósoknak egy része nem azért hátralékos, mert fizetni nem tudna, hanem mert gyengébb a kötelességérzete. Ez a tapasztalat óvatossá teszi a kincstárt azokkal a folyamodókkal szemben, a kik a Temesrékáson lanyhán fizető telepesek vidékéről vagy vármegyéjéből származnak.

Temesrékásról a kincstár eddig csak egy telepest mozdított ki, a ki kötelességeinek sehogy sem akart

Kohajda János gazdálkodó telepes háza.

megfelelni, négynek telephelye pedig, ama teleprész kivételével, a mely az illetőnek megélhetéséhez szükséges, birói zárlat alatt van. Eddigi tapasztalataink szerint még csak nehány telepesnek kellene társai tulajdonságait elsajátítani, hogy a telepítés sikere teljesen biztosítva legyen, a mikor is szorgalmas, takarékos és józan német szomszédjaival mindegyik sikerrel versenyezhet.

6.

Bálinczi hozzátelepítés.

(Krassó-Szörény vármegye.)

Bálincz oláh kisközség a Béga folyó jobbpartján és székhelye a bégai járásnak. Facset és Temesrékás után ez a harmadik járási központ, a melyet az állam 1894 óta magyar kisgazdák és földműves munkások odatelepítésével nagyobbított meg. Több szolgabirói hivatal nincs a Bégának temesvár-facseti szakaszán.

Körülbelül 1100 lelket számláló lakosságának háromnegyed részét görög keleti és gör. kath. vallású románok teszik. A románok valószínüleg Mária Terézia királynő uralkodása alatt telepedtek itt le, mert az 1717. évi hivatalos összeírásban Bálincz (Balinzi néven) csak 20 házzal szerepelt és ezekből aligha maradt meg csak egy is ép állapotban, mikor a bégavölgyi rablók megfenyítésére kiküldött császári katonák a falut 1739 január hó 29-én felgyujtották. Ennél sokkal fontosabb ténye volt a fegyveres erőnek az 1604. évi bálinczi csata, a melyet Bocskay István és Bethlen Gábor Rákóczy Lajossal és Dampierre Henrikkel a facseti vár visszavétele érdekében oly szerencsétlenül vívott meg, hogy a török segédhad parancsnoka egy ingben szökött be Temesvárra, Bethlen Gábor pedig a folyón átúszva, dolmányát hagyta hátra, a melyben

Bocskay István leveleit találták meg. Ha pedig a történelem könyvében még jobban lapozgatva, a félhold uralmát megelőző idők homályába bevilágítunk, a dúsgazdag Haraszti Ferencz aradi főispán, később szörényi és boszniai bánnal találkozunk, a ki Bálincznak földesura volt és annyira értett a vagyonszerzés művészetéhez, hogy 1511-ben fiusított két leányának az ország különböző részeiben, de leginkább Temesmegyében és a lugosi kerületben 74 falut és részjószágot vallhatott be. Ugyanezt a szivességet 1554-ben vejeinek is megtette; végül telhetetlenségében pénzhamisításra vetemedett. Az említett uradalmakhoz tartoztak a budai káptalannak 1511. évi beiktató levele szerint Temesmegyében Felső Balyncz és Alsó Balyncz helységek, továbbá a lugosi kerületben Bánkfalva és Balyncz praedium.

Noha szolgabirói és kincstári kezelői hivatala, valamint vasúti állomása van, Bálincz mégis szegény falu, a melynek csendjét újabban csak a Bayersdorf és Biach czég bégaparti gőzfűrészének zúgása zavarta meg. Másfél évtizedig jóformán szünet nélkül dolgoztak itt a fűrészek, hogy a kincstári erdészetnek addig féltett helyéről — a bégamenti gyönyörű tölgyerdőkből — odafuvarozott kocsányos tölgy-, magyar tölgy- és kőrisfatörzsekből a budapesti faiparosok, valamint mű- és épületasztalosok számára gerendát, parkettnek és bútornak való műfát állítsanak elő. Kezdetben évente 5—600, később 800—1000 holdjával estek áldozatúl a ligeterdők egy fontosabb állami eszmének: a telepítésnek.

A legszebb erdők közvetetlenül a Béga partján vagy völgyében voltak. Ezek sűrű zárt állásban növekedtek fel és bennük a kétszer görbe vagy csavart fa

ritkaság számba ment. Rovarok vagy álczáik által fúrt lyukakat, valamint a farostnak betegségeit — a vörös és fehér revesedést s a rákot — csak elvétve lehetett itt látni. A ritkább esetek közé tartozott a gesztelválás, a sugár-, geszt- és a fagyrepedés is, vagyis a fatörzsnek ama hibái, a melyek épületanyag czéljaira való feldolgozását ugyan megengedik, de minőségét mégis rontva, értékét tetemesen csökkentik. Gyakrabban csak a csengőgalyak és a feketegörcsök fordultak elő, s az ilyen fák hidgerendák, vaggon és parkett gyártására többé vagy kevésbbé alkalmatlanok is voltak.

A Béga partjának könnyebben hozzáférhető pontjain évről-évre 18—20 holdas faraktárak teltek meg tüzifával, a melyet a folyón többnyire Temesvárig úsztattak le. A szóban forgó erdőkből rendkívül sok vasúti talpfát is szállítottak ki, a fűrésztelepen pedig a 34—40%-os hozammal előállított tiszta árú, léczekre egymás fölé rakva, némelykor holdakra menő területet borított be.

Bálincznak 1995 holdas határához 1884-ben 1294 kat. hold kincstári erdő tartozott. Ekkor az állam megelőző letarolás után 467 holdat kat. holdanként 55 K-ért dr. Major Jánosnak adott el. Nyolcz évvel később további 292 holdat Bodófalva telepes község létesítésére használt fel és így Bálinczon mindössze csak 485 kat. hold birtoka maradt, a melyből azonban a község 102 holdat bérelt legeltetesi czélokra, hogy állatjait eltarthassa. A kincstár szabad rendelkezésre tehát már csak 385 hold állott, a mi kevés ahhoz, hogy azon az áldozatokkal némileg arányban álló telepítési akcziót kifejtsen.

Ezért Bálinczot az odavetődött idegen még ma is régi egyszerűségében látná, ha dr. Major János 16 év előtt vásárolt birtokát 8¼ hold kivételével megvételre fel nem ajánlja és az állam azt félig már irtott állapotban az újabban eszközölt becslések alapján kat. holdankint 200 K áron vissza nem vásárolja.

A Major-féléhez hasonlóan a 80-as években másutt is keletkeztek középbirtokok a Béga völgyében, a melyek azóta értékükben az eredeti vételár 3—5-szörösére emelkedtek és ma az állam telepítési törekvéseit megnehezítik.

A ki a fentközölt területi adatok helyességéről a telekkönyvi hatóságnál meggyőződést szerezni óhajtana, annak fáradsága kárba vész, mert Krassó-Szörénymegyében és így Bálinczon is az országos kataszteri felmérés még nem történt meg és következésképen ott a betéteket sem szerkesztették. A mérnök, ha a községi határvonalakat és a birtokmesgyéket az érdekeltekkel egyetértőleg valahogy kitűzte és aztán a felmérendő birtokot az országos háromszögméreti hálózatnak egymástól mértföldnyi távolságokra fekvő pontjaitól szögméréssel megközelítette, a részletes felmérés során furcsákat tapasztal. A felmért terület a telekkönyvi területtől 30—50 holddal is különbözik; ha pedig a régibb és az újabb térképen megnézi az uradalom és kisbirtokosok közötti közös mesgye vonalát, kicsiben olyan eltéréseket talál, mint a milyenek nagyban a Balaton vizének szélei között nyár derekán és tavaszszal vannak. A mikor t. i. nyáron a veszprémi és a zalai fürdőtelepek a fürdőházak használhatósága végett a víz visszatartását követelik, viszont tavaszszal a somogyi gazdák, hogy az árvíztől

mennél elébb szabaduljanak, a Siónak összes zúgóit nyitva szeretnék látni. A délvidéken valamikor divatos volt a kincstári birtokok foglalása, Krassó-Szörény vármegyében pedig főleg a községeknek bérbeadott kincstári legelőkön, a melyek többnyire úgy keletkeztek, hogy a kincstár az erdőszélek lankásabb részét letarolta és tuskósan bérbeadta, a foglalások ellen még ma is nagy éberséget kell kifejteni. Hiszen megtörtént már az is, hogy néhány év elteltével a szomszédok a bérelt területen házakat és majorokat építettek.

Bálinczon a foglalásokat tapintatos eljárással békésen sikerült megszüntetni. Sokkal kellemetlenebb volt azonban a kincstárra, s még inkább az eladóra, hogy a holdszám szerint vásárolt birtok 88 kat. hold 928 négyszögöllel kisebb volt az adásvevési szerződésbe felvett területnél. Az eladó tehát, a ki annak idején jóhiszemüleg vette meg a kincstár által nagyobbnak kimutatott birtokot és árát már ki is fizette, most kárpótlás és viszontszolgálat fejében a hiányzó területnek holdankint 200 koronával való megfizetését kérte, kérésének megtagadása után pedig a kincstárt beperelte. A pert elvesztette.

A vásárlás következtében a kincstár birtoka 938 kat. hold 1524 négyszögölre, vagyis annyira nagyobbodott, hogy azon 30 gazdálkodó és 10 munkástelepest elhelyezni és Bálincz községet az 1893-ban 212 ev. ref. család részére létesített Bodófalva községgel összeépíteni lehetett. Ebből a czélból mindenekelőtt a község részére 102 kat. holdat legelőnek hagyott meg az állam, sőt legelőnek további 47 kat. hold 1300 négyszögöl újabb vágásterületet is jelölt ki. A legelőkérdésnek méltányos rendezése egyébiránt a

bégamelléki telepeken a legjobb eszköznek bizonyult a telepítéssel kapcsolatosan felmerülő érdekellentétek kiegyenlítésére, mivel itt az állattenyésztés a kisgazdaságok legvirágzóbb jövedelmi forrása.

A telepítésre ennek utána megmaradt 789 kat. hold 224 négyszögölből az állam erdei és gyümölcsfa csemetekertek, továbbá tiszti illetmény-földek gyanánt 89 kat. hold 997 négyszögölet tartott fenn és ezt a területet, valamint a többi 640 kat. holdat is a 384. lapon közölt telepítési okirat határozatai szerint

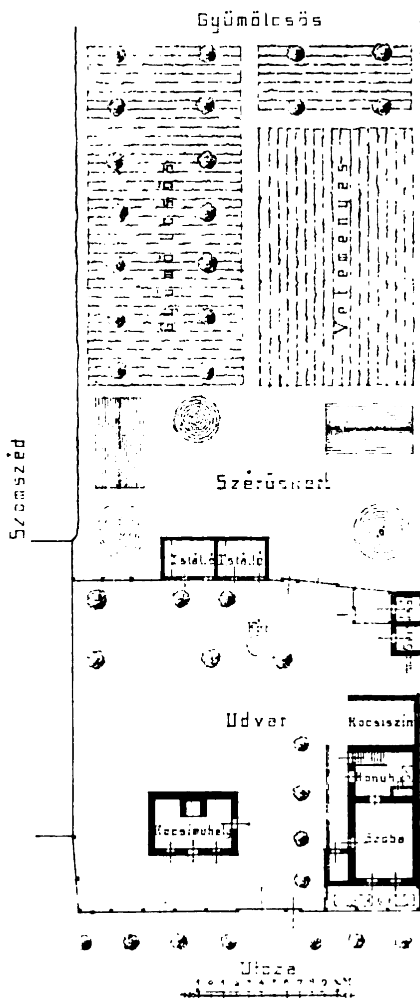

Utczai részlet.

felosztotta. Nevezetesen 30 gazdálkodó telepesnek egyenkint 20 holdat és 10 munkástelepesnek egyenkint 4 holdat adott, még pedig úgy, hogy minden gazdálkodó telephely $^{1}/_{2}$ hold beltelekből, $^{1}/_{2}$ hold szőlőből, $^{3}/_{4}$ hold közös erdőből, 3 kat. hold közös legelőtől és 15$^{1}/_{4}$ kat. hold szántóföldből álljon három tagban, minden munkástelephelyhez pedig a fél holdas beltelken felül $^{1}/_{4}$ hold szőlő, 1 hold legelő és 2 hold szántóföld tartozzék.

A gazdálkodó telepesek házai a vásártértől a bodófalvi beltelkekig terjedő egy utczában vannak, a mely

utcza ma részben a törvényhatósági út ama szakaszát is teszi, a melyet az árvíz rongálása miatt a Béga partjáról ide helyeztek át. A munkástelepesek házaikat az elhagyott út mellé építették. A beltelkek e két kategóriáján kívül a kincstár még 8 kat. hold 1280 négyszögölet 16 házhelyre osztva, holdankint 600 K-ért kubikos munkásoknak, napszámosoknak és felerészben mesterembereknek adott el, két év alatt való beépítés kötelezettsége mellett.

K. Tóth Károly munkástelepes beltelke.

A gazdák által szántóföldnek használható három parczella közül az $1^{1}/_{2}$ holdas parczella a belsőség végében van és szérüskertnek is szolgál; a $8^{1}/_{4}$ holdas tag a Béga völgyében, az $5^{1}/_{2}$ hold parczella a fensíkon fekszik. A fensík verőfényes lejtőjén fekszenek a szőlők és a közös legelő, nemkülönben a munkások szántóföldje is, az utóbbi a bodófalvi határ

mellett. A bégavölgyi parczellák földje őserőben van; a fensiki földek soványabbak ugyan, de panaszra ezeken sincsen ok, mert még a legutóbbi időkig is erdő- és legelőgazdálkodás folyt rajtuk.

A telephelyek vételára nagyon jutányos és azt a Major-féle birtok árának, a ráfordított irtási költségeknek és a szomszédos bodófalvi telepen az I. oszt. szántóföldekért követelt kat. holdankénti 160 K árnak egybevetésével akként állapította meg az állam, hogy a gazdálkodó telephely lakóházzal együtt 6200 K-ba,

Állami iskola.

a munkástelephely pedig lakóház nélkül 800 K-ba kerül. Ezekhez képest az annuitási részlet 242 K 06 fillér (kat. holdankint 12 K 13 fillér), illetőleg a munkástelepeken 27 K 93 fillér (kat. holdankint 6 K 98 fillér).

Középületekből a kincstárnak csak egy két tantermű iskolát kellett emelni, tanítói lakásokkal, mivel a többi középületek részint Bálinczon, részint Bodófalván már megvoltak. Az ekként megtakarított összegeket az állam a gazdasági viszonyok erőteljesebb javítására fordította. Ugyanis körülárkoltatta és beültette a birtokhatárokat és a legelő széleit, befásított $12^1/_2$

holdat, beültette a faiskolát, a 6 holdas epreskertet és ezenfelül 8 holdon gyümölcsfacsemetekertet, nemes fűztelepet és ákáczkertet ültetett, a melyek az összes krassó-szörényi telepeket gyümlcsfa-oltványokkal ákáczcsemetékkel és fűzvesszőkkel látják el. A Glavicza-patakot 7300 K költséggel szabályozta és a Bégának martos partjait sarkantyúkkal védelmezte. Végül kiosztott a telepesek között 31.900 drb gyökeres szőlő-oltványt, 4700 drb gyümölcsfát, 600 drb eper- és ákáczfát, valamint 10.000 drb ákáczcsemetét.

Mindez adományok természetesen a bálinczi telepes kerteken, udvarokon és utczákon meglátszanak és a szőlőknek is fele része már be van ültetve.

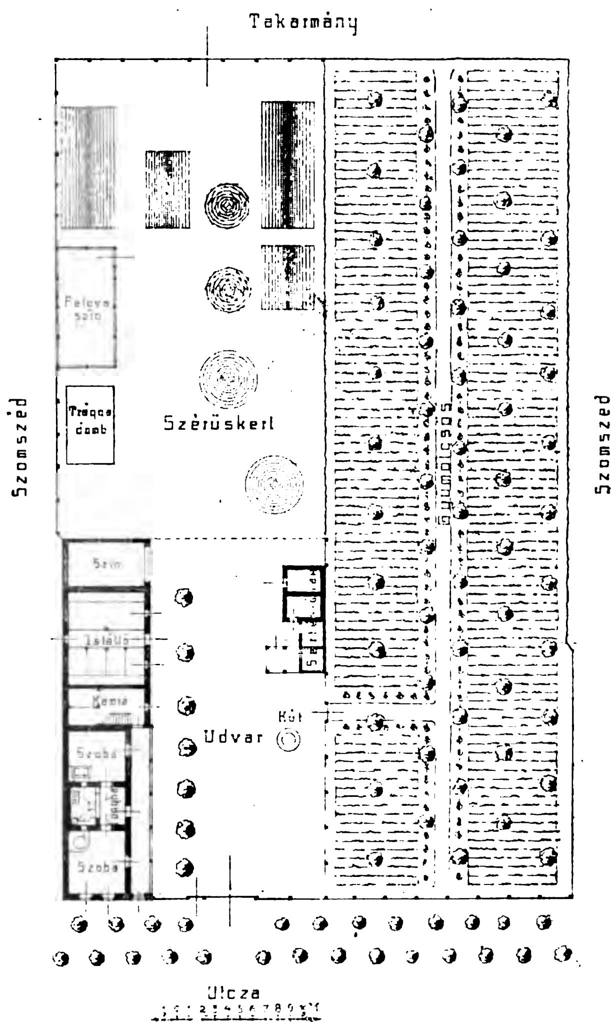
Maguk a telepesek ev. ref. vallásúak és leginkább Bodófalváról, az ottani fiatalabb nemzedékből (5), földnélküli munkásokból (2) és nagy családú telepesekből (10) kerültek ki, a kik itt felnőtt fiaik részére szereztek telephelyeket. Krassó-Szörény vármegyéből még két telepes való (Teregova és Vecseháza községekből). A többiek közül kisperegi származású 2, gyomai 1, szentesi 2, magyarittebei 3, torontál-vásárhelyi, stancsófalvai és végvári 1—1.[1]

A munkástelepesek is túlnyomóan Bodófalváról költöztek át (8), kettő pedig Torontál-Magyarittebéről jött.

Telephelyeiket 1903. év őszén és 1904-ben tavaszkor foglalták el és azóta, egynek kivételével, ki a kincstárnak még 156 K-val is tartozik, bekerítették a beltelkeket, kutakat ástak, istállót építettek rendszerint 2 ló és 6—12 szarvasmarha részére 200—1200 K költséggel, továbbá minden udvaron 6—12 darab sertés részére ólat és kukoriczagórét állítottak 100—600 K költséggel. E mellett hiány nélkül törlesz-

tették a kincstári tartozásukat és tuskós, bokros legelőjük nagyobb részét is kitisztították.

Állatjaik száma: 64 ló, 10 csikó, 2 bika, 40 tehén, 4 ökör, 38 növendékmarha, 2 sertéskan és 97 sertés; minden 4—5 holdra tehát egy-egy nagy állat jut.

Ifj. Korka János gazdálkodó telepes beltelke.

A tehenekből 14 berni fajtát az országos szarvasmarhatenyésztési alap kölcsönével a kincstár szerzett meg számukra, darabonkint 500 K árban úgy, hogy a vételárat a 3-ik évtől kezdve 3 egyenlő évi részletben törleszteni tartoznak, ellenben a kölcsön 4% kamatját és az állatok biztosítási díját 5 éven át a kincstár viseli. A drága és szép teheneket azért kapták,

Martinek Béni gazdálkodó telepes udvara.

hogy az itteni fejlett állattenyésztési viszonyok között élesebben lássák a czélt, a melyhez gazdaságuk ez ágában törekedniök kell. Azóta a mesterséges takarmányféléket nagyobb mennyiségben termelik és az idén már 32 holdon zöld takarmányt, s 12 holdon lóherét kaszáltak. Elhatározták továbbá, hogy minden évben legelőjüknek $^1/_{20}$ részét feltörik és herével, valamint fűmagkeverékkel vetik be.

Hogy a tehenek kiosztása óta jobb tenyészanyag előállítására mennyire törekszenek, kitűnik abból, hogy a legutóbbi állatdíjazásnál három telepes szép üszőjeért vagy borjújáért 10—50 K díjat kapott.

A berni teheneken felül 14 koczát is vásárolt számukra a kincstár, a melynek vételárát már kifizették.

Terményeik közül természetesen a búzáé az elsőség; ebből az idén 250 hold volt bevetve. Utána jön a tengeri 116, az árpa 30, a zab 35, zöldség 5, dinnye 4, czirok 2 és kender 2 hold területtel. Piaczra ebből jóformán csak a búza és a tengeri kerül, elvétve a czirok, melyet az aradi kefegyárnak adnak el, végül némely gazda részéről annyi hagyma és zöldség, hogy értékesítése végett a meszszebb fekvő temesvári piaczot is fel kell keresniök. Volna ennek egy egyszerűbb módja is, de ezt nem veszik igénybe, mert az alkudozásnál és az eladásnál jelen akarnak lenni.

A baromfiból is szép jövedelme van némely bálinczi magyar asszonynak, különösen a kukoriczával tömött libáért kapnak jó árat a helybeli és a lugosi piaczon. Majorságuk ez idő szerint 397 drb tyúk, 721 drb csirke, 374 drb liba, 140 drb kacsa és 11 drb pulykából áll.

Földjeiket általában jól művelik; minden telepes fensíki földjéből eddig 3—4 holdat trágyázott meg. Máskülönben is szorgalmas, törekvő gazdák a bálinczi telepesek, a minek bizonyítéka az is, hogy a nevrincsai kincstári irtásföldekből 175 kat. holdat vettek bérbe 4291 K-ért.

Az 1894-iki inséges esztendőt kivéve, a mikor búzából csak 6 q, tavasziakból pedig csak 4 q ter-

mett, a többi évek, s különösen a tavalyi és idei termések nagyon sikerültek és átlagban adtak holdankint 8 q búzát, 6 q árpát s ugyanannyi zabot és tengerit. Egy-egy telephelyen a bruttó jövedelem 1200—1600 K volt, a mely után a váltságár-járulékon felül ma csak 33·50 K közköltség fizetendő, mert az ideiglenes földadómentesség még a folyó év végéig tart.

Korcsma nincs a telepen, hanem a házhoz szükséges bort a bodófalvi fogyasztási szövetkezetből hozatják. Az ottani hitelszövetkezetbe 43 bálinczi telepes feleségestől 101 üzletrésszel lépett be, a melyekre eddig 2426 K-t be is fizettek; az építkezésekre felvett kölcsönök összege pedig 7528 K.

A gazdálkodó telepesek személyében még nem történt változás, a munkástelepeseknél két esetben fordúlt elő átruházás az illetők családi viszonyai miatt.

A bálinczi telep kezdete nagyon biztató és ha sikerül a telepítés elején már kitűzött ama czélt elérni, hogy a már összeépített Bálincz és Bodófalva községek egyesüljenek, úgy népességét tekintve a bégai járás székhelye a telepítés következtében méltó szomszédja lesz Facsetnek és Temesrékásnak, magyarságával pedig megelőzi azokat, mivel magyar lakossága 2000 lélekre is rúg.

Utczai részlet.

7.

Monostori hozzátelepítés.

(Krassó-Szörény vármegye.)

Délvidéki telepeink között a *monostori* a legkisebb. Husz-husz hold földön huszonhárom kálvinista család gazdálkodik itt, a kiknek nagyobb része 1903-ban és 1904-ben a nyitramegyei «hagymás» Farkasdról (9) és Negyedről (5) jött ide. Ugyan-

Szász Péter gazdálkodó telepes háza.

akkor a szomszédos Igazfalváról öt, az aradmegyei Székudvar községből három és a torontáli Magyaittebéről egy gazda költözött be a kincstár által épített piros födelű házakba. A kerítéseket, a kutakat és a gazdasági épületeket, a mely utóbbiakból min-

den udvarban egy-egy istálló, disznóól és tengerikas vagy léczes góré van, a telepesek készítették; ki-ki módjához képest nagyobbra vagy kisebbre, de rendszeretetre valló szabályossággal. Ez építkezéseknél váltó- vagy szövetkezeti kölcsönre nem szorultak, mert mindegyikük annyi pénzt hozott magával, hogy a felmerült költségeket sajátjából fedezhette. Közülök a házi berendezésen kívül háromnak 2—2000, kilencznek 2—3000, hatnak 3—4000, háromnak 5—5000, kettő-

Utczai részlet.

nek 6—9000 K, és mindannyiuknak 85.400 K értékű vagyona volt a letelepedés előtt. Ebből a sorshúzás előtt vételár fejében 23.000 K-t fizettek le.

Az új telep a 479 lélekszámú óhitű oláh kisközséggel szemben a Béga jobb partján fekszik. Az anyaközséggel fahíd köti össze. A gazdálkodó telepesek az e hídtól balra épített új utczában és a Remetelungárra, illetőleg a Leukosestre vezető út mellett laknak, a hol házaik Remetelunga felé néznek. Melléjük, ugyanazon a közúton, de a hídhoz közelebb

helyezkedett el hat földmíves munkás-család, a kik előbb Farkasdon (2), Magyarsoókon (1) és Igazfalván (3) laktak. Üres kézzel ezek sem jöttek. Együttvéve 12.000 K vagyont mutattak ki, a miből egyenkint 250 korona vételárat előre lefizetve házaikat felépítették és telkeiket bekerítették. A monostori telepnek végül öt olyan iparos vagy napszámos lakója is van, a ki a kincstártól csak 800 négyszögöl beltelket vásárolhatott. Házaikat már ezek is felépítették. Az ilyen iparos és munkás házhelyek ára 225 K és azokból $6^1/_2$ kat. hold még eladó.

A telep területe 725 kat. hold 27 négyszögöl. Földje egészen sík és a rakittai határtól a leukosesti határig $3^1/_2$ km. hosszú és $1^1/_4$ km, széles táblát alkot, melyet délen a kanyargós folyású Béga, északon a remetelungai kincstári erdő és parasztföldek határolnak. Közepén egy ér húzódik végig, a mely természetes határa lévén Monostornak és Remetelungának, a birtokot úgy osztja két részre, hogy abból a monostori határhoz 340 kat. hold 576 négyszögöl, a remetelungaihoz pedig 384 kat. hold 1051 négyszögöl tartozik. Ez az ér recipiense a dombvidékről lefolyó patakoknak és a medréből olykor-olykor kicsapó Béga árjának. Miután e vizek levezetésére az ér medre csekély volt, a kincstár kitisztította és szabályozta, a külső vizeket pedig a birtok felső szélén terelte a Bégába. Ez a munka 8200 koronába került. A szabályozás azonban az elöntéstől csak akkor óvja meg a telepes földeket, ha a patakok és a Béga árja nem egy időben jelentkeznek.

A telepítés a gazdasági kultura jegyében született békés eseménye Monostornak, a mely valaha vár

és mezőváros volt és a fenmaradt okmányok szerint hatszáz éves multtal dicsekedhetik. Valószínű azonban, hogy az oláh pásztornép kenézei által vezetve, már sokkal előbb, talán mindjárt a tatárjárás után kezdett beözönleni és a néptelen vidéket sűrű rajokban elfoglalva, a letünt századok folyamán annyira megszaporodott és terjeszkedett, hogy nyelvének tengere ma Temesvárig hullámzik.

A község és vára a multban sok viszontagságon esett át. Zsigmond király 1427-ben az akkor még Temesmegyében fekvő Monostor, Furdia, Bozsur és Sugya falukat két aradmegyei várral együtt Garai János temesi főispánnak és Hedvig nejének 15.400 forintért elzálogosította. V. László király Monostort és az előbb említett oláh kerületeket (lásd Igazfalvát) 1453-ban Hunyadi Jánosnak adományozta és ettől kezdve Monostor 83 évig volt a Hunyadiak kezén, illetőleg Corvin János özvegyének révén Brandenburgi György őrgróf birtokában is, a kinek itt a XVI. század elején 31 jobbágya volt. Vára a marzsinai várral együtt mindig Vajdahunyad tartozandóságaként szerepelt.

Miután az oláhok Temesmegyének megtagadták az engedelmességet és a földesurak jószágait rabló módon támadták meg, az 1519. évi 33. t.-cz. elrendelte, hogy a monostori, sugyai és marzsinai kerületek, a melyek sem Erdélynek, sem Magyarországnak szolgálatot nem tesznek, Temesmegyéhez visszacsatoltassanak, mert onnan sok kár és veszély támad.

Még Brandenburgi György őrgróf halála előtt 1536-ban Szapolyai János király enyingi Török Bálintnak adományozta a monostori várat, a melyet azután

1551-ben Petrovics Péter temesi gróf (az első kálvinista főúr) Fráter György elleni háborujában bevett és lerombolt. De később ismét felépítették a várat és a mikor 1596-ban Báthory Zsigmond fejedelem a Béga völgyén vonult át seregével Temesvár ostromlására, a törökök kezén volt. Bár Temesvárt Báthory Zsigmond nem vehette be, a Béga balpartját mégis megszállotta és Hunyadmegyéhez csatolta, minélfogva 1620-ig Monostor felett az erdélyi fejedelmek rendelkeztek. Ez idő alatt részint fejedelmi adomány, részint zálogjog alapján Monostornak urai voltak: enyingi Török István, Vajda István, Bethlen Gábor, Török Katalin, ismét Bethlen Gábor, végül ifj. Bethlen István. De azután megint a törökök birták Monostort, a kik a várat végül egészen összelődözték. Távozásuk után 1717-ben Monostornak csak 20 háza volt.

A vár helye az új falu fölött, közvetlenül a padurányi út mellett van és még most is felismerhető. Kerek sánczával $1^1/_4$ holdat foglal el. Középső kiemelkedő részét az Erzsébet királyné emlékére ültetett fák díszítik.

Az új falu közepén két hosszú gazdasági épület ötlik a látogató szemébe. A farmrendszerű bérgazdaságokkal Bethlen András gróf által tett első kisérletnek maradványai ezek. E bérlet feltételei, melyekre nézve a minister a helyszínén személyesen egyezett meg 1892-ben a bérlővel, a következők voltak: a bértartam 25 év, a bérösszeg az első tíz évben holdankint 10 K, azután minden 5—5 évben 2—2 K-val több, az utolsó évben tehát 20 K. A bérlet lejárta után joga van a bérlőnek szerződése meg-

újítására, ha a majort 46.455 forint 73 krajczár előirányzott költséggel öt év alatt felépíti, föntartja és tűzkár ellen biztosítja, ha továbbá

1. a belvizeket a kulturmérnöki terv szerint 3 év alatt saját költségén levezeti;

2. a még irtatlan mintegy 330 hold földet a tuskóktól kitisztítja;

3. a birtokot körülárkolja és beülteti ákácz- és gyümölcsfákkal;

4. az összes adókat és közköltségeket viseli;

5. a vetéseket jég ellen biztosítja;

6. az egyetértőleg megállapított vetésforgót betartja és

7. legalább 30 drb tiszta vérű vörös berni fajtájú tehenet tart, a növendék bikákra pedig a kincstárnak elővételi jogot ad.

A szerződéses beruházások értéke 60.455 forint 73 krajczárt tett ki. Ha ezt az összeget a bérlő kölcsönnel fölhajtja és 25 év alatt 4% kamattal törleszti, úgy bérletének minden kat. holdja évenkint és átlagban 28 K 50 f.-be került volna. Ezt a nagy terhet nem bírván elviselni, már a harmadik évben válságos anyagi helyzetbe jutott; halála után (1897) pedig a kincstár beruházásait megváltani és szerződését megszüntetni volt kénytelen, nehogy hátrahagyott családját egészen tönkretegye. Bethlen András gróf a farmrendszerű bérgazdaságokat, továbbá a felvidéken és a Királyhágón túl létesített nyaralótelepeket és az általa tervezett tisztviselőtelepeket telepítési akcziója kiegészítő részeinek tekintette. A farmbérleteken erősíteni kivánta a ritkuló középbirtokos osztályt, mert ez vele született társadalmi képességeit a föld birtokában érvényesítheti legjobban.

Szép eszméjével azonban, melyet a «Magyar farmrendszer» czímű művel terjeszteni igyekezett, a kincstári birtokokon csak kevés sikert ért el, noha a később alakított bérleteken a beruházások költségeit tárczája terhére már vagy egészen, vagy nagyobbrészt elvállalta és a bérlőktől azoknak csak 4% kamatját követelte. A monostori farmbérlet megbukott, a gyiroki évek óta zárlati kezelés alatt áll, a bödeitől még az építkezés megkezdése előtt visszalépett a bérlő és csak a jezvini bérlet virágzik.

A farmbérlet megszünte után több éven át a monostori birtok kis parczellákban volt bérbe adva és miután az egészre alkalmas bérlő elfogadható feltételekkel éveken át sem jelentkezett, a bérletnek árlejtésen való betöltése pedig aggályosnak látszott, viszont az 1897:XX. t.-cz, a szabad kézből való hasznosítást megnehezítette: a kincstár a birtoknak telepítésre való felhasználását határozta el, noha Krassó-Szörény megyében egy erős magyar középbirtokos osztály nagyon is kivánatos volna.

A birtok értéke a következő számítással állapíttatott meg: a lefolyt tíz évi brutto jövedelem 20-szorosa 214.581 K 20 fill., a tíz évi tiszta jövedelem 25-szöröse, eltekintve az igazgatás és kezelés személyi kiadásaitól, 202.180 K 14 fillér, a földadó 100-szorosa 134.062 K. E három összeg átlaga 183.607 K 74 fillér, azaz minden kat. hold után 253 K 28 fillér, kereken 250 K lévén, minden 20 holdas gazdálkodó telephely vételára az 1700 K-ás lakóházzal együtt 6700 K, az öt holdas munkástelephelyé pedig árengedménnyel és lakóház nélkül 1000 K. Ehez képest az annuitási részlet 50 évi törlesztés és 4% kamat mellett a

sorshúzás előtt lefizetett 1000 K, illetőleg 250 K vételári részlet figyelembe vételével 265 K 34 fillér (kat. holdankint 13·27 K), illetőleg a munkástelepeken 34 K 91 fillér (kat. holdankint 6 K 82 fillér). A törlesztés azonban csak a harmadik évben kezdődik, az előző két évben 2, illetőleg 3% kamat fizetése kötelező.

A közczélokra és középületekre szükséges területekhez tehát egészen ingyen jutottak a telepesek E területek: az állami iskola belsősége 1 kat. hold 1352 négyszögöl, külsősége 5 hold; a kisdedóvó belsősége 1, külsősége 5 hold; az ev. ref. lelkész illetményföldje 6¾ kat. hold; a községi faiskola 939 négyszögöl; a temető 1½, az epreskert 2¼ hold, a dögtér 555 négyszögöl, az itatóhely 200 négyszögöl, az agyaggödör 1 kat. hold 1450 négyszögöl, a nemesfűztelep 1 kat. hold 10 négyszögöl; a község szántóföldje és legelője 8 kat. hold 1340 négyszögöl; az utak, utczák és a hasznavehetetlen területek 39 kat. hold 780 négyszögöl, összesen tehát 76 kat. hold 627 négyszögöl.

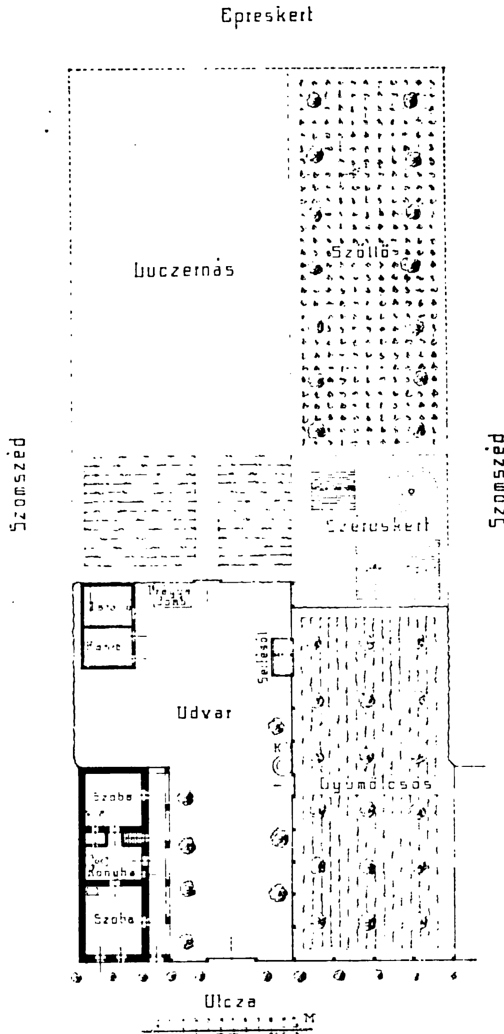
Mindezeknek a területeknek és a telephelyeknek kijelölése után a kincstárnak 158 kat. hold 1000 négyszögöl földje maradt meg, és pedig 9 kat. hold beltelek, 20 hold 820 négyszögöl tiszti illetményföld és füzes, 63 kat hold 840 négyszögöl legelő a monostori határban, a melyet holdanként 5 K-ért Monostor község bérel és további 65 kat. hold 940 négyszögöl legelő a remetelungai határban, a melyet holdanként 7 K haszonbérért Remetelunga község használ.

A mi a 20 holdas telephelyeket illeti, ezek mindegyikéhez 1 hold beltelek, 14 hold egy tagban levő

szántóföld, 2 hold rét és 3 hold közös osztatlan legelő tartozik. A szántóföldeket egy tagban azért lehetett kiosztani, mert itt a föld minősége és termőereje meglehetősen egyforma és a parczellák távolabbi vagy közelebbi fekvése sem olyan fontos tényezője az értéknek, hogy e miatt a telephelyeket a vételár megállapításánál egymástól megkülönböztetni kellett volna. Egyébiránt a legtávolabbi szántóföldek is csak 2 km-re vannak a belsőségektől és jól kavicsolt utakon könnyen hozzáférhetők.

A munkástelephelyek $^1/_2$ hold beltelek, $3^1/_2$ hold egy tagban levő szántóföld és 1 hold közös legelőből állanak.

A birtok talaja meglehetősen kötött, agyagos televény, mely nagyon termékeny. A lefolyt három évben kat. holdanként búzából és zabból adott átlagban 8—8 q-t,

Fülöp János munkástelepes beltelke.

tengeriből, a közbeesett inséges esztendő miatt, csak 6 q-t. Ezt a szép eredményt a hat évi kisbérleti gazdálkodás után csak rendes szántással, vetéssel és trágyázással lehetett elérni, a mit a telepesek kevés kivétellel jól végeztek, évenkint 2—3 holdat beterítve trágyával. Vannak ugyan szegényebb telepesek, a kik a trágyázást annyira intenziv módon még nem teljesíthetik, de ezek is törekszenek arra, hogy módosabb szomszédaikat utólérjék.

Az idén 188 holdon búzát, 80 holdon zabot, 50 holdon tengerit, a többin burgonyát, herét, burgundi répát, zöldséget és káposztát termeltek. A búza tehát itt is a telepes legkiadóbb jövedelmi forrása.

De szépen pénzelnek a telepesek a káposztából is. A káposzta ugyanis a Béga mellékén kitünően terem és könnyen is öntözhető. Ezért termelését a kerti gazdálkodásban különben is járatos gazdák felkarolták. Az idén már körülbelül 30 holdon vágták a káposztafejeket és némely telepesnek holdankint 100 q-ja termett, a mi a mostani alacsony piaczi árak mellett még mindig 160 K értéknek felel meg. A káposzta egy részét vaggonokban Hunyadmegyébe szállították.

Az állattenyésztésben is örvendetes haladás észlelhető: összesen 48 ló, 9 csikó, 12 ökör, 44 pirostarka tehén, 37 üsző, 8 tinó és 93 sertés jár a legelőre. Esik tehát a telepesek minden $3^1/_3$ hold birtokára egy nagy állat. Három évi fennállás után kétségkívül szép eredmény ez, de reméljük, hogy a telepesek ezen a téren még sokkal több eredményt érnek el, mivel legelőjük és rétjük kövér s a mesterséges

takarmánynövények is jó hozamot adnak. Természetes dolog azonban, hogy a gabonatermelésről az állattenyésztésre nem lehet gyorsan áttérni, mert ahhoz sok pénz kellene. Legelőjüket különben nagyon kimélik; használatát április 15-ikéig tilalmazzák és idegen marhát legeltetésre nem fogadnak el. Minden gazdálkodó telepes 6 nagy állatot hajthat ki a legelőre, a munkástelepes kettőt; a ki ennél több állatot legeltet, darabonkint 8 K-t köteles fizetni és ugyanannyi kártalanítást kapnak azok, kik legelőjogukat még nem használhatják ki teljesen.

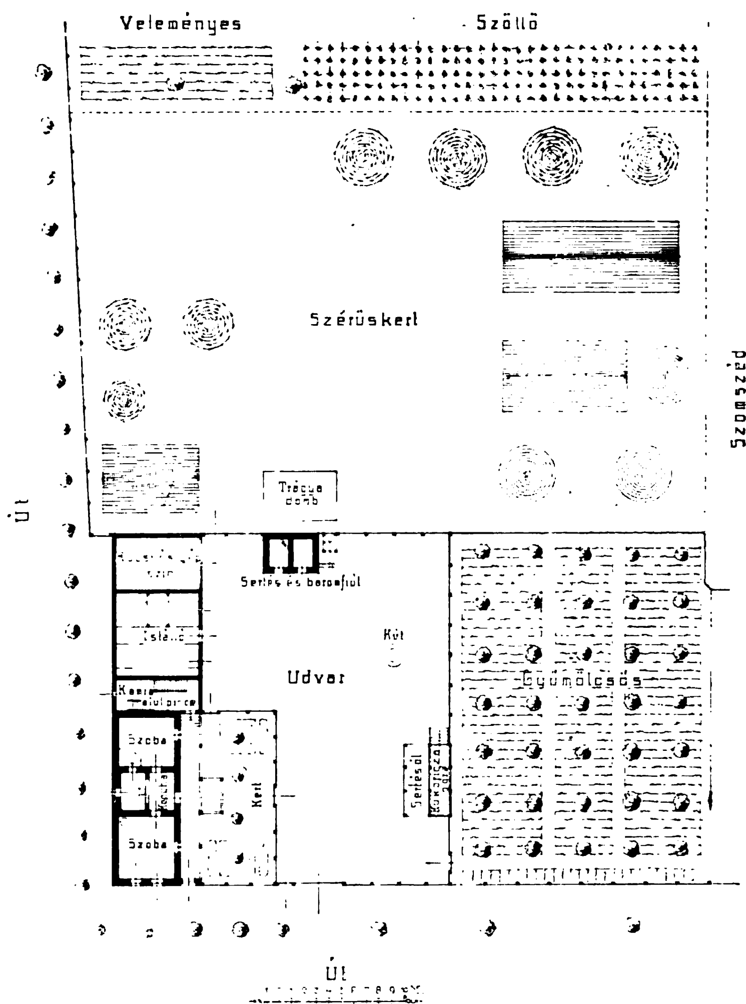

Jegyzői lak.

A már említett kedvezményeken felül a telepesek a kincstártól még 2500 drb gyümölcsfát, 23.000 drb szőlőoltványt ingyen és 70 q vetőmagot kölcsön kaptak. Ezenfelül ingyen kaptak még egy tűzifecskendőt is. A volt tiszti lakást, melyet most iskolául használnak, jegyzői lakásnak ajánlotta fel az állam és erre a czélra át is engedi akkor, ha a farmbérletből visszamaradt két gazdasági épületet iskolák, gyermekóvó, tanítólakások, imaterem és lelkészszoba czéljaira átalakítják.

Az iskolába jelenleg 56 gyermek jár, közülök 5 román anyanyelvű. A tanító egyúttal kántora a hitközségnek, mely leánya az igazfalvi egyháznak.

Hogy a telepesek helyzetét az eddiginél is jobban megvilágítsuk, ideiktatjuk a 18. számú gazdaság mostani

Szász Péter gazdálkodó telepes belsősége.

állapotát. Ennek a kis gazdaságnak élő és holt felszerelése áll: egy 10 méter hosszú istállóból, kocsiszinből, disznóólból és góréból, továbbá 3 lóból,

6 szarvasmarhából és 2 koczából; végül egy-egy szekér, eke, borona, rosta és vetőgépből. Mindezek értéke körülbelül 5000 K. Az idén pedig 7 holdon 56 q búza, 3 holdon 30 q tengeri, 2 holdon 16 q zab és 2 holdon 200 q káposzta termett, mindössze 1250 K értékben.

Vannak természetesen szegényesebben felszerelt gazdaságok is, de az idei termés értéke 960 koronánál ezekben sem volt kevesebb. Mindenesetre jellemző e telepre az is, hogy egy négy lóerejű cséplőgépje és 13 szecskavágója van.

A majorság 400 drb tyúkból, 250 drb libából, 90 kacsából és 10 pulykából állott, tehát minden háznál, a munkástelepeseket is beleértve, 26 drb baromfi volt; ezek a telepes asztalára kerülnek.

A fentemlített bruttó jövedelemből a telepes megerőltetés nélkül kifizetheti 265 K 34 fillér annuitását, valamint a ráeső évi 98 K adót és közköltséget, illetve ez idő szerint csak 60 koronát, mivel a három évi földadómentesség még az év végéig tart. Októberig le is rótta tartozását mindenki a kincstárral szemben, sőt többen már a november elsején esedékessé váló vételári részletre is előre fizették.

Perlésre és kimozdításra, vagy átruházásra nem volt még eset az itt gazdálkodó telepesek között. A monostori telep tehát még abban a birtoklási állapotban van, a melyben alkotója kezéből kikerült, lakóinak igyekezete pedig a telepet a jólét zománczával kezdi bevonni. Maradjon is meg így.

8.

Mosniczai hozzátelepítés.

(Temesmegye.)

A magyar nyelv, szellem és kultura szépen terjed Temesvárott. Bűvös erejöknek meghódol a városnak hajdan idegen országokból származott hazafias érzelmű polgársága és nem tud ellentállani azoknak az az idegen iparos, kereskedő vagy vállalkozó sem, a ki újabban telepedik le falai között, hogy tőkéjének jobb elhelyezést biztosítson vagy hogy tudásával és képességeivel anyagi jólétének alapját vesse meg. De gyorsan sajátítja el nyelvünket a vidékről egyre tömegesebben beözönlő idegenajkú munkásnép is és ma már a lakosság kétharmada beszél magyarul. Az iskola, szinház, közszervek, tudományos intézetek, társas és emberbaráti egyesületek minden erőltetés nélkül mozdítják elő a magyarosodás ügyét, csupán azzal a kapocscsal, mely a különböző társadalmi rétegeket hozzájuk fűzi. Ezek terjesztik a magyar érzést is, ezt természetesen már lassabban.

A városi magyar kultura fénye azonban nem melegíti a vidéket. Ha a füstölgő gyárakat és a vámsorompókat elhagyjuk, a szépen befásított gyalogúton mellettünk hazasiető nép ajkáról csak idegen szót, az országuton egymást megelőző szekerek alján

és saroglyáján ülő legényektől csak idegen dalokat hallunk, s a legközelebbi faluban már olyan ritka a nép között a magyar szó, mint a fehér holló.

Mintha a városi életnek a falusitól elütő módja és viszonyai, szellemének kiáradását akadályoznák, a Temesvárral szomszédos német és oláh falvak a legújabb időkig változást csupán népük szaporodásában és meggazdagodásában mutattak. Ezt látva a kormány, telepítéssel igyekezett Temesvár körül a magyar nyelv határán tágítani, elhelyezve 131 szentesi kálvinista családot a várostól északra fekvő Vadászerdő 3173 holdján. Ez a telepítés, a mennyiben a földbirtoknak arányosabb megosztását is czélozta, nem sikerült teljesen, mert az erdő helyén 5 holdas kisbirtokok mellett 50 holdas gazdaságok, sőt 100 holdas családi jószágok is keletkeztek és tulajdonosaik — hirtelenül meggazdagodva — a városi szokásokat kezdték utánozni. De annál erősebbnek bizonyult a magyar nyelvet és szokásokat terjesztő hatása a környékre. Az iskolai év elején százával jelennek meg Vadászerdőn a vidéki módosabb német, szerb és román kisgazdák, lelkészek és tanítók iskolaköteles fiaikkal, hogy őket az ottani telepeseknél vagy a telepesek által fentartott konviktusban elhelyezzék és így a magyar szó elsajátítását nekik megkönnyítsék. A telepítés 14 évvel ezelőtt történt és egy magyar nagyközség alapításával minden nehézség nélkül ment végbe. Nem ilyen simán bonyolódik le az államnak második telepítési kisérlete, — a mosniczai telepítés, — az azóta nagyra nőtt faji öntudat következtében.

Ha Temesvárnak erdélyi kapuján és a gyárvároson át kihajtunk a buziási útra, a vámsorompó-

tól egy kilométernyire a mosniczai határba és egyszersmind a kincstári birtokra is érünk. Innentől kezdve, néhány év előtt még sürű erdő kisérte a külön nyári úttal ellátott pompás országútat, melynek vége majdnem a szemhatáron, a dragsinai temeshidon veszett el. Ma az út mentén gazdag szántóföldek, a lapályosabb helyeken pázsittal benőtt mezők vannak, a melyeken szabadon legel a barom. Itt-ott kaszálórendeket, fölgyűjtött szénaboglyákat láthatunk. Az erdő hátrált és 3576 holdról már 452 holdra zsugorodott össze. Utunk közepén, a hol a mosnicza—medvesi viczinális út észak-déli irányban keresztezi és a honnan Temesvár városi képét már csak a füstölgő gyári kémények és a tornyos egyházak mutatják, hullámos fölszint ölt a rónaság, de csak annyira emelkedik az árvizjárta sík fölé, hogy gátszakadás esetén a Temesnek és Bégának zavaros árja a szélső kertek alját mosná a majdan itt épülő faluban és ezt szigetként szárazon hagyva, alább hömpölyögne tovább a beláthatatlan síkságon. E szigeten balkéz felől a nagyváros képén, jobbra a mintegy 6 kilométernyi távolságban levő Temes testes gátjának szabályos vonalában, azontúl pedig a napkeleti égbolt alján kékelő szörényi hegyekben gyönyörködve, csodálkozhatunk-e azon, hogy a telepítés hirére csapatosan kerekedett fel a tisza-marosszögi nép és a Délvidék magyarsága «Új Musliczára», s oly sürűn rajzott a kincstár birtokán, mintha az búcsújáró hely lenne? És kételkedhetünk-e azon a hiren, hogy az idezarándokolt nép hazaérkezve, egyenkint 8—10 K-t fizetett annak a parasztembernek, a ki bizalmas körben egy nyomtatott folyamodványnak külső és belső oldalára rá-

irta nevüket? közbe elmesélve azt, a mit a ministeriumban hallott a telepítés felől.

És mialatt naponta egy kéztől 10—20 nyomtatott folyamodvány érkezett a ministeriumba, a hivatalokban lázasan dolgoztak a terven, melynek úgy kellett elkészülnie, hogy a folyamodó, ha majd pénzzé téve vagyonkáját, bár saját kérésére, de a minister hivására, elszakad szülőfalujától, ezt a lépését soha meg ne bánja és ha mégis meg kellene bánnia, ezért csak magát vagy végzetét, de semmi esetre sem a ministert okolhassa. Széles látókörrel kell annak birnia, a ki a tervezés föladatára vállalkozik, mert más tájékon és más viszonyok között felnőtt kisgazdák részére kell új falut építenie, még pedig olyat, a mely a jelen viszonyokba beleillik és annyira mintaszerű, hogy haladást is jelentsen. Alkotása elhat a falusi közélet minden terére és ebben a keretben érvényesíti a telepítéssel kapcsolatos politikai törekvéseket. Tisztában kell lennie a czéllal, melyet maga elé tűzhet és az eszközökkel, a melyekkel azt a még teljesen puszta birtokon elérheti. Lássuk tehát, hogy Mosniczán milyen czélokért hevült a tervező, s azokat miként valósította meg.

Mosniczán a kincstárnak 4032 k. hold 698 négyszögöl erdőbirtoka volt két tagban, és pedig a községtől északra a Bisztra-patak mellett 456 k. hold 1546 négszögöl, a buziási út mentén 3578 k. hold 1298 négyszögöl. A Bisztra-erdőt a feldarabolástól félreeső fekvése és kicsisége kimélte meg. A zábráni nagy erdőnek benépesítésénél pedig eleve le kellett mondani egy új község alapításáról, mivel a törvény által ebben az esetben megkövetelt legalább 150

gazdálkodó család ott nem élhetne meg. Ezenfelül a kincstári birtoknak más községhez való átcsatolása alapjában megingatná az anyaközség létét, mert elvonná attól földadóalapjának felét, határa 6816 holdjának hattized részét. A telepítés tehát csak az anyaközségnek megnagyobbítását célozhatta, még pedig oly módon, hogy az új falu vízmentes legyen és szigetjét a régi faluval házsorok összekapcsolják. Ennek azonban a közbirtokossági legelő 300 méteres sávja áll útjában; miután pedig a közbirtokossági vagyonnak elidegenítését kissé nehézkes eljárás szabályozza, a terv megállapításánál számolni kellett azzal az eshetőséggel is, hogy a régi község felé való terjeszkedés csak hosszabb idő mulva fog bekövetkezni.

Tekintettel Temesvárnak nemzeti missziójára, telepesekül — úgy mint Vadászerdőn — csak magyar kisgazdák jöhettek szóba és ezeket, miután az anyaközség 1180 főnyi lakossága kevés kivétellel román ajkú és gör.-keleti vallású, a községi jegyző kivételével el kellett látni mindazokkal az intézményekkel, a melyek egy magyar községnek és egyháznak életében elkerülhetetlenül szükségesek: úgymint az állami iskolával, kisdedóvóval, templommal, lelkészszel, kántorral stb. E közérdekű dolgok latolgatása mellett gondoskodni kellett az anyaközség törzslakóiról is, mert azok a kincstárnak bérlői voltak és most az erdei legeltetéstől is el fognak esni. E gondoskodásnál szem előtt kellett tartani azt, hogy terjeszkedési törekvéseknél csak nagylelküség szülhet maradandó megnyugvást.

A gyárak közelsége megérlelte továbbá azt az eszmét, hogy részükre a telepítés keretében magyar munkáskezeket olyképen biztosítsunk, hogy a munká-

sok olcsón annyi földet vásárolhassanak a kincstártól, a mennyi egy kis családi háznak felépítéséhez, egy tehén eltartásához, egy-két sertés felhizlalásához és a háztartásban elfogyasztott gyümölcsnek és zöldségnek termesztéséhez elegendő, s esetleg kisebb piaczi kertészetre is alkalmas. Viszont bent az új faluban egyfelől a telepesek kényelmére, másfelől a magyarság számbeli súlyának emelésére okvetlenül helyet kellett adni néhány iparosnak, kereskedőnek és mezei munkásnak. Az utóbbiakat, t. i. a mezei munkásokat, földdel is el kellett látni, hogy télen át könnyebben megélhessenek.

A terv főrészeinek ekként történt meghatározása után sorra került a gazdatelkek nagyságának, számának és vételárának megállapítása. Ez tisztán gazdasági probléma és annak kellene maradnia a vételár tényleges lefizetése körül felmerülő kérdések megítélésekor is. Helyes és összhangzatos megoldásától függ a telepítés sikere, mely elmarad és vele együtt elvész a telepítés létjogosultsága is, ha hibás számítás folytán a telepes nem vagyonosodhatik, sőt esetleg tönkre is megy. Előtérbe nyomul tehát az a kérdés, hogy miféle gazdálkodást üzzön a telepes.

Szemlét tartva a különböző termelési ágakon, hamarosan kitünt, hogy Mosniczán a konyhakertészet jövedelmezően űzhető, de azt általánosítani és arra tovább építeni majd csak akkor lehet, ha telepeseink a kerti műveléshez érteni fognak. Addig, miután a sík fekete földben a szőlőmívelést nem tanácsos nagyon kiterjeszteni, a gabonatermelés, állattenyésztés, a tejgazdaság és mellettük a baromfi- és tojáskereskedés lehetnek telepesünk kisgazdaságának olyan

jövedelmi forrásai, a melyekre boldogulásának alapjait szilárdan lerakhatja. Sőt ez alapokat ki is szélesítheti, ha idővel dohány-, czukorrépa- vagy kendertermeléssel még változatosabbá teszi vetésforgóját. És miután ez idő szerint a 3—4 holdon két lóval dolgozó alföldi kisgazda, aki Mosniczán le akar telepedni, csekély vagyonával csak évek mulva fejlesztheti gazdálkodását az említett többoldaluságra, a további számításokat egyelőre a Délvidéken szokásos gabonatermelésre kellett fektetni. Ennek mérlege kedvezőtlenebb ugyan, mint a belterjesebb mívelésé, de épen azért annál jobban fogja a telepítés sikerét biztosítani akkor, a mikor a telepes folyton haladva, majdan az intenziv kezelésre tér át. Miután pedig a mai praktikus világban meggyőző ereje csak a kézzelfogható eredménynek vagy példának van, a számításnál nem bocsátkozhatunk olyan elméleti fejtegetésekbe, melyek az egyik oldalon az egész termést az utolsó szalmaszálig vagy kukoriczaszárig, sőt a trágyát is értékelik, a kiadási rovatban pedig az állatot súly szerint veszik és etetik, s a vaskereskedésből hozatott szöget is amortizálják, ha azt az épület falába beverték. Az ilyen számítással megeshetik, hogy Eldorádót jósol a telepesnek, ha a számadó vérmes, viszont biztos bukást, ha az élet sötét hátterével szeret foglalkozni. Valószinübb eredményre jutunk, ha kiindulva abból a tényből, hogy a negyedtelkes gazda a Temes—Béga árterében kizárólag 11 hold földjének jövedelméből tisztességesen megél, azt keressük, hogy hány hold földnek közepes termése fedezné busásan a telepes által fizetendő vételárat és 11 holdon felüli birtokának közterheit.

A vételár meghatározása a következő módon történt. A telepítést megelőző öt évben, az addig irtott 1005 k. hold 136 négyszögöl átlagosan 16.876 K 30 fillérért volt bérbe adva. Ebből a jövedelemből 1758 K 77 f földadó és 4420 K 52 f vízszabályozási járulék, valamint egyéb közteher levonása után 10.697 K 01 f maradt meg tisztán a kincstárnak. Az imént említett adatok, nevezetesen a földadó százszoros, a bruttó jövedelem huszszoros és a tiszta jövedelem huszonötszörös összege, a számításba vett 1005 holdnak becsértékeül átlagosan 260.276 K-t eredményeznek, vagyis k. holdanként 259, kereken 260 K-t. Habár ez az ár Temesvár környékén rendkivül alacsonynak látszik, drágításától mégis el kellett tekinteni, mert a közterhek idővel sokkal súlyosabbak lesznek. Ugyanis az egész kincstári birtokra 1902-ben, a mikor négyötöd része még az erdő alacsony tiszta jövedelme után volt megadóztatva, adókból és közköltségekből k. holdankint 3 K 89 f, vízszabályozási járulékból 2 K 55 f volt kivetve. Ha ellenben a szántóföldek kataszteri tiszta jövedelmét vesszük figyelembe, az említett közterhek együttes összege holdankint 15 K 50 f-re emelkedik. A telepesre ezenfelül a kereseti adó és annak pótlékai, az egyházi rovatal és a legelőrendtartásból eredő költségek arányos része is nehezedik, nem is szólva az útadóról, a mely a kisemberre terhesebb, mint a nagybirtokosra.

Folytatva a számításokat kitünt, hogy abban az esetben, ha a holdanként való 260 K vételár 50 év alatt 4% kamattal törlesztendő, a gazdasági telephelynek körülbelül 24 k. hold területünek kell lennie. Ebből 11 hold éppen úgy szolgálna a telepes, mint

egyebütt a negyedtelkes gazda megélhetésére, 13 holdra pedig évenkint és holdankint mintegy 40 K teher esnék, a mi az ottani haszonbéreknek megfelel.

Mellőzve a terv többi részleteinek behatóbb okfejtését, még csak azt emeljük ki, hogy a feldarabolásnál legczélszerübbnek látszott a szántóföldeket a tanyai gazdálkodás kedvéért egy tagban, a legelőket a természetadta mélyedésekben három helyen, a rétet pedig a Temes hullámterében kiosztani. Az előadott eszmék alapján és az érdekelt törvényhatóság és vidék illetékes közéleti tényezőinek meghallgatása után a minister az alábbiak szerint rendelte el a mosniczai hozzátelepítést.

Közhaszonra ingyen szolgáljon 345 k. hold 1556 négyszögöl, a miből az iskolának és 4 tanítónak 2 k. hold, a kisdedóvónak 1 k. hold, a templomnak 600 négyszögöl, a lelkésznek 800 négyszögöl beltelek jusson, künn a határban pedig, az állami iskola 18, a kisdedóvó 14, a templom 15, a kántortanító 5, a lelkész 47 k. hold szántóföldet kapjon és az utóbbi ezenfelül még a gazdálkodó telepesre jutó 2$^1/_2$ k. holdas részt is használhasson a közös legelőből. A községé legyen a templom körül levő 2$^1/_2$ holdas piacztér, a 2 holdas temető, a $^1/_2$ holdas faiskola és az 5 holdas epreskert; azonkivül a falu végében 8 k. hold 490 négyszögölet vályog- és téglavetésre, a fontosabb utaktól távolabb eső helyen pedig 400 négyszögölet dögtérnek kapjon. Végül alapvagyonának gyarapítására 15$^1/_2$ hold jegyzői illetményföld beszámításával 50 k. hold szántó, legelő és rét jelöltessék ki. Az utak, utczák és hasznavehetetlenek területe 171 k. hold 1506 négyszögöl.

A telepeseknek 2815 k. hold adandó át és pedig: 110 ev. ref. vallású gazdálkodó telepes részére egyenkint 24 hold, 10 belső munkástelepesnek egyenkint 4 hold és 90 gyári és más foglalkozású városi munkás részére a temesvári határ mellett egyenkint 1½ hold. A kincstárnak pedig maradjon 414 k. hold 706 négyszögöl; ebből 90 hold Vadászerdő község és református egyházának segítésére fordítandó, 286 k. hold 24 □-öl Mosnicza község részére legelőnek fentartandó, 12 k. hold 1526 □-öl iparosok, kereskedők és munkások részére házhelyekül osztandó ki, végül 25 k. hold 846 négyszögöl később esetleg felmerülő szükségletek kielégítésére szolgáljon. Minden gazdálkodó telephely ½ hold házhelyből, 20¼ hold szántóföldből, ¾ hold rétből és 2½ hold legelőilletményből álljon; a munkástelephelyekhez pedig ½—½ hold házhely és legelőrész, ezenfelül pedig Mosniczán 3 hold szántóföld egy tagban, a gyári munkástelepeken pedig ½ hold szántóföld a házzal és kerttel egy tagban tartozzék.

A gazdálkodó telephelyek vételára, a körülbelül 1700 K költséggel építendő csinos házzal együtt 7940 korona. Ebből a sorshúzás előtt 1000 K, a többi után az első évben 2%, a második évben 3% kamat, azontúl pedig 50 éven át tőke és kamat fejében évenkint 323 K 06 f fizetendő.

Ellenben a temesvári munkástelephelyek eladási ára 675 korona, a mezei munkásoké 1040 K, az iparosok és kereskedők és más munkások részére fentartott telkeké pedig k. holdankint 800 K. Az említett 675 K-ból 225 K-t előre kell lefizetni, a többit tiz év alatt 55 K 48 filléres egyenlő évi részletekben tör-

leszthetik a vevők. A mezei munkások kötelesek a sorshúzás előtt 260 koronát lefizetni; a hátralékos vételárat pedig éppen olyan beosztással törlesztik, mint a gazdatelepesek.

Az e rendelkezések szerint minden részletében kidolgozott terv alapján 1903-ban megkezdődött a telepítés 70 telepesház és a két tantermű iskola építésével. Ez alatt történt a telepesek kiválogatása a folyamodók közül. A kiküldött ministeri tisztviselő majdnem három hónapig járt községről-községre, a folyamodók vagyoni és egyéb viszonyairól véleményt

Állami iskola és kisdedóvoda.

kérve a községi előljáróságtól és az e végett összegyűlt bizalmi férfiaktól, s a hol lehetett a lelkésztől és a főszolgabirótól is. Szóba állott magával a folyamodóval is és megtekintve házát és udvarát, figyelmeztette őt arra, hogy vagyonát addig, a míg az előljáróság útján a sorshúzásra meghivást nem kap, ne tegye pénzzé, a kitüzött határnapot pedig ne mulaszsza el, mert akkor elesik a sorshúzás jogától.

Számos folyamodónak már ez alkalommal füstbe ment az «újmusliczai» telepítéshez szőtt szép reménye; még többnek tünt el hirtelen a Temesvár melletti

gyönyörű határ lidérczfénye a várva-várt meghivók megérkezésekor. Csak kevesen dicsekedhettek azzal a szerencsével, hogy őket a sorshúzásra bocsátják. Mindössze 58 telepet lehetett betölteni; a többinek földjét 1909—10-ben a zábráni erdőre még emlékeztető fatuskók eltünése után osztják ki.

A legtöbb telepes Békésmegyéből és Szentesről való; Békésmegyéből 20-an jöttek (Gyulaváriról 7-en, Gyuláról és Kőröstarcsáról 4—4-en, Gyomáról 3-an, Vésztőről és Békéscsabáról 1—1-en), Szentesről 12-en. Nagyszalonta két, Tiszainoka egy, Torontálmegye nyolcz telepessel van képviselve (Torontálvásárhely és Nagybecskerek 3—3-mal, Dobsina és Magyarittebe 1—1-gyel). Temesmegyéből szintén nyolczan húztak sorsot (Végvárról, Vadászerdőről, Szkulyáról 2—2-en, Sipetről és Soósdról 1—1-en). Az aradmegyei Szentleányfalváról, a krassó-szörénymegyei Szápáryfalváról, a csanádmegyei Apátfalva és Nagymajlát községekből pedig egy-egy család költözött ide. Vagyonuk 242.300 K volt, de ez nagyon egyenetlenül oszlott meg, mert 16-an egyenkint csak 3000 K-ig terjedő vagyonnal, 19-en 3—4000 K-val, öten 4—5000 K-val, nyolczan 5—6000 K-val birtak, és ugyancsak nyolczan ennél is jobbmóduak voltak. A folyamodók kiválogatása alkalmával tájékozást szerzett már a kincstár arról, hogy kik fognak kertészettel, kik méhészettel, kik tejgazdasággal foglalkozni. Abban a föltevésében sem csalatkozott, hogy a kikről elégedetlenséget, zavargásra való hajlamot hireszteltek, azok dolgos, békés polgárai lesznek az új falunak és a nekik tulajdonított hangos szereplésről idővel le fognak szokni.

Első cselekedetük a sorshúzás volt. Ez abból állott, hogy mindenekelőtt 1000 K-t lefizettek, azután a telepítési okiratot felolvasása után aláirták, végül a még el nem foglalt házak számai közül saját kezükkel húzták a nekik jutó ház számát. Nem mindenki köteles sorsot húzni. Ha az ismerősök egymás szomszédságában kivánnak lakni, kivánságukat lehetőleg teljesítik. Ebben az esetben ők határozzák meg, hogy közülök ki fog számot húzni, de előre meg kell állapodniok abban, hogy a kisorsolt ház számától

Csátrai József gazdálkodó telepes háza.

felfelé milyen sorrendben fogják a szomszédos házakat birtokba venni. Rokonok szintén települhetnek egymás mellé; sőt ha a telephelyek ára és területe nem egyenlő, vagy ha például belső és tanyai telepek között lehet választani, maga a telepes határozza meg, hogy milyen értékű vagy területű, esetleg hogy belső vagy tanyai telephelyet kiván-e szerezni. Mosniczán erre nem volt alkalom, mert az összes telephelyek — bár mindegyiknek szántóföldje egy tagban van — belsők és értékük is egyenlő. Értékükben

találtak ugyan némi különbséget a becsléskor, de ez 400 K-nál kisebb lévén, nem lépte túl azt a határt, a melyen belül 7000 K-s telephelyeket vételár tekintetében egymástól megkülönböztetni szokás.

A sorshúzás után a házak átadása és a külső földeknek a helyszinén való átvétele következett. Ezt gyorsan végezhették, mivel az állami telepeken mindjárt a felosztási terv elfogadása után úgy a belső, mint a külső parczellákat a vármegyei szabályrendelet határozatai szerint állandóan megjelölik, a minden

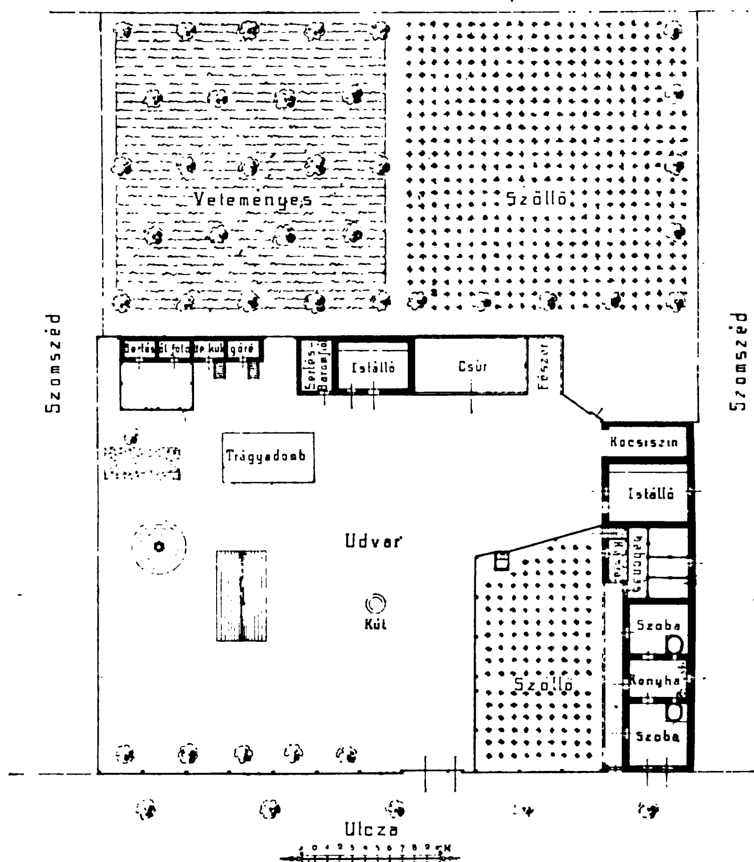

Kanász Nagy István gazdálkodó telepes udvara.

egyes házhoz tartozó földek jegyzéke pedig készen volt. Azt szintén már jóval a sorshúzás előtt egy bizottság állította össze a helyszinén, a melynek határozatától felsőbb engedelem nélkül eltérni nem szabad. Az átadást és átvételt természetesen a telepesekkel külön-külön felvett jegyzőkönyvben örökítették meg, a mely azt az időt is megállapította, amelytől kezdve a telepes a közterheket viselni tartozik.

Telepeseink földeiket őszkor vették át; de bár az őszi szántást és vetést saját erejükkel végezték,

állatjaik könnyebb átteleltése végett csak 1904 tavaszán költöztek be az új faluba. Megérkezésük után azonnal serényen hozzáfogtak házuk, udvaruk, kertjük rendbe-

Kanász Nagy István gazdálkodó telepes beltelke.

hozatalához. Abban az időben akárhány olyan 45—55 éves gazdát lehetett látni, a ki a pelyvás sarat taposta és keverte, noha nem szorult arra, hogy ezt a munkát maga végezze.

Az azóta lefolyt három év alatt mindenki bekerítette telkét és négynek kivételével elkészültek melléképületeikkel is. Kút minden udvaron van. A határ távolabbi részeiben nyolcz tanya is áll már. Hogy beruházkodásukon könnyítsen, a kincstár 1301 drb. kerítés-oszlopot, 3416 drb. tölgyfa-gerendát és a kapubályványokhoz, kútgémekhez szükséges fát kedvező árban adta el nekik.

Piacztér.

A falu vagy a határnak hasznos díszítésére ingyen elültetett a kincstár vagy a telepesek között kiosztott 3674 drb. almafát, 2117 drb. körtefát, 210 drb. kajszin baraczkfát és 290 drb. eperfát. A kiültetett fákból azonban, az 1904—5. évi nagy szárazság miatt csak 1600 drb. maradt meg. Jobban fogant meg a határ és legelőszéli árkok partján hármaskötésben elültetett 76.000 drb. ákáczcsemete, de ebből is elpusztult a harmadrésze. Csak a nemes fűztelep 15.600 drb. vesszője állta ki jól a kedvezőt-

len időjárást. Szőlőt minden telepes ültetett, s a szőlőhöz, valamint a gyümölcsfákhoz való karókat is a kincstártól kapta. Az építette fel a kéttantermű iskolát, kisdedóvót és a határbeli hidakat is, az ev. ref. egyháznak pedig 42.000 K segítséget adott a lelkészlakás és a templom felépítésére.

Az első két termés nem sikerült; az 1904-ik évi annyira silány volt, hogy búzából csak 3 q-t, árpából 2 q-t és zabból 3 q-t adott, a kukoriczából pedig a vetőmagra való sem termett. A forróság 1905-ben is lesorvasztotta a szép kilátásokat és a mikor a cséplésnek vége volt, minden bevetett holdról átlagosan csak 5·46 q búza, 4·32 q rozs, 3·69 q árpa, 4·83 q zab és 2·10 q repcze volt telepeseink magtárában vagy padlásán. A kukoriczatörés és krumpliszedés jóformán hiábavaló munkának bizonyult és következésképen a kukoriczaszárból nagyon kevés jutott a marhának. Pedig a búza után a kukoricza legfontosabb terményük; mellette eltörpül a zab, rozs és árpa jelentősége, mert ezek az itteni friss földben csak később fogják kifizetni a rájuk fordított munkát.

Az idén búzával 487, tengerivel 301, zabbal 80, rozszsal 39, árpával 20, zabosbükkönynyel 16, luczernával 70, muharral 10, takarmányrépával 3, csalamádéval 2, paszulylyal 25 hold volt bevetve. Ez a harmadik termés már bőséges volt, a mennyiben búzából, árpából 8—8 q-t, tengeriből 10-et, zabból 9-et arattak minden k. holdról. Az előző két áldatlan esztendő után telepeseinknek nagyon szükséges volt e jó termés, mert a városi kertészkedéshez közülök még kevesen értenek, a tejgazdasághoz szükséges

teheneket legtöbbjük csak itt szerzett jövedelméből vásárolhatja és bőséges termés nélkül nehezen megy a baromfi felnevelése és hizlalása is, a mivel pedig mindannyian szívesen foglalkoznak.

Mindazonáltal még így is szép számmal lehet az új istállókban állatot, az udvarokban baromfit látni. A legutóbbi összeiráskor az új faluban 137 ló, 42 csikó, 100 tehén, 94 növendék szarvasmarha, 2 drb. simenthali bika, 4 ökör, 3 kan, 322 sertés, 610 liba, 30 pulyka, 842 kacsa, 5500 drb. tyúk és csirke volt, és ennélfogva a telepesek kezén levő birtoknak körülbelül minden négy holdjára esett egy nagy állat. A legelőre azonban még nem jár annyi ló és szarvasmarha, a mennyi ott megélhet és a sertésfalka sem eléggé nagy; de ennek oka már nem annyira a kezdet nehézségeiben, mint inkább a sertésvészben van, mely két év alatt, különösen a hízók között nagy pusztítást vitt végbe Mosniczán. Ezert a telepesek közül azok, a kik 5 számos állatot sem hajthattak a legelőre, helybeli vagy vadászerdői társaiknak engedték át idei legeltetési jogukat, a befogadott idegen állatok minden darabja után 12—16 K fűbérért. Az állattartáshoz szükséges korpát a gazdakör útján a temesmegyei gazdasági egyesülettől szerzik be, és ettől rendeltek meg újabban 20.000 darab gyümölcsfát is, darabonkint 30 f árban, mert a magánfaiskolákban nevelt gyümölcsoltványoktól szebb eredményt várnak.

A mezei munkák közül a vetést géppel végzik; termésüket egyik társuk részért csépeli 6 lóerejű gépével. Némely gazdaság az ekén, boronán és vetőgépen kivül már hengerrel, répavágóval és konkolyozóval van felszerelve, az udvarában pedig

a lóistállón, sertésólon, tengerikason és kocsiszinen kivül tehénistálló, a ház végében takarmányszin, külön kamra és pincze is van. Sőt egy telepes 6200 koronáért 24 hold földet vásárolt a szomszédos medvesi határban.

Saját gazdaságukkal még sokkal inkább el vannak foglalva, semhogy a határukban folyó irtási munkákat egymaguk elvállalhatták volna. Mindazonáltal mégis béreltek 144½ holdat a kincstértól, ebből 56½ holdat irtási kötelezettséggel. A telepítés következtében a haszonbérek annyira emelkedtek, hogy a három év alatt irtandó földek éves használata 34·17 K-ért kelt el a legutóbbi árverésen.

Az eredetileg kijelölt tiz munkástelephely már mind be van töltve, s nyolcz munkás a házát, hat pedig a melléképületet is felépítette.

Az első két évben esedékessé vált vételári kamatokat az összes telepesek lefizették. Lélekszámuk 410, az iskolaköteles gyermekek száma 58. Az utóbbiak között 6 román gyermek is ül a mosniczai állami iskola padjain.

A temesvári határnál kijelölt munkástelephelyeket eddig nem lehetett betölteni, mert a határ e részének átcsatolása ügyében még nem határozhatott mind a két türvényhatóság és ennélfogva azzal a belügyminister sem foglalkozhatott.

Az a törekvés, hogy az új falu az anyaközséggel összeépüljön, a mihez csak néhány hold kellene a közlegelőből, a volt úrbéresek ellentállásán megtört. Cserében sem hajlandók a tervbevett házsor számára szükséges területet átengedni. Sőt újabban olyan ellenszenv mutatkozott az új faluval való közösség

ellen, hogy a község a teleptől való különválását kérte, nem törődve azzal, hogy ebben az esetben a részére fentartott 286 k. hold legelő bérletétől is elesnék. A telepítés útjába dobott göröngyöt és a barátságtalan szomszédságot természetesen a telepesek sem nézik közömbösen. Reméljük, hogy az idő meg fogja érlelni közöttük a béke vetését, mert ha a háborúság tovább tart, könnyen megtörténhetik, hogy az irtás befejezése után a két nagy uradalom képviselői mellett, majdnem kizárólag a telepesek fognak dönteni a községház tanácstermében.

Utczai részlet.

Reméljük azt is, hogy az új falu a magyar szónak épen olyan békés és hatásos terjesztője lesz, mint a vadászerdői konviktus. S talán 30—40 év mulva már nagyon sok módos német, szerb és román kisgazda lesz, a ki az új falun keresztül Temesvárra kocsizva, kellemesen emlékezik vissza gyermekkorának arra az éveire, a melyeket itt, házigazdája és annak felesége szeretetétől és szülőit helyettesítő gondoskodásától övezve eltöltött; s az út melletti piacztér közepén álló kálvinista templomot meglátva, eszébe fog jutni az áhitat, a mely elfogta, a mikor gyermekes kiváncsiságától sarkalva, életében először hallotta fölcsendülni az örök zsoltárt: «Erős várunk nekünk az Isten!»

9.

Nagysármási hozzátelepítés.

(Kolozs vármegye.)

Még mielőtt az országgyűlés a telepítésről szóló 1894 : V. t.-czikket megszavazhatta volna, Bethlen András gróf abban a reményben, hogy benyujtott

Állami kisdedóvoda és telepkezelői lak.

törvényjavaslata rövid idő mulva törvénynyé válik, gróf Teleki Sándor, László és Blanka nagysármási és tusoni 3910 kat. holdas közös birtokát 1,200.000 K-ért, továbbá ezek bérlőjének, Lázár Jánosnak, nagysármási 358 kat. holdas birtokát kat. holdankint 306 K 90 f-ért telepítésre azért alkudta ki, hogy

Nagysármást a Mezőség erős góczpontjává fejlessze és az ország nyugati részén kiszemelt, magasabb szinvonalon álló kizgazdák részére megnyissa.

E szép eszme első része valóra vált.

A Ludasból kiágazó, katlanszerű völgyben darázsfészek módjára épített román falucska lyceum-sövényekkel elkerített szalmafödeles kunyhóit ma 190

Állami iskola és tanitói lakok.

tornáczos telepesház fogja közre, a községnek helyenkint amphiteatrumhoz hasonló külsőt adva. A rozzant udvarház teljesen átalakult (1895) és gerendás nagyterme ma óvósgyermekek zsivajától és énekétől hangos. Szemben vele a fából épített istállók, aklok és csürök helyén ma az ev. ref. paplakás (1899), a négy tantermű állami iskola (1896), az iskolaigazgatói és tanítói lakások (1896) az utczának kisváro-

sias szint adnak és a hol annakelőtte a szarvasmarha térdig barangolt a sárban, ma szépen elkerített helyen gondosan ápolt gyümölcsösök és szőlőlugasok díszlenek. A körjegyzőség alacsony, szűk irodája átköltözött a falu egyik legszebb helyén épített községháza magas, világos helyiségeibe (1899), honnan majdnem az összes belsőségek áttekinthetők. Eltünt a Ludas-völgy sűrű sása és az ott futó sinpár mellett vasuti állomás (1898), odább szövetkezeti gabona-

Községháza.

magtár keletkezett (1902) és ezeket a nagy vásártértől vastag korlátfák választják el (1900). A vasút mellett hajdan agyaggödörnek kikezdett domb tetején csinos nagy épület áll (1902) a szolgabiróság rendelkezésére; alatta hajdu és cselédlakások valamint járási börtönök, bent a községben tisztviselői lakások és a telepkezelői iroda csinosítják a nemrég szervezett új közigazgatási járás székhelyét (1902). Végül eltüntek az uradalmi silónak magas, puszta téglafalai, hogy helyet adjanak az Ur asztalának (1903).

De az út idáig töretlen volt; tüskéi megsebezték mindenkit, a ki építésén dolgozott és a legmérgesebb sebet magán a telepítés eszméjén ejtették, mely máig sem hegedt be egészen.

A legtöbb baj az idetódult vagyontalan elem túlsulyából származott; ezen szenvedett hajótörést a magasan repülő tervnek másik, szintén lényegbevágó része.

Szolgabirói hivatal.

A régibb telepeken szerzett azt a tanulságot ugyanis, hogy kevésbbé a vagyon, mint inkább a személyi tulajdonságok minősítik a jó telepest, már a gombosi s igazfalvi és most a nagysármási telepesek kiválogatásánál is oly módosulással alkalmazták, mintha a majdnem vagyontalan, de értelmes, szorgalmas és törekvő mezei munkás, a ki a földszerzésnek gazdasági processzusában kizárólag, vagy

legfőkép csak munkáját értékesíti, hosszúra nyujtott alacsony kamatlábú törlesztéssel egy egész úrbéri teleknek is megfelelő birtokot minden átmenet nélkül szerezhetne. Holott a mezei foglalkozás hirtelen gazdagodásra nem alkalmas és egy olyan nagy birtoknak részletfizetésre való vásárlásánál, melynek művelése a vevő és családjának egész munkaerejét

Ev. ref. templom és lelkészlak.

és minden idejét leköti, társadalmunknak előbb említett nagyon becses, de szegényebb sorsú embere a valamivel jobb módu kisgazdával csak addig állítható szembe vagy párhuzamba, a míg saját vagyona a birtok élő és holt felszereléséhez, az első vetőmag beszerzéséhez, családjának az újig való eltartásához és a vásár előtt befizetendő vételári részlethez szükséges értéken felül áll. E minimális vagyon hiját az

üres kéznek nagyobb szorgalma és munkaképessége egymagában nem pótolhatja, mert ez egyéni tulajdonságok a föld megmunkálásánál nélkülözhetetlen állatok, eszközök stb. nélkül kellően nem érvényesülhetnek. Sőt még abban az esetben is, ha a felszerelés ugyan megvan, de hiányos, a gyengébb vevő a tehetősebbel szemben hátrányban van és sokszor el is bukik azért, mert földjét kellőképen művelni nem birván, nem élvezheti a föld termőerejének azt a mértékét, a mely a vele egyformán törekedő jobban felszerelt gazdának osztályrészül jut.

A mezei munkásról ezért a telepítés keretében másként kell gondoskodni. Ez mindazokon a telepeken meg is történt, a hol a mezei napszámos, vagy részes munkára elég alkalom kinálkozik.

Nem érvényesülhettek tehát a fentemlített egyéni jó tulajdonságok Nagysármáson sem. Az ebből keletkezett bajokat azonban még növelte az, hogy a Veszprémmegyében bizalmi férfiak ajánlatára toborozott telepesek nagyobb része mind munkásság, mind kitartás tekintetében nem olyan elemnek bizonyult, a melylyel az erdélyi részekben kellő sikert elérni lehetne. Kitünt ez mindjárt a telepítés első éveiben, amelyeknek rövidre fogott története a következő.

A telepítési okirat (lásd a 364. lapon) a 4268 kat. hold 673 négyszögöl területű birtokból középülekre és közczélokra 226 kat. hold 543 négyszögölet, 188 gazdasági telephelyre egyenkint 20 holdjával és 2 nagy telephelyre egyenkint 50 holdjával 3860 kat. holdat jelölt ki. Az utak, utczák és terméketlen területek a későbbi kitűzés szerint 77 kat. hold 1153 négyszögölet foglaltak el, a kincstár birtokában pedig

105 kat. hold 120 négyszögöl maradt meg. A gazdasági telephely vételára 6160 K volt (kat. holdankint 308 K), mely után 1895 és 1896-ban 3% kamatot, azaz 184 K 80 f-t, 1897-től kezdve 30 és 1/2 éven át 5%-ot, vagyis 308 K-t kellett évenkint, még pedig félévi részletekben, törlesztés fejében fizetni.

A telepítési okirat szabályozta továbbá az 1894. V. t.-cz. határozatai szerint az állam és a telepes viszonyát. A lakóház építését a telepes kötelességévé tette, de az állam 800 K erejéig elvállalta az építési anyagoknak (vályog, tégla, fa, zsindely) és az ács-, valamint az asztalosmunkának kiszolgáltatását, áthárítván a többletet a telepesre, ki azt a föld vételárával együtt tartozott törleszteni. E nagy kedvezésen kívül a kincstár a telepes első áttelelését is megkönnyítette a lábon álló termés ingyenes átengedésével. E végből megváltotta a bérlő őszi vetéseit, a tavaszi szántást, vetést és ültetést, valamint az összes többi mezei munkákat pedig részes műveléssel biztosította az aratás kivételével, a melyet 14% aratórész megajánlásával a telepeseknek tartott fönn.

Az aratás előtt azonban a kiszemelt 179 telepes közül csak nyolczan jöttek Nagysármásra. A többiek — mindössze 122-en — aratás közben és őszszel jelentkeztek, de közülök 24-en mindjárt a sorshuzás után visszaköltöztek, még mielőtt földjeiket átvették volna. Az ott maradt családok ideiglenesen a gazdasági épületekben helyezkedtek el. A két nagytelepet a helyi viszonyokban jártas gazdatisztek szállták meg, kik kezdetben a telepesek tanácsadói is voltak. A következő 1895. évben még 5 veszprémi család vándorolt be Nagysármásra.

Egyfelől a telepesek késedelmes érkezése miatt, másfelől az Igazfalván szerzett kellemetlen tapasztalatokon okulva, a kincstár hozzáfogott házaik építéséhez és 1430 K átlagos költséggel 1894-ben 55, 1895-ben 107 és 1906-ban 28 ház építését fejezte be. A termést sem arathatta le szándéka szerint a telepesekkel, hanem kénytelen volt Csorvásról 60 aratópárt hozatni.

Mindjárt eleinte kellemetlenül hatott, hogy némely telepes kellő igavonó erő hijján nem képes feltörni szántóföldje gyepes részeit. A pénzért való szántás, a bérbeadás és a részes munka divatossá lett, a napszámbér pedig rendkivül felszökött.

Az állatokat egyelőre az udvari szobába kötötték be. Kerítést sokan csak nógatásra és többnyire a határban vágott nádból készítettek. Itt-ott télen a vastag törzsű, de egészséges gyümölcsfákat csak azért pusztították, mert az erdei tüzelőanyag távolabb esett. A lakosság létszáma folytonosan hullámzott és apadásnak indult. A mikor 1896-ban a határt jégverés érte, az év végén már csak 90, 1897 végén pedig csak 84 háznak volt lakója. Istálló 40 telken volt akkor, következésképp sok ház kis szobája már negyedik éve szolgált a lovak és a tehenek elhelyezésére, a mi a látogatót az emberi műveltség multjára emlékeztethette. A váltságár fizetésével majdnem mindnyájan késlekedtek, annyira, hogy az 1897. év végéig előírt 63.745 K tartozásukból csak 10.524 K folyt be.

A züllésnek itt ecsetelt félreismerhetetlen jelei nyilvánvalóvá tették, hogy némely család a tönktől csak úgy menthető meg, ha állatokkal, gazdasági

eszközökkel és épületekkel ellátják. Ezt a nagy segítséget az állam nem nyujthatta, mert gyümölcsöző telepítési alappal, melynek kamatjai kedvezményekre fordíthatók, még nem birt, a már fennálló 8 telep előkészítésére, rendezésére és támogatására pedig mindössze 50.000 K költségvetési hitellel rendelkezett, a miből még a legszükségesebb középületek költségeire sem futotta. Nem is szólva a kezelésről és igazgatásról, melyet más ügyágaktól hosszabb-rövidebb időre kirendelt, vagy esetről-esere kiküldött közegek, úgynevezett «repülő szakértők» láttak el. A szóban forgó rendkívüli támogatás különben, noha azóta a telepítési hitel közel 800.000 K-ra emelkedett, ma sem volna keresztülvihető, mivel abból jelenleg már 80 régi és új telep közérdekű szükségletei fedezendők. De ha a vagyontalansága miatt bajba jutott telepes gyámolításának ekkora mértékét általánossá akarnók tenni, tisztába kell jönnünk azzal is: hová jutunk, ha telepeinken önálló kisgazdák helyett eltartottakat nevelünk? Erre a világos és határozott választ a gombosi telep adja meg.

A kincstárra szakadt kritikus helyzetben, a mely annál kellemetlenebb volt, mert az országgyűlés nemrég abban a reményben szavazta meg a telepítési alapot és ettől tette függővé jövendő gyarapítását is, hogy a kormány megtalálja felhasználásának helyes módját, a válság heves kitörésének megakasztására kellett törekedni. Ezt úgy érte el a kincstár, hogy az előző inséges s a vagyonosabb gazdákra is súlyosan nehezedett esztendőre való tekintettel, a hátralékos tartozásoknak 6 egyenlő évi részletben leendő törlesztését megengedte. Mindjárt utána az

egész vételár törlesztési idejét 30 és 1/2 évről 50 évre hosszabbította meg, a kamatlábat pedig 3%-ról 2%-ra szállította le, miáltal az annuitás 308 K-ról 196 K 04 f-re apadt. Végül letérve eddig taposott ösvényéről, megkövetelte az ezentúl befogadandó telepesektől, hogy készpénzben, ingatlanokban és gazdasági élő valamint holt felszerelésben együttvéve legalább 2000 K vagyonnal bírjanak és ebből a sorshuzás előtt 1000 K-t fizessenek le. Miután pedig az erdélyrészi külterjesebb gazdasági viszonyok eddig nem gyakoroltak oly nagy vonzóerőt a Királyhágón inneni népes vidékek kisgazdáira, hogy ezek a birtokszerzésnek itt nagyon megkönnyített módját saját terjeszkedésükre felhasználják, ennélfogva a telepítés új feltételeit nemcsak a Királyhágón innen, hanem azon túl is mindazokban a vármegyékben tette közzé, a hol ev. ref. magyar vagy székely kisgazdák nagyobb tömegben laknak. Ezenfelül akcziója sikerének gyorsítása végett az új feltételek megtartását azáltal is könnyítette, hogy a sorshuzás előtt törlesztendő 1000 K helyett 200—400 K azonnali lefizetését követelte és a hátralékos 600—800 K-nak 3—4 év alatt egyenlő részletekben való kamatmentes törlesztését megengedte.

Az új telepítési feltételek legtöbb érdeklődést Maros-Torda vármegyében keltettek, a honnan még 1898-ban 23, 1899-ben más vármegyékből származott kisgazdákkal vegyesen 45, 1900-ban 18 és 1901-ben 20 család költözött Nagysármásra, betöltve a telepítés kezdetétől számított nyolczadik évben az összes házakat.

Ezzel a nagysármási telep válsága akut jellegét elvesztette.

A sülyedés lejtőjére jutott telepes, ha belátta küzdelme áldatlanságát, birtokán többnyire túladni igyekezett, a miben a kincstár is támogatta.

De volt arra is szomorú példa, hogy szánalmas helyzetében szertelen követelésekkel igyekezett zöld ágra vergődni. E kisérletéhez kezdetben rábeszéléssel, majd izgatással és fenyegetéssel igyekezett telepes társait megnyerni, megzavarva fellépésével az egész község belbékéjét. Az ilyen telepessel szemben az erősebb rendszabályok alkalmazásától nem lehetett kitérni. Szerencsére eddig csak 7 telepes ellen kellett a birtokból való kimozdítás szigorú eszközéhez nyúlni.

A telepítés többi hajótöröttjei békésen váltak meg a földtől, a mely nekik megélhetést nem adott. Ma az 1894/5-ben befogadott 127 veszprémi családból csak 46 él Nagysármáson, a többiek részint kényszerűségből, részint azért tértek vissza ősi tűzhelyükhöz, mert új otthonuk viszonyaival megbarátkozni nem tudtak.

A megüresedett telephely, kivált ha az minőségre jobb, első sorban a módosabb gazdák küzdelmeinek szintere, a kik felnőtt fiaik vagy vejeik részére önálló gazdaságot igyekeznek szerezni, vagy ha gyermekeik még kiskorúak, arra törekszenek, hogy majdan minden gyermeküknek egy egész telepet örökbe hagyhassanak. Ez a törekvés magyarázza meg, hogy Nagysármáson miért lakik csak 163 telepes, noha minden háznak gazdája van. Jelenleg ugyanis 20 gazdának két-két, négynek 3—3 telephelye van, apának és fiunak 15, testvéreknek 9 esetben. Származásukat tekintve veszprémmegyei 58 (Vámos községi

1, szentkirályi, tapolczafői, kenesei, nyárádi és noszlopi 2—2, csánki, dákói és derecskei 3—3, piriti 4, acsádi és alsó- és felső-görzsönyi 5—5, rédei 6, tótvázsonyi 7 és adászteveli 11); somogymegyei Öcsöd községből való 1; Komárommegye kisbéri 3; Temesmegye végvári 9, hódmezővásárhelyi 2, jászkiséri 1; Szilágymegye zoványi 1; kolozsmegyei 11 (veresberkenyei, alsó-szováthi, mezőberkenyesi, mezőtusoni 1—1, nagysármási 3 és pusztakamarási 4); maros-tordavármegyei 60 (mezőszentmártoni, mezőberkenyei, mezőszóteleki és mezőpaniti 1—1, mezőpagocsai, mezőcsávási, mezőbándi, koronkai, nyárádi és fintaházi 2—2, mezőfelei 3, sáromberki 4, nagyölyvesi 5, szentiváni 6, mezőkövesdi 12 és mezőmadarasi 16); torda-aranyosmegyei 6 (mezőkóki, mezőszakáli és kövesi 1—1, mezőméhesi 3); kisküküllőmegyei 10 (mikófalvi, bongai és székelyfalvi 1—1, nagyteremi 3, szászcsávási 4); Szolnok-Doboka vármegye szamosujvári 1.

Nagysármás vagyon dolgában többi telepeink mögött áll; 80 telepes 2000 K-nál kisebb vagyonnal jött ide, 50-en csak 2—2000 K-val, 14-en 3—3000 K-val, 11-en 4—4000 K-val, ketten 5—5000 K-val, hárman 6—6000 K-val és hárman 6000 K-nál több vagyonnal birtak beköltözésük előtt. E vagyonnak majdnem fele földbirtokból — összesen 463 holdból — állott, a miből 406 holdat már eladtak és pedig magyar kézbe 362, román kézbe 44 holdat.

Lakóinak szegényebb sorsa és a legutóbbi három esztendő szűk termése mindenen meglátszik. Az állatok számán ép úgy, mint a gazdasági épületeken és eszközökön s miután a telepesek kiválása is tart

még, hosszú időre lesz szükség, a míg az új kisgazdaságok élő és holt felszerelése a művelt területtel és minőségével arányos lesz. Állatokból van a nagysármásyi telepen 58 ló, 2 csikó, 8 tenyészbika, 283 tehén, 121 ökör, 137 ökörborju, 1 bikaborju, 166 üszőborju, vagyis 470 számos és 206 növendék állat; továbbá 7 sertéskan, 144 kocza, 266 süldő és 202 malacz; végül 692 juh, ezek azonban kizárólag székelyek kezén vannak. A majorság: 5145 tyúk és csirke, 413 rucza, 371 liba, 125 pulyka. Számba véve mindent, 20 kat. holdra csak 4 számos állat esik. De a kimutatott létszámból 151 tehenet az országos szarvasmarhatenyésztési alap, 29 koczát pedig a telepítési alap szerzett a telepeseknek. Még sötétebbre festi a helyzetet az a körülmény, hogy 24 telepesnek tehene, 105-nek ökre és 130-nak lova nincs.

Az udvarok sincsenek még kellően beépítve; istálló csak 146, baromfiól 127, sertésól 136, csűr 78, tengerikas 25 telken van. De e kedvezőtlen állapoton nagyot javítottak a telepesek, mikor közülök 22-én lárgai tagjukon tanyát, vagyis házat, istállót és kutat építettek.

Cséplőgépekben nincsen hiány Nagysármáson, lévén a hitelszövetkezetnek egy négy lóerejű, a telepeseknek pedig két ugyanolyan és egy hat lóerejű lokomobiljuk és ezeken felül 16 járgányuk. A többi gazdasági eszközökből azonban szükes a felszerelés, mert vetőgép csak 4, szelelőrosta 26, triőr 3, szecskavágó 4, répavágó 14, tengerimorzsoló 9, tengeridaráló 2, lógereblye 1, kapálógép 2, vaseke 143 és vasfogas 138 darab van a telepen.

Lakóházukon keveset változtattak. Annál több gondot és költséget okozott föntartásuk a kincstár nak, mivel alapjuk vályog és ez átázva, a felmenő falak rogyását okozta. Mindjárt a második évben viharkötők hija miatt több ház födelét lehordta a szél.

A telepesek nehéz küzdelme egygyel több ok volt arra, hogy anyagi helyzetüket és megélhetési viszonyaikat a kincstár telhetően javítsa. A segítség — szükségleteikhez alkalmazkodva — első sorban ingyen vagy kölcsön vetőmagból állott, a miből öt ízben 203 q tengerit, 118 q árpát, 88 q zabot, 18 q búzát, 16 q lóherét, 11 q bükkönyt, 2 q luczernát, 12 q burgonyát, 3 q luczernát és 2 q borsót kaptak. Az első évi termésnek a telepeseket megillető része, a mely ingyen osztatott ki, 647 q őszi búza, 306 q tavaszi buza, 255 q zab, 153 q árpa, 48$^3/_4$ q rozs és 1930 hl. tengeri volt.

Ingyen kaptak továbbá 32.000 drb szőlővesszőt, 17.577 drb szőlő- és gyümölcsfakarót és 12.340 drb gyümölcs- és eperfát; az utóbbiakból 8312 drb maradt meg. A körülbelül 9000 K-val beállított anyaszőlőtelep és egy szépen beültetett $^3/_4$ holdas faiskola szintén minden ellenszolgálat nélkül jutott a község birtokába és azé lesz a három holdas kincstári gyümölcsfaiskola is, ha a telepesek a kezeléséhez már értenek. Az országos szarvasmarhatenyésztési alap pénzén vásárolt 151 tehén árának 4% kamatját és biztosítási díját öt éven át a kincstár viseli.

De a felsorolt kedvezmények értékét messze felülmulják azok az áldozatok, a melyeket a középületek és más közérdekü beruházások igényeltek. A

szövetkezeti gabonaraktárakra 1580 K segítséget adott az állam és az építette fel a községházát és a templomot, a 4 tantermű iskolát, a kisdedóvót, a két tanítói lakást és a paplakást s hogy 1905-ben az inséget enyhítse, az utczákat 15.616 K költséggel szabályozta. A határbeli vizek szabályozása és 118 kat. hold szántóföld alagcsövezése az országnak

Utczai részlet.

25.892 K-ba került. A járási székhely elhelyezése, nevezetesen a hivatali helyiségek és tisztilakások kerek összegben 95.000 K-t emésztettek fel. A kincstár erkölcsi és anyagi támogatásában részesült a község a heti piacz, a vásárjog, a vasuti megállóhely és rakodó állomás, a járási székhely, a csendőrörs kieszközlésénél, valamint a községi vendéglő építésénél

is, s hogy a viszonyok kényszere alatt az ev. ref. egyház is kivette a maga részét az állami segítségből, az természetes.

Kosár- és gyékényfonásra a telepeseket már kitanítottuk és az idén szalmafonó tanfolyamot rendezünk, a mihez a gépeket már be is szereztük.

Szalmafonás tanitása az állami iskolában.

Népies gazdasági előadásokban, téli tanfolyamokban és egy paraszt mintagazdaság képében, mely 1903-ig állott fönn, buzdító példában sem volt hiány.

Ennek hatása alatt a termelés már többoldalú; pld. az idén a bevetett 2132 kat. holdból búza 537, rozs 60, árpa 342, zab 134, tengeri 793, burgonya 44, czukorrépa 90, takarmányrépa 34, lóhere 24, luczerna és zabosbükköny 70 holdon termett.

A vetésforgó többoldaluságát az elemek ellen, sajnos, szinte minden második, harmadik évben harczba kell itt vinni. 1900 óta szárazság, nagy hőség, hideg és szeles időjárás, rozsda és gyakran hesseni légy miatt is a termés átlaga már negyedszer (1901, 1904, 1905 és 1906) közepesen alul maradt. Különösen az idei aratás, mely csak az árpában adott kat. holdankint 6 q-nál nagyobb hozamot, silányságával telepeseinknek annyival is inkább nehéz gondot ad, mert a megelőző termés is gyenge volt, 1904-ben pedig inség uralkodott.

A sok szűk esztendő miatt 1900 óta búzából 5·7 q, árpából 6·1 q, zabból 4·8 q és tengeriből 5·3 q-nál átlagosan több nem termett, ezt megelőzőleg pedig határukat érés idején kétízben verte el a jég.

Nem lehet tehát csodálkozni, ha vételári tőke és kamathátralékuk, mely már apadóban volt, ismét emelkedőben van és az a telepítés kezdése óta lefizetett 346.305 K-val szemben októberben 44.739 K-ra rúgott, a mely összeget 61 telepesnek $^{1}/_{2}$—1, 42 telepesnek 1—2, 7 telepesnek 2—3 és három telepesnek 3 évet meghaladó járuléka tett ki. Mindazonáltal aggodalomra okot szolgáltató eladósodás észre nem vehető és a mit mégis meg lehetett állapítani, az mindössze 94 telepesnek 18.714 K hitelszövetkezeti és 7500 K takarékpénztári kölcsönéből áll. Ezenfelül tartoznak a részükre beszerzett tehenek ára fejében 34.850 K-val az ottani hitelszövetkezetnek és az államtól kapott 29 kocza ára fejében 2610 K-val a telepítési alapnak. A felsorolt adósságokkal szemben áll 124 telepesnek 3064 K 66 f hitelszövetkezeti befizetése.

Mindezeket az adósságokat különösebb erőfeszítés nélkül két-három jó termésből tisztázhatnák azok a telepesek, a kik a hitel forrásait tulságosan igénybe nem vették, mert állandó terheik nem súlyosak. A házra és husz hold földre ugyanis 216·10 K annuitás, valamint 61·73 K adó és közköltség esik, tehát kat. holdankint összesen csak 13·89 K. Ehhez járul még a legelőrendészet költsége, a mi most minden nagy állat után 1 K és 10 liter szemes tengeri, valamint minden telephely után még 35 liter csöves tengeri. Az 1898 óta bevándorolt 122 telepes évi járuléka 20·06 K-val kisebb, a mennyiben házuk építési költségének rájuk eső részét egyszerre vagy részletekben már kifizették.

A nagysármási határ és vele együtt a telepesek birtoka, mely az egésznek 84%-a, a legjobbak egyike és azt szelidsége és dús termőereje miatt annak előtte a Mezőség gyöngyének tartották. A Ludas-patak két részre hasítja. Nyugaton a báldi, novaji, kamarási és kissármási határokig csupa lankás dombból áll. Itt osztották ki a szőlőket, minden házhoz 800 négyszögölet, továbbá a közös legelőnek körülbelül felét és 97 telepesnek 13½ holdas szántóföld és réti tagját, valamint a két nagy telepesnek 48½ holdas tagjait. Az ev. ref. lelkész földje is a határ e részében van. A Ludas-völgy 900 négyszögöles kenderföldekre van osztva. Azon innen, t. i. a keleti határrészen vízválasztó domb húzódik végig.

A domb északi oldalán a belsőségek fekszenek, a miből minden telepesnek 700 négyszögöl jutott. Itt van továbbá öt telepes szántóföldi tagja is és 66 kat. hold szakadékos legelő, melyet a kincstár újab-

ban befásított. E fásítás következtében telepeseink 1000 négyszögöles erdőjutaléka körülbelül 1 kat. holdra emelkedett, míg 4 kat. hold 600 négyszögölnyi legelőjutalékuk 4 kat. holdra csökkent. A vízválasztón túl Tuson felé 82 szántótag, a közczélú földek nagyobb része és a közös osztatlan legelőnek másik fele fekszik, a mely azonban már a tusoni határba csap át, a hol erdő szegélyezi.

A határ legtávolabbi zugában 90 kat. hold legelő maradt vissza; ezt a kincstár holdankint 3 K árban a községnek adta bérbe, hogy annak törzslakosságát a törvényben meghatározott mértéken túl is némi előnyben részesítse. Javította továbbá az ottani gör. kath. lelkész helyzetét 10 kat. hold bármikor visszavonható föld ingyenes használatának átengedésével.

A határnak Tuson felé eső része szintén szelid, de vízválasztó dombja helyes művelését nehezíti. E körülmény indífotta az ott gazdálkodó telepeseket tanyák építésére.

Maga a föld néhol méternyi mélységben is fekete televény és olyan helyek, a hol omlások vagy más okok miatt a sárga agyagos altalaj felszinre került, csak elvétve fordulnak elő.

A gazdálkodó telephelyek egyenlően nagyok és vételárukban sincs különbség, de miután értéküket a talajnak itt-ott eltérő minősége mellett a távolság is befolyásolja, némely telepest sorsa előnyösebb helyzetbe juttatta. Az értékben mutatkozó szembetünőbb különbségek kiegyenlítésére 14 telepesnek szántóföldjét utólagosan és az illetők beleegyezésével két részre osztva kicserélték, úgy hogy szántóföldjük most a Ludason innen és túl két tagban fekszik.

Ezenfelül némely telephely mostohább viszonyait a kincstár alagcsövezéssel ellensulyozta.

Hogy Nagysármáson mily gazdálkodást tanácsos űzni, azt a már feloszlatott parasztmintagazdaság mutatta meg. E gazdaságot 800 K érték erejéig segítette az állam egy tehén, egy törzs fajbaromfi, 6 q szemes vetőmag, 100 drb gyümölcsfa, egy eke, triőr, fogas, vetőgép, lógereblye, váltóeke, lókapa, töltögető és tengerimorzsoló ingyenes átengedésével, kötelezve gazdáját, hogy a nagyobb gépek használatát telepes társainak is engedje meg. A gazdaság területe 20 kat. hold; ebből szántóföld 12 kat. hold 253 négyszögöl, rét 1 kat. hold 1447 négyszögöl; a többi mívelési ágak területi beosztása azonos az általános felosztási terv adataival. A szántóföldnek máig is megtartott vetésforgója trágyázott zabos bükköny után búza, tengeri, árpa és ismét búza és így ugyanazon területnek trágyázására minden ötödik évben kerül a sor.

E gazdaságban van egy vályogból épített, náddal fedett gabonás nyitott előtérrel és oldalt kis méhessel, továbbá egy 6 méter széles, 17 $^1/_2$ méter hosszú földből vert istálló két osztálylyal és takarmánykamrával, végül egy deszkázott kis gépszin, disznóól, léczes tengerikas és nyitott takarmánypajta, a miknek együttes értéke, 150 m. deszkakerítéssel együtt, körülbelül 1400 K.

A gazdasági eszközök és pedig egy szekér, vasborona, vetőgép, triőr, szelelő rosta, tengerimorzsoló, répavágó, járgányos cséplőgép és 2 vaseke értéke mintegy 700 K.

Az állatállomány: 3 tehén, 1 bika, 6 növendékmarha, 2 kocza és 40 baromfi. Értéke 2000 K-ra tehető.

A folyó évben termett ebben a gazdaságban 4·5 kat. holdon 50 q búza, $1^{1}/_{2}$ holdon 12 q árpa,

Kálmán József telepes belsősége.

$2^{1}/_{2}$ kat. holdon 22 q tengeri, 2 holdon körülbelül 20 q zabosbükköny, $^{1}/_{4}$—$^{1}/_{4}$ holdon 23 q burgonya,

40 q takarmányrépa, 15 q luczerna zölden, 5 q száraz lóhereszéna és 35 q réti széna; végül 150 liter bor. Ebből a termésből eladásra kerül 30 q búza 354 K, 5 q árpa 48 K, 12 q tengeri 120 K, 10 q burgonya 30 K és 1 hl. bor 40 K árban; egy hízott kocza, egy növendékmarha és 1000 liter tej eladásából pedig befoly 320 K. Hozzászámítva e tételekhez a vetőgép és tengerimorzsoló kölcsöndíjából befolyt 50 K-t, az egész évi készpénzjövedelem 962 K. Ha ebből levonunk 280 K évi terhet és közbirtokossági rovatal fejében 50 K-t, marad a háztartás egyéb költségeinek fedezésére, továbbá a lakóházzal együtt 4630 K értékü élő és holt leltár pótlására, nemkülönben fogatos és kézi napszámokra 632 K, a mi mindenesetre elegendő az említett czélokra és a tisztességes megélésre is, sőt abból jócskán félre is lehet tenni.

Hogy helyes gazdálkodás mellett az itteni földből mennyi áldás fakadhat, kitűnik abból is, hogy egy gyengébb telephely vevője 5 év alatt a folyó tartozások mellett nemcsak az átvett 1200 K hátralékot törlesztette, hanem egy másik, szintén tetemes hátralékkal terhelt telepet is megszerzett, remélve, hogy rövid időn belül azt is teljesen tisztázza.

A telepítés egészen megváltoztatta a község képét. Lakossága 20 évi stagnálás után 1890-től 1900-ig 750 lélekről 1530 főre szaporodott és ma már valószinüleg megközelíti a 2000-et is, mert azóta új hivatalok keletkeztek és új telepesek, valamint iparosok is vándoroltak be. A telepesek és családtagjaik lélekszáma 1100. Az 1890-ben megszámlált 750 főnyi lakosságból 34 magyar, 1 német, 664

román és 60 egyéb nyelvü (czigány), míg vallásra nézve 17 róm. kath., 725 gör. kath., 7 ev. ref., 3 unitárius és 7 izraelita volt. Az uradalmi bérlet megszünése következtében azonban a román lakosság 615, a gör. kath. felekezet pedig 626 lélekre apadt le.

A népességgel iskolaköteles része is rendkivül szaporodott és ma a felekezeti iskola tantermén kivül az állami iskola négy tantermét is betölti. Az állami iskolába 3 nagysármási és 17 vidéki románnal együtt 221 gyermek jár, a kisdedóvóba pedig 161 gyermek iratkozott be, 'köztük 3 román anyanyelvű.

A telepesek a községi képviselőtestület többségét teszik és ők töltik be a főbb elöljárói tisztségeket.

A község költségelőirányzata 1894-től 1200 K-ról 5779 K 72 fillérre, a fedezet 380 K-ról 5105 K 52 f-re emelkedett, a kiadásoknak pótadóval fedezendő része ellenben 820 K-ról 674 K 20 f-re apadt.

De a többi közszolgáltatások is lényegesen nagyobbak ma, mint annakelőtte és pedig részben azért is, mert a telepítési területet a folyó évben lejáró 6 évi adómentesség ideje alatt újból osztályozták és e mívelet a jövő évben lép életbe. Igy az állami adók, a melyek 1894-ben 3629 K 40 f-t tettek, a jövő évben 8928 K 59 f-rel, a törvényhatósági adók 495 K 10 f helyett 1247 K 50 f-rel vannak kivetve.

A telepítés előtt volt a kincstári birtokon 1399 kat. hold szántóföld, 65 hold kert, 442 hold rét, 2131 hold legelő, 93 hold erdő, 60 hold nádas és 76 hold terméketlen föld; ma a belsőség 99, a szántóföld 2768, a rét 180, a legelő 901, az erdő 173, a szőlő 101 és a terméketlen terület 87 kat. hold.

A különböző nagyságú birtokok arányszáma is megváltozott és ha a telepítés előtt 78 törpe és 39 kisbirtok létezett Nagysármáson és ebből a magyar kézben csak 12 hold volt, ma a nagybirtok helyén keletkezett magyar kisbirtokok a határ $^{7}/_{8}$ részét foglalják el.

A forgalom élénkségét illetőleg felemlíthetjük, hogy a nagysármási heti és országos vásárokon évenkint 3500—4000 drb szarvasmarhát, 150—200 lovat, 4—5000 drb sertést és 3—4000 drb juhot adnak el. A gabonaraktárban most 882 q búza, 808 q árpa és 115 q egyéb gabnaféle van elhelyezve és még 20—22 kocsirakományt várnak.

Iparos elég van a községben; 5 telepes szabad idejében mesterségét is űzi, három szatócsüzletet, egy pedig fakereskedést nyitott.

A telepesek közül sokan tanultak meg románul, de viszont román szomszédjaik közül is számosan értik már a magyar szót. A szegényebb románság napszámból él, a mire a Királyhágón innen származott telepeseknél, kik kapálni nem szeretnek és egy hold czukorrépának megműveléseért 40—50 K-t is fizetnek, elég alkalom kinálkozik. Ellenben a székely egész háza népével dolgozván, a napszámosoknak kevesebb munkát ad. A székelyek nagy átlagban pontosabb fizetők is. E jó tulajdonságukat azonban nem minden magyar telepes méltányolja és ez a székelyeket osztályos testvéreinek sem vallja.

A magyarok egy része egyébiránt még most is hazafelé és újabban Amerika felé is gravitál, a hol jelenleg 20 nagysármási fiatal ember igyekszik hozzátartozóinak terhén könnyíteni. Az idén állítólag mintegy 2300 K-t küldtek haza.

A telepítési alap pénzével eszközölt telepítések között Nagysármás volt az első. Lakosságának száma, földjének minősége és ára az erdélyrészi telepek élére helyezi. Ha pedig az ország pénzéből ráfordított áldozatokat tekintjük, valamennyi telepünket megelőzi. Századok óta itt ismétlődött először, hogy az anyaország földművelő népe a Királyhágón túl nagyobb tömegben keresett elhelyezést egy bár dúsan termő, de szülőföldjéhez képest gazdaságilag hátrább álló vidéken.

A telep létesítésénél egy új törvényt kellett az életbe átültetni, a mi mindig bizonyos nehézségekkel jár. E nehézségeket itt még az a körülmény növelte, hogy a törvény a telepítésnek csak keretét állapítja meg, de végrehajtásának módjára nézve részletes útmutatásokat nem ad. Mindazonáltal már az első kisérlet is sikerült volna, ha az előkészítésre több idő marad és a kincstár a legfontosabb kérdésben: a telepesek kiválogatásánál az eddigi gyakorlattal szakít. Nevezetesen nem köti magát ahhoz, hogy a telepesek mind egy vidékről valók legyenek és a vagyonnak azt a minimális mértékét, a melylyel egy szorgalmas, értelmes kisgazda itt még megélhet, alapos megfontolással megállapítja. Mert kétségtelen, hogy a Veszprémnél népesebb vármegyékben sem találhatni mától holnapra annyi jóravaló kisgazdát, kiket viszonyaik arra csábítanak, hogy elhagyva öröklött családi fészküket, előttük idegen országrészben keressenek boldogulást.

A kezdet botlásai telepítési ügyünknek sokat ártottak és folytatását évekre megakasztották. Ma azonban tudjuk már, hogy az államnak, nagysármási

tapasztalatain okulva, sikerült saját telepítési törekvései részére egy olyan csapást vágni, és azt fokozatosan annyira tökéletesíteni, hogy a telepítéshez fűződő országos érdekeket, a mennyire az a meglevő törvény keretében egyáltalán lehetséges, megóvhatja és kielégítheti.

Utczai szoba.

A nagysármási telep válsága teljesen még nem szünt meg és csak akkor mulik el egészen, ha ott a birtokviszonyok véglegesen megszilárdulnak. De a telepesek biztos keze még nem jelenti a telepítés sikerét. Ez akkor kezdődik, a mikor a telepesek vagyont gyüjtenek a kifelé terjeszkedésre. Ha azonban ebből a szempontból foglalkozunk Nagysármással, ugy a nélkül, hogy a dolgokat szépíteni vagy szürkíteni akarnók, be kell vallanunk, hogy ott a kifelé

való terjeszkedés még nem kezdődött meg és a telepesek által eszközölt megtakarítások éppen csak a megüresedő telephelyek szerzésére elegendők. De a vigasztalan kezdethez képest ez is oly nagy haladást jelent, hogy a még itt-ott létező bajok forrásának és orvosságának ismerete után ma már a telep jövője felett azoknak sem kell aggódniok, a kik nem elégszenek meg azzal, hogy annyi fáradság, erőfeszítés és áldozat után még mindig csak egészséges fejlődésről számolhatunk be. E fejlődésnek szálai itt már erős mély gyökérré tömörültek.

Nagysármás csakugyan az lesz, a minek genialis megalapítója tervezte: a Mezőség erős góczpontja és a kisgazdaságok belterjesebb művelésének terjesztője.

10.

Magyarnemegyei hozzátelepítés.

(Besztercze-Naszód vármegye.)

A magyarnemegyei telepítés nem sikerült. 25 háza közül, bár azokat tizenegy év előtt zsindelyezték, csak ötnek van lakója, huszonegy pedig üresen áll. Volt idő mégis, a mikor 16 házban, ha nem is a jólét, de

Utczai részlet.

a megélhetés reménye élt. A szűk esztendők azonban az ország távolabbi részeiből beköltözött telepeseket végre is elűzték szamosparti új utczájukból. Pedig magukat idegeneknek Magyarnemegyén nem sokáig érezhették. Mert itt a Nagy-Szamos völgye széles és

a község többsége magyar, a mennyiben népessége 325 gör. kath. oláh és 212 többnyire magyar izraelita mellett 708 kálvinista magyarból áll. Magyarból és kálvinistából nagyon tekintélyes szám ez Besztercze-Naszód megyében, a hol a reformátusok csak két községben, a magyarok pedig csak öt községben vannak többségben és magyarnak vagy reformátusnak csak minden tizenegyedik, illetőleg harminczötödik ember vallhatja magát. De könnyen hozzászokhattak volna azért is új helyzetükhöz telepeseink, mert Magyarnemegyén, noha az a jegyzői teendők ellátásában a szomszédos falvakkal alkot kört, már mindazok az intézmények megvannak, a melyekkel rendszerint csak a nagyközségek dicsekedhetnek. És pedig van: emeletes állami iskola, szép árnyékos kerttel körülvett kisdedóvó, ev. ref. templom, lelkész, postahivatal, csendőrőrs, jegyzői hivatal stb. A mi pedig a közlekedési viszonyokat illeti, azok jóformán kifogástalanok. Minden irányban jól kavicsolt utak vezetnek innen, a melyeken a legközelebbi piaczok — Bethlen, Naszód és Beszterczе — kocsin 1—2 óra alatt elérhetők. Sőt újabban Bethlent Naszóddal már h. é. vasút köti össze, a melynek Magyarnemegyén is van állomása. Ha mindezek ellenére az állam magyarnemegyei telepét lábra nem állíthatta és ezt a hivatalos jelentések sem tagadják, annak bizonyára olyan oka van, a min egyoldaluan nagy hatalmával sem változtathatott. Ez az ok pedig a községi határ tagosítatlan volta.

A kincstári birtokot, a mely két évtized előtt még a régi Földváry családé volt, 1885-ben 90,202 K-ért a beszterczevidéki takarékpénztár nyilvános árverésen

vette meg. Ettől 1888-ban átruházás folytán Loew Györgyné tulajdonába jutott, a kitől Bethlen András gróf 1903-ban 150,000 K-ért vásárolta meg. Miután az országgyülés még nem tárgyalta le a telepítési törvényjavaslatot, telepítési czélokra szolgáló birtokok vásárlására pedig hitelforrás rendelkezésre nem állott, a vételárat a közgazdasági alap előlegezte.

Az államnak e jószága három község határában fekszik. Oláhnemegyén 124 hold és Oláhnémetiben 35 kat. hold 870 □-öl erdőterület van. A magyarnemegyei birtokrész pedig 560 kat. hold 1229 □-öl terjedelmű volt. Ebből a birtokrészből belsőségnek, szántóföldnek, rétnek és legelőnek csak 327 kat. hold 368 □-ölet használtak, a többit, még pedig a határnak négy különböző helyén, szintén erdő borította. De még az erdőnél is több részletből állanak az ekével művelhető földek és a mezők. Ezek a határnak különböző részein huszonkét darabban fordulnak elő, nem szólva a mezei vagy más utak által okozott feldarabolásokról, és elhallgatva azokat az eseteket is, a melyekben rendkívül szabálytalan alakjuknál fogva a szomszédos parczellák csak egy közös csücsökkel vagy rövidke mesgyével függenek össze.

Az oláhnémeti erdő teljesen, a magyarnemegyei pedig nagyobbrészt le volt vágva, korosabb fák csak az oláhnemegyei hegyet árnyékolták be. Ámde ebből 9 holdat, a magyarnemegyeiből pedig 26 holdat kárpótlásként a volt jobbágyok által gyakorolt faizási jogért át kellett engedni.

Minthogy ezt az úrbéri rendezést csak 1898-ban fejezték be, addig a telepítés tervét, bár a lakóházak már három év óta készen állottak, nem lehetett végle-

gesen megállapítani. Azzal egyidejüleg mindazokat a földcseréket, a melyekbe a kincstár jogelődjei elszórt parczelláiknak egyesítése végett mentek bele, csereszerződésekkel, bírói egyezségekkel vagy perrel tisztázni, illetőleg rendezni kellett. Ugyanakkor a foglalások visszaszerzése is felszínre került, de e kérdésnek tisztázásáról le kellett mondani, mert a meglevő állapotnak megbolygatása az esetleg visszaperelhető föld értékénél jóval nagyobb költségeket okozott volna. Az adásvevési szerződés különben oly kisebb birtokrészletek tulajdonát is biztosította a kincstárnak, melyeket a valóságban egyáltalában nem lehetett megtalálni. Ezért a kincstár a meglevő állapotban ama reményben nyugodott meg, hogy viszonzásul szomszédjai sem fogják a később befogadandó telepeseket birtokukban háborgatni.

Mikor eztán a tulajdonviszonyok ilyetén rendezése befejeződött, kitünt, hogy az egész birtok 686 kat. hold 348 □-öl és ebből 373 hold erdő. Az erdő tehát a terület nagyobb részét foglalta el.

Épen ezért, ha a befásított hegyoldalak lankásabb részeit, melyek a mezei kulturára állandóan alkalmasaknak mutatkoztak, használhatóságukhoz képest szántó- vagy legelőföldnek ki nem jelölik, Magyarnemegyén 14—15 telepesnél több aligha élhetett volna meg. Ez az intézkedés annál is inkább szükséges volt, mert a már túlnyomóan letarolt erdők ára addig, a míg azok megfelelő jövedelmet nem nyújtanak, a telepesek vállaira súlyos teherként nehezedett volna. A szakértők tehát mindenekelőtt a feltétlenül erdőtalajjal biró területekre korlátozták az erdőgazdálkodást és azután az alábbi felosztási tervben állapodtak meg.

A telephelyek száma 25. Egyenkénti területük 25 kat. hold 193 □-öl, a miből beltelek $^1/_2$, I. oszt. szántóföld $1^1/_4$, II. oszt. szántóföld 7, III. oszt. szántóföld $3^3/_4$, I. oszt. rét $1^1/_2$, II. oszt. rét 1, közös osztatlan legelő $2^1/_2$ kat. hold és közös erdő 7 kat. hold 993 □-öl. Közczélokra ingyen engedendő át: a kisdedóvó részére az udvarház és 1 kat. hold 240 □-öl beltelek; az állami iskolának megnagyobbítására 830 □-öl belsőség; epreskertnek a kincstári majorból 1 kat. hold 130 □-öl s ugyanabból községi apaistállónak a meglevő istálló épület 650 □-öl telekkel együtt; továbbá községi faiskolának $^1/_2$ kat. hold, vályogvető helynek 4 kat. hold 1240 □-öl, az ev. ref. papnak 12 kat. hold és 985 □-öl, végül a községnek 14 kat. hold és 694 □-öl föld. Az utak és utczák területe 5 kat. hold és 364 □-öl. A kincstárnak pedig visszamaradt a Nagyszamos vizétől hajtott és külön árokra fogott háromkövű malom, a hozzátartozó 18 kat. hold 20 □-öl vízjárta szamosparti földdel.

A ki azonban a földek fenti osztályozásából azt hinné, hogy a magyarnemegyei kincstári birtok bő terméseket ad, az nagyon csalódnék, mert a telepítési okirat csak a minden egyes telephelyhez külön-külön kiosztott parczellákat különböztette meg így egymástól, ellenben a kataszteri birtokívekben a terv szerint kiosztott I., II. és III-ad oszt. szánfóföldeknek az V., VII. és VIII., az I. és II. oszt. réteknek a VII. és VIII. minőségű osztály felel meg.

Ezt tudva egy-egy telephelynek 5600 K-ban megállapított vételára mindenesetre drágának tünik fel, noha mellette a kincstár semmit sem nyer, a menynyiben vizimalmának és az ehhez tartozó földnek

16,000 K értékét az eladási árba nem tudta be. A vételárat eleinte 3%-os kamattal 30 és ½ év alatt kellett volna a telepeseknek 140 K félévi részletekben törleszteni, de miután ilyen feltétellel senki sem telepedett le, az állam a törlesztés tartamát éppen úgy mint Nagysármáson, 50 évre hosszabbította meg s a kamatlábat 2%-ra szállította le, az első két évben pedig tőkéjének csak kamatját követelte. Az annuitási részlet így 178 K 22 f.-re szállott le.

A lakóházat kőalapon, de egyébként a nagysármási mintára 1547 K 24 fillér költséggel építette az állam, de árából csak 800 K-val terhelte meg a telepest. Megkövetelte azonban, hogy ezt az összeget a sorhúzás előtt egészben fizesse le, vagy pedig ha erre képes nem volna, 100—200 koronás kamatmentes részletekben törlessze. Az építési költségnek fönmaradt részét a kincstár vállalta magára.

Az ekként enyhített fizetési feltételek következtében végre megindult a telepítés és 1898-ban két, 1899-ben és 1900-ban hat-hat, végül 1901-ben két telephely kelt el. Többnyire délvidéki és bihari kisgazdák folyamodtak telephelyekért; székelyek nem jelentkeztek. Egy telephelyet az ev. ref. egyház szerzett meg, hogy egyfelől kántorának lakást adhasson, másfelől földbirtokát gyarapítsa.

A meglehetősen kötött és világosszürke agyagos föld azonban rosszul fizetett, búzából, árpából, tengeriből kat. holdanként 2—4 q-nál többet csak kivételesen adott és miután az egyes telephelyekhez tartozó számos parczella szétszórt fekvése az okszerű gazdálkodást megnehezítette, telepeseink a határ tagosítását kérték. A tagosítás eszméjét azonban a község-

beli kisgazdák ellenszenvvel fogadták és habár a kincstár hajlandónak nyilatkozott az eljárási költségek viselésére és előlegezésére, közöttük az izgalom lassacskán oly fokra hágott, hogy telepeseink, talán az akkortájt más községekben lefolyt véres események hatása alatt, kevés holmijuknak felgyújtásától tartottak. Mikor pedig egy csürjük tényleg leégett és a Szamos árja is addig soha sem észlelt magasságra emelkedve mélyebben fekvő belsőségeiket elöntötte, tömegesen mondtak le telephelyeikről és a leszámolást, valamint elbocsátásukat kérték. Közülök 1901-ben tizen, 1902-ben pedig egy elköltözött. 1903 óta csak 5 ház van megszállva, még pedig az ev. ref. egyház, három magyarnemegyei és egy bukovinai székely kisgazda által; közülök hárman jó fizetők, ketten ellenben adósságokkal küzdenek.

A balsiker természetesen a telepítés folytatásának azonnali megszüntetését vonta maga után. A kincstár a parlagon maradt földeket kezdetben bérbe adta, míg újabban juhnyájaival javítja, a házakat pedig, a melyek ablakszárnyak nélkül meredeznek az utczára, őrizteti és tatarozza. A telepítés sikere érdekében hozott áldozatok tehát meddők maradtak. Pedig azokkal — a telep méreteit tekintve — az állam itt sem fukarkodott. Jelesen elvállalta az állami iskola egyik tantermének felépítését, az udvarházat kisdedóvóvá alakította át és rendezte be, a belsőségeket a Szamos árja ellen gátakkal védte meg, 93 hold cserjés és tuskós földet saját költségén írtat s ezenfelül a telepeseket gyümölcsfákkal és vetőmagvakkal látta el.

Ha a telep pusztulásának okait kutatjuk, azokat elsősorban a magyarnemegyei határnak rendezetlen voltában s az ezzel járó nyomásos gazdálkodásban, másod-

sorban a földek soványságában és drágaságában és talán nem utolsó sorban a telepesekben találjuk meg, a kik itt legelőjükkel és írtatlan szántóföldjükkel nem törődve, jóformán csak kalászos növényeket termeltek.

A közelmúlt időknek zavaros politikai viszonyai nem voltak alkalmasak arra, hogy alapos megvitatás és megfontolás után a telep felélesztésének különböző

Utczai részlet, balfelől az udvarház.

tervei megvalósíttassanak. Kétségtelen azonban, hogy a telepítés folytatása esetén mindenekelőtt a földeket kell feljavítani és azután a közepes években elérhető jövedelemhez viszonyítva, újabb áldozatok árán a telephelyek vételárát és ennek megfelelően annuitását leszállítani. A leszállításnak ma még a törvény ama rendelkezése, hogy a telepítési alap tőkéje mindenkor biztosítva legyen, útjában áll.

11.

Viczei hozzátelepítés.

(Szolnok-Doboka vármegye.)

A viczei telepítés, majdnem ugyanabból az okból nem sikerült, a mely miatt Magyarnemegyén a telepítés folytatását megszüntetni kellett.

Vicze kisközség a kékesi járásban és Bethlentől 19, Apanagyfalutól déli irányban 9 km-re fekszik, a Malomfeli (czentei) patak keskeny völgyének balpartján. Népessége 1000 lélek túlnyomóan róm. kath. vallású magyar. Kálvinistának 300 lélek vallja magát, az oláhok pedig, a kik kevés kivétellel gör. kath. vallásúak, 111 fővel vannak itt képviselve.

A XVII. század végén és a XVIII-iknak elején Vicze a Kapi és a Mindszenti családoknak volt a törzsfészke. Kastélyaikban állítólag Apaffy fejedelem, sőt II. Rákóczy Ferencz is többször megfordult. Részjószágokkal birtak itt valaha az Apor, Zábróczky, Jétei és Toldalagi családok is. 1771—1772-ben pedig a Kemény, Huszár, Haller, Lázár, Perényi, Keresztury és Bánffy családok voltak Viczének földesurai. Az említett kastélyok azonban elpusztultak, sőt udvarházat a Máriaffy család sem hagyott hátra, mely később itt középbirtokot szerzett. E család nemesi jószágát Máriaffy Alberttől Fogarassy Mihály erdélyi püspök 1876-ban

40.000 forintért vásárolta meg. A püspök jogutódjától, Fogarassy Mihálytól pedig 120.000 K-ért Bethlen András gróf 1893-ban telepítési czélokra szerezte meg.

Vicze az erdélyrészi belső medenczének mezőségi részében fekszik, de 2968 holdas határa a mezőséget jellemző fekete, boglya formájú dombok helyett jobbára meredek hegyoldalakból áll, melyekről a zápor, itt-ott mély árkokat vájva, sok helyen lemosta a humust. A kincstár birtoka ezért általában sovány. Területe 835 kat. hold, a melyből a vásárlás idejében 296 hold volt szántóföld, 11 hold kert, 49 hold rét, 4 hold szőlő, 63 hold legelő és 406 hold erdő, míg 7 hold belőle nem esett földadó alá. Az erdőt mintegy 25 hold kivételével a kincstár jogelődje már az átvétel előtt levágatta. A szőlők elpusztultak. A meredek hegyoldalakon fekvő szántóföldek a vízmosások, valamint hozzávezető utak hiánya miatt jórészt nehezen közelíthetők meg. Aránylag még a legelők és a rétek érnek legtöbbet, de a réteket minduntalan elönti és besankolja az árvíz, a mely ellen itt a védekezés nehéz, mert a vízmosásokból lezúduló hordalék a vízfolyások medrét minden tisztogatás után újból feliszapolja.

A határ rendezetlen és a kincstár birtoka 70 szabálytalan és a kisbirtokok közé ékelt kisebb-nagyobb parczellából áll. Minőségét egyébként az is jellemzi, hogy földadója csak 583 K 10 fillér, azaz kat. holdankint 70 fillér és hogy egész állami adója a házosztály-, II. oszt. kereseti és általános jövedelmi pótadóval együtt csak 793 K 70 fillért tesz ki. De kedvezőtlen fekvése, talaj-, tagoltsági- és közlekedési viszonyain kívül okszerű kihasználását az itt elfogadott

két nyomásos gazdasági rendszer is megnehezíti; ehhez pedig a közbirtokosság annyira ragaszkodik, hogy a nyomásból csak 120 hold kincstári birtokot bocsátott ki.

Ily körülmények között oly telepítési terv kidolgozása, a mely a meg nem másítható külterjes gazdálkodási rendszerre és a kissé drága vételárra való tekintettel a telepes megélhetését feltétlenül biztosítja, felette nehez. Más termelési ágnak, mint az állattenyésztésinek intenzivebb felkarolására egyelőre nem is lehetett gondolni. E mellett csak még a szőlőművelés és a gyümölcstermelés látszott jövedelmezőnek. A termelésnek e változatossága jutott kifejezésre a következő tervben, a mely véglegesen csak többrendbeli próbálgatás és módosítás után készült el.

A telepesek részére egyenkint 37 kat. hold 565 négyszögöllel, összesen 747 kat. hold 108 négyszögöl területen, 20 telephely jelöltetett ki. Minden telephely területéből beltelek 800 négyszögöl, szántóföld négy parczellában 14 kat. hold, rét 3, közös legelő 5 kat. hold, szőlő 800 négszögöl és osztatlan közös erdő 14 kat. hold 565 négyszögöl. A szántóföldből 6 kat. hold 300 négszögölön szabad gazdálkodás folytatható, $2^3/_4$ kat. hold az első, 5 kat. hold 100 négyszögöl a második nyomásba esik, de a nyomásból kibocsátott 6 kat. hold 300 négyszögölből $1^3/_4$ kat. holdat előbb még irtani kellett. Irtatlan volt, mert az erdőtől vonták el, a legelőnek kijelölt egész terület is; az átvett legelőket pedig szántóföldeknek kellett kiosztani a végett, hogy a telepes a háztartásához szükséges szemes terményeket és az állattartásához szükséges mesterséges takarmányt termelhesse. Ilyen beosz-

tás mellett a tuskós területeknek szántóföldekké való átalakítása után a belsőségen, szőlőn, réten és erdőn felül mindegyik telepes az egyik évben 11 1/4 hold szántóföldet, 5 hold legelőt és 2 3/4 hold nyomásos legelőt, a rákövetkező évben 8 kat. hold 1500 négyszögöl szántót, 5 hold legelőt és 5 kat. hold 100 négyszögöl nyomásos legelőt használhat. Legelőnek használhatja továbbá 3 hold rétjét is a sarjú letakarítása után.

Közczélokra jutott: a róm. kath. templomnak 1/2, a róm. kath. lelkésznek 3/4, az állami iskolának és két tanítónak 2 3/4 kat. hold, végül a gyermekmenháznak 982 négyszögöl beltelek. Ezenkívül jutott a róm. kath. lelkésznek 10 parczellában 19 kat. hold 1375 négyszögöl, az állami iskolának 3 parczellában 5 kat. hold 372 négyszögöl külsőség. Továbbá a községnek epreskertre 1200, beltelekre 845, faiskolára 900, piacztérre 40, agyaggödörre 1150 négyszögöl, temetőre 1 1/2 hold, valamint 9 parczellában 11 kat. hold 1106 négyszögöl külsőség adatott át. Ily módon a közczélokra szolgáló terület 45 kat. hold 670 négyszögöl.

Az utak és utczák területe 13 kat. hold 538 négyszögöl.

A kincstár birtokában maradt 29 kat. hold 1202 négyszögöl, a melyből 1 kat. hold 999 négyszögöl tulajdona kétes volt, per alatt állott 24 kat. hold 1483 négyszögöl és a vizimalomhoz tartozott 3 kat. hold 320 négyszögöl.

A birtok vételára illetékkel együtt 122.580 K lévén, ebből a malomra és a kincstár birtokában maradt többi ingatlanokra 4850 K esett. Levonódott továbbá a vételárból a telepesek javára 3902 K, mivel a bir-

tokhoz telkenkint 52 napszám teljesítésének kötelezettségével 12 egész úrbéri természetű kurialista birtok tartozott és e kötelezettségtől az érdekeltek 3902 K-val váltották meg magukat. A váltságdíjat 10 év alatt kamatmentesen törlesztik. A telepesek terhére tehát a vételárból 113.828 K maradt s így a kincstár által minden telepes részére 1366 K 80 fillér átlagos költségen épített lakóház beszámításával a telephelyenkénti vételár 7058 K 20 fillér. Miután ebből az árból mindegyik telephely erdőjutalékára 1291 K 40 fiilér esett és abból csak 10 év mulva volt némi jövedelem remélhető, a vételár törlesztésének föltételei akként állapíttattak meg, hogy a telepes a sorshúzás előtt 800 K-t, az első két évben 2—2% kamatot, vagyis évenként 99 K 34 fillért, azontúl 10 éven át tőke és kamat fejében 158 K 06 fillért, végül 40 éven át 205 K 26 fillért tartozik fizetni.

E fizetési kulcs mellett a telepes a telephely beltelkére és mezőgazdasági területére eső vételárat, nemkülönben a házépítési költségnek hátralékos részét is 2% kamattal 50 év alatt, az erdő árát ellenben 40 év alatt törleszti. Az annuitási részletből tehát minden kat. holdra az első tíz éven át 5·97 K, azontúl 7·32 K esik; ha pedig az erdő területétől eltekintve, csupán a mezőgazdasági művelésre szolgáló területet vesszük figyelembe, úgy ennek minden kat. holdjára 6·87, illetőleg 8·92 K esik. Ez pedig aránylag oly kevés, hogy közepes terméseket feltételezve, a telepes súlyos anyagi gondok nélkül fizethetné.

A lakóházakat a kincstár mindjárt a birtok megvétele után kőalapon fából, zsindely tetővel és vesszőfonásos, kívül-belül kitapasztott fallal építette. Meg-

építette továbbá a két tantermű állami iskolát és tanítói lakást. Más középületek építése egyelőre nem szükséges, mivel a róm. kath. templom már a telepítés előtt készen volt, a lelkészlakást pedig az egyház állami hozzájárulás nélkül építette és az szervezte és töltötte be a papi telek kijelölése után a lelkészi állást is. Az állam teljesítette közérdekű munkákból megemlí-

Telepesház.

tést érdemelnek még a Malomfeli pataknak a községen végig és a bődi határnak ama pontjáig történt szabályozása, a hol vize már mélyen beágyazott mederben folyik. Továbbá az 1090 négyszögöl területű nemesfűztelep, az epreskert és a faiskola beállítása.

Mindezek ellenére, habár a telepítési feltételek négy erdélyrészi (Csik, Kolozs, Maros-Torda és Szolnok-Doboka) és két alföldi (Békés és Csongrád) vár-

megyében, valamint Hódmezővásárhelyen is közzététettek, letelepedésre kezdetben senki sem jelentkezett és róm. kath. vallású kisgazdákkal csak úgy sikerült 1898-ban 6, 1899-ben 8 és 1901-ben még egy telephelyet betölteni, hogy az állam viczei telephelyekkel azokat a folyamodókat kinálta meg, a kiket többi telepein bármely okból el nem helyezhetett. A fen-

Róm. kath. templom, állami iskola és tanitói lak.

tebb vázolt részleges betöltés is csak a telepesekkel szemben felállított vagyoni követelmények leszállításával történhetett meg. De bár öt ház még üresen állott, a megszállott telephelyekből már 1902-ben egy, 1905-ben három és 1906-ban ismételve egy megüresedett és lakója már csak tíz telepesháznak van. Pedig a telepesek rövid ottartózkodásuk ideje alatt is mindazokban a kedvezményekben részesültek, a melyeket

a kincstár nekik gazdálkodásuk sikeres folytatásához nyújthatott. Nevezetesen 15.300 drb. gyökeres szőlőoltványt, valamint annyi gyümölcs- és eperfát, ingyen osztott ki közöttük, a menynyit csak elültethettek, nemkülönben a szükséghez képest kölcsön vagy ingyen adott vetőmagot is. Újabban az országos szarvasmarhatenyésztési alapból 1814 K-ért 7 fajtehenet is

Utczai részlet.

szerzett be számukra a már ismert föltételek mellett. A törvényben gyökerező 3 évi ideiglenes földadómentességet és a 10 évi házadómentességet is kieszközölte a részükre. A mikor pedig legelőjüknek dúsabb területre való áthelyezését kérték, ez a kivánságuk is teljesült és az új legelőn lévő faanyagnak értékesítéséből telephelyenkint befolyt 422 K 24 fillér javukra íródott.

Ámde a támogatásnak mindezek az értékes megnyilvánulásai nem pótolhatták azt a veszteséget, a mely telepeseinket a jó termésnek évről-évre való elmaradásával érte és nem szüntethették meg a rossz termés nyomában járó inséget sem. A már annakelőtte éveken át bérbe adott földek annyira kiéltek voltak, hogy négy évnek átlagában búzából csak 2·40 q, árpából 2·13 q, zabból 2·36 q, tengeriből 4·45 q termett kat. holdankint. A szénát és sarjút több ízben beiszapolta az árvíz, arra pedig telepeseinknek nem volt elég vagyoni erejük, hogy gazdaságukat odaköltözésük után azonnal annyi állattal lássák el, hogy földjüket rendes munkával és trágyázással rövid időn belül megjavítsák.

A megmaradt telepesek közül Krassó-Szörény vármegyéből négyen (Bukovecz községből 3, Igazfalváról 1), a Vas vármegyei Pápócz községből egy, a Torontál vármegyei Sándoregyháza községből hárman, a bukovinai Andrásfalva községből ketten származnak. Közülök hatan a rosz termések mellett is fizetési kötelezettségüknek türhetően megfelelnek. A vételári tőke és kamat fejében október végén kimutatott egész hátralék 5880 K 88 fillér volt.

Állatállományuk jelenleg 41 ökör, tehén, növendékállat, 19 ló és 25 sertésből áll.

A bajok orvoslási módjának megállapítására kiküldött vegyes bizottság újra megállapította, hogy a telepesek válságos helyzetének legfőbb oka földeik gyönge termőereje, sok darabban szétszórt fekvése, a mi okszerű művelésüket szerfölött megnehezíti. Egyik-másik telepes nyomásos földjét út hiányában egyáltalában nem képes megtrágyázni, mivel a törzs-

lakók a földjeiken át történő közlekedést és trágyaszállítást még a téli hótakarón sem engedik meg. Mindaddig tehát, míg a közbirtokosság többségével egyetértően jogerős birói itélettel már elrendelt tagosítás be nem fejeződik, a telepítés sikerrel nem folytatható és a kincstár törekvése csak oda irányulhat, hogy a megmaradt telepeseket kedvezmények nyújtásával nehéz helyzetükben gyámolítsa. A tagosítás után, a melynek költségeit a kincstár — negyed részben magára vállalva — előlegezi, új telepítési terv készítendő, s ennek keretében azt a kérdést is el kell majd dönteni, hogy a telephelyek vételára leszállítandó-e, és ha igen, mily mértékben?

A magyarnemegyei és a viczei telepítések annak a nehéz tanulságnak igazságát tárták fel, hogy tagosítatlan birtokon, ha az silányabb minőségű, sikeresen telepíteni nem lehet.

12.

Karai hozzátelepítés.

(Kolozs vármegye.)

A magyar államvasutak budapest—predeali fővonalán, Kolozsváron túl, a második állomás: Kolozs-Kara. Innen a pálya folytonos kanyargással erősen emelkedik és három alagúttal megy át a Szamos és Aranyos folyó vízválasztóján; aztán végigfutva a Virág völgyén, az Aranyos hídjára lép, a hol kiér a Keresztesmezőre. A Keresztesmezőn első állomás Aranyos-Gyéres; itt kell majd a vonatról leszállanunk, ha Karának megtekintése után Detrehembe utazunk.

A kolozs-karai állomástól tíz percz alatt hajthatunk be Karára. E 2874 holdas kisközségnek 800 lakosa háromnegyed részben óhitű román, egy nyolczad részben oláh czigány. Benne a magyarságot 74, jobbára ev. ref. vallású lélek képviseli; ezek közül csak hatnak van részint törpe, részint kisbirtoka, a többiek, a mennyiben keresetképesek, uradalmi tisztek és cselédek.

A szájhagyomány szerint Kara a tatárjárás idejében keletkezett, a mikor a nép régi falujából az őserdőnek erre a helyére menekült és sátrait szekerekkel védte. A szekerekről (oláhul káru) nevezték volna el az új falut. Tény, hogy az már 1410-ben

fennállott és akkor Oláhkara néven Kolozs sómezővároshoz tartozott. Szapolyai János király azonban 1540-ben kiszakította azt a sóbányaváros határából és Mikola László erdélyi alvajdának adományozta, a ki családjával 1578-ig bírta. Ekkor fia Farkas 425 forintért eladta a maga részét Báthory Kristóf fejedelemnek és három évvel később ugyanezt cselekedte a maga részével szamosfalvi báró Mikola Ferencz özvegye is, a ki azt 700 forintért adta el Báthory Zsigmond fejedelemnek. E miatt aztán vitássá vált, hogy Oláhkara királyi jószág-e, vagy magántulajdon; de noha a kincstár kétszáz évig perlekedett, utoljára mégis pervesztes lett. A per alatt természetesen sokszor változtak a földesurak. 1727-ben Rhédey Ádámnak és báró Bánffy Zsuzsánnának kuriái, Kabos Ferencznek és Szombati Györgynek pedig birtokai voltak itt. A Rhédey birtok a gróf Kendeffy családra, erről pedig házasság révén a Jósika család bárói ágára szállt; a másik nagy birtok leányágon a báró Kemény család tulajdonába került, a melytől, illetőleg báró Kemény Zsuzsánna férjezett báró Bánffy Jánosnétól báró Wesselényi Ferencz szerezte meg az ötvenes években Róza leánya, férjezett gróf Bánffy Béláné részére. Gróf Bánffy Béla aztán eladta Duha Imrének, a kitől azt 1896-ban báró Rottenthal Józsefné szül. Haller Anna grófnő, ettől pedig 1901 február végén az államkincstár vette meg.

A karai ev. ref. egyház fiókja a patai egyháznak vagyona a kis fatornyos templom és 30 hold föld. Régebben Kara volt Patának anyaegyháza, a lelkészi teendőket pedig a Bánffy és Kendeffy család úgynevezett udvari papja látta el. E két család a Királykút

düllőben 24 hold földdel ajándékozta meg az egyházat, ezt azonban az egyház 1902-ben báró Jósika Gábor bodroki 30 hold földjével cserélte el.

Az államkincstár Karáért az őszi vetésekkel, luczernásokkal, szántásokkal, szalma- és trágyakészlettel együtt kat. holdankint 256 K-t fizetett. Az átvett gazdasági eszközök és 200 q széna értékét 2203 K-val külön megtérítette. Miután pedig a felmérés során kitünt, hogy a birtok területe az eladó által régebben eszközölt kisebb földcsere következtében a szerződéses 1005 kat. holdnál nagyobb, t. i. 1012 kat. hold és 956 □-öl s miután a kincstár a tulajdonjog átkebelezésével járó illetéknek és a vételárról szóló nyugta bélyegének lerovását is szokásos módon magára vállalta, karai birtoka épületekkel együtt, de felszerelés nélkül, 265417 K 59 f-be került. Ezen összegben illeték gyanánt csak 5557 K 53 f szerepel, mert a kincstár illetékmentes és így az illetéknek azt a felerészét fizette csak, a mely az eladót terhelte volna; a nyugta bélyege pedig nagyon csekély értéket képvisel, minthogy a vételár, mint rendesen, ez alkalommal is jobbára a bankok és részvénytársaságok pánczélos szekrényeibe vándorolt.

A birtokból 110 kat. hold 1524 □-öl a kolozsi, 901 kat. hold 1032 □-öl a karai határban fekszik. Ez a körülmény hátrányosan befolyásolná a szűkes térbeli viszonyok miatt különben is korlátolt mérvű telepítési akcziót Karán, ha nem lehetne a kolozsi tagot Karához átcsatolni. Egyébiránt, ha a jelenlegi állapoton nem is lehet változtatni, a telepítéssel szaporodó magyarságnak vagyoni túlsúlya Karán mégis biztosítva lesz, mert az ottani két középbirtok, a

magyar kézen levő kisbirtokokkal együtt, az egész határnak kétharmad részét teszi. Ha pedig más okokból kellene tisztázni azt a kérdést, hogy helyes volt-e a kincstár részéről e birtokot, a magyarságnak egyik erős fészke — Kolozs rend. tan. város — tőszomszédságában megszerezni, akkor a kolozsvári járásnak Kara mögött fekvő délnyugati részében uralkodó nemzetiségi és birtokviszonyokra kell utalnunk.

A vármegyének ezen zugában egy magyar kálvinista község van, mely kicsiny határát zsúfolásig megtölti. Mellette, az egyik szomszédos községben, a magyarság összeházasodott az oláhokkal, nagy része már nem is tud magyarul, sőt teljesen oláhnak tartja magát; elkeresztelésekkel kivetkőztették már vallásából is és a faluban csak nehány magyar család él még, mely családok gyermekeit a hatóságok igyekeznek a harmadik községben felállított állami iskolában valahogy elhelyezni. Talán még ott laknak az úri családok, a kik 150—200 év óta gyökereznek e faluban; ma sok adóssággal és nagy gonddal küzdenek. Szép gyümölcsösük van, szép udvarházuk volt, és többi épületeik is düledeznek. Meglehet, hogy a fényesebb múltra a családnak már csak egy nőtagja emlékeztet, ki jussához ragaszkodva, itt éli hátralevő napjait. Ilyen és hasonló tapasztalatokat a kolozsvári járás többi községeiben is szerezhetünk. És mindezt nem akadályozhatta meg sem Kolozsnak, sem Kolozsvárnak közelsége, talán inkább siettette. Ha az állam most 31 és később talán még több magyar családot helyez át leginkább Györgyfalváról Karára, és itt állami iskolát és kisdedóvodát létesít, majd tovább menve a szomszédos községekben is megsokszorozza a magyarság

erejét és mindenütt magyar lelkészekről, iskolákról és óvódákról gondoskodik, úgy Györgyfalvának teljes elszegényedését, lakóinak idegenbe vándorlását megakadályozza, továbbá állandó sűrű összeköttetést hoz létre, öntudatot ébreszt és új szellemet terjeszt e falvak magyarsága között, a mely aztán gazdasági és egyéb processzusaiban nyugodtan támaszkodhatik Kolozsra és Kolozsvárra.

A kincstári birtok hosszúkás négyszögalakban nyúlik a vaspálya testétől az onnan öt kilométerre fekvő patai határmesgyéig, még pedig úgy, hogy körülbelül negyedrésze a karai patakra, a többi a Malmostó völgyébe lejt. E hosszú völgyben, az állami sóskúttal szemben, — a melyből a környező falvak lakói minden lélek után hetenkint egy liter sósvizet és minden nagy állat, valamint 2—2 növendékállat vagy sertés, esetleg négy darab juh után ismét egy liter sósvizet ingyen kapnak, — a kolozsi tag ágazik el 400 m. széles és 2 km. hosszú sávban, mely a Malmos pataktól, a közbeeső dombon át, a vasútnak első alagútja mellé húzódik. Két hegy tehát három részre osztja a birtokot; a vízválasztó hegyek pedig sokkal magasabbak és meredekebbek, semhogy azokra egyenesen fel lehetne jutni.

A kuria a birtok északi szélén, a falunak vasút felöli végén áll. Koros dísz- és gyümölcsfák árnyékolják be nagy kertjét, virágzó bokrok és fenyőfacsoportok díszítik udvarát; középen van az udvarház 7 tágas szobával és mind a négy sarkán kiugró fülkékkel. Szemközt a melléképületben a cselédséget, a kamrákat és konyhát helyezték el; túlsó végét pedig, mely már a gazdasági udvarba esik, lóistállónak és

kocsiszínnek használták. A szomszédos majorban a tisztilak, magtár, cselédházak és a 200 drb szarvasmarhát befogadó istállók állanak.

A faluban még több uradalmi telek, künn a patai határnál pedig egy 38 holdas sarjerdő tartoznak a birtokhoz. Ezzel együtt következőképen oszlottak művelési ágai: belsőség 32, szántóföld 479, termő szőlő 1, rét 183, legelő 256, erdő 36, földadó alá nem eső terület 25 kat. hold. A talaj általában agyagpalánnyugvó mezőségi fekete humus, de ez a réteg, a Mezőségnek itteni zordabb szélén, már nem oly mély, mint Nagysármáson és miután a hegyoldalak meredekebbek, a verőfényes oldalakon helyenkint vízmosások képződtek. Másutt a zápor a palarétegig lemosta a televényt. A legelőnek egy kis darabján, melyet régóta kőbányának használnak, homokkőre is bukkantak. Bár a föld minősége jó, a szorosan vett mezőgazdasági érték dolgában Kara mégis mögötte áll az állam által telepítési célokra vásárolt többi mezőségi birtokoknak, mert felső rétege általában sekélyebb és a rossz gazdálkodás folytán helyenkint ki van élve. A többi bir-

Udvarház, jelenleg állami iskola és kisdedóvoda.

toktól Kara abban is különbözik, hogy 1901. év óta a jég többször elverte.

A földnek imént jelzett minősége, valamint az említett szépségi és egyéb olyan hibák, melyek a külterjes nagyüzemben inkább eltürhetők, mint a dolog természeténél fogva már belterjesebb kis üzemben, szükségessé tették a vízmosásos vagy palás legelőrészletek beerdősítését 68·5 kat. holdon, a sóstermészetü vízfolyások rendezését, a kaszálók kiszárítását, új szerpentinás utak építését, azoknak 4 km. hosszúságban való befásítását és 2 km. hosszú szakaszon való kavicsolását. A nedves foltokat 20 kat. holdon alagcsövezni kellett. Felismerhetően meg kellett továbbá jelölni a befüvesedett, bizonytalan határokat árkokkal és ákáczültetésekkel és ugyanilyen módon el kellett különíteni az erdőt a legelőtől, s ezt a szántóföldektől, vagy a szőlőktől, a mi mindössze 10 km. hosszú vonalon történt meg. A legelő beárnyékolását már az a körülmény is kivánatossá tette, hogy déli fekvésű. Erre, valamint az utak befásítására 1200 drb erdei fa (juhar, berkenye, kőris és hárs), 4200 drb gyümölcsfa és külön 650 drb diófa használtatott fel; az utóbbiakat egy 4¼ holdas dióskertben ültették el.

Mindezen munkálatok sokat javítottak ugyan a birtok elhanyagolt állapotán, de nem szüntethették meg a kedvezőtlen domborzati viszonyaiból és hosszúkás alakjából származó térbeli hátrányait annyira, hogy a telepeseket mind a községben lehetett volna elhelyezni, mert innen a létesitett jó utak daczára még mindig sok erő- és időpazarlással járna a távolabbi birtokrészek művelése. Ezért csak 17 telepest helyeztek el a faluban és számukra a legközelebb fekvő szántó-

földeket jelölték ki, melyek a legelőig terjednek, azontúl a patai határig — a Bodrok düllőben — 10 tanyai telephelyet, a kolozsi tagnak vasútmelléki u. n. botosi részében pedig 4 tanyai telephelyet osztottak ki.

A rétnek, hegyi kaszálónak, legelőnek és erdőnek helyét már a természet, illetőleg az ültetések megszabták, s így ezekből minden telepesnek összesen

Utczai részlet a belső telepről.

12 kat. hold és 600 □-öl jutott, még pedig hegyi kaszáló 2 kat. hold 600 □-öl, rét $2^1/_2$, legelő 4, erdő $3^1/_2$ kat. hold. A többi művelési ágakból a belső telepeseknek 1000 □-öl házhelyet és 14 hold szántóföldet lehetett kiosztani, a föld különböző minőségére való tekintettel három (5, 5 és 4 holdas) tagban. A bodroki tanyások tanya és szántóföld fejében 18 kat. holdat két tagban, a botosiak 16 holdat egy tag-

ban kaptak. Ezeken felül minden telepesnek $^1/_2$ hold szőlő jutott, még pedig a telepesek három csoportja részére három különböző helyen, közel az általuk lakott helyhez.

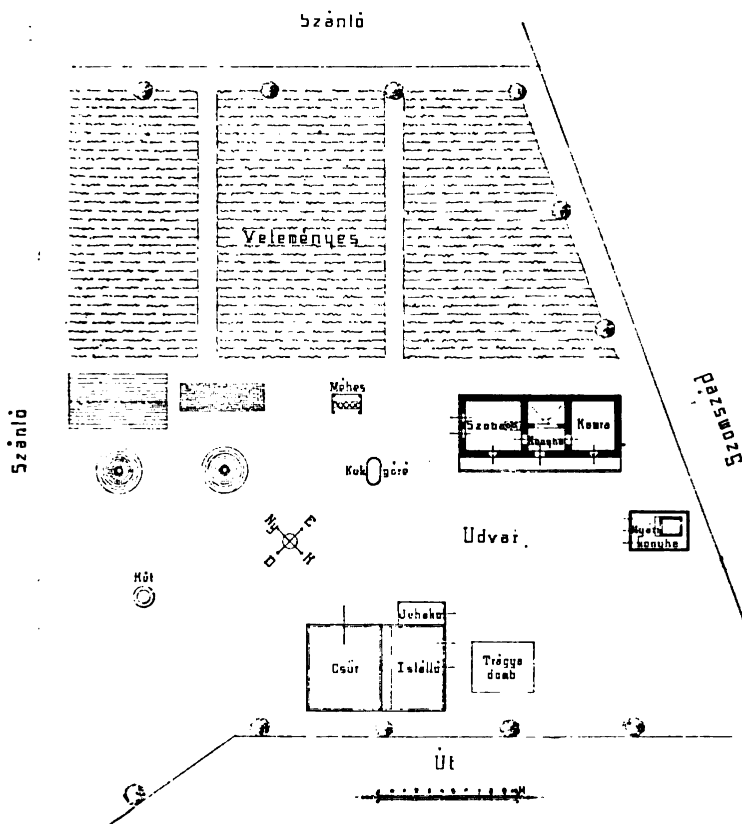
Mindent összevéve tehát, a belső telephelyek $27^1/_2$, a bodrokiak 30 kat. hold 1400 □-öl, a botosiak 28 kat. hold 1400 □-öl területüek. A telephelyek

Részlet a karai belsőtelepről.

különböző nagysága azonban nem szándékos, hanem abból keletkezett, hogy a közczélokra szolgáló birtokrészletek kijelölése uán valamivel több szántóföld állott rendelkezésre a Bodrokban és Botosban, mint a belső telephelyeken. A mi pedig a telephelyek terjedelmét általában illeti, annak megállapításakor az a törekvés érvényesült, hogy a telepesnek egyelőre és addig, míg az erdő is jövedelmezni fog, mérsékelt számítással

körülbelül 750 K brutto jövedelme legyen és abból az annuitás levonása után mintegy 450 K maradjon az adókra és megélhetésére.

Balogh Márton telepes bodrogi tanyája.

Az e czélból tett számításoknak kiinduló pontja, az állam által fizetett 265.417 K 59 f vételár volt, illetőleg annak az a része, a mely a kincstár birtokában visszamaradt 32 kat. hold 291 □-ölre eső 23.822 K levonása után a telepeseket terheli, t. i. 241.590 K 59 f. A levont 23.822 K-ban bennfog-

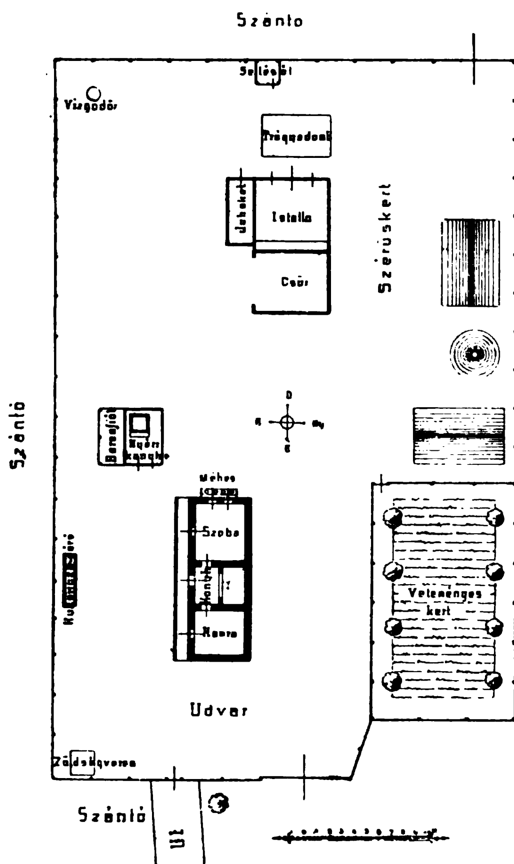
laltatik az udvarház, a tisztilak és az összes gazdasági épületek értéke is. De miután az összes tényezők mérlegelése után kitünt, hogy a karai birtok aránylag drágább volt, mint a detrehemi és marosludasi birtokok, lehetőleg egyenlő megélhetési viszonyok végett a karai birtok árából 9000 K-t áthárították a detrehemi birtokra, miáltal a karai telephelyek minden kat. holdjának ára 261 K-ra szállott le. Ennél fogva a belső telephelyek vételára, — az 1600 K átlagos költséggel előirányzott lakóházzal együtt, — 8780 K-ra, a botosi telephelyeké 9140 K-ra, a bodrokiaké 9660 K-ra mérséklődött.

Kún István telepes tanyája.

Meglehetősen enyhék a törlesztési feltételek is, a mennyiben a sorshúzás előtt 800 K-t, aztán az első két évben 2%, a harmadikban 3% kamatot kell fizetni, a törlesztés pedig 3% kamattal 50 év alatt fejezendő be, még pedig azzal a kedvezéssel, hogy az egyes telephelyekhez tartozó $3^1/_2$ kat. hold 1—10 éves erdőre eső 750 K vételárnak törlesztése csak a 20-ik évben kezdődik. Ha tehát a könnyen kiszámltható kamat részletektől eltekintve, csupán az annuitások felemlítésére szorítkozunk, úgy a belső telepes a negyedik

évtől kezdve a 23-ik évig bezárólag évente 280 K 99 f-t, azontúl az 53-ik év végéig évente 319 K 25 f-t tartozik fizetni. A botosi telephelyeken a törlesztési részletek 294·99 K-t, illetőleg 333 K 25 f-t, a bodrokiaknál 315·20 K-t és 353·46 K-t tesznek ki. Viszont a belső telephely minimális jövedelme közepes esztendőkben, mérsékelt terméseredmények és alacsony piaczi árak mellett a következő: $3^{1}/_{2}$ holdon 17·5 q búza 192·50 K, $3^{1}/_{2}$ holdon 17·5 q tavaszi 158·50 K, $3^{1}/_{2}$ holdon 21 q tengeri 168 K, azaz gabona félékből 519 K; ehhez hozzáadva $2^{1}/_{2}$ hold rétnek

Boros Piros János karai telepes botosi (kolozsi) tanyája.

75 K, 2 kat. hold 600 □-öl hegyi kaszálónak 35 K, egyelőre $^{1}/_{4}$ hold szőlőnek 80 K és 4 hold legelőnek 32 K hozamát, kijön évi 741 K bruttó jövedelem, feltéve, hogy a telepes $3^{1}/_{2}$ hold szántóföldet ugarnak hagy.

Miután a birtok közepes terjedelme a közczélú szükségletek bőkezűbb kielégítését nem engedte meg, a felosztási terv az iskolának csak 1 1/2 hold beltelket és 10 hold külsőséget, a kisdedóvodának 1/2 hold belsőséget és 6 hold külsőséget, az ev. ref. templomnak 5 holdat, a ev. ref. lelkésznek 10 holdat, a községnek pedig 1 hold agyaggödröt, 3 kat. hold epreskertet és 15 1/2 hold szántóföldet, rétet és legelőt biztosított. A hátralevő 36 kat. hold 265 □-öl az utak, utczák és árkok területére esik.

Az ekként kidolgozott terv sikeréhez, a vármegye főispánjának elnöklete alatt tartott értekezlet még azt tartotta kívánatosnak, hogy a kincstár kolozsi tagja a szomszédos báró Jósika-féle birtokkal együtt Kara községhez csatoltassék át, a telepesek vagyonosabb kisgazdák legyenek és egy részük a Székelyföldről fogadtassék be. Kívánatosnak mondotta továbbá az értekezlet, hogy az állam kölcsön nyújtásával könnyítse meg a telepeseknek az állatok beszerzését, hogy minden telephelyen 400—400 □-ölet az állam saját költségén ültessen be szőlővel, s hogy végül Karán egy paraszt-mintagazdaságot létesítsen és támogasson. Ezeket a javaslatokat elfogadva, napirendre hozta a kincstár a kolozsi tag átcsatolásának ügyét, beültette a szőlők fél területét 41.000 drb gyökeres szőlőoltványnyal és eddig 16 drb tehén vásárlására — a már ismert feltételek mellett — 3828 K kölcönt adott a telepeseknek, nemkülönben 2647 K kölcsönt 96 drb juh beszerzésére. A minta-parasztgazdaság felállítása a telephelyek betöltése utáni időre maradt.

A telepesházak 1903-ban és 1904-ben készültek el kő alapon, kőfalakkal, egyébként pedig teljesen a detrehemi, marosludasi és fehéregyházai házak mintájára.

Még az építkezés idejében 1903-ban egy, 1904-ben 7 kisgazda fogadtatott be telepesül; 1905-ben további 6 és 1906-ban ismét 5 családot helyeztek el; jelenleg tehát 19 ház van megszállva, 12 még üres. Az üres házakra ugyan számos folyamodó jelentkezett, de kérésüket nem lehetett teljesíteni, mert távozásukkal a magyarság erejét gyöngítették volna szülőfalujokban. Talán sikerül nehány év mulva őket otthon is állami telephelyekhez juttatni. Siettetni a telephelyek betöltését, — esetleg a felállított követelmények leszállításával, — már csak azért sem tanácsos, mert az eddigi tapasztalatok szerint, a kevésbbé vagyonos telepes dúsabban termő telepen sem boldogul. Ezt tudva, különös gonddal vizsgálták meg minden egyes folyamodó vagyoni helyzetét és ennek a vizsgálatnak az volt az eredménye, hogy a befogadott 19 telepesnek összesen 64407 K értékű ingatlana és beszámítható ingósága volt, a mely összegben nyolczan 2—3000 K-val, kilenczen 3—4000 K-val, ketten 4000 K-t meghaladó vagyonnal részesek.

A telepesek nagyobb része Kolozs megyéből való, nevezeteken Györgyfalváról tizenegy, Karáról, Patáról és Ajtonról egy-egy család, a többiek Veresmart (Torda-Aranyos m.) Csekelaka (Alsó-Fehér m.) községekből és ketten Orosházáról költözködtek ide. A Székelyföldről senki sem jelentkezett, noha a telepítési okirat határozatait ott is közzétették.

A telepítés lassúbb menetének egyik oka mindenesetre az, hogya detrehemi és marosludasi telepet egy időben töltötték be és ezek népesebbek lévén, kisgazdáinkra nagyobb vonzó erőt gyakoroltak.

Éppen úgy, mint Marosludason, a tanyai telephelyek Karán is kelendőbebek voltak, mint a belső tel-

kek és azok legelőbb népesültek be. A tanyákon a gyermekek iskoláztatásának kérdése eddig különösebb nehézségeket nem okoz, mert a bodroki földek közel vannak a patai, a botosiak pedig a kolozsi alagútnál felállított állami iskolához. Ezért a karai állami iskolába és kisdedóvodába, melyet az udvarházban rendeztek be, túlnyomóan román gyermekek járnak és pedig az iskolába 51 gyermek közül 43, az óvodába 33 gyermek közül 29, daczára annak, hogy a faluban román felekezeti iskola is van, a melybe 40 gyermek iratkozott be.

Patának közelsége miatt a bodroki telepesek inkább oda járnak templomba, mint Karára, bár a patai lelkész most már minden vasárnap tart istentiszteletet Karán. A jelenlegi templom a hívek befogadására szűk lévén, a házi kezelés megszünte után, az uradalmi magtárnak templommá való átalakítása van tervbe véve.

Azok a telepesek, a kik 1905. év vége előtt foglalták el birtokukat, — számra 14-en — már szépen el vannak látva állatokkal; legutóbb 2 ló, 8 ökör, 48 tehén, 43 növendék állat és borju, 18 ártány, ugyanannyi kocza, 6 kos, 118 anyajuh és 43 bárány volt birtokukban. A majorságból 682 drb tyukot és kakast, 73 pulykát és 48 libát és ruczát tartottak. A méhészettel öten foglalkoznak mindössze 50 méhcsaláddal bibelődve. Miután a többiek is kedvet mutattak ezen gazdasági ág felkarolására, az állam négy telepest saját költségén a gödöllői méhészeti tanfolyamra küldött. Háziipari tanfolyamot is tartottak egy izben Karán, a mikor a kosárfonást tanították az érdeklődőknek, a minek a csemege szőlő értékesítésénél jó hasznát vehetik.

A telephelyek betöltése még folyamatban lévén, a telepesek gazdálkodására vonatkozó többi adat közlését arra az időre halasztjuk el, a mikor már minden háznak lesz lakója.

Addig természetesen arról sem lehet véleményt mondani, hogy az állam számításai és törekvései miként váltak be, milyen reményekre jogosítanak. A telepesekről sem lehet véglegesen nyilatkozni. Mindenesetre örvendetes, hogy eddig pontosan fizettek, kezdettől fogva az állattenyésztésre helyezték a fősúlyt, jármos tehenekkel végzik a mezei munkát és állatállományukat egyre szaporítják.

13.

Marosludasi hozzátelepítés.

(Torda-Aranyos vármegye.)

Azon telepek között, a melyeknek a járási székhelyeken élő magyar értelmi osztálynak, iparosoknak és kereskedőknek oda telepített kisgazdákkal való megerősítése a czélja, Marosludas-é az elsőség. E háromezer lakosú nagyközség a Mezőség leghosszabb völgyének, a Ludas patak torkolatánál fekszik, a hegyek alá kanyarodó Maros folyó jobb partján.

Nemrég még igénytelen román falucska volt. Kémény nélküli, zsupfödeles viskóiból csak az udvarházak emelkedtek ki, a melyeket a románok 1848-ban felgyujtottak. Emelkedése a szabadságharcz után a járásbiróság elhelyezésével, posta felállításával (1852) és a heti piacz engedélyezésével (1856) kezdődött, a mikor pedig 1862-ben vásárjogot is kapott, oly gyors fejlődésnek indult, hogy ma már járási székhely (1871). a melynek adóhivatala (1891) és telekkönyvi hatósága (1895) is van. Van továbbá állami és két felekezeti iskolája, kisdedóvója, négy temploma, két társasköre, takarékpénztára, takarékpénztári fiókja és könyvnyomdája. A községen átvonuló állami út Tordával és Maros-Vásárhelylyel, a törvényhatósági út pedig a ludasvölgyi községekkel köti össze. Ezen-

felül állomása a magyar államvasutak székelykocsárd—marosvásárhelyi vonalának és a marosludas—beszterczei helyi érdekű vasútnak.

Marosludas jelentékeny góczpontja a «Mezőség» gazdasági életének. Országos és hetivásárjai keresettek. Különösen szarvasmarha- és gabonakereskedelme élénk, noha a vasutak kiépítése óta a nyerstermények forgalma hanyatlott. 1905-ben a marosludasi vásáron 9425 drb. szarvasmarhát, 2445 drb. borjút, 4407 drb. sertést, 3571 drb. juhot és 63 drb. lovat adtak el, a vasutak teherforgalma pedig 7000 vaggonra emelkedett.

A gazdasági fejlődéssel a község külseje is előnyös átalakuláson ment keresztül és az udvarházak, csinosabb középületek és magánházak ma már annak kisvárosi szinezetet adnak.

Népessége 1869-től 1900-ig 1290 lélekről 2879 főre szaporodott fel és anyanyelv szerint 1351 magyarból, 154 németből és 1359 románból, vallására nézve pedig 215 róm. kath.-ból, 1165 gör. kath.-ból, 211 gör. keletiből, 638 ev. ref.-ből és 609 izraelitából áll.

Azonban a vagyon, illetőleg a földbirtok nem a fenti arányban oszlik meg. A 6884 holdas határnak majdnem fele, vagyis 3241 kat. hold, két nagy birtokosé, 1981 kat. hold öt magyar és egy román középbirtokosé, a határnak harmadrésze pedig, mintegy 1742 kat. hold kisbirtok, a melynek 16·4%-a magyar, 83·6%-a ellenben román kézen van. A parasztok közül sokan tanyájukon gazdálkodnak, mert a nagy távolság, rossz és meredek utak a községből való gazdálkodást megnehezítik.

A határnak eme szétosztásában a birtokosok 1861-ben a tagosításkor egyeztek meg. Annakelőtte századokon át Marosludas a radnóthi uradalomnak egyik helysége volt, a melynek 1439-től kezdve egymást felváltva a Bogáthy, Kendi, Kornis, Balásy, Pécsi és más családok voltak földesurai. 1650-ben II. Rákóczy György nejének Báthory Zsófiának, mig 1662-ben Apafi Mihály fejedelemnek javadalmához tartozott. Később a Pekri-család kezén volt, újabb időkben pedig a Kendeffy, Radák, Bánffy, Dániel és Cserey-családokra szállt, a kiktől a középbirtokok részint örökösödés, részint adás-vevés útján gróf Degenfeld Lajos, gróf Teleki Ádám, Keresztes Ödön, Balla örökösei, Nyerges örökösei és Rusz János, a nagybirtokok ellenben gróf Andrássy Gyula és Eczken Sándor tulajdonába jutottak. Az utóbb említett két nagybirtokot vásárolta meg a kincstár 1901 elején.

A megvételt Eczken Sándor segítette elő, a ki az államkincstárnak a telepítési ügy iránt érzett lelkesedéséből 1408 kat. hold 1046 négyszögöles birtokát névleg 316.000 K-ért, de lényegileg a következő feltételek mellett ajánlotta fel:

1. a Fundatura határrészben létesítendő telep «Mezőalbis»-nak, a Mezőszengyel község felé eső telep «Eczkentelep»-nek neveztessék el;

2. a kincstár fizesse ki a fundus instructus, vetések és takarmányfélék 42.539 K 69 f értékét, továbbá a birtokon bekebelezett 110.000 korona jelzálogkölcsönből már törlesztett 13.502 K 58 fillér tőkét az eladónak, a háralékos tőketartozást pedig a hitelező Magyar Jelzálog Hitelbanknak;

3. a vételárból még fenmaradó 206.000 K után fizessen az eladónak életfogytig félévi előleges részletekben 10.300 K évjáradékot és az évjáradékra kivetett állami, törvényhatósági és községi adókat is viselje;

4. az eladó halála után 216.000 K-t telepítési czélokra fordítson, jelesen ezen összegért mezőségi birtokokat vásároljon, ezeknek jövedelmét alapszerüleg kezelje és azt minden 20 évben telepítési czélokra használja fel.

Miután ezen hazafias ajánlat Eczken Sándornak 64 éves kora mellett 142.484 korona 05 fillér tiszta, vagyis olyan értéket képviselt, a melyhez a telepítési alap minden ellenszolgáltatás nélkül jutott, a földmívelésügyi minister azt köszönettel elfogadta, a király Ő Felsége pedig legfelső elismerését tudatta Eczken Sándorral.

Az állam még ugyanazon év kora tavaszán gróf Andrássy Gyulának marosludasi 1835 kat. hold 1550 négyszögöl és marosbogáti 478 kat. hold 448 négyszögöl területű birtokait is kat. holdanként 240 K-ért megvásárolta. E vásárlásokkal a kincstár a községi határ legészakibb részében, — a belsőségektől 3—10 km.-re — a mezőszengyeli, mezőtóháti, alsódetrehemi és gerendkeresztúri határmesgyéktől mindenütt a Ludas patak felé lejtő 3244 kat. hold 976 négyszögöl, továbbá Marosludassal szemben s attól csak az említett patak medre által elválasztott 478 kat. hold 448 négyszögöl, vagyis összesen 3722 kat. hold 1444 négyszögöl területű olyan birtok tulajdonába jutott, a mely a Mezőségnek minden jó és rossz tulajdonságait magában egyesíti.

Minden része hegyes-völgyes, rónája nincs; vize sós, vízjárta részei keskenyek, posványosak és a sótól helyeként kopárak. A szántóföldek általában jó minőségüek s kivált a magaslatokon és a fensíkokon bőven teremnek, de a hegyek lábánál sok helyütt vadvizesek. A legelők ellenben mindenütt pompásak és még a hegytetőkön is dúsak. A szőlők kipusztultak. Erdő, néhány hold fiatal erdőtől eltekintve, nincsen. Faültetvények s általában fák csak a kertekben láthatók és ezért az egész vidék kopár.

Kő, kavics, homok sehol sincs a birtokon, azonban kavicsot és homokot a Maros elegendő mennyiségben szolgáltat.

A mezei vagy a dülőutak rendszerint minden árkolás nélkül való görbe kerékcsapások, a melyek a szántóföldekre és a legelőkre hegyen-völgyön át vezetnek. A rossz utak, valamint a fa, kő, mész és a tégla drágasága úgy Marosludason, mint a Mezőség többi részein is a szolid és massziv építkezést nagyon megnehezítik; ezért az istállókat, csüröket, pajtákat többnyire minden alapozás nélkül fából, deszkafalakkal építik.

Az időjárás a szélsőségek felé hajlik. A tél nagyon hideg és száraz. Legtöbb eső a fűkaszálás és az aratás idejében esik és ezt a Fekete-tenger felől néha keleti szelek is hozzák. Az évi átlagos csapadék 5—600 milliméter.

A birtok külső nagy tagja a Ludas patak jobb partján fekszik és nyugat felé folytonosan emelkedve, a tóháti, detrehemi és gerendkeresztúri vízválasztó magaslatokig terjed, a melyek a fővölgytől 4—6 km. távolra vannak és azt 150—180 méter magassággal

szárnyalják túl. Középen a Fundatura patak folyik, mely a birtokon keletkezik és szük völgyben folydogálva még a birtokon belől szakad a Ludasba. Attól északra egy kopár, hosszú és a tenger szine fölött 470—500 m. magas hegyhát huzódik, mely annakelőtte a most vásárolt két nagy birtok mesgyéje volt. E hegyhát némely csúcsáról szép időben Erdélynek majdnem egész belső medenczéje betekinthető, sőt keleten a hargittai, görgényi, borgói és radnói havasokig, nyugaton a gyalui havasokig és délen a hótakarójukkal csillogó fogarasi és szebeni csipkés bérczekig is el lehet látni. Északi és keleti lejtője szeliden ereszkedik le a mezőszengyeli határ és a Ludas felé. Ez a birtoknak a legtermékenyebb része; azt az eladó kivánságára Eczkentelepnek nevezte el a kincstár. A hegyhát verőfényes oldala valamivel meredekebb, dereka táján több helyen leomlott és e helyeken majdnem függélyes martokat képez, de alább a hegy lábáig ismét lankás. A hegyhát keletről nyugatra huzódik és azután dél felé fordulva, majdnem katlanszerüen övezi a Fundaturának forrásvidékét, az u. n. «Mezőalbis»-telepet, a melynek felszínét a hegyomlások, szakadások és rendetlen horpadások nagyon gyürődötté teszik.

E telepet, illetve birtokrészt a patak balpartján az Eczken-féle birtok, a jobb parton gróf Degenfeld Imre birtoka határolja, a mely utóbbi körülbelül 1½ km. széles sávként ékelődik be a kincstári birtokba. A Degenfeld-féle birtokon alúl az állam jószágához az előbb említett vízfolyásnak már egész jobbparti vízkörnyéke tartozik, sőt azon túl még egy harmadik vízér is. A nagy tag ezen déli részének felülete

egy széles dombháthoz hasonlít, a mely a Fundatura felé menedékes és néhol annyira egyenetlen, hogy az csak legelőnek használható, a déli oldala pedig meredek és szakadékos. A szakadékok mindenütt tályagosak, a föld ellenben, kivéve a meredekebb hegyoldalakat és a szengyeli út közelében két csoportban kiemelkedő süvegalakú magas halmokat, fekete és televényes. A nagy tagnak ezen gróf Andrássy Gyulától vásárolt része az alábbiakban «gróf Andrássy Gyula-telep» néven szerepel.

A marosbogáti belső tag (belső telep) földtani alakulása és domborzata a külső nagy tagéhoz hasonló, azonban itt a Maros partja és a Ludas felé néző oldala martos. E tag a Ludas balpartján, szemben a marosludasi belsőségekkel fekszik és noha földje valamivel soványabb, mégis a legértékesebb, mert könnyen hozzáférhető és mert ahhoz a Maros folyón túl 28 hold kertészkedésre igen alkalmas föld tartozik.

Az Andrássy-féle birtok talaja, beleértve a külső tagot is, jóval gyengébb, mint az Eczkené. Ez a kedvezőtlenebb terepviszonyokon felül annak is tulajdonítandó, hogy a birtok hosszú időn át bérlők kezében volt. Ennek daczára az kiéltnek nem mondható, sőt a hegyi kaszálók és a legelők, a melyek annak négytized részét képezik, a hajdani erdőkből származó ős termőerőnek ma is érintetlen tárházai. Hogy mennyi termőerő van még a marosludasi földben, mutatja a televényes fekete réteg, mely néhol egy méternél is vastagabb.

A birtokon három major és egy tanya volt, u. m. a marosbogáti belső és külső nagy major, a kis

tanya és az Eczkenmajor. Számbavehető értéket csak a belső és az Eczkenmajor képviselnek, mert azokon szolid lakóházak és gazdasági épületek vannak, illetőleg az Eczkenmajoron csak voltak. A nagy major és a kis tanya felhagyása, valamint lebontása már a vásárlás idejében határoztatott el.

Belső major.

A kincstári birtokot kiegészítik végül egy 3 kövű vizi malom, mely Marosludasnak mezőszengyeli utczájában fekszik, továbbá a marosludasi piacztéren és ennek közelében levő néhány nagyon értékes belsőség. A belsőségekhez tartozó épületek azonban szegényesek és háromnak kivételével, a melyek tégláből falazvák, alacsony, düledező favázas viskók.

A már vázlatosan ismertetett külterjes gazdálkodási és mostoha terepviszonyok költséges javításokat

tettek szükségessé abból a czélból, hogy a birtok a telepítés sikere érdekében a belterjesebb művelésre alkalmassá váljék. Nem szólva ugyanis azokról a munkálatokról, a melyek rendezett birtokolási és vízlefolyási viszonyok megalkotása végett eddig minden mezőségi birtokon felmerültek és annak terjedelméhez képest kisebb-nagyobb költséget okoztak, u. m. a határok felárkolásáról és beültetéséről, továbbá a vízkároknak nyilt árkokkal, mederszabályozásokkal és alagcsövezéssel való megszüntetéséről, Marosludason olyan mezei úthálózat építése, a mely a kijelölt kisbirtokok mindegyikének könnyű szerrel való megközelítését lehetővé tette, sok munkával járt. A száraz éghajlat miatt a rendesnél jóval több költségbe került a meredek, martos hegyoldalak befásitása is, a mit újabb csuszamlások megelőzése és a talaj megkötése végett azért is kellett erőltetni, hogy a telepes idővel szalmával és kukoriczával tüzelni kénytelen ne legyen. És miután a Mezőségen izletes gyümölcs és jó bor is terem, a kincstár az összes utakat gyümölcsfával ültette be és minden egyes telepes részére kizárólag korán érő fajtajú oltványokból 400 négyszögöles szőlőt létesített.

Telepkezelői lak a belső majorban.

Mindezen munkák, sőt a telepesházak, iskola és kisdedóvoda építése is négy év alatt fejeztettek be és ez idő alatt a telephelyek is betöltettek. Az említett munkák terjedelméről megfelelő képet a következő számok adnak. A határárkok és az ötös kötésű ákácz-ültetések hossza 25 km., a legelők és erdők körül ásott árkoké 29 km., a szabályozott vízfolyásoké 7·5 km., a kiépített, két oldalt felárkolt és gyümölcsfákkal beültetett, rendszerint 12 m. széles utaké 30 km. 180 kat. hold alagcsöveztetett. Az utak mellé 28.816 db gyümölcsfát, a legelőkön pedig 4904 drb kőris, berkenye és szilfát, továbbá a belső majorban 431 darab díszfát, az epreskertben 1300 darab eperfát és sövényül 70.000 darab szedercsemetét ültettek el. A fáknak körülbelül a fele elpusztult, de a pótlások folytán ma már az eredeti mennyiségnek csak mintegy 20%-a hiányzik. Szőlőt öt helyen összesen $35\frac{1}{2}$ kat. holdon telepítettek, $15\frac{1}{4}$ kat. holdon dióskertet létesítettek, erdősítést pedig $216\frac{3}{4}$ kat. holdon foganatosítottak. Végül épített a kincstár 141 telepesházat, egy-egy tanítói lakással 3 egytantermű iskolát és egy kisdedóvodát.

Kisdedóvoda a belső telepen.

Magát a telepítést tanyai rendszer szerint kellett eszközölni, mert házhelyekül alkalmas terület rendelkezésre csak igen korlátolt mértékben állott és Marosludason ilyeneket a kivánt terjedelemben szerezni nem lehet. Bizonyos az is, hogy a telepes tanya nélkül a külső nagy tagban kijelölt birtokát annak nagy távolsága és a hegyes vidék miatt okszerűen nem művelheti; ha pedig a községben lakik és birtokán tanyát épít, úgy a mellett, hogy drágábban él és két helyen nagyobb költséggel kell építkeznie, az oda-vissza kocsikázással sok időt elfecsérelvén, családjának munkaerejét olyan tökéletesen gazdaságában kihasználni nem tudja, mint a mikor tanyáján azzal együtt él.

Állami iskola és tanitói lak a gróf Andrássy Gyula-telepen.

Ezért a kincstár falusi módra, rendes utczákban csak a belső telep 20 házát építette, a többieket, számra 121-et, a mérnök által minden telepes részére lehetőleg egy tagban kiosztott szántóföldeken kint a határban építette fel.

A tanyai telepítésnek gazdasági szempontokból helyes eszméjét azonban azon társadalmi körökben, a melyek e kérdéssel komolyan foglalkoztak, kezdet-

ben sokan ellenezték. Legerősebb érv gyanánt a közelben fekvő erdélyrészi Hegyalja elnémúlt harangjaira, véres kúriáira és filiákká törpült magyar egyházaira, valamint a Mezőszengyelen és Marosludason 1848-ban felgyújtott és kifosztott udvarházakban történtekre utaltak.

A belső telep utczája.

De e nagyon megszívlelendő érveléssel szemben viszont az is bizonyos, hogy a telepítésnek létjogosultsága csak akkor van, ha az a telepes megélhetését feltétlenül biztosítja. E czélt bármely más szempontnak annyira alárendelni, hogy elérése kétessé váljék, nem szabad. A vagyon- és életbiztosságról rendes viszonyok között a tanyákon is lehet gondoskodni, a lázadás kegyetlensége pedig a falvakat és városokat sem kiméli; ellenben tanya nélkül a maros-

ludasi telepes minden valószinűség szerint nem boldogulna. A tanyákból 70 a gróf Andrássy-telepen, 22 az Eczkentelepen, 26 pedig a Mezőalbis telepen létesült.

A marosludasi telepítés a többiektől abban is különbözik, hogy telephelyei a föld nagyon eltérő értéke

Tálas István (jászladányi) tanyája a gróf Andrássy-telepen.

miatt nem egyenlő nagyok, hanem a belső telepen $20\frac{1}{2}$, a gróf Andrássy-telepen 24, az Eczkentelepen 22, a Mezőalbis telepen pedig 27 kat. holdasok. De mert a telephelyek az egyes telepeken belől is úgy fekvés, mint minőség dolgában egymástól különböznek, értéküket tökéletesen kiegyenlíteni még sem lehetett; a legrosszabb és alegjobb telephely értéke között azonban 1000 K-nál nagyobb különbség nincs. Átlagos értékük, illetőleg eladási áruk a lakóházzal együtt 7500 korona. Ez az

ár a birtok vételárából adódott ki, a mely az átiratási illetékekkel, kamatokkal és nyugtabélyegekkel együtt 898.450 K 11 fillért tett ki, a mely azonban a kincstár birtokában maradt és kizárólag beltelkekből, gyümölcsösökből, szőlőkből és malomból álló 73 kat. hold 1300 négyszögöl területnek kat. holdankint 1000 K-val számított 73.812 K értékének levonása után a telepesekkel szemben 824.638 koronára szállott le. Mivel azonban az Eczken-féle birtok 22.000 koronával a becsértéken alul szereztetett meg, a fehéregyházai birtok ellenben nyilvános árverésen a marosludasihoz viszonyítva drágábban volt csak megszerezhető, az utóbb említett birtokra befogadott telepesek terhén való könnyítés végett a kincstár a marosludasi telepítésre felhasznált területnek eladási árát az előbb említett 22.000 K-val magasabbra, azaz 846.638 K-ra szabta. Ebből egy-egy telephelyre az 1500 K-ra előirányzott lakóházzal együtt 7500 korona esvén, a részletes becslés következtében 18 telephely a 8000 K-s, 19 a 7700 K-s, 67 a 7500 K-s, 9 a 7360 K-s, 5 a 7300 K-s, 4 a 7215 K-s, 1 a 7100 K-s és 18 a 7000 K-s osztályba jutott. Figyelembe véve már most a telephelyek területét és a vételár törlesztésének feltételeit, kitűnik, hogy az eladási ár kat. holdankint 263—366 K, az annuitás 242·91 és 281·78 K, a minden kat. holdra eső évi járulék 9·15 és 12·80 K között változik. Ezt a telepes megerőltetés nélkül elviselheti, mert a ludasi külső határban szántóföldekért és rétekért kat. holdanként 25—40 korona haszonbért fizetnek és a kincstár által a folyó évre bérbeadott 80½ holdon is a haszonbér kat. holdanként átlagban 32 K 45 fillér volt.

A telepítés gyorsítása végett a kincstár eltért a többi telepeken felállított ama követelményétől is, hogy a telepesek mind egy valláson lcgyenek. Marosludason megengedte, hogy a község ev. ref. és róm. kath. lakosságának számaránya szerint 103 telephely ev. ref., 36 telephely pedig róm. kath. vallású kisgazdákkal töltessék be.

A telepítés többi részletei, nevezetesen az, hogy az állam ingyen és mely közczélokra mennyi területet engedett át s a telephelyek területe művelési ágak szerint hogyan oszlik meg, a 411 lapon közölt telepítési okiratból vehetők ki. Ennek kiegészítéséül még csak azt említjük fel, hogy a vízszerzés nehézségei miatt, illetőleg, hogy azok a területek is, a melyeken közönséges kutakkal vizet szerezni nem lehet, a telepítésre fclhasználtassanak, az Andrássytelepen 11 tanya szántóföldjét egymástól 300—800 méter távolra fekvő két-két tagban jelölték ki, a Mezőalbistelepen pedig 5 házat nem a tanyai szántóföldeken, hanem attól egy kilométeren belül levő szállásra egy bővízű kút körül építették. A belső telepesek erdő- és legelőjutalékaikat saját telepükön külön kapták ki, a többi három telep lakói közösen részesülnek a külső nagy tagban eszközölt fásítás hasznaiban, a legelő azonban minden telep részére külön jelöltetett ki.

A telepek benépesítése 1903-ban ősszel kezdődött és 1905 tavaszán fejeződött be. E másfél év alatt Marosludasra 14 bukovinai székely család (Andrásfalva és Istensegits községekből), 62 család a Királyhágón inneni, 65 család pedig az erdélyrészi vármegyékből költözött be. Származásuk megyék és községek szerint: Esztergom vármegyéből való 6 (Bucs,

Dunamócs és Kisujfalu községekből 2—2); Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből 13 (Jászkisérből 4, Besenyszögről és Jászladányról 3—3, Jászberényből 2, Jászalsószentgyörgyről 1); Kolozs vármegye Mezőszopor községéből 1; Komárom vármegyéből 3 (Bassáról 1, Madasról 2); Krassó-Szörény vármegye Bodófalva és Nagykostély községeiből 1—1; Hunyad vár-

Mezőalbisi tanyai iskola.

megye Déva r. t. városából 1; Maros-Torda vármegyéből 40 (Mezőmadarasról 12, Gernyeszegről 10, Séromberkiből 6, Márkodról 5, Sóspatakról 2, Csikfalva, Marosszentgyörgy, Nyárádszentmárton, Mezőbánd és Szábéd községekből 1—1); a Nyitra vármegyei Negyedről 5; a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei Zagyvarékásról 2; Szolnok-Doboka vármegye székhelyéről Désről 1; Kis-Küküllő vármegyének Szőke-

falva és Marosugra községeiből 1—1; Torda-Aranyos vármegyéből 20 (Marosludasról 10, Egerbegyről 3, Marosbogátról 2, Alsódetrehem, Mezőszengyel és Mezőtóhát községekből 1—1); Temes vármegyéből 23 (Vadászerdőről 13, Végvárról 7, Giroda, Stancsófalva és Szkulya községekből 1—1); a Tolna vármegyei Kisszékely és Pinczehely községekből

Róm. kath. templom és lelkészlak.

3—3; végül Torontál vármegyének Magyarittebe községéből 1.

A telepesek mind magyarok. Két-két telephelylyel ketten bírnak, apa és fiú hat esetben kaptak telephelyeket és ugyanannyi telepes testvéri viszonyban van egymással. Jelenlegi lélekszámuk 788; ebből iskolaköteles 122, ismétlő 49, a kik részint az újonnan szervezett három tanyai iskolába, a hol négy román

gyermek is beiratkozott, részint pedig a községben lévő 5 tantermű állami iskolába járnak, míg a kisdedóvodában, a mely a belső telepen épült, a beiratkozott 50 gyermek között csak 5 a telepes gyermek.

Nem ilyen kényelmesen férnek el a telepesek templomaikban. A kálvinisták, a kiknek itteni egyháza a nyolczvanas évek óta önálló, templomuknak az állam segítségével való megnagyobbítására a lépéseket már megtették, a róm. katholikusok pedig, a kik jelenleg még a mezőszengyeli plébániához tartoznak és most a lelkészi állás szervezésén fáradoznak, a múlt évben szép templomot és paplakot építettek, a miben őket az állam 11.000 korona pénzsegélylyel és a templom telkének ingyen átengedésével támogatta.

Szegény itt róm. kath. egyház. Temetője közös az ev. ref. temetővel és ingatlan vagyona a telepítésig mindössze 577 négyszögöl beltelekből állott. A telepítés révén mégis 344 négyszögöl beltelket és 22 hold külsőséget kapott, ezekből 15 holdat a lelkész, 2 holdat a kántor, öt hold 344 négyszögölet pedig a templom részére, sőt ezenfelül a lelkészlakhoz szükséges kert czéljából 142 négyszögöl beltelket is vásárolt a kincstártól. Az ev. ref. egyház is szűkösen volt annakelőtte ellátva ingatlan javakkal, a mennyiben ingatlana mindössze 520 négyszögöl belsőségből, 17 kat. hold 1000 négyszögöl szántóföldből és 3 kat. hold 615 négyszögöl temetőből, vagyis egészben véve 21 kat. hold 535 négyszögölből állott. A telepítés következtében azonban lélekszáma arányához képest 15 holdat a templom, 45 holdat a lelkész és 8 holdat a kántor részére, összesen tehát 68 holdat kapott. A ref. egy-

ház ingatlainak területe ily módon 89 kat. hold 535 négyszögölre növekedvén, most már ebben is megelőzi az annakelőtte Marosludason legnépesebb és leggazdagabb görög katholikus egyházat, a melynek ingatlan vagyona 79 kat. hold 1438 négyszögöl.

Két bukovinai székely telepes kivételével, a kik a Péter Eszter által csángók visszatelepítésére hagyo-

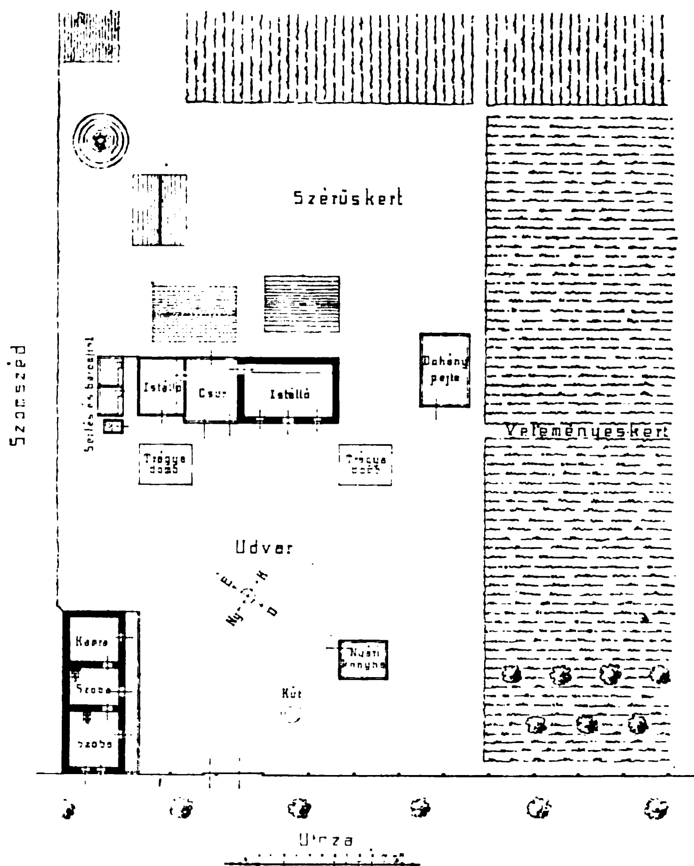

Albert Kálmán (székely) tanyája a Mezőalbis-telepen.

mányozott 2000 K-ból 750—750 K és egy-egy tehénből álló segélyben részesültek, a többi telepesek a telepítési okiratban megkövetelt, sőt sokan még ennél nagyobb vagyon felett is rendelkeztek. Ugyanis 47-en 2000 K, 36-an 2—3000 K, 20-an 3—4000 K, 11-en 4—5000 K, 9-en 5—6000 korona és tizen még ennél is nagyobb vagyont mutattak ki a sorshuzás előtt. E vagyon nagyobb része ingatlanokból

állott, a melyekből átköltözésük előtt 282.326 koronáért 467 kat. holdat adtak el.

Az eladott ingatlanokból 13 kat. hold 1200 négyszögöl román, 1 kat. hold német, míg a többi magyar

Siklódi János (székely) belsősége a belső telepen.

kézbe került s az egészből 20½ kat. holdat iparosok és kereskedők szereztek meg.

A szép haladásnak, a melyet a tanyák és a házhelyek beépítése körül tapasztalhatunk, csupán e vagyon

az alapja. Eddig 409 melléképület és pedig 133 többnyire színnel vagy csürrel megtoldott istálló, 24 különálló szekérszín, 121 sertés- és baromfiól, 39 nyári konyha, 53 rendes tengerigóré, 19 dohánypajta, 11 magtár, 4 különálló kamra és 6 pincze készült el. A jobbmódúak beruházásaikkal annyira haladtak, hogy már lakóházaikat igényeiknek és szokásaiknak megfelelően alakítgatják át. A szegényebbek még nem jutottak idáig, sőt az előző két rosz esztendő miatt saját erejükkel a legszükségesebb építkezéseket sem fejezhették be, hanem e czélra különböző pénzintézetektől kereken 18.000 K kölcsönt vettek fel.

Az 1904. és 1905-iki mostoha évek ugyanis a szegényebb telepeseket erős próbára tették, sőt még a gazdagabbakat is megviselték. Az inséges esztendőben kat. holdanként átlagban őszi búzából 3·82 q, tavaszi búzából 4·67 q, árpából 2·72 q és zabból 3·34 q termett, a mely silány termésnek is jó része inkább ocsú, mint piaczi árú volt. A tengeri és más kapásnövények kiszáradtak, a legelők és kaszálók pedig teljesen lesültek. De a következő évben sem valósultak meg telepeseink reményei, mert az érés előtt beállott nagy forróság a termést ismét közepen alulira szállította le és őszi búzából 5·51 q, tavasziból 4·81 q, őszi árpából 3·54 q, tavasziból 5·01 q, zabból 4·58 q, végül tengeriből csak 5·78 q átlagos termés volt kat. holdanként.

Az egymásutáni rossz esztendők a telepeseket annyira kimerítettek, hogy sokan a kincstárral szemben elvállalt fizetési kötelezettségüket nem teljesíthetvén, vételári kamatok, valamint adótérítmények fejében 28.690 korona 10 fillérrel adósok maradtak. Az építkezés nem egy tanyán megakadt, sőt vetőmagra is

szorultak. Adott is a kincstár 275 q tengerit és 219 q szénát ingyen, 4·45 q here- és 3·13 q luczernamagot, 62·5 q burgonyát és 70·25 q tengerit kölcsönben.

A folyó év végre hideget és meleget, esőt és fényt a maga idejében árasztván a földre az első két esztendőnek nyomorúságaiért bőségesen kárpótolta telepeseinket. A búza 8·70 q, a tengeri 8·83 q, a rozs 8·17 q, az árpa 8·70 q, a zab 7·50 q, a dohány 8·53 q, a czukorrépa 95·00 q és a takarmányrépa 189 q átlagos termést adott kat. holdanként, míg burgonyából összesen 1296 q, káposztából pedig össze-vissza 77.200 fej termett.

A szellős padlásokon és a górékban alig fért meg a termés. Sok tanyán a tengeri egy részét előbb a tornácz végibe deszkák közé, később földbe ásott gerendákra összetákolt górékba rakták.

A jó termés megszabadította a telepeseket a nyomasztó adósságoktól. Az aratás óta a vételárba, valamint adótérítményben és tűzkárbiztosítási díjakban 30.978 koronát fizettek, minélfogva a régi hátralékból ma már csak 1500 K áll fenn.

Az előbb említett hátralékban benfoglaltatnak a kincstár által a telepesek helyett lefizetett különféle adók is. Az adóteher Marosludason nem súlyos, mert az a folyó évben a közbirtokossági költségekkel együtt átlagban telephelyenként csak 60 korona volt, a melyből 34 K 50 fillér állami adóra, 9 K 70 fillér megyei és községi pótadóra, 3 K egyházi rovatalra és 12 K közbirtokossági kiadásokra esett. Ily módon az adóteher kat. holdanként csak 2 K 60 fillér.

Áttérve a telepesek által űzött gazdálkodásra, felemlítjük mindenekelőtt, hogy a szántóföldnek, rétnek,

káposztásnak és tanyahelynek kijelölt 2535 kat. holdból az idén búzával 987 (39%), tengerivel 567 (22%), árpával 260 (10%), zabbal 150 (6%), rozszsal 17, dohánynyal 34, czukorrépával 23, lóhere, bükköny, luczerna vagy muharral 64 és takarmányrépával 20 kat. hold volt bevetve, míg füvet, illetőleg sarjut 324 kat. holdról kaszáltak.

E beosztáson még sokat kell változtatni, a míg az a gyakorlati gazdák által ajánlott következő vetésforgót megközelíti: 25% őszi kalászos, 25% tavaszi kalászos, 25% kapás (tengeri, burgonya, czukorrépa, dohány), 25% rét és mesterséges takarmány. A rét és a mesterséges takarmánynak területe az idén az egésznek 16%-a volt, a mi sajnos, még ez idő szerint elegendő, mert sokan a takarmányhiány és a gabonafélék előző rossz termései miatt állatjaik egy részén túladni kénytelenek voltak. Mindazonáltal a marosludasi telepen 86 ló, 16 csikó, 370 erdélyi fajta tehén, 51 üsző, 149 tulok, 273 borjú, 6 bika, 8 ökör, 134 kocza, 6 kan, 392 süldő, 220 malacz és 101 juhból álló állatállomány van, a mi egészben véve körülbelül 830 számos állatnak felel meg. A telepesek kezén lévő mezőgazdasági birtoknak minden 3·5 kat. holdjára tehát egy nagy állat jut.

Kezdetnek igen tekintélyes állatállomány volna ez, ha annak körülbelül 1/3 részét, jelesen 268 erdélyi fajta tehenet, a többi telepeken már közölt feltételek mellett nem a kincstár szerezte volna be. Tehene minden telepesnek van, ökre csak négynek, lova 57-nek. A lovak és a lótartó gazdák aránylag csekély száma azt mutatja, hogy az Alföldről származó telepesek az itteni viszonyokhoz, a melyek között a szarvas-

marha tenyésztése jövedelmezőbb, gyorsan alkalmazkodtak.

A legutóbbi összeirás szerint 4638 drb. tyúkfélét, 481 drb. libát, 502 drb. ruczát és 84 drb. pulykát, összesen tehát 5705 drb. baromfit tartottak.

Végül a mi a felszerelésnek a gazdasági eszközökre vonatkozó részét illeti, ez jelenleg 3 lovas jár-

Gulya az Eczkentelepen.

gányú cséplőgépből, 13 vetőgépből, 6 trieurból. 15 szelelő rostából, 9 szecskavágóból, 5 répavágóból, 178 szekérből, 190 ekéből és 156 boronából áll.

A kerti művelés már szépen megindult, különösen dinnye, káposzta és burgonyából a marosludasi piaczra számottevő mennyiség került és előrelátható, hogy a telepesek néhány év mulva onnan az idegen veteményeket kiszorítják. Dohánytermelési engedélyt

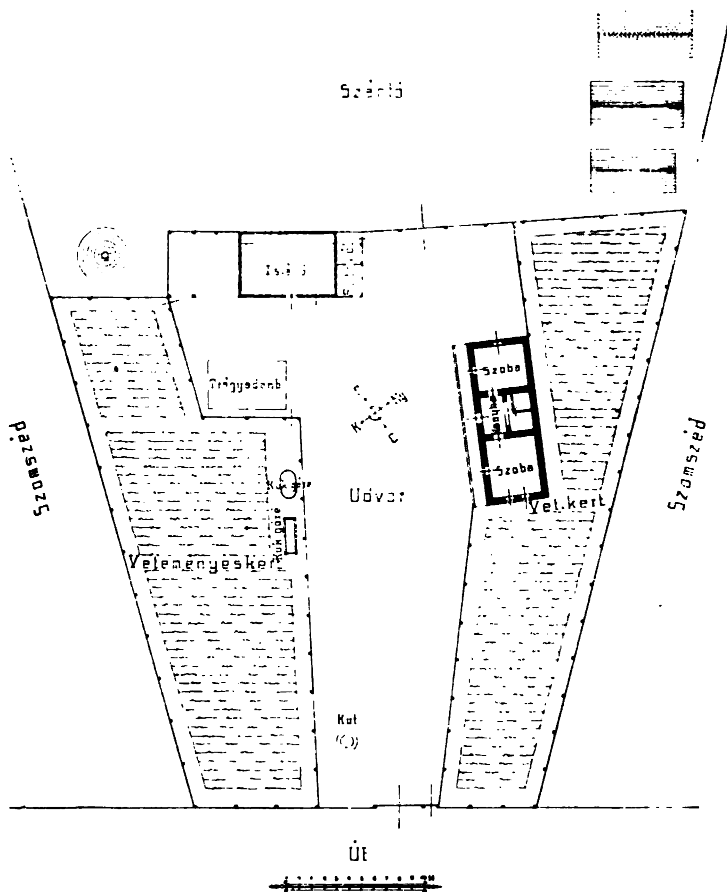
eddig 51 telepes ugyanannyi holdra kapott. A dohány úgy tavaly, mint az idén jól sikerült és a mult évben egy telepesnek 1 kat. holdról nyersen 700 K-t jövedelmezett. A czukorrépa művelése is, ha az ahoz szükséges munkálatokat jól végzik, nagyon kifizeti magát; a legnagyobb termés 1 holdról 220 q volt, a mely 1 K 60 fillérrel értékesítve, 352 K bruttó jövedelmet jelent. A gyümölcsfák és a kincstár által létesített szőlők még nem teremnek, ez azonban nem tartóztatta vissza a telepeseket, hogy tanyájukat, udvarukat és kertjüket gyümölcsfákkal szépen be ne ültessék és a szőleikben üresen maradt 400 négyszögöl forgatásához és beültetéséhez hozzá ne fogjanak. Eddig saját erejükkel körülbelül 20 hold szőlőt ültettek be, a mihez ingyen 100.000 drb. szőlőoltványt és fele áron 105.000 drb. szőlőkarót kaptak a kincstártól.

Telepeink közül egy sincs, a melynek népe származási helyére nézve vegyesebb volna, mint a marosludasi. Itt a vágmelléki, a duna-tisza-közi, a délvidéki és az erdélyi kisgazdák, sőt a bukovinai székelyek is számottevő családokkal vannak képviselve. Csak a tulajdonképeni három székely vármegyéből és az Alföldnek a Maros folyó feletti részéből nem jelentkezett senki.

Az országnak oly sok vidékéről idesereglett kisgazdák viselkedései és szokásai még nem változtak, mivel pedig most egymás mellett és egyenlő gazdasági viszonyok között élnek, megvan a kedvező alkalom tudásuknak és gazdálkodásuk módjának közvetetlen összehasonlítására.

Élesebb szem nélkül is hamar észrevehető, hogy a csángók gazdasági szinvonala, egy párnak kivéte-

lével, a legalacsonyabb. Faekével szántanak és az elvetett magot faboronával takarják be. Jobb eszközöket csak most kezdenek beszerezni. A tarló- és az

Zsok Péter (csángó) tanyája a gróf Andrássy Gyula telepen.

őszi szántást kevesen ismerik. A lovat és a fuvarozást, mely utóbbi őket gazdaságuktól el is vonja, szeretik. A kalászosokat nem gyomlálják és a többi mezei munkákat sem végzik a mai felfogás szerint,

kifogástalan módon. Erejükhöz képest jól építkeznek, de udvarukban a sertés, borju és baromfi szabadon jár és miután tanyájukat eleinte csak az út felől és oldalt kerítették be, állatjaik gyakran tévedtek a tilosba. Két-három házőrző kutyát is tartanak.

Bútoraik szegényesebbek. Gyakran pártoskodnak és miután ős hazájába elszegényedett rokonságuk is

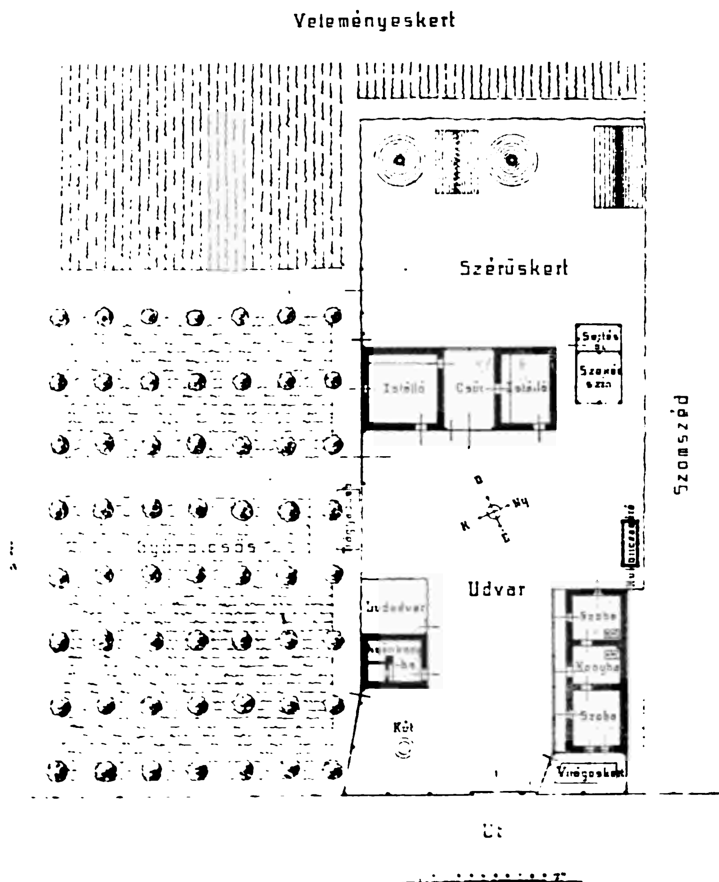

Kiss József (székely) tanyája az Eczkentelepen.

visszavágyik, tanyáikat éberebben kell ellenőrizni, nehogy a kincstár beleegyezése nélkül úgy gazdaságilag, mint jogilag részekre fel nem osztható telephelyeken új tanyák keletkezzenek.

Az itt letelepedett erdélyrészi magyar, vagy a mint ők önmagukat nevezik, székely, kiméletesen használja földjét. Kalászos után kapást termel. Jó marhatartó. Sokat és jól trágyáz. Ez idő szerint még a

faekét és faboronát használja ugyan, de az anyaországból bevándorolt szomszédjaitól a jobb talajművelést eltanulja, azonban sajnos, itt-ott már a

Köblös Péter (székely) telepes tanyája az Eczkentelepen.

rosszabb vetésforgót is utánozza. Idegen napszámost csak kényszerűségből használ. Igényei kisebbek; parasztőrlésű, sőt olcsó tengerilisztteI is megelégszik. Kendert termel, juhot tart és ennek gyapját,

valamint a kendert az asszony dolgozza fel. Ruházatra tehát a lábbelin kívül alig költ. Bútorzata egyszerű. Annál nagyobb súlyt fektet udvarának berendezésére. Ezt 5—6 melléképülettel, még pedig egy egészséges, rendszerint csűrrel egybekötött nagy istállóval, külön nyári konyhával, kis magtárral, sertés- és baromfiólial, szekérszínnel stb. teszi tökéletessé. A szarvasmarhatenyésztéshez ért és a takarmánytermelésre nagy gondot fordít. Baromfival, kertészkedéssel nem bibelődik, a szőlőműveléshez pedig, hacsak nem bortermő vidékről származik, nem ért. Marhával kereskedni szeret, és a míg távol van, gazdaságának vezetését, valamint annak minden munkáját felesége ép oly jól és lelkiismeretesen látja el.

Az úgynevezett «magyarországi» telepes itt a tanyán, a hol senki által sem háborgatva és családját mindig szem előtt látva munkálkodik, elemében él. Háza éppen úgy, mint a többi telepeseké, egyenes. Magyaros annak úgy a külseje, mint a belseje. Egy kis virágos kerten át két ablakkal néz az útra. A házat téglaalapon vályogból építették. Izmos mestergerenda tartja deszkás mennyezetét és oromzata gyalult léczekkel takart deszkából készült, a melyet felülről lefelé kivágott két tulipánfüzér disziti. A háztető két végét kis kontyok zárják le. Beosztása ugyanaz, mint a szülőházáé. Napsütötte oldalának hosszában faragott oszlopokon nyugvó tornácz van, erre nyilik a pitvaros konyha, a melyből egy ajtó az utczai szobába, — a nagy házba — egy a nappali szobába, — a kis házba — nyílik. Mind a két szobába udvari ablak világít be.

A háza élénkpiros cserépfedelével és ugyanolyan szemöldökével úgy piroslik a marosludasi nagy birtokon, mint a pipacs az útszéli vetésben.

A sok fekete föld és a majdnem minden tanyán előforduló gyep mellett, a melyet feltörni szabad, alföldi kisgazdáinkat Marosludasra leginkább a tanyák csábították. A tanyák felejtették el vele szülőföldjének beláthatatlan síkságát és ezek szoktatták hozzá szemét az égboltozat alját takaró kietlen, kopár hegyekhez. Ezek kedveltetik meg most lassacskán vele a nagy testű, hosszú szarvú igavonó marhát is. Nem lesz okuk megbánni elhatározásukat. Tíz év alatt a fiatal erdők, a szőlők és a tanyák lombdísze ligetté varázsolják azt a vidéket, a melyet első tekintetre visszariasztónak találtak.

A magyarországi telepes tagadhatatlanul több gazdasági tudást hozott magával. Tarlóját azonnal felszántja. Tavasziak alá lehetőleg őszszel és mélyen szánt. Jobb fajta gazdasági eszközöket használ, s ha teheti, géppel vet stb. Ezen előnyeivel szemben megvannak a hátrányai is. Bízik a földnek otthon tapasztalt termő erejében, miért is a helyes vetésforgóra nem sokat ad. Igényei nagyobbak, parasztőrlésű lisztet háztartásában ritkábban használ és miután itt szitás malmokat csak újabban a telepesekre való tekintettel építenek, ha saját búzáját nem tudja a szitás malomban őröltetni (pitléztetni), inkább az üzletekből vásárol lisztet. Az asszony nem fon, nem sző, minélfogva összes ruházati czikkeit és fehérneműit készpénzen vásárolja. Állatait nem gondozza olyan jó, mint a székely. A lovat pedig, mely itt alig jövedelmez, a szarvasmarhánál ma még többre becsüli.

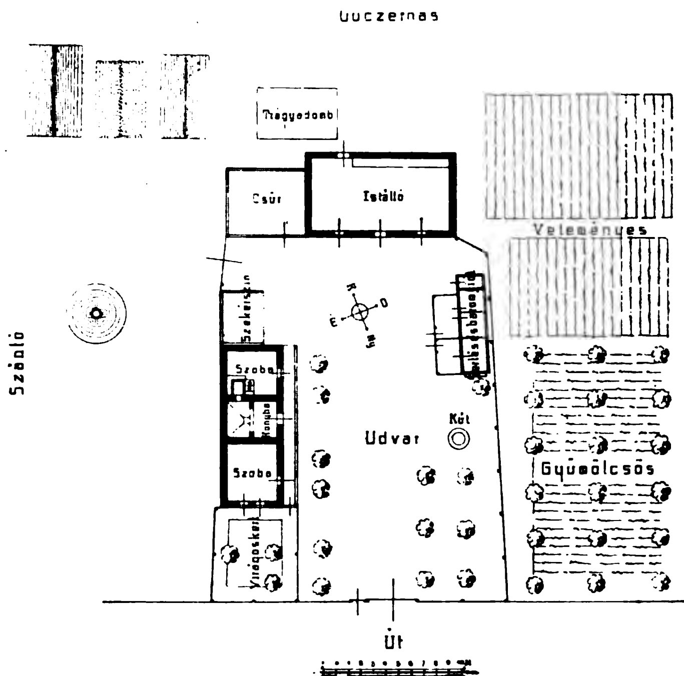
De a Marosludason elhelyezett magyarországi telepesek között is nagy különbség van. A vágmelléki sokat költ a lakására. Házát az átvétel után azonnal újra tapasztatja, a jobb módú vakoltatja és szinesre meszelteti. A kéményt lebontatja, vagy az alját lepadolva a konyhát szobává alakítja át. Bútorai az ünneplő-szobában divatosak és csak az udvari szobában egyszerüek. Udvara tiszta, takarosan be van kerítve. Gazdasági épületeit ép úgy, mint Királyhágón inneni társai, mind egy födél alá szereti építeni, még pedig közel a lakóházhoz, a mi tűzveszélyes. Földje oly rendes, tiszta, mint az udvara. Belterjes gazdálkodást űz. Sack-ekékkel, vetőgéppel és vasboronákkal dolgozik. Trágyáját okszerüen kezeli és nem rajta mulik, ha földjét egészen kertté nem alakíthatja át. A tolnai, a jász, a pestvidéki és a temesmegyei telepes udvarában és külső gazdaságában általában kevesebb a rend. Földjén túlsok kalászost termel. Állatjai gyengébbek és ha van még lova, minden jó takarmányát inkább annak, mint tehenének adná, pedig attól tejet és borjat vár és azt jármozza is. Azonban úgy ők, mint a többiek is tudják már, hogy Marosludason miként kell gazdálkodni?! és az ehez szükséges eszközökkel is rendelkeznek. Építkezés, trágyázás és állattartás dolgában mégis a székelyekkel nem vetélkedhetnek.

Hogy a gazdasági tudás és a vagyon miként érvényesül a marosludasi tanyákon, azt egy nyitrai és egy bukovinai telepes tanyáján mutatjuk be, közölve ezeknek idei adatait.

I. Gróf Andrássy Gyula 47. számú 2-od osztályú tanyai telep. Területe 24 kat. hold, vételára

7500 K, annuitás részlete 262 K 34 fillér. Gazdája 47 éves, nős, 2 gyermek atyja, 1904 februárban Nyitra vármegyéből, Negyed községből 5000 K vagyonnal költözött ide.

Telepének beosztása: 300 négyszögöl tanyaudvar, 1000 négyszögöl kert, 14 kat. hold 1100 négyszögöl

Bodi Antal (nyitrai) telepes tanyája (gróf Andrássy Gyula telep).

szántóföld, 1 hold vízmentes kaszáló, 2 hold vízjárta rét, 800 négyszögöl szőlő, 3 kat. hold 600 négyszögöl legelőjutalék és 1 kat. hold 1100 négyszögöl erdőjutalék. A szőlője még nem terem és az erdőtől sincs még haszna.

Épületei: egy vályogból zsindelytetővel épített 10 marhára való istálló, az ehez toldott 6 méter

hosszú dohányszin és egy deszkás eszközszin, a mely háza végében van. Udvarában még egy sertés- és baromfiól és az istálló mellett egy trágyatelep van. Az épületek értéke a lakóházban végzett átalakításokkal, a kerítéssel és a kúttal együtt 1500 K.

Gazdasági eszközei: 1—1 szekér, henger, vetőgép, rosta, trieur, répavágó, szecskavágó és vízhordó talyiga, 2 eke és 2 borona, összesen mintegy 1200 korona értékben.

Állatjai: 2 tehén, 2 tulok, 2 kocza, 9 malacz, 80 drb. baromfi körülbelül 1500 K értékben. Trágyát $4^1/_2$ holdra hordott ki.

Termése volt: 5 holdról 58 q búza, 2 holdról 26 q árpa, 1 holdról 7 q rozs, 1 holdról 7 q zab, 2 holdról 21 q tengeri, 1 holdról 116 q czukorrépa, $^1/_2$ holdról 5 q dohány, $^1/_2$ holdról 100 q takarmányrépa és 1 holdról 60 q burgonya. Luczerna 1100 négyszögölön volt, ezt zölden étette fel. A fűtermést a víz beiszapolta, miért is a rétet csak legeltette. Szénát tehát csak a vízmentes 1 holdról mintegy 25 q-t kaszált le. A termésből eladható 30 q búza, 16 q árpa, 3 q zab, 116 q czukorrépa, 5 q dohány és 30 q krumpli 992 K-ért. Baromfi, tojás, tej és sertésből még 300 K jövedelmet remélt.

II. Gróf Andrássy Gyula 42. számú 1-ső oszt. telep. Területe 24 kat. hold. Vételára 8000 K, annuitási részlete 281 K 78 fillér. Gazdája: csángó, Istensegíts községből, 40 éves, özvegy, 6 gyermek atyja. Telephelyét 1903 októberben foglalta el. 2400 K vagyona volt.

Felszerelése: három állatra való istálló deszkából (200 K), 2 tehén, 1 borjú és 50 baromfi (700 K),

1 szekér, egy faeke és egy faborona (100 K), öszszesen 1000 K értékkel.

Idei termése: búza 8 holdon 42 q, rozs 3 holdon 17 q, czukorrépa 4 holdon 250 q és tengeri 3 holdon 22 q. Ezen terményekből eladhat 22 q búzát, 10 q tengerit, 15 q rozsot és 250 q czukorrépát 800 K értékben. Baromfiból mintegy 30 K-t árulhat.

Ha a két tanya jövedelmében szembeszökőbb különbség nincs, ez onnét van, hogy az I. telepes most állatjait szaporítja, mível a múlt évben 2 tehenet és 2 növendékállatot az építkezés miatt el kellett adnia, a II. telepes pedig szántóföldjét kitünő állapotban vette át és azt majdnem kizárólag piaczi terményekkel vetette be. Holdankénti termése azonban jóval kisebb volt, mint a gyengébb földön gazdálkodó nyitrai telepesé és hátramaradása idővel, ha csak szokásain és gazdálkodási rendszerén nem változtat, folyton kirívóbb lesz. Reméljük azonban, hogy ez nem következik be, hanem szomszédja jó példáját látva, igyekezettel fogja őt utánozni.

Telepeseink még csak annyiban szerepelnek Marosludas közéletében, hogy hármat közülök esküdt minőségben a község tanácsába beválasztottak. A belső telepeseket Bogát község a községi választók névjegyzékébe felvette és azok már országos képviselő választói joggal is bírnak. A marosludasi tanyások a községi választók névjegyzékébe még felvéve nincsenek. A bogáti tagnak, illetőleg a belső telepeseknek Marosludas községhez való átcsatolása jogerős határozattal már kimondatott, de a határozat végrehajtva még nincsen.

Általános összeszokás a telepeken nincs. Ez különben is idősebb korban olyan emberek között, a kik annakelőtte sohasem látták egymást, nehezen megy. Az a közszellem, a mely a régi községeket áthatja és a mely egymásnak kölcsönös becsülésében, sorsa iránt való élénk érdeklődésében és az egyesek érdeke mellett a közérdek ápolásában is nyilvánul, a telepeken minden valószinűség szerint csak akkor fejlődik majd ki, ha az állami tanító által nevelt új nemzedék a jelenlegi generációt felváltja.

Egy-két telepest kivéve, személyi ügyeikkel a hatóságoknak és a kincstári kezelő hivatalnak nem sok dolgot adnak. Nem merült fel kifogás ama 8 vevővel szemben sem, a kik a kincstár által a belső telepen 300—600 négyszögöllel kijelölt 28 házhelyből, négyszögölenként előre lefizetendő 70 fillérjével, két év alatt leendő beépítés kötelezettsége mellett egy-egy házhelyet vásároltak. A vevők között kettő hivatalszolga, míg vasuti kalauz, pályafelvigyázó, béresgazda, dohánykertész, ácsmester és ácspallér egy-egy.

A birtokon végbement nagy átalakulás jobb megvilágítása végett még a következő adatokat iktatjuk ide.

1902-ben a birtokon 1 gazdatiszt, valamint 61 bérlő és cseléd élt; az állatállomány 25 drb. ló, csikó, öszvér és szamár, 226 drb. szarvasmarha és növendék állat és 1183 drb. juhból állott; a művelési ágak szerint a szántóföld 2180, a rét és a hegyifű kaszáló 1260, a legelő 222, az erdő 7, a nádas 6, a szőlő 8, a földadó alá nem eső rész 31, végül a belsőség és a kert 24 kat. hold terjedelmű

volt, a mindenféle czímeken kivetett adók fejében pedig 7662 K 47 fillért fizetett a kincstár.

Jelenleg a birtokon 149 család él, az állatállomány 104 ló és csikó, 844 szarvasmarha, valamint 853 sertés és juhból áll. A művelési ágak szerinti területet 2658 kat. hold szántóföld, 98 hold rét, 464 hold legelő, 217 hold erdő, 50 hold beállított szőlő, 24 hold faiskola, epreskert és nemesfűztelep, 112 hold belsőség és tanyahely, valamint 115 hold út és utcza képezi. A folyó évre kivetett adók összege 9761 korona 44 fillér.

Ismertetésünk végére értünk. Ha figyelembe vesszük a telepesek által már eddig kifejtett és most is folytatott kitartó munkát, ama szívósságot, a melylyel az első két esztendőnek minden megpróbáltatása ellenére az általuk megszállott fekete rögön és meszszire virító piros fedelű házakban kitartottak, ha továbbá nézzük, hogy gyarapodásukra a viszonyok Marosludason milyen kedvezőek, úgy e telepítésnek csak szép jövőt jósolhatunk. Talán nem tévedünk abban sem, hogy Marosludast az állam telepítéssel a magyarság olyan erős bástyájává fejlesztette, a minő Eczken Sándor szeme előtt lebeghetett, a mikor birtokát erre a nemzeti czélra felajánlotta.

14.

Felsődetrehemi hozzátelepítés.

(Torda-Aranyos vármegye.)

Alsó- és Felsődetrehem egymástól két kilométerre fekvő oláh kis községek a hasonnevű patak völgyében, a mely a kopár, de szelid hajlású horgosi völgyből Egerbegy fölött ágazik el. Amannak határa 3397 kat. hold terjedelmű; népessége 1316 lélek, a melyből 175 magyar, 1041 pedig oláh és czigány. Felsődetrehem területe 3457 kat. hold, lakóinak száma 829; ezekből 100 a magyar, míg 729 oláh és czigány. A magyarok többnyire reformátusok, az oláhok és czigányok ellenben gör. kath. vallásúak. A két község a tordai járáshoz tartozik és Mezőkoók, valamint Mezőörkével egy jegyzői kört alkot, a melynek székhelye Alsódetrehem. Gör. kath. temploma és felekezeti iskolája mindegyik községnek van. Alsódetrehemnek ezenfelül még református temploma és állami iskolája is van. Vasúti állomásuk a magyar államvasutak predeali vonalán fekvő Aranyos-Gyéres, mely a községektől 12 klm-re van; oda Egerbegyen és Gyéresen át kavicsolt viczinális, illetőleg törvényhatósági út vezet.

Mind a két község a Mezőségen fekszik, a mely e tájékon inkább dombos, mint hegyes és a mi a fő, termékeny is. De míg az alsódetrehemi határ dél felé

terjed és a marosludasi kincstári birtokkal, illetőleg annak mezőalbisi telepével határos, addig Felsődetrehem a patak felső környékét a vízválasztókig foglalja el, a melyeken túl keleten a mezőkóki és mezőczikudi, északon a mezőbői és mezőnagycsáni határok kezdődnek. A felsődetrehemi határnak nyugati része azonban, a mely az egésznek körülbelül a fele, a Horgos patakra hajlik. Ez a patak megszaporodva a Mezőörkének kerülő detrehemi patak vizével Egerbegynél az Aranyosba ömlik.

Hajdan mind a két községet kizárólag magyarok lakták és Felsődetrehemnek Mindszent, Alsódetrehemnek pedig Detre volt a neve. E néven szerepel Alsódetrehem a pápai dézsmák 1332—1335. évi lajstromaiban és Mihály vajdának azon okmányában, a melylyel 1368-ban Thetrét több más faluval együtt 400 forintért Gerendi Miklósnak adta el. Ugyanezen falukat 100 évvel később 1468-ban Mátyás király Pykre Andrásnak adományozta.

Mindszent községet Hericzi János erdélyi vajda említi fel először 1406-ban a fehérvári káptalanhoz intézett iratában, a midőn Urkund Ilonának, Jakab fiának és Thethrehi Peres György nejének a detrehi, koki, mindszenti, gyéresi, zebedi és péterlaki jószágaikba való bevezetésére embert kért. A beiktatás ellenmondás nélkül meg is történt.

De a következő XVI. században is csak magyar családok birtak itt jószágokat. Jelesen: Véres János és Benedek, Ketsefi Mihály, Nádasdi Tamás, Bornemissza János (Báthori Zsigmond udvari főkapitánya), Szemere Sebestyén, Kornis Gáspár és mások. És hogy a jobbágyok is magyarok voltak, kitünik abból, hogy

János Zsigmond idejében Mindszenten unitárius egyház virágzott.

A százados harczok azonban a völgyekben és a rónán lakó magyarságot rémítően megritkították. A lakatlan vidék benépesítése végett Báthory Gábor fejedelem 1610-ben lovastestőreiből 55-öt azért nemesített, mert «az egész zenebonás idők alatt életüket és jószágukat, a legnagyobb veszélyeket, munkákat és hadi véghetetlen bajokat erős és serény lélekkel hordozván, a szerencse végső sarkán ingadozó hazának legnevezetesebb segítségére voltak». Ezeknek adományozta Gyérest, az ottani kastélyt és az ahhoz tartozó Oláhtóhát, Detreh, Oláhszentjakab, Mindszent, Koók és Beölk falukat, a melyek a koronára Kornis Gáspár hűtlensége folytán szállottak volt vissza. A két községnek mai törzslakossága e vitéz huszárok ivadékaiból és a XVII. században beköltözött oláh pásztorok utódaiból áll. De valamint idővel hanyatlott és elpusztult a gyéresi fényes kastély, a mely megóvta volna a daliás katonákat attól, hogy mint «vándorlók bizonytalan lakóhelyekre széledjenek», éppen olyan észrevétlenül pusztultak el a lezajlott viharos századokban Mindszentnek és Detrének magyar egyházai és velük együtt az ottani nemesek ősi vallása és magyarsága is elenyészett. Az a mozgalom ugyanis, a mely a XVIII. század elején az óhitű oláhokat a gör. kath. vallásra áttérítette, hosszú időre megakasztotta a reformáczió terjesztését. A Mezőség gör. kath. lelkészekkel és templomokkal árasztatván el, az egyházaitól elhanyagolt magyarság a gör. kath. templomok látogatásához lassanként hozzászokott. A detrehemi Sárosi, Szegedi, Németi, Nagy és Tót

családok ma románul beszélnek, a gör. kath. hitet vallják, bocskort és a bőrtüsző alatt kieresztett inget viselnek s gyermekeiket Szimion, Gligor, Vaszilie és más oláh hangzású keresztneveken szólítják. Néhánynak már a családi nevét is oláh köntös takarja. Így a Sütő, Szücs és Szentpáli családok az anyakönyvekben Subo, Suciu és Szanpalan néven szerepelnek. A Cseklán családnak két tagja — Cseklán Gligor és Cseklán Szimion — még a legutóbbi országos választáson is szavazatát nemessége jogán adta le.

A detrehemi magyar egyházak közül az enyészet ellen legtovább daczolt a róm. kath. egyház, a melyet a reformáczió annak idején mindenéből kifosztott. Templomában a Tordáról kijáró szerzetesek még igen sokáig tartottak istenitiszteletet, de azt a megfogyott és elszegényedett hívek kegyúr nélkül fentartani később már nem tudták. Az alsódetrehemi ref. egyházközség és templom az újabb időben létesült. A kérdéses egyház önállósítását Kemény Domokos báró elősegítette, a ki a 90-es években 10 hold földet az egyháznak, két hold belsőséget a templomnak és a paplaknak s ugyanannyit az állami iskolának ajándékozott.

Báthori Gábor vitéz huszárjainak letelepedése óta a birtokviszonyok természetesen egészen megváltoztak. A 90-es évek statistikája szerint Alsódetrehemben 4 középbirtok, Felsődetrehemben egy nagy és két középbirtok volt együttesen 1307, illetőleg 2298 kat. hold területtel. A többi birtokok törpék és kicsinyek, de azokból Felsődetrehemben csak 62, Alsódetrehemben pedig csak 265 hold van magyar kézben.

E birtokok közül eddig két kisbirtokkal együtt a nagybirtokot és a 4 középbirtokot vásárolta az állam

abból a czélból, hogy a szomszédos, túlnyomóan magyarok által lakott községek földmíveseinek rajzását és a Királyhágón inneni kisgazdáknak az erdélyi részekbe való áramlását megkönnyítse. Megvette pedig 1900-ban kat. holdankint 240 K-ért báró Kemény Domokos és báró Kemény Pál 2083 kat. hold 1450 négyszögöl területű birtokait és 1903-ban kat. holdanként ugyancsak 240 K-ért Bornemissza Gyuláné szül. Kimpel Vilma 546 kat. hold 56 négyszögöl terjedelmű birtokát; végül még ugyanazon évben, de nyilvános árverésen 8829 K 75 fillérért Bornemissza Gyulának 36 kat. hold 1359 négyzögöles kisbirtokát. Miután pedig időközben e birtokokból az alsódetrehemi izraelita hitközségnek temetkezésű helyül 504 négyszögölet 82 K 50 f-ért és Borosnyai Laszló alsódetrehemi lakosnak 1 kat. hold 14 négyszögöl beltelket 1000 K-ért adott el, ennélfogva a kincstár jelenlegi birtoka 2665 kat. hold 743 négyszögöl, a melyből 479 kat. hold 641 négyszögöl Alsódetrehem, 2185 kat. hold 1512 négszögöl pedig Felsődetrehem határában fekszik. A birtok művelési ágai következőképen oszlanak meg: ház, udvar és kert 12, szántóföld 1634, rét 216, hegyi kaszáló 331, legelő 306, erdő 85, elpusztult vagy a filloxera által megtámadott szőlő 12, míg haszonvehetetlen 13 kat. hold.

A két község határának rendezett voltánál fogva a báró Kemény-féle birtok két erdőparczellának, egy réti parczellának és a dézsmás szőlőknek kivételével egy tagból áll, a mely kelet-nyugati irányban a mezőkóki határtól az egerbegyi határig, északról dél felé a mezőnagycsáni határtól a mezőörkei határig terjed. De e tag nagyon szabálytalan alakú, mert egyrészről

a községi határt is képező szélei a vízválasztók görbe nyergeit követik, másrészről pedig közepe táján a felsődetrehemi utczák és egy 30 holdas kisbirtok abba mélyen nyúlnak be. Talaja többnyire fekete humusz. Lejtői elléggé lankásak; azokon csuszamlások csak három helyen fordulnak elő. Minőségre és fekvésre a Bornemissza-féle birtoknak alsódetrehemi része az előbb

Cséplés az alsódetrehemi kincstári birtokon.

említett birtokhoz egészen hasonló. A Bornemissza-féle birtok felsődetrehemi 189 holdja azonban több kis birtoknak összevásárlásából keletkezett és e miatt a volt úrbéresek földjei között szétszórtan fekvő 33 parczellából áll.

Miután a telepítésnek sokféle előkészítő munkálatai házilag való gazdálkodás mellett könnyebben foganatosíthatók, az állam a báró Kemény-féle birtokokon

talált állatállományt és gazdasági eszközöket 34.000 K-ért megszerezte, s mialatt a majorokat rendbe hozta és a cselédségnek türhető lakásviszonyokat teremtett, a legelők széleit és a határmesgyéket 12 km. hosszú vonalon fokozatosan körülárkoltatta és ákáczfákkal ültette be, továbbá 1612 K költség árán a nedves réteget kiszárította, 8288 K kiadással 115 hold vadvizes szántóföldet alagcsövezett és a vízfolyások szabályozására is mintegy 900 K-t költött. Noha jogelődjei az erdőket kiméletesen kezelték, a megmozdult hegyoldalak megkötése végett további 64 holdat fásított be. Szabályozást igényeltek a dülőutak is, a mi 2700 K-ba került; az alsódetrehemi viczinális út meredek szakaszának átépítését pedig az 1904. évi inséges esztendőben 3900 K hozzájárulással megkönnyítette.

Mindezen hasznos beruházások után, de még a Bornemissza-féle birtok megszerzése előtt a telepítés terve elkészülvén, annak a Horgos patakra hajló, úgynevezett sóvári részét a kincstár végre is hajtotta. Az említett dülőt az anyaközségtől egy közülbelül 100 m. magas hegyhát választja el, ez pedig a faluból való okszerű gazdálkodásnak oly nagy akadálya, hogy a telepes a hordás és trágyázás nehézségei, valamint az időt rabló kocsizások miatt kisbirtokát belterjesen nem művelehette volna. ha csak arra tanyát nem épít, Nehogy tehát a telepes boldogulásának egyik legjövedelmezőbb tényezőjétől elessék, t. i. attól, hogy a saját és a családja minden munkaerejét kizárólag gazdaságában értékesíthesse, egyenként 22 hold földből álló birtokkal a két község közé 30, a sóvári dülőben pedig 53 telephely terveztetett.

Ezen keretben, a mely csak a Kemény báróktól megvett 2083 kat. hold 1450 négyszögöl birtokot ölelte fel, közhasználatra 171 kat. hold 1258 négyszögöl jelöltetett ki. A közczélú földekből az állami iskolának a sóvári dülőben 1/2, a kisdedóvodának Felsődetrehemben 3/4 hold belsőség, valamint ezeknek és az ev. ref. templomnak 10—10, az ev. ref. lelkésznek 25 kat. hold külsőség, a községnek faiskolára 1, dögtérre 1/2, agyaggödörre 3, epreskertekre és nemes fűztelepre 6 kat hold, temetőre 2 kat. hold 735 négyszögöl, jegyzői illetményföldül 10 kat. hold, a községi vagyon gyarapítására 27 kat. hold 65 négyszögöl és utakra, utczákra, haszonvehetetlenekre 65 kat. hold 858 négyszögöl jut.

Állami iskola.

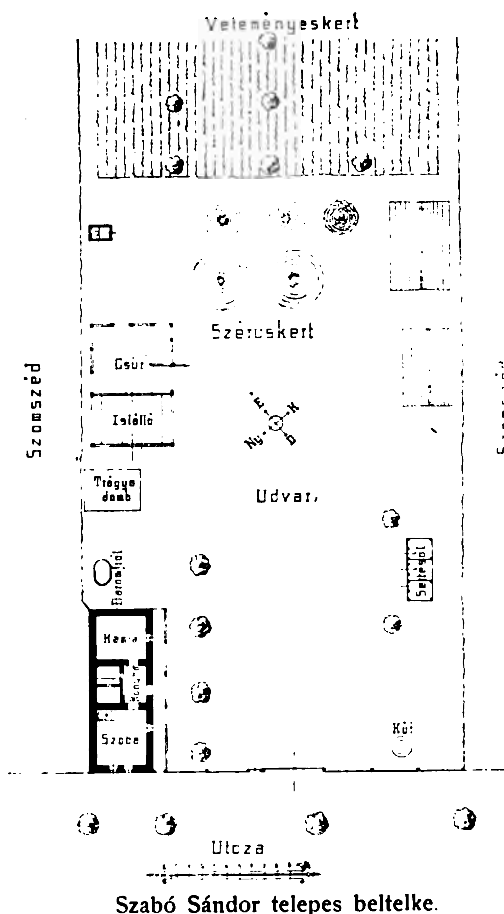
A telepítési terv szerint a kincstár birtokában 31.620 K-ra becsült 86 kat. hold 192 négyszögöl marad meg, a mely értékből 30 kat. hold 910 négyszögöl rétre és szőlőre holdankint 240 K-val számítva 7340 K, 55 kat. hold 282 négyszögöl belsőségre, majorra, kertre, gyümölcsösre és legelőre a rajta lévő összes épületekkel együtt kat. holdanként 440 K-val számítva 24.280 K esik. Tekintve már most azt,

hogy az egész birtok vételára illetékekkel és nyugtabélyegekkel együtt 512.722 K 10 f volt, a telepeseknek átengedendő ingatlanokat 481.102 K, illetőleg a karai birtok vételárából ide átutalt 9000 K hozzáadásával 490.102 K terhelte.

Ezen az alapon állapították meg minden egyes telephely vételárát a lakóház 1500 K építési költségének betudásával 7410 K-ban, a fizetési feltételeket pedig az ugyanakkor létesített marosludasi telep feltéeitelvel mindenben megegyezően, minélfogva a vételárat a felsődetrehemi telepes is 50 év alatt tartozik, még pedig 258·84 K-ás annuitásokban törleszteni.

Habár az egész terv megvalósításának útjában mi sem állott, a belső telephelyek beépítése és betöltése egyelőre függőben maradt. Az építkezés közben ugyanis a Bornemissza-féle birtokkal kapcsolatban egy 300—500 holdas új középbirtok, vagy középbérlet létesítésének eszméje merült fel, mely az egész mívelet magjaként a két belső major körül fekvő és már felosztandónak tervezett földekből állana; ezek helyett a telepes kisgazdáknak a távolabbi ingatlanok engedtetnének át. Kétségtelen, hogy ezt az eszmét nyomós érvek támogatják. A meglevő gazdasági épületek mikénti felhasználásának kérdése egyszerre tárgytalanná válna a középbirtok alakítási esetén, a mely jól kezelve a telepesek gazdálkodására irányítólag hatna és a gazdasági tudománynak kipróbált vívmányait nekik hozzáférhetőbbé tenné; a középbirtok tulajdonosában pedig megbízható hazafias vezetőt nyernének a telepesek. De mivel ez idő szerint a 80 holdnál nagyobb telephelyek létesítése a törvénybe ütközik, a középbirtok alakítását és a telepítés folytatását el kellett halasztani.

Visszatérve a sóvári telepre, a melyen 53 ev. ref. család lakik, mindenekelőtt felemlítendőnek tartjuk, hogy a házak közvetlenül az alsódetrehemi viczinális út mellett, rendes falu módjára, utczákat képeznek. Minden házhoz, illetőleg telephez $^1/_2$ hold belsőség, egy tagban 14 hold szántóföld, $^1/_2$ hold szőlő, 2 hold rét, 3 kat. hold 500 négyszögöl legelő és 1 kat. hold 1100 négyszögöl erdő tartozik és miután a beltelkek a dülő közepe táján és a hullámos vidéknek körülbelől a középmagasságában fekszenek, onnét minden parczella könynyen és számba menő időveszteség nélkül megközelíthető. Sőt a telepesek a község többi kisgazdáival szemben terményeik értékesítésénél is előnyben vannak, mert lakóhelyük a vasúti állomáshoz 3 km-rel közelebb fekszik.

Szabó Sándor telepes beltelke.

A házak 1903-ban a marosludasi telepesházak mintájára, de cserép helyett zsindelytetővel készültek

el. Ugyanazon évben fejeződött be az egytantermű állami iskola és a tanítói lakás építése és egy családnak a befogadásával megindult a telepítés is. A következő évben 17, 1905-ben 9 és 1906-ban 26 család költözött ide; ma már tehát az összes telephelyek meg vannak szállva.

Szabó Sándor telepes háza.

A telepesek nagyobb része és pedig 30-an a szomszédos Egerbegy községből valók, a hol az 1500 lelket számláló kálvinista magyarság a vele élő 1100 román mellett a község 6000 holdas határában már továbbterjeszkedni nem képes. Torda-Aranyos vármegyéből még 12 telepes származik, jelesen Gyéres községből 6, Felsődetrehemből 4, Alsódetrehemből 2. Erdélynek többi részeiből és pedig Maros-Torda vármegyének Nyárádszentmárton köz-

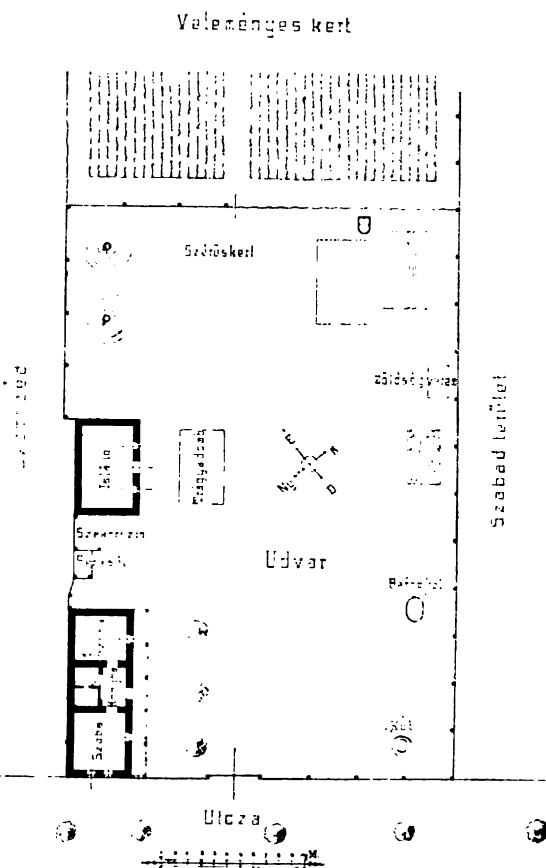
ségéből csak egy család jelentkezett; ellenben az Alföldről 10-en vándoroltak be, még pedig Komárom megyéből 6-an (Marczelháza 5, Szentpéter 1), a temesmegyei Vadászerdő községből 3-an és Jászberényből egy család. Apa és fiú két esetben, édes testvérek öt esetben kaptak telephelyet.

Más kereseti forrásokból élők közül csak egy szatócs lakik az új faluban. Idegen mesterember még nem költözött be, de a telepesek közül kettő a kovács, egy a kőműves és egy a csizmadia mesterséghez ért és szabad idejében mesterségét valamennyi gyakorolja is.

A telepítési okiratban megkövetelt vagyon felett mindannyian rendelkeztek, sőt 32-en 2—3000 K, 3-an 3—4000 K és 4-en 5000 K, vagy ennél nagyobb vagyont mutattak ki. Viszont 11-en otthon maradt jómódú atyjuk. vagy pedig apósuk készfizető kezessége mellett nyertek telephelyet. A kimutatott vagyon leginkább földbirtokból állott, a melynek egész terjedelme 184 kat. hold volt. Ebből mostanáig 42.312 K-ért 79½ holdat adtak el (65 holdat magyar, 14½ holdat román vevőnek) és így még 104½ hold birtokukban van.

Miután nagyobb részük még csak egy nyarat töltött itt, az új falu meglehetősen puszta és a gazdaságok felszerelése is hiányos. A régibb telepesek azonban telkeiket már bekerítették és erejükhöz képest kielégítően építkeztek. Őszszel az e vidéken divatos nyitott csürrel 17 istálló volt készen, 27 telken már nyári konyhát, szint, sertésólat, kerítést és kutat lehetett látni, sőt háromháznál pincze is volt. Állatállományukat 24 ló, 3 csikó, 1 bika, 87 erdélyi fajta magyar tehén, 5 üsző, 34 tinó, 59 borju, 2 kan,

17 kocza, 100 süldő és 41 malacz képezte. Ez a létszám a szarvasmarha fejszámára redukálva 175 számos állatot tesz és így sokkal csekélyebb, semhogy azzal kereskedni lehetne. A majorságból azonban máris sokat visznek a piaczra, tojásból is szép jövedelmük van és az őszszel még mintegy 2711 tyúkféléjük és összesen 304 drb liba, pulyka és kacsájuk volt. Jóváhagyott legelőrendtartásuk még nincsen, de van egy ideiglenes szabályzatuk, a mely szerint minden telepes 3 számos marhát hajthat a legelőre és ugyan annyi sertést tarthat a közös nyájban.

Veres Mihály telepes beltelke.

Vetésforgójukban az első hely a tengerié, ezzel az idén 309 hold volt bevetve. A tengerinek és általában a kapásnövényeknek a Mezőségen azért adnak elsőséget, mert a gyakori kapálás hiányában a szántó-

földek rendkívül gyorsan gyomosodnak el. A tengerit a sorrendben a búza 166, aztán az árpa 82, a zab 79 és a rozs 21 holddal követi. A takarmányfélékből zabosbükkönyt 29, luczernát 16, lóherét 12 és takarmányrépát 10 holdon termeltek. Fekete ugarnak 19 holdat hagytak. Dohányt, lent, czukorrépát vagy más kereskedelmi növényeket még nem termeltek. Kendert is csak annyit, a mennyi házi szükségletüket fedezi. Földjüket saját erejükkel művelik; hárman cselédet kénytelenek tartani.

Arról, hogy az új telepesek hogyan válnak be, még nem lehet véleményt mondani. A régibb telepesek azonban kivétel nélkül józan, szorgalmas és törekvő emberek, akik annyira egytormán jól gazdálkodnak, hogy náluk a jobban és a rosszabbul kezelt telephely összehasonlítására alkalom nincs. Udvaraik csak annyiban különböznek egymástól, hogy a gazdagabb telepes költségesebben és többet épített, istállójában pedig több a marha, mint szegényebb szomszédjánál, a kit viszonyai szerényebb beruházásokra utalnak. A trágyadombot szabályosan rakják és bár kezdetlegesen, de gondosan kezelik, ráhordva az udvar és a szérűskert söpredékét és az istállóban összegyülemlő trágyalevet.

Eddigi terméseik jól sikerültek. 1905-ben átlagosan termett kat. holdankint 10·8 q búza, 10 q rozs, 8·1 q árpa, 8·9 q zab, 14·8 q tengeri és 19·5 q széna és sarjú. A folyó évben határukat a jég verte el körülbelül 10—15%, kárt téve a vetésekben. Ennek daczára egy jobb módú telepesnek a termése 14 hold szántóföldön és 2 hold kaszálón 50 hl. búza, 20 hl. zab, 2 hl. magbükköny, 60 hl. tengeri, 60 q takarmányrépa, 4 szekér zabos-

bükköny, valamint 9 szekér réti és hegyi széna volt, összesen 1392 K értékben; egy gyengébben felszerelt telephelyen pedig 52 hl. búza, 10 hl. árpa, 20 hl. zab, 60 hl. tengeri és 7 szekér réti és hegyi széna termett, a mely termés pénzbeli értéke 1160 K.

A jó termésekből a vételári részleteket és az adókat pontosan fizették eddig. Az adók nem túlságosan terhesek, mert egy-egy telephelyen átlagban csak 33 K 50 fillérre rúgnak, nem számítva a törvényhatósági és községi útadót, a mely minden pár igavonó állat után 6, illetőleg 4 K. A közbirtokossági költségek sem voltak eddig nyomasztók és telephelyenkint mindössze 1 K szőlőpásztor- és minden összeírt állat után 1·60 K csordapásztor- valamint 0·80 K sertéspásztor-bérből állottak.

Arról, hogy némely telepes adósságokkal küzdene, tudomásunk nincs és ezideig még foglalás sem volt. Azt mégis megállapították, hogy 17 telepes 780 K befizetéssel szemben az egerbegyi és a gyéresi hitelszövetkezeteknek 3850 K-val tartozik, 18 telepes pedig a környékbeli többi pénzintézeteknél 4622 K kölcsönt vett fel; de ezen adósságaikat ingatlan vagyonuk soksorosan felülmulja.

Az állam eddig őket a következő kedvezményekben részesítette: 8006 K értékben 35 erdélyi fajta magyar tehenet adott nekik a már ismertetett feltételek mellett. 30.000 drb szőlőoltványt ingyen és 27.000 drb szőlőkarót féláron osztott ki közöttük; kapott továbbá minden telepes egy negyed hold beültetett szőlőt, a melyekre összesen 60.000 drb korán érő fajtájú gyökeres szőlőoltvány és ugyanannyi szőlőkaró használtatott fel. Ezek a szőlők ma már teremnek. Az állam

a faiskolát, az epreskertet és falu melletti kis nemesfűztelepet helyettük beállította és a kosárfonásban való kézügyesség elsajátítására háziipari tanfolyamot rendezett.

A telepeseknek ugyan országos képviselőválasztó joguk még nincs, de a községi választók névjegyzékébe már fel vannak véve és közülök egy — esküdt minőségben — az elöljáróság tagja.

Habár ez az új falu ügyeihez nem is tartozik, felemlítjük, hogy az állam egy telephelyet lakóház nélkül Alsódetrehemben is létesített. Négy különálló és e miatt a rendszeres telepítésre alkalmatlan 18 kat. hold 80 négyszögöl területű parczellát t. i. Incze Miklós jómódú kálvinista kisbirtokosnak 4334 K-ért oly feltételekkel adott el, mint a hogyan a sóvári telepesek telephelyeiket vették.

A telepítés befejeztével a detrehemi hozzátelepítés az állam mezőségi telepei között mindenesetre tekintélyes helyet foglal el. A sóvári új falunak lakói máris nagyobb területen gazdálkodnak, mint a felsődetrehemi többi kisgazdák összesége és ha a kincstár a még házilag művelt birtokrészeket is benépesíti, Felsődetrehemben a magyarság számbeli túlsúlya még azon esetben is biztosítva lesz, ha a középbirtok vagy középbérlet eszméje meg is valósul. Alsódetrehemben ellenben a magyarságnak többséget telepitéssel a még fennálló és ez idő szerint magántulajdont képező középbirtokok megvásárlása esetén sem lehet biztosítani. De ez a körülmény a két telep sikeres fejlődését, missziójának betöltését nem akadályozhatja, mivel az új telepek erős támaszai egyfelől a marosludasi telep, másfelől a többször említett szomszédos magyar köz-

ségek és a legközelebbi nagy piacz: Torda. Sőt ha az állam az Egerbegy és Marosludas között fekvő népes községben birtokvásárlásait folytatja, úgy mezőségi akcziójának Tordától Marosludasig olyan erős bázisa tesz, a melyen századok mulasztásait helyrehozva, Nagysármás és Kolozsvár felé a siker biztos kilátásával terjeszkedhetik.

15.

Fehéregyházai hozzátelepítés.

(*Nagy-Küküllő vármegye.*)

Az 1900. év vége felé széles körökben keltett megnyugvást az a hír, hogy a kormány nyilvános árverésen 350.000 K-ért megszerezte Haller Lujza grófnő 1278 holdas fehéregyházi birtokát, a szerencsétlen végű segesvári csata színterét. A kormány beavatkozását a közvélemény sürgette, mert kétessé vált birtoka azoknak a hantoknak, a melyeket ezer honvéd csontjai közt Petőfi Sándor hamvai magyar Pantheonná avattak. A kegyelet megóvta a honvéd sírokat és a föléjük emelt turulmadaras emlékoszlopot a nyilvános versenytől.

De nem kimélhette meg ettől a sorstól Fehéregyházának másik, Erdély fénykorára emlékeztető nevezetességét: a várszerű négyszögletes kastélyt. Ezt Haller István (a dési 1638-iki nevezetes gyűlés elnöke) 1630-ban építette, kupolás, tágas termeket szánva ünnepi czélokra és lovagi tornajátékokra. A letünt századokban többször töltötte be e termeket fegyverzörej, mert ahányszor csak ellenség ostromolta Segesvár falait, a várszerű kastély mindannyiszor főhadiszállás volt. Most az udvaron és a termeken keresztül deszkakerítés osztja két részre. A kastély Segesvár

felé néző része az államkincstáré, a túlsó oldal még ősi maradványa annak a nagybirtoknak, melyet évekkel ezelőtt egy nagyszebeni pénzintézet és ennek révén szász telepesek szereztek meg.

Az idők folyamán legértékesebb fejedelmi javaitól elesett és e miatt elhanyagolt nagy kastély teher annak, a ki e kies vidéken jövedelmező birtokot akar vásá-

A fehéregyházai sík.

rolni. E vállalkozást egyébiránt a Nagy-Küküllő folyónak nyár derekán évről-évre ismétlődő kiöntései és az is koczkázatossá teszi, hogy a hegyeket borító 570 hold erdőből mintegy 500 hold már levágatott, a benyúló parasztbirtokok miatt pedig az erdő őrzése különös éberséget követel.

A birtok többi része, a számos darabban szétszórt szántóföld- és rétparczellák kivételével, vagyis

összesen 480 hold részint sík fekvésű, részint szeliden dombos és nagyon termékeny s ha a búzát kielégítően nem is termi meg, takarmány-, tengeri-, zab- és árpatermelésre, mindenekfelett pedig kerti művelésre, gyümölcs- és komlótermesztésre nagyon alkalmas. Nagyon kövér az erdőbe ékelt 150 hold legelő is.

Utczai részlet.

A birtoknak ezen állapota és sajátságai mellett, — melyek miatt t. i. a kastély fentartása és helyreállítása mértéken felül nehezedik a birtokosra, az erdőtől egy emberöltőn át tiszta jövedelmet remélni nem lehet, az ekével művelhető terület legelőnyösebb kihasználása pedig — a kerti művelés — a kis üzemben aránylag jövedelmezőbb, mint a nagyban, — sem a kincstárnak, sem más vevőnek nem lehetett biztos kilátása arra, hogy házi kezeléssel megfelelő jövedel-

met teremtsen, annál kevésbé, mert a birtok árát Segesvár közelsége (5 km.) drágítja.

Ezért felhasználása kérdésének eldöntésénél a kincstár nem tehetett jobbat, mint hogy a multtal és hagyományaival szakítva, a kastélyt a birtoktól végleg elválasztotta és valamely később felmerülő közczélra tartotta fenn, az erdőt 66 hold lombos terület kivételével felujítás végett saját kezelésébe

Utczai részlet.

vette át, végül 738 kat. hold 46 négyszögölet telepítésre jelölt ki, első sorban a székely nép terjeszkedésére, mely itt a szomszédos Héjasfalva községtől kezdve az ország keleti hegypárkányáig egy tömegben lakik.

E terv alapján a kincstár 1903 őszétől 1905 tavaszáig Fehéregyházán 33 ev. ref. vallású telepest helyezett el, harminczat kőalapú, de egyébként a

marosludasi mintára a községhez hozzáépített házakba, kettőt a községben, egyet a segesvári határnál arra alkalmas uradalmi cselédházban. Minden házhoz 1 hold beltelek, 1000 négyszögöl régi gyümölcsös, 800 négyszögöl beállított komlós, két tagban 9¼ hold szántóföld, 1½ hold rét, 1 hold hegyi kaszáló, 4 hold közös osztatlan legelő és 2 kat. hold

Fehéregyházai telepesek gulyája.

20—25 éves erdő, összesen tehát 20¼ kat. hold tartozik.

Ha csak a legelőt, rétet és kaszálót tekintjük, kitünik, hogy az egész birtok egyharmada állattenyésztésre való. Az állattenyésztést mindjárt a megszállás után fel is karolták a telepesek, a mennyiben most 22 lovat, 10 ökröt, 3 bikát, 66 pinzgaui, 5 erdélyi fajta és 7 bivalytehenet, vagyis 113 nagy állatot,

továbbá 111 csikót, borjút és növendékállatot, 218 sertést, süldőt és malaczot és 286 drb. juhot tartanak. Birtokuknak körülbelül minden harmadik holdjára esik tehát egy számos állat. Ezenfelül baromfiakból minden háznál átlagban 35 drb. van. Ennyi állat eltartására a használatukba bocsátott legelő és rét elégtelen lévén, az erdőt is legeltetik, 60 holdon luczernást létesítettek és a kincstártól 23 hold füzes berket béreltek. A jó tartás meg is látszik az állatokon és tenyésztésük olyan helyes irányú, hogy az idén tavaszszal két telepes tehene nyert első, illetőleg második díjat.

Igavonó lova, tehene vagy ökre minden telepesnek van és ezek, valamint többi állatjaik részére eddig 30 istállót és 28 sertésólat építettek. Az istállok többnyire csűrösek és székely módra készített magas zsindelyes tetővel vannak fedve; némely istálló rácsos eresze és gondos munkájánál fogva olyan csinos, mintha faragáshoz értő gazdája remekbe akarta volna készíteni. De egyéb melléképületekből is már 26 szekérszint, 7 magtárt, 9 pinczét, 10 nyári konyhát és 8 tengerigórét építettek.

A telepen levő állatok, épületek és kerítések értéke 70—80.000 K-t képvisel, ha az épületeken csak az anyagok beszerzésére és a munkásoknak tényleg kifizetett összegeket számítjuk. Ezenfelül minden telepes vételár fejében 700 K-t fizetett le a sorshuzás előtt. Egészben véve tehát, a gazdasági eszközök értékét nem is tekintve, a fehéregyházi telepesek beruházása 100.000 K-ra tehető. Az említett beruházás bőven telnék ki a telepesek által a sorshuzás előtt kimutatott 130.000 K vagyonból, a mi-

ben hárman egyenkint 2000 K-val, heten 2—3000 K-val, öten 3—4000 K-val, nyolczan 4—5000 K-val, tizen 5000 K-án felüli összeggel voltak részesek.

Takács Mihály (esztergomi) beltelke.

Ennek daczára a telepesek mégis 57 pinzgaui tehén és 114 drb. juh ára fejében a kincstárnak 19.740 K-val, a fehéregyházi hitelszövetkezetnek 6.500 K-val, más pénzintézeteknek és magánhitelezőknek, a menynyire azt megállapítani lehetett, 25.000 K-val adósai, vagyis másoknak kereken 50.000 K-val tartoznak. A ki azonban az itt hozzávetőlegesen kimutatott adósságok után itélve feltételezné, hogy a telepesek meg vannak szorúlva, vagy vagyonuk bevallásánál érthető ravaszsággal éltek, az kellemesen csalódik, ha felemlítjük, hogy az adósságok onnan erednek, mert sokan abban a reményben élve, hogy adósságaikat telephelyeik jövedelméből is törleszthetik, régebbi tu-

lajdon földjüktől megválni nem akarnak. Tényleg 164 kat. hold hitelesen igazolt ingatlanaikból eddig csak 43 kat. holdat adtak el 22.576 K-ért; tulajdonukban tehát még 121 kat. hold van.

E remény, ha nem is minden háznál, alighanem megvalósul, mert tejből, tejtermékekből, baromfiból, tojásból, kerti veteményekből és tengeriből, a mely élelmi czikkeknek Segesváron jó piaczuk van, továbbá a külföldiek által is ezen a vidéken keresett gyümölcsből, komlóból, végül állatok eladásából némely telepesnek eddig 1000—1200 K évi brutto jövedelme volt. Ebből váltságár fejében a negyedik évtől kezdve 287 K 60 f-t, adók fejében 84 K 73 f-t, közbirtokossági költségek fejében 24 K 10 f-t, illetőleg a juhtartó gazdáknak 41 K 10 f-t kell fizetniök.

A telephelyek jövedelme azonban még jelentékenyen fokozható, ha a telepesek az építési munkától felszabaduló erejüket kertészkedésre fordítják. Ezt fel is lehet tételezni róluk, mert gazdálkodásukon meglátszik, hogy a helyes beosztás iránt elég érzékük van. Igy pl. 304 kat. hold szántóföldjükből az idén búzával 39, árpával és zabbal 16, tengerivel 150 és luczernával 60 hold volt bevetve, zöld ugar pedig 39 kat. hold volt. A termelésnek többoldalusága és a gazdálkodás belterjessége tekintetében mindenesetre megelőzik az ország más vidékein lakó telepes társaikat.

Talán a jobb mód, a melynek egyik tényezője ma még az a körülmény is, hogy váltságár fejében eddig csak 148 K-t kellett fizetniök, indította a telepeseket már most arra, hogy lakóházukat szokásuk-

nak és izlésüknek megfelelően átalakítsák vagy berendezzék. Ugyanis a tornáczon végig mindnyájan mellvédkorlátot készítettek, a tornáczról az utczára nyíló ajtót beszegezték és a kapu mellé a kerítésen külön bejáró ajtót hagytak. A legtöbb házban már deszkapadló van. Némely házban az ablakokat magasabbra helyezték. másutt felhagyták a nyitott kéményeket, vagy a kémény alatti nyilt tűzhelyet kamrának rendezték be.

Éppen úgy. mint az 1898 óta létesített többi telepen, Fehéregyházán is igyekezett a kincstár a telephelyeket még a megszállás előtt annyira rendbe hozni, hogy minden részük már az elfoglalás pillanatától kezdve okszerüen használható legyen. E végből a hegyi kaszálókat, legelőket a tuskóktól, cserjéktől kitisztította, fűmagvakkal javította; a határt körülárkolta; a nedves területeket árkokkal és alagcsövekkel kiszárította; az utczákat kavicsolta, rendezte, beültette eperfákkal; ezenfelül a komlóst saját költségén beállította és 2400 K-ért mesterséges komló-szárítót rendezett be.

A támogatásnak többi eszközei közül felemlítést érdemel 5772 drb. alma-, körte- és szilvaoltványnak, nemkülönben 3036 védő karónak a kiosztása, 3 hold epreskertnek, $^{1}/_{2}$ hold faiskolának és ugyanolyan terjedelmű nemes fűztelepnek a beültetése, a kosárfonási tanfolyam rendezése és egy tüzifecskendő ajándékozása.

A háziiparok közül különben a székely telepesek majdnem kivétel nélkül értenek a fafaragáshoz, az asszonyok pedig vászont és gyapjút szőnek. Sokan a kőművesmunkához is értenek.

Miután Fehéregyházán már a telepítés előtt 3 tanerővel állami iskola és kisdedóvoda volt és a tantermek, noha 96 magyar gyermek mellett 3 szász és 51 román gyermek is az állami iskolába iratkozott be, még nem teltek meg, kulturális czélokra új épületeket emelni nem kellett. Népnevelési czélokra az iskola és az óvoda részére mindössze 5—5 hold

Székely telepesház szobája.

föld jelöltetett ki. Egyházi czélokra, jelesen az ev. ref. lelkész részére már eleve 10 kat. hold volt fentartva és a mikor az egyházközség 382-re szaporodott híveire való tekintettel önállósítását határozta el, az ev. ref. lelkész részére a kincstár utólag egy beltelket tiszti lakkal és ennek, valamint a templomnak javítására 2800 K-t ajánlott fel. A község is kapott ingyen 19 hold földet, a miből a faiskola,

agyaggödör, epreskert és dögtér $6^{3}/_{4}$ holdat foglalnak el.

A telepesek öt esztergommegyei Kisujfalu községből származó család kivételével székelyek. Udvar-

Hajdu Mózes (székely) telepes beltelke.

helymegyéből 25 (Agyagfalváról 5, Matisfalváról 8, Etédről 4, Szenterzsébetről 8), Nagyküküllőmegyéből (Héjasfalváról) 2, Háromszékből (Albis községből) 1 kisgazda költözött ide. Két esetben apának és fiúnak külön-külön telephelye van.

A telepesek lélekszáma 182; e számmal Fehéregyháza község magyar lakossága 430 főre emelkedett 189 szász és 1450 gör. kel. vallású románnal szemben; az utóbbiak között sok a czigány.

A fehéregyházi telep, ha számra nem is erős, de vagyonra mindenesetre tekintélyes előörse a székelységnek. Más czélja az államnak a hozzátelepítéssel nem volt és nem is lehetett. A mi pedig a kincstár törekvéseinek sikerét illeti, ez akkor lesz biztos, ha a telepesek a megkezdett uton tovább haladva, az idővel lépést tartanak.

16.

Stancsófalvi hozzátelepítés.

(*Temes vármegye.*)

Már meglevő községekhez való hozzátelepítéseink között a stancsófalvi a legnagyobb. Területe 4704 kat. hold 488 négyszögöl. E birtokot az állam 1899 elején a csanádi káptalantól nyilvános árverésen vette meg a kikiáltott 651.442 K 50 f-ért. A kikiáltási árnál valamivel jobb ajánlat is érkezett be, de a káptalan azt a közérdekre való hivatkozással egyhangúlag mellőzte és a földmívelésügyi minister ajánlatát fogadta el, a ki e gyér népességű és kizárólag nemzetiségek lakta vidéken egy erős, izmos magyar telepet kivánt létesíteni. A káptalannak eme hazafias határozatát, a melyhez a megyés püspök is hozzájárult, a király Ő Felségének legfelső felhatalmazása alapján a vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyta.

A stancsófalvi birtok azon délvidéki kamarai jószágoknak egyike, a melyeket a kincstár a törökök kiüzetése után fegyverrel foglalt el és I. Ferencz király 1821-ben a sági és a paráczi uradalmakkal együtt, a megszüntetett pénzbeli dotáczió ellenértéke fejében, erdei uradalomként adományozott a káptalannak. Stancsófalva azonban már a török hódoltság előtt is királyi jószág

és lakott helység volt s ekkor Sztancsafalva néven harmincz más temes- és aradmegyei faluval együtt Borzlyuk várának tartozékát képezte. 1446-ban Hunyadi Jánosé, 1462-ben Giskra Jánosé volt, ki azt 1468-ban Pán Mátyásnak adta zálogba, de 1477-ben ismét királyi adomány tárgya lett és ekkor Bánffy Miklós és Jakab kapta hűségbérül.

A község a temesrékási járásban, annak székhelyétől észak-kelet felé 15 kilométerre fekszik a Gyertyámos patak felső, katlanszerű zugában. Lakóinak száma 1104, a kik a 80 főből álló magyar és német töredék kivételével, görög nem egyesült szerbek. A török járom alól 12 lakott házzal szabadult fel és a katonai kormányzóság valószinüleg már a temesi bánság keletkezésekor, a szomszédos Temespéterfalva és Temeskirályfalva községekkel egy idöben a Balkánról menekült szerbekkel népesítette be. Van felekezeti iskolája, ó-hitű temploma, szerzetes lelkésze, falusi gőzmalma és a kincstár közbelépése folytán, nevezetesen a községháza és a körjegyzői lakásra felajánlott 15.000 K államsegély következtében, ma már a körjegyzőségnek is székhelye. Ennek közös kiadásaiból az egyenes állami adók kulcsa szerint Stancsófalva 37%-ot, Aranyág község 43%-ot és Mélynádas 20%-ot visel. Róm. kath. vallású lakói az agai plébániához tartoznak. Számnk 1881-ben hirtelen 60-ra apadt le. A káptalan ugyanis az ötvenes évek elején Felső-Magyarországból róm. kath. tótokat telepített le. Mivel pedig ezek 1881-ben a bérleti szerződés lejártakor, a káptalannal nem tudtak újra megegyezni, elköltöztek Stancsófalváról, maguk után üresen hagyva a «tót falut».

Habár Stancsófalva a közlekedési főerektől, a bánáti népes és virágzó falvaktól, valamint Temesvártól nem esik távol, a haladó kultura hullámai mégis gyengén érintették. Lakossága az oláhval már erősen vegyített anyanyelvén kívül más nyelvet nem beszél. Irni és olvasni csak minden negyedik ember tud. Útjai pedig oly rosszak és helyenkint oly meredekek, hogy sáros időben jóformán el van szigetelve a világtól. Ezt különben a községet övező fensíkok és magaslatok is elősegítik, melyek csak Aranyág felé nyilnak szét.

Határa 6282 kat. hold, s ennek legjobb része, a patak forrásvidéke felé elágazó völgyek alja és lankás oldalai, valamint a délnyugati szelidebb dombok kisbirtok. A kincstár birtoka rendszerint ott kezdődik, a hol a völgyek már vízben szegények és innen aztán a szomszédos községek határvonaláig terjed. Ezen községek délen Péterfalva és Királyfalva, keleten Tés, Aga és Hodós, északon Mélynádas, nyugaton Aranyág.

A birtok mindenütt dombos, völgyes. Nagy területével és magaslataival majdnem gyűrűként fogja körül a falut, a parasztbirtokokkal együtt. E gyűrű külső kerülete 24 km. hosszú és csak a határnak délnyugati szögletében nem záródik. A magaslatok 50—60 m.-rel szárnyalják túl a völgyeket és a vízválasztók felé folyton emelkedve, északi irányban a hódos-mélynádasi hármas határpont közelében levő Rastile-hegyben csúcsosodnak ki. Ennek teteje a község 131 méternyi tengerszín feletti magasságát 161 m.-rel éri túl.

A birtok vizei öt nagyobb völgyben folynak le. Északon a Ligeti és András patakok, keleten a Bükkös

és Lázár patakok fakadnak és találkoznak még a falu felett, azután átfolyva ennek két szárnyán s a falu közepén egyesülve a Gyertyámos patakot alkotják. Az ötödik völgy a szélesmezői. Ez a fővölgytől nyugaton a falu alatt ágazik el.

A birtok $^{3}/_{4}$ részét — 3497 kat. holdat — erdő borította, míg $^{1}/_{4}$ részét 530 hold szántóföld, 132 hold rét, 455 hold legelő, 12 hold kert, 17 hold kipusztult szőlő és 63 hold földadó alá nem eső terület képezte. A legelőt és a rétet nagyobbára erdei tisztások alkották. Csupán a Gyertyámos mellékén van 49 k. hold vízjárta nyílt kaszáló. Az erdőt körülbelől egyformán borították tölgy-, illetőleg cserfák. 670 holdja 60 évnél korosabb, 900 holdja pedig 20 évnél fiatalabb volt. Egész fatömegének értékét 330.037 K 20 f-re becsülték; az épületfának köbméterjét 7 K 40 f.-rel, a hasábfáét 1 K 38 f-rel, a dorongfáét 1 K 20 f-rel és a galyfáét 60 f-rel számítva, de mível nagyobbrészt sarjadzással újult fel, értékéből épületfára csak 25.968 K 20 f esett.

Az egész birtok kataszteri tiszta jövedelme 12.723 K 84 f. Közterhei évenkint mintegy 5500 K-t tettek ki és kezelése is körülbelül ilyen összegbe került.

A káptalant az eladásra főleg az a körülmény indította, hogy paráczi 496·2 kat. hold sík erdejének irtása és annak az erdők állományából való törlése fejében Stancsófalván kellett volna más művelési ágakból 500 kat. holdat beerdősítenie és rendszeres üzemterv szerint kezelnie. Egyfelől az erdősítés költségei és az eddig többet jövedelmező mezőgazdasági területek csökkenése, másfelől a Temes és Béga völgyében telepítésre kijelölt kincstári erdőknek, valamint a

szomszédos magán erdőknek tömeges letarolása folytán tetemesen lecsökkenő faárak a birtok jövedelmét annyira leszállították, hogy az tiszta hasznot már alig hajtott. Az értékcsere tehát a káptalanra nézve anyagilag nagyon fényes eredménynyel járt, a mennyiben a birtok árán jelentékenyen többet jövedelmező szolid értékpapirokat és államkötvényeket vett magának.

De a vételen a kincstár sem veszített és a mint alább kimutatjuk, legtöbbet az itt rendkívül olcsó földön gazdálkodó telepesek nyertek.

Hogy telepíteni lehessen, mindenekelőtt az erdőket kellett kiirtani. Ez a kedvezőtlen munkás-, közlekedési- és faértékesítési viszonyok között nem könnyű dolog volt és más községekből, sőt más vidékekről jelentkező vállalkozókkal is csak úgy sikerült, hogy a kincstár a birtokon levő faanyag átengedésével a kihasználás és az irtás egész tartama alatt a legeltetést, valamint kapás-növények és gabona-félék termelését is megengedte a vállalkozóknak. Ezért a haszonért a bérlőnek vagy vállalkozónak az erdőt letarolni, a tuskókat gyökerestül eltávolítani, a földet szántásra teljesen alkalmassá tenni és a szerződéses haszonbért fizetni kellett. Ilyen feltételek mellett a kincstár 215 hold 4—9 éves soros tölgyvetést évi 3431 K-ért két évre és 934 hold 20 éven aluli vágásterületet a kelendőséghez mért, 2—4 holdas parczellákban 2098 K évi haszonbérért három évre adott bérbe. Eladta továbbá 96.277 K-ért három, illetőleg négy évi kihasználás kötelezettsége mellett 534, illetve 1187 kat. hold erdő fatömegét is. Az állam tehát vállati úton egészben véve 2672 kat. hold területen, a melyen 204.339 K

értékű élő fatömeg állott, nemcsak minden ráfizetés nélkül, hanem 107.565 K haszonnal biztosította az irtást. A telepesek részére 87.327 K értékű faanyaggal 748 k. hold erdőt hagyott meg, 116 kat. holdnyi terület 41.371 K értékű faanyagát pedig házilag használta és használja ki még most is, úgy, hogy abból szőlő-karót, tüzifát és a telepesek részére épületfát állít elő.

Az irtás 7 évig tartott és az őszszel fejeztetett be. Előhaladtával mind jobban bebizonyosodott, hogy a birtok jobb, mint a milyen a híre volt. Stancsófalváról ugyanis azt hitték, hogy a viszonyok ott középbirtokon való gazdálkodásra egyáltalában nem alkalmasak, a telepítés sikerét pedig nagyon kétessé teszi az, hogy a művelendő föld kötött, agyagos feltalaja, a mely vizet át nem bocsátó kék tégely rétegen, illetve az ezt takaró pontusi homokrétegen fekszik, nagyon vékony és ennél is vékonyabb a növény táplálására szolgáló humusz, mely az irtás által meglazulva, még a záportól való lemosás veszélyének is ki van téve. A föld önmagában még nem biztosítja gazdájának megélhetését, ha csak folytonosan nem javítja és nem trágyázza azt; ugyanazért, ha a kedvezőtlen talaj és dombozati viszonyok ellenére, melyek a telkesítést mindenképen megnehezítik és a gazdát a természettel szemben nagy türelemre kényszerítik, a telepítés mégis megtörténnék, úgy azt mindjárt az első évben kell megkezdeni és az irtással úgy kell haladni, hogy a telepes ne fáradt, hanem teljesen friss erőben levő, szüz földet kapjon. Sőt a kételkedők szerint, még ezen óvatosság mellett is a birtokon csak hegyes, nehezen művelhető silány földekhez és

szerény viszonyokhoz szokott kis igényű földművesek élhetnének meg.

Azonban az erdészeti kezelés alól felszabadult földek termései, de még inkább a bérleti hasznosítással elért meglepöen fényes eredmények csakhamar és pedig annál is inkább elnémították a kételkedőket, mert a község lakossága az egész határ megműveléséhez szükséges kellő anyagi és igás erővel nem rendelkezvén, a földeket nagyobbára a környékbeli s otthon csak jó földeken gazdálkodó német ajkú kisgazdák bérelték. És habár a kincstár a föld kimélése, valamint a befogadandó telepeseknek télen át a szükséges alommal és takarmánynyal a lehetőségig való elláthatása végett kikötötte, hogy a bérlő a terület $^1/_3$ részén őszit, $^1/_3$ részén tavaszit vessen, $^1/_3$ részét pedig ugarnak hagyja és egész szalma- és kukoriczaszártermését a kincstárnak adja át, végül a bérterületen szükséges ültetéseknek és árkolásoknak a kincstár részéről való tetszés szerinti végrehajtását minden kártalanítás nélkül tűrje, az 1902/3. évben kiirtott 1827 kat. kold szántóföldön mégis átlagban kat. holdanként 15 K 80 f haszonbért kapott.

A haszonbérjövedelem a telepítés megkezdése után évről-évre emelkedett és 1903/4-ben 1581 kat. holdon 16 K 91 f, 1904/5-ben 1165 kat. holdon 20 K 30 f, 1905/6-ban pedig 1198 kat. holdon 20 K 90 f volt átlagosan kat. holdanként. Mikor pedig a telephelyek betöltése után már csak 78 hold volt bérbe adható, a holdankint felajánlott haszonbér 38 K 40 f-re szökött fel. Ha figyelembe vesszük, hogy a szántóföldek már az irtás alatt is 3—4 évig művelés alatt állottak, a kat. birtokívekben szereplő

500 hold szántóföldön pedig már évtizedek óta bérleti gazdálkodás folyt, és hogy ezen egész idő alatt a föld termőerejének pótlására mi sem történt, úgy nem kételkedhetünk többé abban, hogy a birtok az érte fizetett vételárhoz képest nagyon jó volt.

Igazolják ezt a termések is, a mennyiben 1905-ben és 1906-ban átlagban kat. holdanként búzából 7·25, őszi árpából 7·5, tavaszi árpából 5, zabból 8·3 és tengeriből 7 q termett. Kivált a fensíkon és az enyhe lejtőkön szépek a vetések, de a domboldalakon, a melyek általában menedékesebbeknek látszanak most, mint a mikor még erdők takarták, sincsen panaszra ok. A hegyoldalak némely ránczaiban és meredekebb helyein vízmosások vannak ugyan, de ezek már régebben képződtek és az irtás óta ritkásan befásíttatván és legelőül használtatván, tovább nem terjednek.

Még tisztább képet nyerünk a birtokról, ha a vásárlás óta eltelt 8 évi kezelésnek teljes eredményét közöljük. E szerint a brutto jövedelem 282,371 K-t, a brutto kiadás pedig 117,153 K-t tett ki; végeredményül tehát 165,217 K tiszta jövedelem maradt. Bizonyos, hogy a fakihasználás és az irtás idejének meghosszbbításával ennél jóval nagyobb jövedelem is elérhető lett volna; de erről a telepítés érdekében le kellett mondani; másrészről apasztották a tiszta jövedelmet az alább közölt költséges beruházások is, a mennyiben az idevonatkozó kiadások jelentékeny részét a telepítési alap fedezte. Természetesen a telepítési alap javára, illetőleg terhére esett az időközi kezelés is. Ezzel szemben a kezelőtiszt személyi járandóságait nem a telepítési alapból, hanem az állami

költségvetés megfelelő rovatában előirányzott hitelből utalványozták ki.

A telepítés 1903-ban kezdődött, a mikor már a fatuskóktól és a gyökerektől körülbelül 2900 kat. hold tisztíttatott ki. A birtok nagysága az összes közszükségletek fényes kielégítését megengedte. Kijelöltek a négy állami iskolának és tanítónak 4 hold, az állami kisdedóvodának, a róm. kath. templomnak, a kántornak és a községnek egyenkint $^1/_2$, összesen 2 hold, a róm. kath. lelkésznek pedig 1 hold belsőséget. A gazdálkodásra szánt területekből a négy állami iskolának, a gazdasági ismétlő oktatáshoz szükséges 8 holddal együtt 32, az állami kisdedóvodának 8, a róm. kath. templomnak 15, a róm. kath. lelkésznek — 5 hold legelőilletménynyel együtt — 60, a kántornak — 3 hold legelőilletménynyel együtt — 15 kat. hold jutott. A község kapott faiskolára 2, temetőre 3, dögtérre 1, agyaggödrökre 13, négy epreskertre és egy nemes füztelepre 14, a községi vagyon gyarapítására, — 20 hold jegyzői földdel és a telepesek legelőjéből való 3 kat. hold részesedéssel együtt — 73 holdat. Ha mindezekhez hozzáadjuk az utak, az utczák és a hasznavehetetlen területek által elfoglalt 128 hold 1205 négyszögöl földet, kitünik, hogy közhasználatra 371 kat. hold 1205 négyszögöl jutott.

A kincstárnak 138 kat. hold 883 négyszögöl maradt vissza, míg a többi 4294 kat. holdból 107 gazdálkodó és 47 munkástelep alakíttatott. Egy gazdálkodó telephely 37 hold. Ebből beltelek, szántóföld és rét többnyire egy tagban 25, legelőjutalék 5 és erdőjutalék 7 kat. hold. A munkástelephelyek egyenkinti területe 5 kat. hold, a melyből beltelek $^1/_2$,

szántóföld egy tagban $3^1/_2$ és legelőjutalék 1 kat. hold.

A hegyes vidék és a nagy távolságok miatt, a mint Marosludason sem lehetett a telepesek megélhetésének veszélyeztetése nélkül a tanyai telepítést mellőzni, úgy több fordulás birtokfelosztás esetén a faluból való gazdálkodás Stancsófalván is ép oly koczkázatos lett volna. Sőt itt az utak rosszasága a tanyák építését szinte parancsolóan követelte, s ezek nélkül verejtékes munkájának gyümölcsét a telepes

Andrásvölgyi szállások.

csak rövid ideig élvezhette volna. A közigazgatás érdeke ezen gazdasági követelménynyel bizonyos mértékig ellentétes és inkább a meglévő falunak új utczákkal való megnagyobbítását kívánja, a mely esetben a telepes idegen ajkú szomszédjaival sűrűbben érintkezve a magyarosodás ügyét is jobban szolgálja. De ezen érdekek kielégítéséről le kellett mondani, mert a kincstárnak nem voltak alkalmas házhelyei, a faluvégi kisbirtokosok pedig többszöri kisérletezés után sem voltak hajlandók oly nagy területet átengedni, a melyen a legközelebb eső tanyák lakói elhelyezkedhettek volna.

Azonban a tanyai rendszer sem volt itt a maga valódiságában keresztülvihető. Megakadályozta ezt a vízhiány, mely miatt a tanyák csak azon telephelyeken épültek ki, a hol a háztartáshoz szükséges víz közönséges kutak segélyével előteremthetőnek bizonyult. A hol azonban a víz szerzése, a víztartó földréteg túlnagy mélysége miatt, a telepes erejét meghaladta, ott a lakóházakat az e czélra alkalmas és egymás mellett kijelölt 1—1 kat. holdnyi telkekből álló új

Szélesmezői szállások.

faluban, az úgynevezett szállásokon építették fel. E szállások a mellékvölgyek felső részeiben úgy vannak elhelyezve, hogy a legszélső tagbirtoktól két kilométernél messzebbre ne legyenek és a víz szerzése el nem hárítható nehézségekbe ne ütközzék. Itt kaptak házhelyeket a munkástelepesek is.

A szállások népessége a völgyelet terjedelméhez képest különböző. Az Andrásvölgyben 27 gazdálkodó (7 tanyás és 20 szállásbeli) és 11 munkás, a Liget-

ben 21 gazdálkodó (6 tanyás és 25 szállásbeli) és 8 munkás, a Lázárvölgyben 16 szállásbeli és 10 munkás, az iskoláztatás szempontjából a Lázárvölgyhöz tartozó Tölgyesben 7 tanyás, a Bükkösben 16 gazdálkodó (6 tanyás és 10 szállásbeli) és 5 munkás, végül a Szélesmezőben 19 gazdálkodó (5 tanyás és 14 szállásbeli) lakik. A legutóbb említett szállás csak $^1/_2$ km-re lévén a községtől, munkástelepeseket nem kapott, hanem a gazdák számához mért 11 munkástelepes közvetlenül a régi falu fölé emelkedő Barkás

Barkási állami iskola.

dülőben van elhelyezve, hol 25 év előtt még a tót bérlők laktak. Miután ez az egyedüli utcza, a mely a régi faluval összefügg, a templom, paplak, kisdedóvoda és az állami iskola helyét ezen utcza nyugoti végében jelölték ki. a völgy túlsó oldalán álló régi középületekkel szemben.

Az állami iskolát már megnyitották. Ebbe a barkási munkások és a szélesmezői telepesek gyermekei járnak, sőt ma már néhány szerb gyermek is látogatja azt. A templom és a paplak építését az állam 41,000 K segélylyel biztosította. A kisdedóvoda létesítése pedig 1908-ra van tervezve.

A szélesmezői telephelyek a község délnyugati részén, az aranyági határtól a telepesek erdejéig terjednek és a többi szállásokkal nincsenek összefüggésben. Az északi és a keleti szállások földjeit egymástól a vízválasztókon vonuló közlekedési utak választják el. Igy a hódosi, a bresztováczi és teési utak természetes határai az András-, Lázár- és Bükkösvölgyi szállásokhoz tartozó birtokoknak.

Andrásvölgyi állami iskola.

A szállások egymástól oly messzire vannak, hogy azokon tanyai iskolákat kellett építeni. Az andrásvölgyi és lázárvölgyi iskolák már elkészültek s ezek a községben levő barkási iskolával együtt 31,548 K-ba kerültek. A ligeti iskola építését most adják át a vállalkozónak. A bükkösi és tölgyesi szállásokról és tanyákról pedig a gyermekek az 1 $^1/_2$—2 km-re levő lázárvölgyi iskolába járnak. Mindegyik iskola egy-egy kis gazdasági kulturtelep is, mert azokat a faiskola, az epreskert és a gazdasági ismétlő oktatásra kijelölt 2 holdnyi telkek környezik.

A térbeli és a domborzati viszonyok eredményezik azt is, hogy az egyes szállások gazdasági berendezésükben, jelesen a legeltetés, a vízellátás és a közlekedés dolgában egymástól egészen el vannak különítve és a kapcsolat közöttük ezek tekintetében majdnem oly laza, mint az egymással szomszédos önálló községek között.

A telepeseknek csak az erdejük közös. Ebből minden telepesnek 7 hold jut, a mi tüzifa szükségletüket fölösen fedezi és arra is elegendő lesz, hogy télen a falu szegényebbjeinek foglalkozást adjon. Az erdő helyének és nagyságának meghatározásakor döntő körülmény volt, hogy a birtoknak Mélynádas felé eső északi részén, körülbelül 750 holdon, mintegy 250 kat. hold feltétlen erdőtalaj van s ennek őrzését igen megnehezítette volna az, ha a rendetlenül benyúló vagy közbeeső, de állandó mezőgazdasági művelésre alkalmas talajú erdőrészeket kivágják. Az ezen a vidéken újabban végzett nagymérvű irtások következtében az erdő már a közel jövőben a telepeseknek dús jövedelmi forrása lesz, hiszen az épület- és a tüzifa már most is majdnem kétszer olyan drága, mint 10—15 év előtt volt.

A legelőjutalék minden völgyben az ott kiosztott telephelyek arányában külön jelöltetett ki. Az egyes telephelyekre eső legelőjutalék nagyságát a száraz éghajlat és a legeltetésre alkalmas birtokrészek területe és fekvése, végül még az a körülmény is szabta meg, hogy a hiányzó kaszálókat némileg legelővel kellett pótolni. Természetes rétet ugyanis csak a szélesmezői gazdálkodó telepesek kaphattak — telephelyenkint 1—1 kat. holdat. Huszonöt hold szántóföldhöz különben nem

sok az 5 hold — nyáron rendszerint kisült — legelő, ha a telepes az állattenyésztést komolyan veszi. A legelők kevés kivétellel ki vannak irtva s 237 hold az időközben felburjánzott tövestől és cserjétől is tiszta. Ez idő szerint még csak a víz romlásának kitett területek irtatlanok s ezeken az erdőt gyérítéssel alakítják át fás legelővé. Árnyék nélkül egyébiránt a tiszta legelők sem maradtak, mert azokon eddig rendes sorokban karózva és tövissel védve 6000 darab szilvafát ültettek el.

A többi ültetések és az árkolások méretei is arányosak a birtok nagy terjedelmével. Ez ideig körülbelül 24 km. határárok, 13 km. mesgyeárok és 28 km. útárok készült el; az előbbieket három sorban ákáczcsemetékkel, az utóbbiakat pedig gyümölcsfákkal ültették be, s erre a czélra eddig 15,889 darab oltványt használtak fel. Készen van továbbá 9 hold epreskert is. Az előző száraz esztendőkben az ültetések rosszul sikerültek, s 1000 darab eperfából csak 892 darab, az útszéli gyümölcsfákból csak 6593 drb, a legelőbeli szilvafákból pedig csak 3827 darab fogamzott meg; mivel pedig a határ némely részeinek beültetése még nem is kezdődött meg, e munka befejezése még évekig tart. Hátra van még ezenfelül a faiskolák létesítése és körülbelül 77 hold erdőterületnek egészen újból való befásítása is. A 2 holdas nemes fűztelep ellenben már be van állítva és első termését dugványnak feldolgozva egyelőre más községeknek adták el, mivel a telepesek kosárfonásra még nem értek rá, de nem is értenek még ahoz.

Sokkal sürgősebb volt az ültetéseknél, a szállásoknak vízzel való ellátása, mert az erdők irtása kö-

vetkeztében a források elapadtak, a csörgedező patakok kiszáradtak és az építkezés idejében 6—8 m. mélyre ásott 7 közkút vízbősége is annyira megcsappant, hogy egy részük a szolgálatot egészen felmondta, másik részükből pedg nyáron csak 1—2 napi pihentetéssel lehetett vizet merni. De a vízszükséglet már az építkezés idejében is emelkedett, a telepítés következtében pedig meghatványozódott.

Bővizü kutak csak Szélesmezőn vannak. Itt a legelőkutakkal együtt 5 közkút és 14 magánkút van. A többi szálláson a telepesek, bár eddig is készítettek és még most is készítenek — egyik-másik igazán nagy áldozattal — kutakat, már nem mernek a kútásáshoz fogni. A baj enyhítésére az állam eddig 5 mély fúrású kutat készíttetett, melyeknek költsége kereken 13,000 K-t tett ki. Ezek közül az andrásvölgyi kút 26·2 m., a ligeti 33 m., a tölgyesi 39·5 m., a bükkösi 90 m. a lázárvölgyi 111 m. mély és vízbőségük perczenkint 15—30 liter között változik. De ez még korántsem elég és legalább 5—6 kutat kell még furatni, hogy a szállások és a legelőmarha vízben ne szenvedjenek szükséget, feltéve, hogy a már meglevő kutak jelenlegi vízhozama állandó lesz.

Az űltetések és a kutak mellett már eddig is igen sokba kerültek és a jövőben is még jelentékeny költséget okoznak az utak, hidak és áteresztők, noha a műépítményekhez szükséges anyagot a kincstári erdőből termelték. Minden szálláshoz a viczinális útból kiágazó s marhahajtásra is használható főút vezet és ezekből annyi dülőút ágazik ki, hogy minden tagra fárasztóbb kapaszkodás nélkül kocsizni lehessen. Az utak szabályozása az árkoláson kívül egyelőre a meredek

lejtők enyhítéséből, az útpálya szélesítéséből valamint abból állott, hogy a domboldalakon levő útszakaszokon a pályát a hegy felől beásták, a völgy felől pedig feltöltötték és a vízfolyásokat, árkokat és ereket áthidalták vagy áttöltötték. Ez a munka, ámbár az utak nem nyíl egyenesek, hanem lehetőleg a terephez simulnak, a hálózat kiterjedése miatt mégis tetemes költséget igényelt.

A Stancsófalván végzett költséges beruházások azonban ezzel még nem merültek ki. Ugyanis, hogy a telepesek őszi-tavaszi elszigeteltsége megszünjék, temesrékási társaikkal a kapcsolatot fentarthassák, terményeiket bármikor a vasúthoz szállíthassák és ügyes-bajos dolgaikat lovaik agyonkínzása nélkül a járás székhelyén bármikor elvégezhessék, elkerülhetetlen volt a járás székhelyre, Temesrékásra vezető vicczinális út kiépítése. Ez a jelenben már kiépítés alatt álló út a temesrékás – péterfalvi kavicsolt törvényhatósági útból a temesrékási telepesek legelőjénél ágazik ki, s azon áthaladva, a Béga folyót a Gyertyámostól elválasztó nyergen át Aranyágra és onnan a Gyertyámos patak völgyében Stancsófalvára vezet. Hossza 9·33 km. és pályája kőalapon nyugvó kavicsburkolat lesz. Költsége 168,580 K 66 f-re van előirányozva. E költségnek 64%-át a telepítési alap, 36%-át pedig a törvényhatósági útalap vállalta el úgy, hogy az állam az egész költséget előlegezi, a törvényhatósági útalap pedig a reá eső részt kamatmentesen 10 év alatt téríti meg.

Mindezen munkálatok befejezése után még egy fontos teendő marad hátra, t. i. a községből a szállásokra vezető régi utaknak rendezése. E szabályozás

nélkül a közlekedés elemi igényei sem elégíthetők ki. A szabályozást pedig a telepeseknek kell kivinniök, mert ez régi utak áthelyezését és idegen birtokon át új utak létesítését követeli és e mellett kisajátítást is igényel, a mire a község, bár a kincstár a költségeket is elvállalta, eddig hajlandó nem volt. A szabályozás szükségét mi sem igazolja jobban, mint az, hogy három telephely eddig beépíthető és betölthető azért nem volt, mert a szomszédos idegen réteken dülőút nincsen és e miatt a kincstári birtok szóban forgó részére csak nagy kerülővel, vagy csak a hordás idejében lehet eljutni.

A temesrékási viczinális út költségeinek 64%-át a telepítési alap tulajdonképen csak előlegezi, mivel ez a hozzájárulási összeg a telephelyek vételárába beszámítva van és ennélfogva az alapnak 50 év alatt 4% kamattal térül meg. A gazdasági telephelyek vételára ugyanis a lakóházzal együtt átlagosan 8060 K, a munkástelephelyeké pedig 850 K. Ez a vételár a következőkép adódott ki. Az egész birtok a nyugtabélyegekkel és a káptalannak fizetett időközi kamatokkal együtt 655,724 K 88 f-be került, a viczinális út építési költsége pedig a kereskedelemügyi minister által kilátásba helyezett megtakarításokkal 134,864 K 33 f. Az utóbb említett összeg 64%-ának, vagyis 86,312 K 96 f.-nek beszámításával a birtok egész ára 742,037 K 94 f. Ebből a kincstár birtokában visszamaradt 138 kat. hold 883 négyszögölre 21,852 K 88 f. esik, a telepítésre felhasznált területet pedig 720,184 K 06 f. terheli, mely összegből minden gazdálkodó telepesre a lakóház 1700 K árával együtt átlagosan 8060 K, minden munkás telepesre pedig 850 K esik.

Az imént részletezett számítás azonban tökéletesen nem vált be, mert az építkezésnél felmerült nehézségek a lakóházakat megdrágították. Jelesen, miután a kincstári birtokon jó tégla előállítható nem volt, a házak alapjait kőből építették és ennek valamint a kéményekhez és szemöldökívekhez felhasznált téglaanyag költséges szállítása, nemkülönben az emelkedett munkabérek következtében az 1903—4-ben elkészült házak mindegyike átlagosan 1948 K 62 f-be, vagyis az előirányzatnál 248 K 62 f-rel többe került. Még jobban, — t. i. házankint 616 K 24 f-rel — lépték túl az előirányzatot az 1906-ban épített 53 háznál leginkább azért, mert ezekhez 6 állatra való istállót, kamrát, fonott kerítést és kemenczét is építettek, hogy a telepes az első év nyomoruságát könnyebben elviselhesse. Bizonyos ma már az is, hogy az időközben rendkívül felszökött munkabérek miatt a viczinális út építésénél remélt megtakarítások sem érhetők el. A telepítési alapot tehát ez a különbözet is terhelni fogja. Mindezek a túlkiadások azonban a telepítési alap mérlegét csak annyiban rontják, hogy az állam által Stancsófalván beruházott tőke a kikötött 4% kamat helyett csak 3·5—3·70%-ot fog jövedelmezni.

Nehogy az új telepeseknek nyujtott kedvezés a régieket, a kik az istállót, kamrát, kemenczét és a kerítést sajátjukból építették, elkeserítse, az állam arra kötelezte az új telepeseket, hogy a régi és az új házak építési költségei között mutatkozó, házankint 400 K-ra kikerekített különbözetet 20 év alatt 20 K-ás egyenlő és kamatmentes évi részletekben az összes telepesek javára szolgáló gazdasági alapba fizessék be. Ezt az alapot «Stancsófalvai telepesek gazdasági alap»-ja czím

alatt a község fogja kezelni és jövedelmét kizárólag csak a telepesek összeségét érintő állattenyésztési czélokra fordíthatja.

A fent kimutatott 8060 K, illetőleg a munkástelephelyekért követelt 850 K vételárból a telepesek 1000, illetve 250 K-t már a sorshúzás előtt kötelesek törleszteni, a hátralék után az első évben 2%, a második évben 3% kamatot és azon túl 50 évig 4% kamattal kiszámított annuitást tartoznak fizetni. A gazdálkodó telepesek a most jelzett törlesztésnél ama kedvezményben is részesültek, hogy a 7 hold erdőjutalékra eső 1060 K-t, mert az erdőből előbb jövedelmet nem remélhetnek, csak a 11-ik évtől kezdve tartoznak ugyancsak 4%-os alapon, de 40 év alatt törleszteni, következésképen ezen vételári részlettel az első két évben kamatfizetési kötelezettség egybekötve nincs A gazdasági telephelyekre nézve megállapított 8060 K átlagos árban azonban egyetlen telephely sem adatott el, mert azokat nagyon eltérő fekvésük és talajminőségük miatt úgy kellett osztályozni, hogy eladási áruk reális értéküknek megfeleljen. A szép fekvésű és jó talajú telephelyektől a viszonylag igen gyenge talajú telephelyekig négy értékosztály vezet; az I. osztályú telephelyek ára 9163 K, számuk 36; a II. osztályuaké 8137 K, számuk 31; a III. osztályba soroltaké 7171 K 70 f., számuk 36; a IV. osztályuaké 5730 K, számuk 3. Következésképen a telephelyekért fizetendő első tiz annuitási részlet mindegyike az első osztályban 327·15 K. a többiekben 282·89, 237·95 és 170·84 K, az utolsó 40 anuitási részlet mindegyike pedig az első osztályban 381·41, a többiekben 336·44, 291·51 és 224·40 K.

Kiszámítva ezen járulékoknak egy kat. holdra eső részét, ez az I. oszt. telephelynél 10·93 K-t, illetőleg a II., III. és IV. oszt. telephelyeknél 9·43, 7·93 és 5·93 K-t tesz ki a törlesztés első tíz évében, a mikor a telepes csak tanyáját, szántóföldjét és legelőjét használhatja, erdejéből pedig jövedelmet még nem élvezhet. Ha ehhez hozzáadjuk az adókat és a közköltségeket, a melyek jelenleg a fentebb jelzett osztályozás sorrendje szerint 45·11, 39·21, 33·34 és 25·16 K-t tesznek, sőt ha még számba vesszük a telepesek által fizetendő II. oszt. kereseti adót és annak pótlékait, valamint a közbirtokossági rovatalokat is, a melyek ez idő szerint együttvéve tanya- és szállásonként 17—20 K-ra rugnak, ugy átlagban kat. holdankint 11·40 K-nál nagyobb évi terhet ez idő szerint még kimutatni nem tudunk. Ez a teher pedig a kincstár által 1904 és 1905-ben a szántóföldek és legelőkért együttesen elért 15·10 K és 18·60 K haszonbérjövedelemnél lényegesen csekélyebb; sőt a telepes megterhelése ezen haszonbér jövedelmet még abban az esetben sem lépi túl, ha majd az adók nem a kataszteri birtokívekben jelenleg még szereplő erdők alacsony tiszta jövedelme, hanem már a szántóföld és legelők jóval magasabb kataszteri tiszta jövedelme után lesznek kivetve, a mikor is az kat. holdanként körülbelül 13·20 K-ra emelkedik. Kétségtelen tehát, hogy a stancsófalvai tanyások és szállásbeli gazdák megélhetése teljesen biztosítva van és ezen nem változtat az erdőkből származó 53·56 K évi teher sem, a melyet magának az erdőnek jövedelme mindenesetre bőven fedezni is fog.

De földjeiket a munkástelepesek is nagyon olcsón kapták és megerőltetés nélkül fizethetik a reájuk kirótt

27 K 93 f. annuitást, a melyből kisbirtokuk minden kat. holdjára csak 5·59 K esik.

A telepes házakból 1903-ban 15, 1904-ben 35 készült el, míg 1906-ban további 53 ház vétetett munkába és építésük jórészt már be is fejeztetett. Telephelyét viszont 1903-ban 5 gazdálkodó, 1904-ben 40 gazdálkodó és 8 munkás, 1905-ben 5 gazdálkodó és 18 munkás szállta meg, 1906. év őszén pedig további 53 gazdálkodó és 15 munkástelepes fogadtatott be, minélfogva jelenleg még csak 4 gazdálkodó és 2 munkástelephely üres. Ezekből 3 gazdálkodó telephely még beépítve, 1 gazdálkodó és 2 munkástelek pedig még kijelölve sincs.

A telepesek fele Temes és Torontál megyékből való. Temes megyéből származik 27 (Temesrékásról 13, Németbencsekről 5, Bázosról 3, Babsáról 2, Péterfalváról, Margitfalváról, Vadászerdőről és Girodáról 1—1); Torontál megyei 28 (kiszombori 5, németszentmiklósi 4, kübekházai, magyarczernyai és nagyőszi 3—3, törökkanizsai, magyarpadéi és erzsébetlaki 2—2, porgányi, majdáni, ujvári és horvátkecsei 1—1). Csanád vármegyéből 15-en költöztek ide (Apátfalváról 7-en, Tornyáról 4-en, Mezöhegyesről, Csanádpalotáról, Sajtényről és Battonyáról 1—1). A többiek származási helye: Nyitra megye 8 (Vágkirályfalva 6, Vágselye és Hosszufalva 1—1); Krassó-Szörény megye 6 (Udvarszállás 3, Izgár, Facset, Zsupán 1—1); Pest-Pilis-Solt-Kiskún megye 5 (Újszász 3, Bagh 2); Bács-Bodrog megye 3 (Szenttamás, Tiszakálmánfalva és Zenta); Szeged sz. kir. város 1; Jászladány r. t. város 1; Somogy megye Szabács község 2; Esztergom megye Béla község 1. Közülök némot 13, sokácz 1.

Ketten, valamint apa és fiú 5 esetben kaptak két-két telephelyet.

Ma még csak 50 gazdálkodó telepes munkájáról tudunk beszámolni, mert a többiek ősszel húzván sorsot, földjeiket ugyan felszántották és bevetették, de nedves lakásukba még nem költöztek be. Az idő rövidsége miatt azonban a már megszállott tanyák és

Gulya.

szállások sincsenek még rendben. Rendes istállója még csak 32 telepesnek van; a többi szállásokon az állatokat ideiglenesen hevenyészett istállókban tartják. A telepesek állatállománya jelenleg 119 ló, 28 csikó, 3 bika, 78 tehén, 26 ökör, 29 üsző, 16 tinó, 32 borju, 3 kan, 65 kocza, 113 süldő, 34 malacz és 155 hízó sertésből, vagyis mintegy 350 drb számos állatból áll és így min-

den tanyára 7—7 drb nagy állat esik. Ezenkívül volt 2441 tyúkfeléjük, 309 kacsájuk és 255 lúdjuk, a melyek összeségéből egy-egy szállásra avagy tanyára 60 drb jutott.

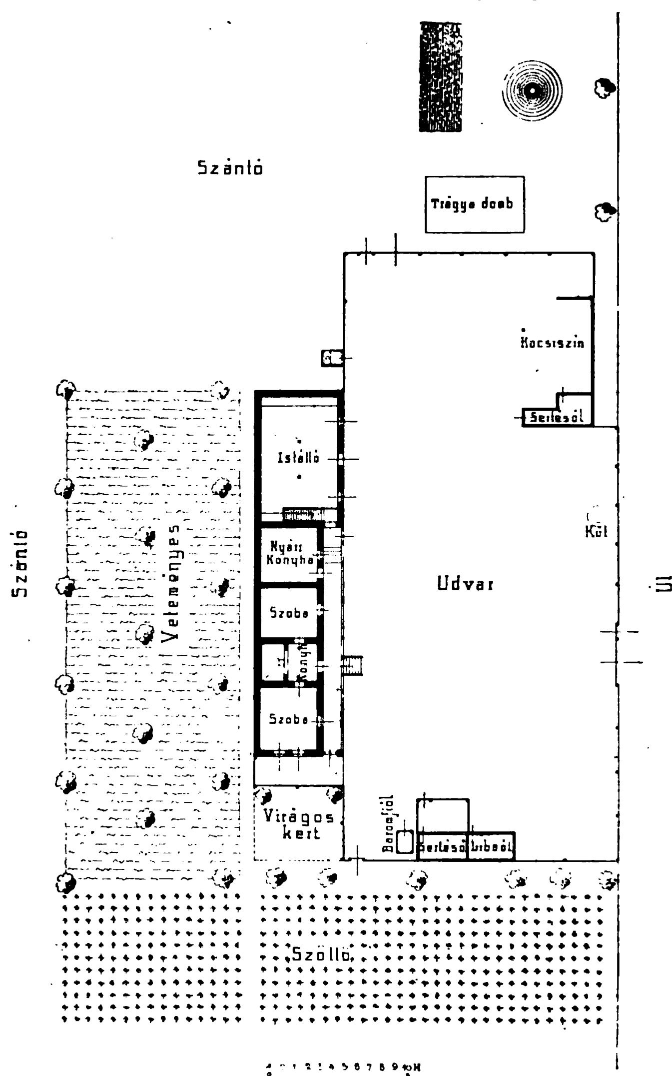
Habár Stancsótalván ma még sok minden a kezdetlegesség állapotában van és a legtöbb tanyán vagy szálláson az első berendezkedés munkája még

Matuszka Balázs szélesmezői tanyája.

tart, némely kisgazdaság élő és holt felszerelésével a fejlettségnek már magasabb fokára jutott. Ezekből alább egy magyar és egy német telepes tanyájára, egy kettős magyar szállástelep és egy szegényebben berendezett magyar szállásra vonatkozó idei adatokat mutatjuk be, megjegyezvén, hogy az építkezéseknél csak a kész kiadásokat vettük számba.

I. Szélesmezői 103. számú III. osztályú tanyatelep. Gazdája Matuszka Balázs torontáli származású magyar, 56 éves nős; vele lakó gyermekeinek száma 7, (18, 17, 16, 15, 13, 10 és 7 évesek); telephelyét 1903-ban

Matuszka Balázs tanyája a Szélesmezőn.

6500 K kimutatott vagyonnal foglalta el. Építkezésre eddig a lakóháznak kamrával, istállóval és új konyhával való kibővítésével 1300 K-t, gép- és szekérszinre 700, sertésólra 80, 10 m. mély kútra 70 és kerítésre 260 K, vagyis összesen 2410 K-t költött el.

Gazdasági eszközei: 1 kocsi, 1 szekér, 2 Sack-féle eke, 1—1 fogasborona, kapálló eke, 15-soros vetőgép, szélrosta, morzsológép és szecskavágó, összescn 1120 K értékben. Állatállománya: 2 drb ló, 4 ökör, 1 tehén, 1 egy éves üsző, 1 választott borjú,

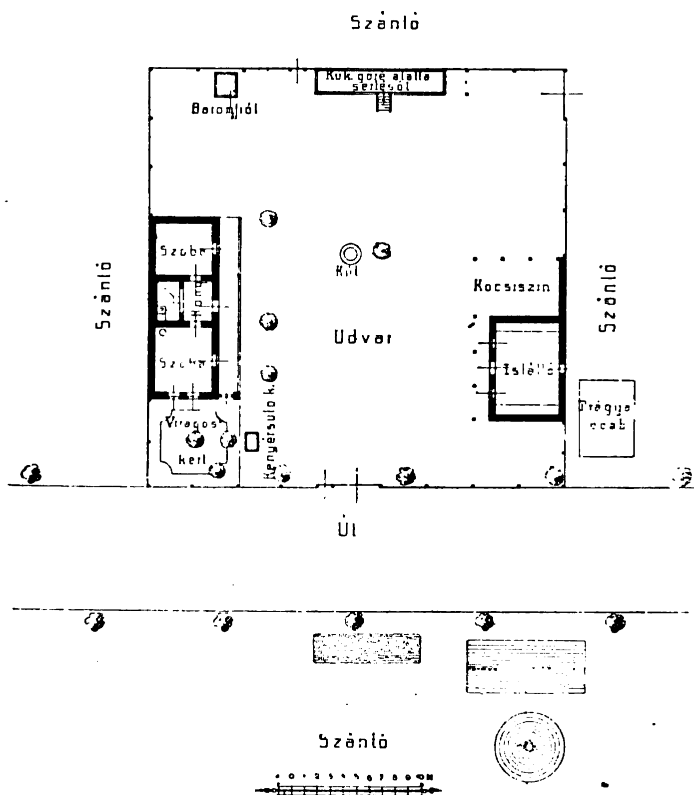

Kreftenrath Miklós andrásvölgyi tanyája.

5 hízó sertés, összesen 2660 K értékben. Baromfi volt. udvarán 70 tyúk-féle és 15 rucza.

25 hold földjéből az udvar 200 négyszögölet, a szőlő és .kert 800 négyszögölet, a kaszálló és a luczernás 1—1 kat. hold területet foglalt el, míg zabosbükköny $2^{1}/_{2}$, magbükköny $^{1}/_{2}$, búza 13, árpa $^{1}/_{2}$ és kukoricza 5 kat. hold 1400 négyszögölön termett; termett pedig e területen 15 q széna, 40 q zabosbükköny széna, 6 q bükkönymag, 135 q búza, 4 q árpa és 60 q kukoricza. A luczernát zölden etette fel.

Az idén 3 holdat trágyázott; tanyáján eddig 35 gyümölcsfát és 1000 drb gyökeres szőlőoltványt ültetett, azonban ezek még nem teremnek. A hitelszövetkezetben két üzletrészt jegyzett és ezekre eddig 20 K-t fizetett be. Adósságai nincsenek.

Kreftenrath Miklós tanyája az Andrásvölgyben.

II. Andrásvölgyi 42. számú I. oszt. tanyai telephely. Gazdája Kreftenrath Miklós temesmegyei német, 44 éves, nős, 4 gyermek atyja (18, 16, 11, 7 évesek). Telephelyét 1904-ben ősszel 3330 K vagyonnal szállta meg. Építkezésre és pedig lakóházának átalakítására 100,

istálló és kocsiszinre 500, kukoriczagóréra 200, 14 m. mély kútra 260 és kerítésre 160 K, összesen 1220 K-t költött el. Gazdasági eszközeinek leltára: 1—1 kocsi, közönséges eke, fogasborona, szecskavágó és töltögető eke, összesen 280 K értékkel. Állatai: 3 ló, 1 tehén, 2 drb három éves üsző, 1 drb egy éves üsző, 1 választott borjú, 1 tenyész kocza, 3 süldő, 4 hízósertés,

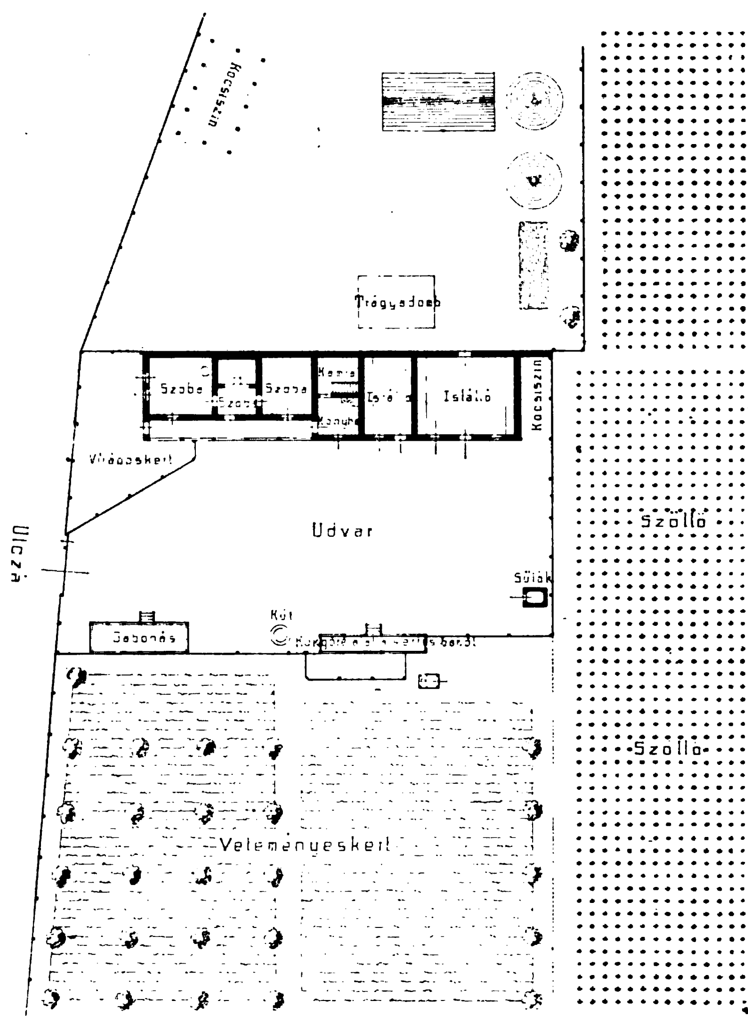

Peöcz János szállása Szélesmezőn.

együttesen 1840 K értékben. Baromfiból 100 darab tyúkféléje és 16 lúdja volt. Élő gyümölcsfája van 24 drb. Hitelszövetkezeti üzletrésze 4 drb. 32 K befizetéssel. Adósságai nincsenek.

Az idén istállótrágyával két holdat terített be. Gazdasági beosztása, vetése és termése: udvar 260 négyszögöl, kert 140 négyszögöl, szőlő 1000 négyszögöl, kaszáló 1400 négyszögöl, luczerna 1200 négy-

szögöl, zabosbükköny $1\,^1/_2$, takarmányrépa $^1/_2$, búza 12, zab 2, árpa $^3/_4$, repcze $^3/_4$ és kukoricza 5 kat. hold; termése 14 q réti széna, 24 q bükkönyszéna, 30 q

Peöcz János szállása Szélesmezőn.

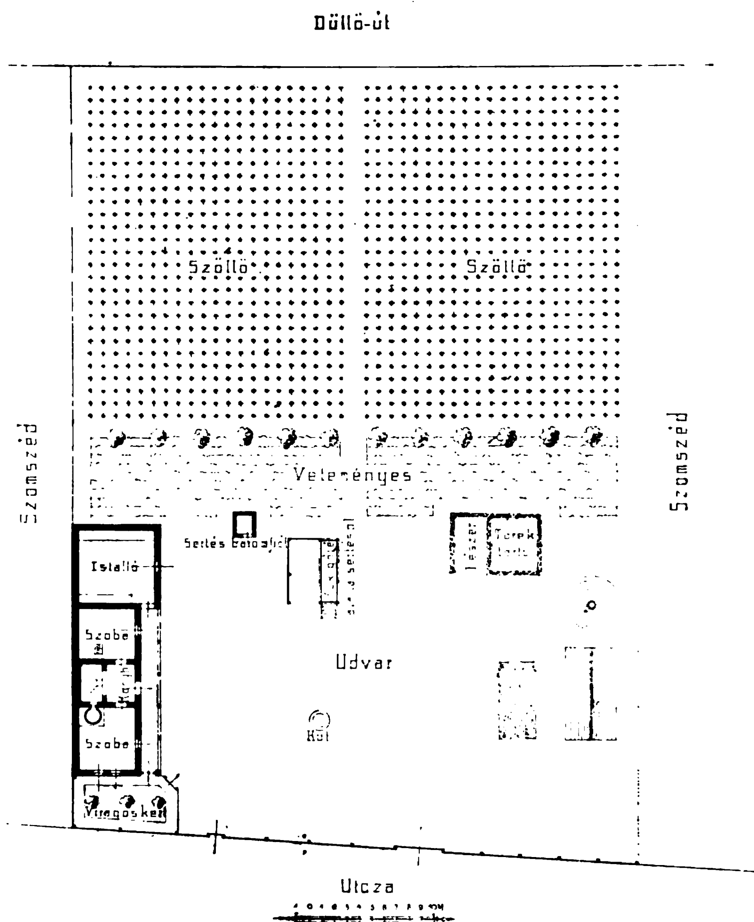
takarmányrépa, 123 q búza, 20 q zab, 6 q árpa, 1·9 q repcze és 60 q tengeri.

III. Szélesmezői 94. és 95. számú III. oszt. kettős szállástelep. Gazdája Peöcz János csanádmegyei magyar, nős, 49 éves, 1 nős fia és 2 felnőtt leánya van. 1904 ősz óta gazdálkodik itt és otthon 10,600 K vagyona volt. Építkezései és beruházásai: kamra, konyha és istállóra 1000 K, lakás átalakítására 180, magtárra 200, kukoriczagóréra 130, kocsiszinre 80, 7 m. mély kútra 50 és kerítésre 360, összesen 2000 K. Gazdasági eszközei: egy 6-os gőzcséplőkészlet fele része 1700 K, 2 kocsi és két szekér 500 K, egy Sack-eke egyes 60, kettős 100 K, egy töltögető eke 20, háromtagú fogasborona 30, 16soros vetőgép 500, kukoriczamorzsoló 80 és szecskavágó 40 K, összesen 3030 K. Állatai: 3 ló, 2 tehén, 4 ökör, 3 drb két éves üsző, 1 drb egy éves bika, 1 választott borjú, 2 kocza, 5 hízósertés és 4 szopós malacz, összesen 4220 K értékben. Baromfiak: tyúkféle 70, rucza 3 és lúd 14 darab. Élő gyümölcsfája 48 darab van. Üzletrészek száma 6, erre befizetett 60 K-t; tartozik a cséplőgép árába 600 K-val. Az idén trágyázott 6 holdat.

Gazdasági beosztása, vetései és termései: udvar és kert $1^1/_2$ hold, szőlő $^1/_2$, kaszáló 2, luczernás $1^1/_2$, zabosbükköny 3, magbükköny 1, búza 28, árpa 2, zab 2, tengeri 8 és szérüskert $^1/_2$ hold, összesen 50 hold, a melyen 40 q réti széna, 54 q zabosbükköny, 10 q magbükköny, 224 q búza, 14 q árpa, 14 q zab és 48 q tengeri termett. A luczernát zölden etette fel.

IV. Szélesmezői 100 sz. III. oszt. szállástelephely. Gazdája Kovács István szállását két év előtt ősszel foglalta el, torontáli magyar, 47 éves, nős, két gyermek atyja

(16, 13 évesek). Építkezésre elköltött 650 K-t és pedig istállóra 400, tengerigóréra 100, sertésólra 20, 6 m. mély kútra 30, kerítésre 100 K-t. Gazdasági eszkö-

Kovács István szállása Szélesmezőn.

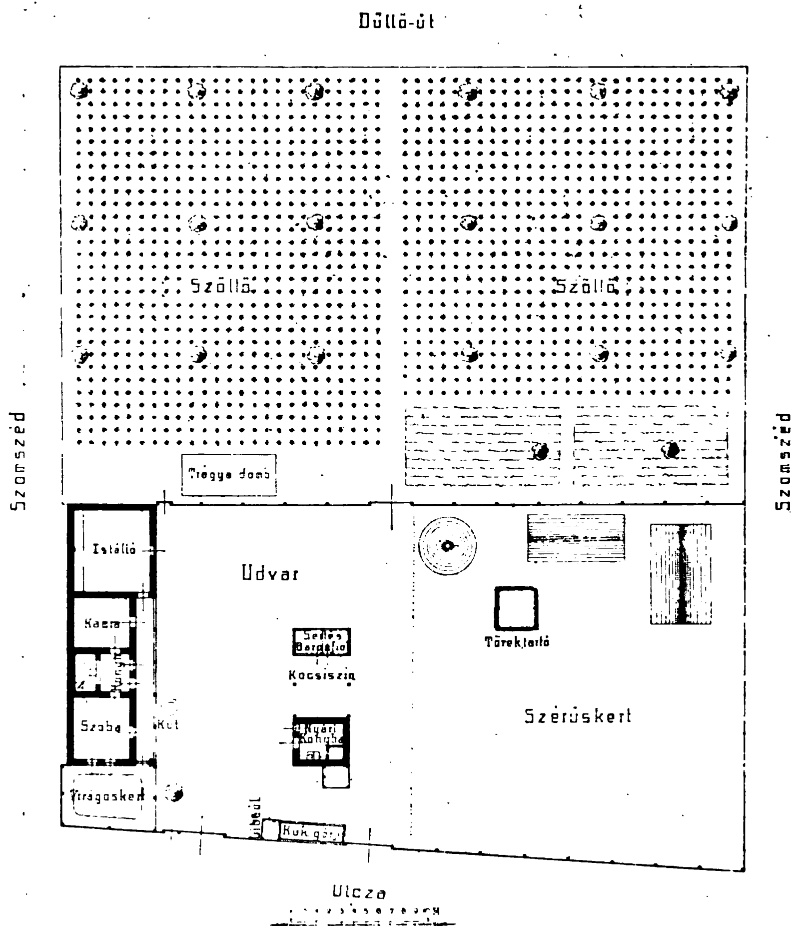
zökkel is nagyon hiányosan felszerelve, csak egy-egy kocsi, Sack-féle eke, kapáló eke, fogasborona és szélrostája van, 220 K értékben. A legnagyobb értékét állatai képviselik. Ezek 2 ló, 2 ökör, 1 tehén, 1 drb

egy éves üszö, 1 kocza, 4 süldő és 2 hízó, 1600 K értékkel. Baromfiból volt neki 100 drb tyukféléje és 12 kacsája. Élő gyümölcsfája van 26 drb. Szövetkezeti üzletrésze 2 drb, a mikre befizetett 20 K-t. Adósságai nincsenek. Az idén két holdat trágyázott.

Szállásán 700 négyszögölet udvar és kertnek, 500 négyszögölet szőlőnek és 1 kat. holdat kaszálónak használt, $^1/_4$ hold luczernával, 1 hold zabosbükkönynyel, 1400 négyszögöl muharral, 10 hold búzával, 1 kat. hold 200 négyszögöl árpával, 1 $^1/_2$ hold zabbal és 8 $^1/_2$ hold kukoriczával volt bevetve. Aratott pedig 16 q réti szénát, 12 q zabosbükkönyt, 6 q muhart, 102 q búzát, 12 q árpát, 12 q zabot és 80 q tengerit. A luczernát állatai zölden ették fel.

A vázlatosan bemutatott kis gazdaságok adataiból kitünik, hogy a telepesek állataikról eléggé jól gondoskodnak és azokat szaporítani igyekszenek. Idei szemtermésük bruttó értéke 2000 K-nál nagyobb volt. Noha még sokat kell tenniök, míg gazdaságukban a helyes arányokat meghonosítják, azért kezdetnek nem rossz a mai állapot. Dohányt, czukorrépát nem ültetnek. Kenderre nem alkalmas a földjük. A kertészkedéshez a jó közlekedés és legtöbb szálláson a víz is hiányzik. Czirokot összesen három holdon termeltek. Paprikával csak egy telepes foglalkozott. Pedig, hogy a kerti művelés némely tanyán jól jövedelmezne, igazolja egy vagyontalan kisbérlő esete, a ki kezdetben 6, később további négy hold irtását vállalva és főleg dinnyét termelve, öt év alatt annyira megvagyonosodott, hogy egy kálvinista telepen gazdálkodó telephelyet szerezhetett.

A stancsófalvai telepesek általában jobbmódúak, eladósodott ember még nincsen közöttük. A mult évben hitelszövetkezetet alakítottak, melynek 152 tagja

Schlauch Lajos szállása Szélesmezőn.

296 üzletrészt, közöttük 50 gazdálkodó és 33 munkástelepes 161 üzletrészt jegyzett. A hitelszövetkezetbe eddig 1350 K-t fizettek be, ezzel szemben 36 gazdálkodó telepes váltó tartozása ugyanott 11,250 K,

21 munkásé pedig 3580 K és így mindannyiuk tartozása 14,830 K. A kölcsönök nem olcsók, 7%-ot kamatoznak (5%-ot a központnak, 2%-ot a helyi szövetkezetnek) és öt év alatt félévi részletekben törlesztendők. Alakították továbbá a Temes megyei gazdasági egyesület vezetése mellett egy gazdakört; ennek 3 trieurje és egy szelelőrostája van, a melyeknek használata meghatározott napibér mellett az összes telepeseknek meg van engedve. E körben helyezték el a népkönyvtárt is.

Értékesebb gazdasági eszközökből csak 5 vetőgép és két garnitura gőzcséplőgép van a telepesek birtokában; sokan tehát kézzel vetnek még. Hengert egyáltalában nem használnak.

Józanság és szorgalom tekintetében Stancsófalva új lakói közül senki sem esik kifogás alá. Izgató sincs közöttük. Erre különben idejük sincsen, mert bár irtva kapták földjüket, azokon még éveken át van tisztítani való és gazdasági udvaruk teljes berendezése, a gyümölcsfák ültetése, valamint szőleik telepítése is sok dolgot ad.

Eddig 2863 drb gyümölcsfát, 85,449 drb gyökeres szőlőoltványt és 35,300 drb szőlőkarót ingyen, vályogot, épületfát, kerítésoszlopokat és tüzifát kedvezményes árban, 97·5 q zab, 28·5 q árpa, 36·15 q bükköny, 2·38 q lóhere, 2·71 q luczerna és 0·50 q borsómagot pedig a beszerzési ár kamatmentes visszafizetésének kötelezettségével kaptak.

Átadta továbbá nekik a kincstár ingyen a bérlőktől átvett szalmát, polyvát és kukoriczaszárat, kedvezményes árban pedig saját szénatermését; a folyó évben befogadott telepesek mindegyike ezenfelül a bérlők által

bevetett 1 hold luczernást is kapott. Az értékesebb ajándékok közül, melyekben őket a kincstár részesítette, felemlítést érdemelnek még a díjtalan bikák, kanok, fajbaromfi, három pásztorlak építésére 3000 K segély és apaállataik eltartására 12 hold föld használatának átengedése. A pásztorlakokból kettö 2400 K költséggel már elkészült, az előbb említett 12 hold föld pedig a községi közczélokra kijelölt területekből hasíttatott ki.

Legeltetési szabályrendeletük még nincsen; van azonbon egy ideiglenes érvényű rendtartásuk, mely szerint minden gazdálkodó telepes 5, minden munkástelepes egy számos állatot tarthat a legelőn. Legelőjogosultságát ma még nem mindenki használja ki teljesen és ezért legelőjükre, darabonként 10 K-ért, az odavaló magyar lakóktól 12 drb idegen marhát fogadtak be.

Lakóházukat tűz ellen a «Gazdák biztosító szövetkezeténél» minden 1000 K biztosított érték után fizetendő 67 fillérért a kincstár biztosította. Többen jégkár ellen biztosítják vetéseiket, sőt újabban terjed közöttük a mindent felölelő u. n. átalány biztosítás is, a melynek díja 100 K érték után 50 fillér.

A munkások közül eddig négyen rendes házat, tizennégyen ideiglenes kunyhót építettek. Az ültetéseknél, árkolásoknál, útrendezéseknél az év minden szakában igen szép keresetük van és ezt építésre, vagy állatok beszerzésére fordítják. A 30 munkástelepes állatállománya ez idő szerint 42 ló, 4 csikó, 16 tehén, 1—1 tinó és üsző, 6 szopós borjú, 24 kocza, 25 hízósertés, 5 szopós malacz, 835 tyúk-féle 41 rucza és 50 lúd. Mindnyájan földmívesek, más mesterséghez egyik sem ért.

A telep lélekszáma junius végén 490 volt. A három iskolaba 108 mindennapi és 35 ismétlő iskolaköteles gyermek iratkozott be. Templomuk és lelkészük még nincs, noha saját elhatározásukból évi 400 K-t ajánlottak fel a lelkésznek. Jelenleg még az agai plébániához tartoznak. Miután templomuk nincs és a község közéletében sincsen még szerepük, a különböző szállások népe még nem szokott egymáshoz és az összeházasodásra sem volt eddig eset.

Kezükön a községi határnak $^{3}/_{4}$ része és ha majd az összes tanyák és szállások benépesülnek, fejszámra is övék lesz a többség. Egy-két év mulva csak tőlük függ, hogy az eddig meglehetősen elhanyagolt és fejlődésében hátramaradt község, a mely miattuk vesztette el ősi díszét, a magaslatait köröskörül koszoruzó lombot, olyan virágzásra fakadjon, a minővel szülőfaluik és városaik dicsekedhetnek. Könnyü lesz nekik ezt előidézni, mert ebbeli törekvéseiket az összes hatóságok, egyházuk és az állam is támogatni fogja és a mi a fődolog, meg lesz hozzá a jó mód, mert annak lehetőségét az államkincstár szilárd és biztos alapokra fektette.

Ha az államnak itt alkalmazott telepítési eljárását összehasonlítjuk azzal, a melyet az 1894. V. t.-cz. alapján létesített legrégibb délvidéki telepen — Igazfalván — követett, úgy az e téren is bekövetkezett nagy haladást észre nem venni lehetetlen.

Míg Igazfalván a telepesek éveken át irtatlan földeken kínlódtak és egészségtelen zsúfolt kunyhókban lakva maguk verték, vagy vályogból rakták házfalaikat, azt a kevés állami segítséget pedig, a miben eleinte részük volt, első sorban egyházuk buzgó fiának,

a telepítés lelkes apostolának, Ráday Gedeon gróf fáradságot nem ismerő buzgólkodásának köszönhették, iskola, óvoda, községháza, jegyző nélkül rendezetlen kulturális, egyházi és közigazgatási viszonyok között sokáig tengődtek, addig a stancsófalvai telepes a gondosan előkészített, minden részleteiben jól megfontolt és lelkiismeretesen végrehajtott telepítésnek

Telepkezelői lak udvara.

minden áldásait azonnal élvezheti. Kőalapra épített szép tágas házába mindjárt odaérkezése után beköltözhet, állatjait az istállóba azonnal bekötheti és holmiját elrendezve, már néhány nap mulva szabadon hozzáfoghat az állam által csak az imént irtott földjének megmunkálásához. Gyermekeit az új, szépen és tökéletesen berendezett állami iskolában szeretettel ingyen tanítják. Ha gazdaságában otthonosnak nem

érezné magát, bátran fordulhat a helyben lakó kincstári telepkezelőhöz, a ki jó gyakorlati tanácsokkal látja el. Gyümölcsfát, eperfát, ákácz- és más csemetét annyit kaphat, a mennyit saját erejével elültethet. Az apaállatokat kezdetben ingyen, később rendkívül kedvezően, a fajtehenet pedig nagyon előnyös törlesztési feltételek mellett szerzi be neki az állam és a cserébe átadott baromfiaért fajbaromfit kaphat.

Ha kútja nem sikerül, a szivattyús közkutat használhatja, a mely kristálytiszta egészséges vizet ad. Hasznos beruházásainál, vagy ha más okból szorult helyzetbe jut, kisegíti ideiglenesen a hitelszövetkezet. És nincs gazdaságának olyan hasznos tere és a köznek olyan szükséglete, a hol őt és osztályos társát, ha arra érdemes, tanácscsal, anyaggal, eszközzel, vagy pénzsegélylyel az állam ne támogatná.

1894-ik évi V. Törvényczikk

a telepítésről.

(Szentesítést nyert 1894. évi márczius hó 17-én. — Kiadatott az «Országos Törvénytár»-ban 1894. évi márczius hó 20-án.)

I. RÉSZ.

A telepítésről általában.

1. §.

Az állam, magánbirtokosok és földbirtokot tulajdonjoggal biró községek, a jelen törvény rendeletei szerint telepeket alapíthatnak, akár új községek alakítása, akár már létező községeknek hozzátelepítés által leendő megnagyobbítása czéljából.

2. §.

Minden újonnan telepített községnek akkora területtel kell birnia, hogy azon legalább 150 gazdálkodó telepes elhelyezhető legyen.

Hozzátelepítés alatt valamely már létező községnek telepítés útján legalább 10 oly telepes családdal való megnagyobbítása értendő, melyek mindegyike legalább 10 hold területtel fog birni.

3. §.

A telepítő köteles ingyen, illetve vételár fizetésének kötelezettsége nélkül átengedni a középületek (a templomot is beleértve) és a jegyző, a pap, a tanító és a kisdedóvó lakházaihoz szükséges beltelkeket, úgyszintén az utak és utczák létesítésére szükségelt területeket is.

A telepítő tartozik továbbá a telepítési terület kiterjedésének legalább 5%-át ingyen, illetve vételár fizetésének kötelezettsége nélkül közczélokra átengedni. E terület megosztandó a községi jegyző, a pap, a tanító, iskola, kisdedóvó és a község között.

A község a részére átengedett területen jelöli ki a temető, faiskola, vályogvető gödör, piacz-, vásár- és dögtér létesítésére szükségelt helyeket.

A mennyiben az állam a telepítő, köteles a népoktatás olyan berendezéséről gondoskodni, mely a nemzeti iránynak megfelel.

4. §.

Minden telepesnek legalább 400 □-öl kiterjedésű belső telket kell kapnia.

Nem szükséges, hogy a telepesek birtokrészei egyenlők legyenek.

Az egyes telepesnek adandó terület a beltelekkel együtt 10 holdnál kisebb és 80 holdnál nagyobb nem lehet.

Megengedtetik azonban, hogy oly telepes családok részére, melyek iparuk vagy foglalkozásuk folytán a község anyagi megerősödésére vagy közegészségi viszonyainak javulására (mint orvosok, állatorvosok, iparosok, munkások stb.) közreműködni vannak hivatva, 4—5 holdas telepek is alakíttassanak, de az ily telepek térfogata az összes terület 5%-ánál nagyobb nem lehet. A telepek területének ezen megszorításai csupán a vételár törlesztésének tartama alatt maradnak érvényben.

Eltérhetni a szabálytól, ha az új község magasabb jövedelmet hajtó mezőgazdasági üzem folytatására alkalmas helyen telepíttetik, mely esetben az egyesek birtoka kisebb is lehet. Ezen eltérés az általános szabálytól az engedélykérés alkalmával részletesen indokolandó.

5. §.

A külső birtoknak a viszonyokhoz és földminőséghez mért aránylagos része a tervezetben mint közlegelő veendő fel.

Ezen közlegelő a telepesnek meghatározott arányban közös tulajdona, s az egyes telepest abból megillető részesedés a 4. §-ban meghatározott telep területébe beleszámíttatik.

6. §.

A vételár megállapítása szabad megegyezés tárgyát képezi.

A vételárban a telepítésre szánt területek, a beltelkek, utczák, utak, stb. felmérési és felosztási költségei is benfoglaltatnak.

A vételár azon részétől, melyet a telepesek a szerződés megkötésekor le nem fizetnek, évi 5%-nál nagyobb kamat nem köthető ki.

7. §.

Ha a telepesek vagyoni helyzetüknél fogva házaikat nem képesek felépíteni, a telepítő köteles a pénzért beszerzendő faanyagokra szükséges, de házankint 400 frtot meg nem haladó, legfeljebb 5%-os kölcsönről gondoskodni.

8. §.

Már létező községhez hozzátelepítésnél a 4., 5., 6. és 7. §-ok rendelkezései egészben megtartandók; a 3. §-nak megfelelő alkalmazására nézve részletes terv készítendő és ez az engedélykéréskor indokolandó.

A hozzátelepítettek községi terheinek megállapítására az 1886: XXII. t.-cz. 130. §-ának 7-ik bekezdése mérvadó.

9. §.

Új község telepítését, vagy létező községhez hozzátelepítést létesíteni kívánó község, vagy magánbirtokos tartozik az erre szükséges hatósági engedély elnyerése végett az előző §-ok minden részletére kiterjedő tervezettel felszerelt és megfelelően indokolt kérvényt azon törvényhatóság közigazgatási bizottságához benyujtani, melynek területéhez a létesítendő telep tartozand.

A közigazgatási bizottság e kérvény nyomán a törvényhatóság első tisztviselőjének elnöklete alatt öt tagból álló küldöttséget rendel ki, melynek a ttszti ügyész és az állami építészeti hivatal főnöke hivatalból tagjai.

Ezen küldöttség minden a telepítésnél szemügyre veendő mozzanat iránt a helyszinén kihallgatja úgy a telepítőt, mint a vállalkozó telepeseket és azon község elöljáróságát, melynek határában a betelepítendő földterület fekszik és eljárásáról a közigazgatási bizottsághoz jelentést tesz.

A közigazgatási bizottság a telepítési engedély megadásának kérdésében a kiküldött küldöttség jelentése alapján elsőfokúlag határoz, határozatát az összes érdekelteknek 15 napi felebbezhetési határidő fentartása mellett kézbesíti, s azt a földmívelésügyi ministerhez felebbezés be nem adása esetében is felterjeszti.

A földmívelésügyi minister az engedély megadása tekintetében mindkét esetben véglegesen határoz, vagy esetleg egyes körülmények felderítése végett új eljárást rendel el.

A földmívelésügyi minister a telepítési engedélyt megtagadhatja, ha a szerződés feltételei a telepesekre oly súlyos kötelezettségeket rónának, hogy ezeknek s a viselendő közterheknek lerovása után a telepesek megélhetése és gazdálkodásuk sikeres folytatása veszélyeztetve lenne.

10. §.

A telepítési engedély alapján s az építkezések tekintetében, a fennálló közigazgatási szabályok megtartásával végrehajtott telepítési munkálatok befejezése után, a telepítő a közigazgatási bizottságnak jelentést tesz, s bemutatja a telepítésre vonatkozó összes munkálatokat, ú. m.: a térrajzot, az új birtokrészletek kimutatását, a telepített birtokosok névjegyzékét, valamint a telepítő és telepesek közti magánjogi viszonyt szabályozó okiratokat.

A közigazgatási bizottság ezek alapján a telepítést a 9. §. értelmében kirendelt újolag kiküldendő bizottság által

a helyszinén megvizsgáltatja, s ha meggyőződik, hogy a telepítés a tervezetnek megfelel, s hogy a telepesek és a telepítő közötti magánjogi viszony a felek akaratának és jelen törvény rendelkezéseinek megfelelően van szabályozva, a beterjesztett munkálatokat hitelesíti s a belügyi és földmívelésügyi ministerekhez felterjeszti.

II. RÉSZ.

Az állam által eszközlendő telepítésekre vonatkozó külön határozatok.

11. §.

Az állam által létesítendő telepítések eszközléséıe az állam a földmívelésügyi minister rendelkezésére 3,000.000 frtot bocsát.

Ezen három millió forintot a pénzügyminister a tényleges szükséghez képest oly mértékben utalja át ezen alap képzésére, a mint az 1889. évi XXXI. t.-cz. 10. §-a utolsó bekezdésében megjelölt összeg az állampénztárba befoly.

12. §.

Ezen három millió forint alapszerűleg kezelendő és csak telepítési czélokra (birtokvásárlás, telepes házépítés és talajjavítás) használható oly módon, hogy mindig annyi birtok vásárolható, melynek ára az alap készletéből kitelik; a tőke mindig biztosítva legyen és határozott idő alatt az alapba visszatérüljön.

A tőke álladéka fogyasztható nem lévén, a telepeseknek adandó kedvezmények és a telepítési költségek a tőke után beszedendő legfeljebb 4%-os kamatból fedezendők.

13. §.

A telepítés czéljára vásárolt területeken az esetleg szükséges talajjavítási munkálatok a betelepítés előtt, vagy annak folyama alatt végrehajtandók, azok költsége pedig, a meny-

nyiben az az alap időközi kamataiból nem fedezhető, a telepesek által fizetendő vételárba beszámítandó.

14. §.

A földmívelésügyi minister jogosítva van a telepeseknek eladott területek vételárát a törlesztési szabályok megtartása mellett 4%-os kamattal egészben vagy részben leszámíttoltatni, de úgy, hogy a kincstárt, illetőleg az alapot semmi jótállás ne terhelje.

15. §.

A telepeseknek az állami alapból a 7. §-ban foglalt feltételeknek megfelelőleg 400 frtig terjedhető házépítési kölcsön, valamint azon kedvezmény is adható, hogy az első két évben a vételárat ne törleszszék, hanem csak a 4% kamatot fizessék és a harmadik évben kezdjék meg a törlesztést.

16. §.

A telepitvényi birtok tulajdonjoga a telepesre a vételár első részletének lefizetése után telekkönyvileg bekebelezendő.

A tulajdonjog bekebelezésével egyidejüleg a ki nem fizetett vételár, ennek kamatai és a 15. §. értelmében netalán nyujtott házépítési kölcsön teherképen szintén bekebelezendő.

17. §.

Ha a mindenkori telepesek telepítvényi ingatlanaikat a tulajdonjognak az első telepes nevére történt bekebelezésétől számítandó 15 éven belül másnak mint törvényes leszármazóiknak vagy házastársuknak bármikor elidegeníteni akarnák, ez esetben a kincstárt elővásárlási jog illeti meg, miért is a telep tulajdonjogának a telepes nevére való bekebelezésével egyidejűleg bejegyzendő lesz a magyar kir. kincstár javára az elővásárlási jog is, mely abban áll, hogy ha a telepes telepítvényi ingatlanait a kiszabott 15 éven belül

elidegeníteni akarná, köteles ezen ingatlanok megvételével a magyar kir. kincstárt megkinálni, a kincstárnak pedig jogában áll, azon ingatlanokat minden tartozékaival együtt a telepes által vételár fejében már befizetett tőkeösszegek, továbbá az igazolt házépítési költség, vagy ha házépítési kölcsönt adott, ennek tényleg törlesztett részeinek lefizetése mellett megvásárolni és arra vonatkozó tulajdonjogát tehermentesen bekebeleztetni. Joga van azonban ezen így lefizetendő összegből azon hátralékos kamatokat levonni, melyeket a telepes azon évekre, melyekben a telepet birta, be nem fizetett. — A telepitő kincstár az elővásárlási jog igénybevétele iránt a megkínálástól számított 60 nap alatt nyilatkozni tartozik; — ellenkező esetben elővásárlási joga elenyészett.

A törvényes leszármazóknak vagy a házastársnak történt elidegenítés a telepítő kincstárnak mindenkor bejelentendő.

Az elővásárlási jog megilleti a magyar kir. kincstárt abban az esetben is, ha a szóban levő ingatlanokra birói árverés rendeltetik el, miért is az államkincstár az ilyen ingatlanokra vonatkozó birói árverések elrendeléséről különösen is értesítendő. Ha az államkincstár a megtörtént értesítés után legkésőbb az árverés megkezdéseig nyilatkozik az iránt, hogy elővásárlási jogával élni akar, úgy az árverés — a mennyiben ennek megtartásától a telepes hitelezője el nem állana — hivatalból megszüntetendő; az államkincstár nyilatkozatának pedig azon foganatja van, hogy ő az elővásárlás jogával élni is köteles, mely esetben ennek érvényesítése folytán a fentebbieknek megfelelőleg fizetendő összeg a végrehajtó bíróságnál leteendő és ennek megtörténte után a tulajdonjog az államkincstár részére tehermentesen bekebelezendő. Bírói kézhez teendő le a telepesnek járó összeg akkor is, ha az államkincstár ezen jogát nem bírói árverés elrendeléséből kifolyólag érvényesíti ugyan, de a telepítvényi birtok másnak javára valamely telekkönyvi bejegyzéssel van terhelve. A bírói kézhez letett összegre nézve minden esetben az 1881: LX. t.-cz. 188. és következő §-aiban szabályozott eljárás érvényes.

18. §.

Azon telepes, ki a 15. §-ban említett első két évnek vételári kamataival vagy a további években vételár és kamatok fejében fizetendő járulékoknak legalább két évi részletével hátralékban van, telepéből birói úton kimozdítható.

A telepesek kimozdítására vonatkozó perek sommás úton és soron kívül tárgyalandók és döntendők el; egyszersmind kimozdítás esetére az ítéletben kimondandó az is, hogy a telepített ingatlanok tulajdonjoga az itélet jogerőre emelkedése után a 17. §. első bekezdése szerint járó összeg lefizetése mellett a telepítő magyar királyi kincstár javára tehermentesen bekebelezendő. Az első biróság kimozdító itélete ellen használt felebbezésnek az ítélet végrehajtására halasztó hatálya nincsen.

Ha a telepes az itéletben megszabott teljesítési határidő eltelte előtt összes hátralékos tartozását kielégítené, úgy minden további eljárás megszüntetendő.

19. §.

A függő termés, mely az elővásárlási jog érvényesítésének idején a telepítvényi birtokon létezik, minden esetben a telepest illeti. Azon hátralékos kamatok erejéig azonban, melyek a telepes részére visszajáró összeg által nem fedeztetnek, a telepítő kincstárt törvényes zálogjog illeti. A függő termés betakarításának vagy megváltásának, úgyszintén a 17. és 18. §§. eseteiben a magyar királyi kincstár által a telepes részére visszafizetendő összeg megállapításának és lefizetésének vagy birói kézhez letételének módozatait, a mennyiben az alapszerződés erre vonatkozó megállapodásokat nem tartalmazna, a törvény végrehajtásával megbizott ministerek a végrehajtási rendeletben szabályozzák.

20. §.

A kincstár és telepes között kötendő telepítési alapszerződések, valamint az ezekből folyó első ízbeni nyilvánkönyvi átruházások bélyeg- és illetékmentesek.

21. §.

Az állam által eszközölt telepítés befejezéséről a 23. §-ban körülirt intézkedések megtétele végett a földmívelésügyi minister értesíti a belügyministert.

22. §.

Az állami telepítési alap felhasználásáról, valamint a telepítési ügy mibenlétéről minden évben az országgyülésnek részletes jelentés teendő.

III. RÉSZ.

Zárhatározatok.

23. §.

A belügyminister a telepítési munkálatoknak ezen törvény 10. §-a szerint történt hitelesítése, illetve felterjesztése, valamint a földmívelésügyi ministertől a 21. §. szerint nyerendő értesülés után a létesített telepnek az 1886. évi XXII. t.-cz. 152. §-a alapján önálló községgé alakítása vagy más községhez csatolása s az ugyanazon törvényczikk 32., 33. és 39—51. §-aiban előírt, valamint az ezeken kívül még szükséges intézkedések iránt rendeletileg intézkedik; úgyszintén intézkedik, hogy a hitelesített telepítési mnnkálat a telekkönyv átalakítása stb. végett az illetékes telekkönyvi hatóságnak megküldessék, a mely utóbbi az igazságügyminister által ide vonatkozólag kibocsátandó rendelet értelmében jár el.

A telepítés által alakított új község akkor is egy közigazgatási közeget képez, ha azok a területek, a melyekből a telepített község alakul, különböző községek határában feküsznek.

24. §.

A területnek a telepesek részére történt átadásától addig, míg a községgé alakulás megtörténik, a község ala-

kítása körüli teendőket, valamint a községi elöljáróságot megillető jogokat és kötelességeket, a törvényhatóság által a telepítő ajánlatára megalkotott elöljáróság gyakorolja.

Ezen elöljáróság mellé a telepesek maguk közül 12 tagú véleményező testületet választanak.

25. §.

A már eddig eszközölt telepítésre ezen törvénynek csak a 24-ik §-a alkalmazandó és pedig csak azon telepekre, melyeknél a községgé alakulás még meg nem történt.

26. §.

Ezen törvény mezőgazdasággal foglalkozó telepesekről intézkedvén, iparos munkások telepítésére nem alkalmazható; úgyszintén nem alkalmazható azon esetekre sem, midőn valamely község belterületének árvíz által egészben vagy részben lett megsemmisítése, avagy tűzvész pusztításai folytán bekövetkező újjáépítése és rendezése czéljából a lakóhelyek áthelyezése, illetőleg egyes lakosok áttelepítése közérdekből válik szükségessé.

27. §.

Ezen törvény végrehajtásával és a szükséges rendeletek kiadásával a földmívelésügyi, belügyi, pénzügyi és igazságügyi ministerek bizatnak meg.

OKIRATOK.

1.

Az igazfalvi régi telepesekkel felvett

telepítési okmány.

Felvétetett Vésztőn 1893. évi január hó 27-én és következő napjain, egyrészről a lugos-facseti m. kir. kincstári uradalom mint telepítő, s másrészről alólirottak, mint telepesek között a Krassó-Szörényvármegyei Baszest, Rakitta és Bozsur községek határaiból és a baszesti 52., rakittai 11. és bozsuri 1. számú telekjegyzőkönyvben felvett ingatlanok egy részének telepítési tárgyban.

1. Jelen okmány által aláiró felek ama közös akaratukat nyilatkoztatják ki kötelezően és visszavonhatlanul, hogy a fentebb irt területek összeeső s a kincstári uradalom által kihasítandó területen mintegy 205, azaz kétszázöt család részére telepítvényt létesítenek, hogy úgy a belső és külső telepállományok megváltására nézve, mint a megállapított egységárak törlesztésére vonatkozó feltételek és általában a telepítő kincstári uradalomi és az egyes telepesek közt keletkező magánjogi viszonyok részletes szabályozása czéljából minden egyes telepessel külön szerződés, illetve a legelőre nézve az összes telepesekkel együtt szerződés fog köttetni.

Egy-egy telepes részére a telepállomány *a)* 800 □-öl kiterjedésű belsőség; *b)* 17 hold szántóföld és rét; *c)* az összes telepeseknek együttes használatra szolgálandó mintegy 615 kat. holdnyi kiterjedésü legelőből minden egyes

telepest birtok arányában egyenlően megillető, vagyis 3 hold legelő; összesen tehát $20^{800}/_{1600}$ azaz husz és fél kat. holdra terjedő belső- és külsőségben állapíttatik meg; és pedig holdját átlagban 50 azaz ötven forint, összesen tehát 1025 frt azaz ezerhuszonöt forint árban számítva, a mihez hozzáadva az egy szoba, konyha és kamarából álló és a telepes által felépítendő lakházhoz szükséges és a kincstár által beszerzendő összes faanyag háromszázhetvenöt (375) forintnyi értékét, egy telepállomány vételára összesen 1400 frt azaz ezernégyszáz forintban állapíttatik meg. A vételár törlesztése részletekben fog történni, a melyeknek megállapítását, valamint egyáltalán a fizetési módozat meghatározását, nemkülönben a telepbirtokoknak az azokon emelendő épületekkel együtt való elő-, illetve visszavásárlás jogát, úgyszintén azoknak a telepesek általi bármi módon történhető megterheltetés és tíz (10) éven belüli elidegenítés tilalmának biztosítását a kincstári uradalom az egyes telepesekkel, illetve az öszszes telepesekkel kötendő szerződés számára magának fentartja.

Kijelentetik azonban, hogy egy-egy telepállomány után (a legelőilletőség beszámításával) eső földvételár 10%-a azaz tíz százaléka, vagyis 102 frt 50 kr. azaz százkét forint 50 krt a telepállományok kiosztását megelőző sorshúzás és az illető telepesek által velük, illetve az összes telepesekkel kötendő szerződés aláírása előtt legkésőbben a fölmívelésügyi m. kir. ministerium által külön meghatározandó napig és az általa kijelölendő pénztárba saját költségen befizetni tartoznak, mivel ellenkező esetben sem a sorsolásra, sem pedig a szerződésaláírásra bocsáttatni nem fognak s az ezúttal szerzett telepítési engedélyt minden további igény nélkül elvesztik.

2. A telepítő kincstári uradalom képviselője kijelenti, hogy a keletkező telepítvénynek szervezkedése esetére a kincstári uradalom tulajdonában maradó 80 azaz nyolczvan hold föld haszonélvezetét fogja a telepesek összeségének, illetőleg a telepítvénynek közczéljaira, nevezetesen: egyházi és iskolai terhek könnyítésére átengedni.

Együttal fentartja magának a kincstári uradalom ama jogot, hogy meghatározza, miszerint ezen 80 hold haszonélvezete egyházi s iskolai, valamint egyes közczélokra miként és mely arányban fog fordíttatni.

Kijelenti továbbá a kincstári uradalom képviselője, hogy a telepítvénynek a kincstári uradalom tulajdonában maradó két (2) holdat faiskolai czélokra, temetőnek két (2) holdat és agyaggödröknek, valamint dögtérnek megfelelő helyen nyolcz (8) holdat enged át minden ellenérték szolgáltatása nélkül.

3. Alulirt telepesek kötelezik magukat nemcsak a bel- és külsőségek, valamint a legelő után, hanem még az előző pontban részletezett kedvezményes földek haszonélvezetével járó állami és községi adókat és egyéb bármi néven nevezendő közterheket stb. 1895. évi január hó 1-től kezdve viselni.

4. Köteles minden telepes a megejtendő sorshúzás útján neki jutandó belsőségen a legalább 1 lakószobából, konyhából s kamrából és a szükséges mellékhelyiségekből álló lakóház és a melléképületek építését a belső telepnek részére történt kijelölése után, azonnal megkezdeni s legkésőbb 1894. évi október hó 1-ső napjáig befejezni.

A lakóház és melléképületek építésével kötelesek a telepesek a közigazgatási hatóság szabályrendeleteinek betartásán kivül az utczának a keskeny részével álló lakóházukat akként építeni, hogy annak külső hossza (istálló nélkül) 15 méter, külső szélessége — a 2 méternyi széles folyosót kivéve — 6 méter és magassága 3 méternyi minimális mérettel birjon.

5. Azon települő, ki az előző pontban részletezett kötelezettségeit nem teljesíti, települési engedélyének és a befizetett vételár $10^0/_0$-ának elvesztése mellett a telepállomány megváltására további igényt nem tarthat és a kincstári uradalomnak jogában lesz a jelen okmányszabta kötelezettségeit megszegő települőt a belsőségből, valamint az egyéb kiosztott telep jutalékából is a netán már megkötött szerződés daczára kimozdítani s arra más települőt befogadni.

6. Az előző pontban megszabott jogkövetkezmények terhe alatt köteles minden telepes jelen okirat aláirásának napjától számítandó 3 év alatt a megvett belsőségen, és pedig az utczán, illetve a lakóház előtt fasorokat, még pedig a háztól $7^1/_2$ láb távolban ültetni, úgy nemkülönben ugyanazon idő alatt az udvaron édes szedret termő fákat ültetni és a belsőség egy részét gyümölcskertté alakítani s legalább is 20 meghatározandó nemes gyümölcsfát ültetni s ugyanannyit állandóan fentartani.

7. Ugyancsak az 5. pontban részletezett jogkövetkezmények terhe alatt kötelesek a telepesek saját határukat 1895. évi deczember hó 31-ig körülárkolni, valamint az utczai árkokat is a házak építése alkalmával elkészíteni.

8. Kötelesek az összes telepesek közösen a politikai közigazgatási czélokra szolgáló épületeket, u. m.: a községházát, iskolát, kisdedóvodát s tanítólakot, templomot és papilakot stb., szóval azon összes épületeket, a melyek a telepítvény szervezkedése folytán a jelzett czélokra szükségesek lesznek, a kincstári uradalom által ezen czélokra ingyen, de tulajdonjogának fentartása mellett átengedett helyen, a kincstári uradalom által vagy hatóságilag megállapítandó módon és határidő alatt saját erejükkel és költségükön felépíteni s jövőre fentartani, kijelenti azonban a kincstári uradalom képviselője, hogy a templom és iskola felépíthetésének megkönnyítésére 50 azaz ötven hold föld haszonélvezete fog a telepeseknek 10 évre ingyen, de az utána járó mindennemü adók és közterhek viselésének kötelezettsége mellett átengedtetni.

9. A telepeseknek a sorsolás megejtése után a belsőségek és külső telepállományok egy része, oly mértékben, a mint rendelkezésre állanak, részben a folyó 1893. év tavaszán és azután folytatólag, amint azok az erdő letarolása után az erdészeti kezelés alól kivétetnek, fognak átadatni.

10. Kötelesek a telepesek az építkezésre szükséges anyagot csakis a kijelölt anyaggödrökből venni és a telephely elvesztésének terhe alatt tilos a belsőségen anyaggödröket ásni.

11. Az első kiosztás alkalmával átadandó eldősült telepjutalékon lévő faanyagot, a telepeseknek csak a melléképületek, kerítések stb. építésére, tégla égetésére s egyéb saját czéljaikra szabad felhasználni és kiköttetik, hogy ekként felhasználandó mennyiségen felül a telepeseknek esetleg fenmaradó fakészletet eladni nem szabad.

12. Kötelesek a telepesek házaikat tűzkár ellen biztosítani.

13. A telephely elvesztésének terhe alatt tilos a telephelyek elcserélése, adásvétele, a településre az uradalomtól kapott engedély eladása s a jelző czölöpök kiszakítása.

14. A jelen okmány alapján a kincstári uradalom az egyes települők, valamint azok összesége közt keletkezett viszonyból származó összes jogok és kötelezettségek csupán a kincstári uradalom s az egyes települők és azok összesége közt állanak fenn s jövőben is csak köztük fognak létezni s e viszonyból származtatva, harmadik, akár physikai, akár jogi személy, sem a kincstári uradalom, sem az egyes telepesek, sem a telepesek összesége, illetőleg a telepítvény irányában vagy ellenében jogokat nem követelhet és nem érvényesíthet.

15. Egyetértőleg megállapíttatik, hogy a jelen okmányokból eredő mindazon törvényes lépések, melyek megtételére a kincstári uradalom mint felperes jogosítva lenne, az egyedül általa szabadon választandó és az 1868:LIV. t. cz., illetőleg az 1881:LIX. t. cz. értelmében sommás eljárásra illetékes biróságnál, a per tárgyának értékére való tekintet nélkül sommás eljárás útján tehetők folyamatba, mig ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstári uradalom mint alperes jelentkezik, csakis a lugos-facseti kir. kincstári uradalom jogi képviseletének megfelelő eljárás szerint döntendők el.

16. Ezen okmány joghatálya a telepesekre nézve az aláirás napján, mig a kincstári uradalomra nézve a nagyméltóságú földmívelésügyi m. kir. ministerium jóváhagyásának napján kezdődik.

Mindezek hiteléül jelen okmány felolvastatván, megmagyaráztatott s miután települők kijelentették, hogy azt megértették, aláiratott.

K. m. f.

A kincstár képviseletében:

Br. Malcomes Jeromos, s. k.

Előttünk: *Mike Ferencz*, tbiró.

B. Szilágyi Bálint, m. k.
V. Tóth István, m. k.
Lovas Zsigmond, m. k.
Cs. Csüllög János, m. k.
J. Nagy Gábor, m. k.
Diriczi Gábor, m. k.

Papp Mihály, m. k.
Oláh Demeter, m. k.
Tóth János, m. k.
Pap G. Sándor, m. k.
Pap Gábor és *Bertalan* helyett:
Pap G. Sándor, m. k.
stb

2.

Az igazfalvai régi telepesekkel kötött adásvételi szerződés mintája.

Adásvételi szerződés,

mely egyrészről a telepítő m. kir. államkincstár mint eladó képviseletében .... és másrészről .... és neje szül. .... lakos .... mint vevő .... között a következőkben köttetett:

1. A m. kir. államkincstár eladja .... és neje szül. .... pedig megveszi .... az Igazfalva község határában fekvő telepállományok közül a telepítési földkönyvben .... sorszám és az igazfalvai .... számu telekjegyzőkönyvben .... sorszám és .... hr. számok alatt felvett .... □-öl belsőséget, ... □-öl kiterjedésü káposztást, ... hold .... □-öl terjedelmü szántóföldeket, ... □-öl szőlőt, továbbá az igazfalvai .... telekjegyzőkönyvben .... hr. számok alatt foglalt 674 k. hol 476 □-öl legelőből, a mely az igazfalvai telepeseknek közös osztatlan tulajdonul együttes használatra eladatott, a vevőre eső 2 k. hold 1100 □-öl területü jutalékot,

vagyis az összesen 20 k. hold 800 □-öl terjedelmü ingatlanokat az eladó m. kir. államkincstár által előlegezett házépítési költségek beszámításával .... korona .... fillér, azaz.. korona .... fillér megállapított vételárért.

2. Vevő............ az 1-ső pontban megállapított vételárból az ingatlanok átadása alkalmával kifizetett .... korona .... fillér levonása után az eladó m. kir. államkincstárnak még .... kor. .... fill., azaz: .... korona .... fillérrel maradt........... adósa.

Vevő............ köteles............ ezen .... kor. .... fill. vételári tartozás után a facseti m. kir. adóhivatalnál, vagy a földmívelésügyi m. kir. minister által esetleg kijelölendő más pénztárnál, saját költség............n az 1...... évi november hó 1-től kezdve az első évben 2% kamatot, a második évben 3% kamatot fizetni, a tőketartozást pedig a harmadik évtől kezdve 4% kamattal 50 év alatt évenkint utólag mindenkor november hó 1-ső napján esedékes annuitási részletekben törleszteni, vagyis 1.......... évi november hó 1-én .... kor. .... fill., azaz: .... kor. .... fillér kamatot;

19............ évi november hó 1-én .... kor. .... fill., azaz.. korona........................ fillér kamatot;

19............ évi november hó 1-től kezdve 19.......... évi november hó 1-ig bezárólag minden év november hó 1-ső napján tőke és kamat fejében .... korona .... fillér, azaz: .... korona .... fillért egyetemleges kötelezettséggel fizetni.

3. Vevő............ kijelenti............ és elismeri............, hogy a 2-ik pontban megállapított vételári hátralékon felül a m. kir. államkincstárnak irtási költségek fejében még........................ korona .... fillér, azaz: .... korona .... fillérrel adósa. Köteles............ vevő............ ezen itt elismert tőketartozás............t a vételári hátralékkal együtt a 2-ik pontban megállapított módozatokkal mindenben megegyezőleg törleszteni, vagyis ezen tőketartozás után 1............ évi november hó 1-én .... korona .... fillér, azaz: .... korona .... fillér kamatot:

19.. évi november hó 1-én ....korona ....fillér, azaz: .... korona ....fillér kamatot;

19........... évi november hó 1-től kezdve 19............ évi november hó 1-éig bezárólag minden év november hó 1-én ....korona ....fillér, azaz: .... korona ....fillér annuitási részletet fizetni.

4. A vevő.......... szabadságában áll részletfizetéseket a fizetési határnapok lejárta előtt is teljesíteni; ilyen rendkívüli törlesztés esetén azonban tartoz..........k vevő.......... ezen szándék.......... a lefizetni kivánt összeg fölemlítésével a kincstári telepkezelőnél előzetesen bejelenteni, a midőn is a földmívelésügyi m. kir. ministerium számvevősége fogja megállapítani azt, hogy a lefizetendő összegből mennyi esik a tőketörlesztésre és mennyi számolható el kamatokra.

5. Ha a vevő...... a 2-ik és 3-ik pontokban megállapított fizetési határnapokat meg nem tartj.........., míg egyrészt köteles.......... az esedékessé vált fizetési részletek után 5% késedelmi kamatot az eladó m. kir. államkincstárnak fizetni, úgy másrészt a késedelmes fizetés esetén elveszíti.......... részletfizetési kedvezmény.......... is, az egész még hátralevő tőketartozás lejártnak tekinthető és behajtható.

Ha pedig a vevő.......... a 2-ik és 3-ik pontokban említett első két évnek tőke kamataival, vagy a további években a tőke és kamatok fejében fizetendő járulékoknak legalább két évi részletével hátralékban van.........., az eladó m. kir. államkincstárnak fenmarad az a joga, hogy a vevő.......... a jelen szerződés tárgyát képező ingatlanokból az 1894. évi V. t.-cz. 18. és 19. §§-ai értelmében az alábbi 7-ik pont szerint járó összeg lefizetése mellett birói úton kimozdíthassa.

6. A megvett ingatlanok után járó minden néven nevezendő állami, törvényhatósági és községi adók, terhek és szolgálmányok 1.......... évi január hó 1-től kezdve a vevő.......... terhelik.

7. A jelen szerződés tárgyát képező ingatlanok tekintetében az eladó m. kir. államkincstár részére az elő-, illetve visszavásárlási jog kiköttetik akképen, hogy azon esetben,

ha a vevő .... az 1-ső pontban körülírt ingatlanokat, a 2-ik és 3-ik pontokban megállapított tartozások teljes befizetése előtt, vagy ha e tartozásokat a 2-ik és 3-ik pontokban kikötött időn belül teljesen befizetnék is, a tulajdonjognak ezen szerződés alapján történt bekebelezésétől számított 15 éven belül a kincstár előleges beleegyezése nélkül másnak, mint törvényes leszármazói.........nak vagy házastársa...........nak bármikor eladni, vagy más módon elidegeníteni, vagy pedig a jelen szerződésben megállapított vételárösszegen felül megterhelni akar......, úgy köteles........... az ingatlanok megvételével a m. kir. államkincstárt megkínálni, a kincstárnak pedig jogában áll ezen ingatlanokat minden tartozékaikkal együtt vevő............ által tőketartozás fejében már befizetett tőkeösszegek, továbbá a vevő........... által felépített házért és tartozékaiért 300 korona, azaz: Háromszáz koronában megállapított ár lefizetése mellett megvásárolni és teljes tulajdonul tehermentesen nevére bekebeleztetni. Joga van azonban a m. kir. államkincstárnak ezen így lefizetendő összegből azon hátralékos kamatokat és a tűzkárbiztosítási díjakat (11. pont) levonni, a melyeket a vevő......... azon évekre, melyekben a telepet birta.......... be nem fizett .

Az elővásárlási jog megilleti a m. kir. államkincstárt abban az esetben is, ha a szóban levő ingatlanokra birói árverés rendeltetik el. Vevő...... beleegyez........... abba, hogy ezen esetben, a mennyiben a m. kir. államkincstár a birói árverés elrendeléséről nyert értesítés után az árverés megkezdéséig nyilatkozik az iránt, hogy elővásárlási jogával élni akar, — a jelen szerződés tárgyát képező ingatlanok és minden tartozékaik tulajdonjoga a fentebbieknek megfelelőleg fizetendő összegnek a végrehajtó biróságnál való letétele után a m. kir. államkincstár javára tehermentesen bekebeleztessék.

Vevő.......... továbbá beleegyez..................... abba, hogy az eladó m. kir. államkincstár javára a fentebbiek szerint kikötött elő-, illetve visszavásárlási jog tulajdonjog ...... bekebelezésével egyidejüleg bekebeleztessék.

8. Vevő.......... a m. kir. államkincstárnak a 2-ik és 3-ik pontban megállapított tőkekövetelése biztosítására leköti.......... a megvett ingatlanokon által.......... időközben a telepítési okmányból kifolyólag saját költség.......... emelt vagy ezentúl emelendő épületeket minden mellékhelyiségeikkel és törvényes tartozékaival együtt, melyekre tehát az államkincstár javára a 7-ik és 9-ik pontok szerint biztosított jogok és illetve bekebelezendő zálogjogok szintén kiterjednek.

9. A m. kir. államkincstár beleegyezik, hogy vevő.......... az 1-ső pontban megjelölt bel- és külsőségekre tulajdonjog.........., de csakis a 2-ik és 3-ik pontban megállapított tőketartozás és kamatainak, valamint a 7-ik és 10-ik pontokban előírt elő-, illetve visszavásárlási jognak az eladó m. kir. államkincstár javára első helyen leendő egyidejü bekebelezésével együttesen saját nev..........re bekebeleztesse..........

10. Köteles.......... vevő.......... az első pontban megjelölt telep..........n állandóan lakni s azt az elidegenítési tilalom idején belül a saját erej..........el házilag művelni, továbbá feltétlenül lemond.......... vevő.......... abbeli jog..........ról, hogy az első pontban körülírt ingatlant a vételár teljes lefizetése előtt, vagy ha a vételárt teljesen lefizetné.......... is, a tulajdonjognak jelen szerződés alapján történt bekebelezésétől számított tizenöt éven belül részben vagy egészben haszonbérbeadás útján hasznosíthas.........., vagy annak haszonélvezetét az eladó m. kir. államkincstár előzetes engedélye nélkül átruházhass.........., vagy elidegeníthess...........

Ha a vevő.......... lakás.......... a telepről más helyre tenné.......... át, vagy ha az ingatlanokat haszonbérbeadás útján hasznosítaná.........., vagy megbízott által kezeltetné.........., szerződésszegést követ.......... el és ez esetek bármelyikének bekövetkeztével jogosítva van az eladó magy. kir. államkincstár a vevő.......... s illetve jogutódai.......... a neki.......... s illetve jogelődei..........nek eladott ingatlanokból a 7-ik pont értelmében járó összeg lefizetése mellett sommás birói úton kimozdítani.

11. Vevő........ kötelezi........ mag........, hogy a jelen szerződés tárgyát képező telepen felépített házakat az éghető részek teljes becsértéke erejéig tűzkár ellen biztosítja........, illetve aláveti........ mag........ a m. kir. államkincstár által, a legolcsóbb biztosítási mód elérése czéljából kötött biztosítási szerződésnek akként, hogy a m. kir. államkincstár által eszközölt biztosítások után előlegezett biztosítási díjakat az esedékességi határnapokon a m. kir. államkincstárnak pontosan megtéríti........

Ha vevő........ a megtérítendő biztosítási díjakat az esedékességi határnapokon a m. kir. államkincstárnak meg nem téríti........, köteles........ az esedékessé vált biztosítási díjak után 5% késedelmi kamatot az eladó m. kir. államkincstárnak fizetni.

Megjegyeztetik, hogy tűzkár esetében a biztosító-társaság által fizetendő kárösszegeket kizárólag az eladó m. kir. államkincstár van jogosítva felvenni.

12. Egyetértőleg megállapíttatik, hogy a jelen szerződésből eredő mindazon törvényes lépések, melyek megtételére az államkincstár mint felperes jogosítva lenne, az egyedül általa szabadon választandó s az 1868. LIV. t.-cz. és illetőleg az 1881. LIX. t.-cz. és 1893. XVIII. és XIX. t.-cz., valamint az 1894. V. t.-cz. értelmében sommás eljárásra illetékes biróságnál a per tárgyának értékére való tekintet nélkül sommás eljárás útján tehetők folyamatba; míg ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a m. kir. államkincstár mint alperes jelentkezik, csakis a lugosi m. kir. kincstári ügyészség székhelyére nézve illetékes biróság előtt az ügy természetének megfelelő eljárás szerint döntendők el.

13. Jelen adásvevési szerződés kiállítási költségeit, okmánybélyegeit, valamint az ingatlan átiratása és lejegyzéseért járó illetéket és telekkönyvi eljárási költségeket vevő........ sajátj........ból viselni köteles........

14. Vevő........ jelen szerződés aláirásával elismeri........, hogy az első pontban megjelölt ingatlanokat tényleges birtok........ba a szerződés szerinti terjedelemben és minőségben vette........ át.

15. E szerződés joghatálya vevő......... nézve az aláírás, eladóra nézve pedig csak a földmívelésügyi m. kir. minister jóváhagyása napján kezdődik.

Mindezek hiteléül a jelen adásvevési szerződés két eredeti példányban kiállíttatott s felolvasás s megértelmezés után felek által sajátkezüleg aláiratott, illetve kézjegygyel eláttatott.

Kelt..................évi..........hó.......napján.

Az eladó m. kir. államkincstár
nevében:

....

vevő.

Hogy a jelen adásvételi szerződés tartalmát mi magunk ismerjük, — hogy az jelenlétünkben szerződő feleknek felolvasva és megmagyarázva lett, — hogy azt minden pontjában helyesnek találva sajátkezűleg aláírták, illetve kézjegyükkel ellátták, ezennel igazoljuk.

....

tanu.

....

tanu.

3.

A nagysármási régi

telepítési okirat.

Hogy az állam által Kolozs vármegyében Nagy-Sármás község határában tervezett telepítésnek alapja megvettessék s egyrészt a telepítő kincstár s másrészt a Veszprém vármegye néhány községéből toborzott települők közti viszony s a telepítvény megalakításának módja és feltételei körülirassanak és megállapíttassanak, a földmívelésügyi minister úr nevében és megbízásából Dobokay Lajos osztálytanácsos, országos borászati kormánybiztos mint a telepítési osztály vezetője s a Veszprém vármegye illető községebeli azon lakosok, a kiket a földmívelésügyi minister úr a Nagy-Sármásra való telepítésre befogadott, a telepítvény alapítására és szervezésére s a telepítési feltételekre nézve a jelen telepítési okiratot állították ki:

1. Az alkotandó telepítvény a már létező Nagy-Sármás községéhez való hozzátelepítéssel alakíttatik meg.

Közös czélokra kihasíttatik a telepítési területből:

I. *a)* Az utak, utczák, közterek, anyaggödrök, dögtér stb. számára ...	62	k.	h.	
b) a telepítvényi templom és lelkészi lakóház czéljaira	1	«	«	1200 □-öl
c) a községház és jegyzői lakóház czéljaira	1	«	«	800 «
d) az iskola épület telkéül ...	—	«	«	1200 «

e) a tanítók lakóházainak telkéül minden tanító számára külön 800 □-öllel számítva 1½	2	k. h.	—	□-öl
f) kisdedóvó telkéül	2	« «	—	«
belsőség; és				
II. *g)* a telepítvényesek lelkész-illetményeül	30	« «	—	«
h) a jegyző illetményeül	30	« «	—	«
i) a kisdedóvó illetményeül ...	25	« «	—	«
k) az iskola- és kisdedóvó-alap czéljaira 25—25 holdjával	50	« «	—	«
l) a telepesek templomi és egyházi alapja alakítására	30	« «	—	«
m) faiskolának	1	« «	—	«
n) anyaszőlőtelep czéljaira ...	6	« «	—	«
o) temetőnek	4	« «	—	«

p) községi alap alakítására 38—40 hold haszonföld, mint külső birtok.

Az I. b) és II. g), l) és o) pontok alatti területeknek az a rendeltetése, hogy a telepesek hitfelekezeti szükségleteinek kielégítésére fordíttassanak, illetőleg használtassanak.

A II. g) pont alatti terület a telepesek lelkészének részbeni javadalmazására fog szolgálni s e czélból a lelkésznek joga van azt természetben, vagy annak jövedelmét az egyházi hatóság intézkedése alapján a hitközséggel egyetértőleg megállapítandó más hasznosítási mód szerint élvezni.

A lelkész egyéb javadalmainak megállapítása s a hívek által vagy egyházi úton való tedezésének meghatározása az egyházi szervezkedés során történik.

A II. l) pont alatti terület rendeltetése az, hogy az egyházi czélok javára hasznosíttassék. E terület jövedelme alapszerűleg lesz kezelendő, s az alapból a templom fentartásának s az egyéb egyházi szükségleteknek költségei fedezendők. Ha az alap jövedelme engedi, az részben a lelkész és a kántor javadalmazására is fordítható.

A II. o) pont alatti terület a telepesek temetkezési helye. Ha azonban Nagy-Sármás jelenbeni (törzs) lakóinak

külön temetője idővel egészen megtelnék, vagy más okokból nem lenne többé temetésre használható, kötelesek lesz nek a telepesek, illetve jogutódaik eltűrni, hogy a számukra kijelölt 4 holdnyi terület közös községi temetővé alakíttassék át s abba Nagy-Sármás községének lakói megkülönböztetés nélkül temetkezhessenek.

Az I. a), c), d), e), f) és II. h), i), k), m), n) és p) pontok alatt felsorolt területek nemcsak a telepesek, hanem Nagy-Sármás jelenbeni (törzs) lakósai és utódaik javára is, tehát a telepítés befejezése utáni Nagy-Sármás községe összes lakósai javára rendelvék, minden megkülönböztetés nélkül.

E területeknek rendeltetésük szerinti használatától, illetőleg azon előnyök élvezésétől, a mely előnyöket az összesség javára megállapítani, vagy jövőre biztosítani e területek, illetőleg jövedelmeik hivatva vannak, Nagy-Sármás jelenbeni (törzs) lakósai és utódai nem tilthatók el, abban nem akadályozhatók meg, hanem az összes területeknek rendeltetésük szerinti használatában s azon intézményekben, a melyek javára e területek, illetőleg jövedelmeik szolgálnak, a telepítés befejezése utáni Nagy-Sármás községe minden lakósa megkülönböztetés nélkül a községi kötelékben őt megillető jog szerint egyaránt részes.

A II. h) pont alatti terület a jegyző, az i) alatti terület pedig a kisdedóvó fizetésének egészbeni vagy részbeni fedezésére szolgál.

A II. k) és p) pontok alatti területek községi kezelésben megfelelő alapok létesítésére hasznosítandók abból a czélból, hogy az alapok jövedelmeiből az iskola és a kisdedóvó épület s a községháza fentartassék s az említett közmívelődési intézmények s a község egyéb szükségletei egészben vagy részben kielégíttessenek.

A földmívelésügyi minister úr megtette a szükséges lépéseket a végett, hogy a Nagy-Sármáson felállítandó iskola mint állami iskola jőjjön létre; ez esetben a tanítók az államkincstárból fizettetnek.

A községháza, a templom, a lelkészi lakóház, az iskola,

a kisdedóvó épület s a tanítói lakóházak, a községi, illetőleg hitközségi kötelékben a telepesek összesége által állítandók fel, az államkincstár azonban az építkezés költségeihez segélyezőleg hozzájárul.

A községi és hitközségi alakulás a szervezkedésből származó összes egyéb közterheket a községi vagy a hitközségi kötelékben a telepesek tartoznak együttesen és közösen a sajátjukból viselni s mindazt megtenni, a mi az említett alakulás és szervezkedés közös érdekében szükséges-

Egyebek mellett tartoznak a telepesek közösen, közös erővel az utczákon a lakóházak előtt, a megállapítandó távolságban, legkésőbben három év alatt fasorokat ültetni s lehetőleg az utakat is fasorokkal szegélyezni, stb.

2. A telepállományok egysége:

a) 700—800 □-öl belsőség (házhely, udvar és kert),
b) 10 k. hold szántóföld,
c) — « « 800 □-öl kenderföld,
d) 3 « « 800 « kaszáló,
e) — « « 800 « szőlőterület,
f) 4 « « 600 « részesedés a közlegelőből,
g) — « « 1000 « részesedés a közös erdőből

összesen 20 kat. (1600 □-öles) hold.

Rendszerint minden telepes egy telepállományt kap.

Eltérésnek csak a magyar kir. földmívelésügyi minister úr rendeletéből lehet helye.

3. Egy katasteri hold vételára, illetőleg eladási ára 154 frt, azaz egyszázötvennégy forint, az egy telepállományt alkotó husz kat. hold vételára, illetőleg eladási ára tehát 3080 frt, azaz háromezernyolczvan forint.

Ezt az összeget minden telepes a következő módon tartozik lefizetni, illetőleg törleszteni és pedig:

a) két évig, vagyis az 1895. és 1896. évben a telepesek tőkét nem törlesztenek, hanem évente csak három (3) % kamatot, vagyis egy holdtól 4 frt 62 krt, tehát az egy telepállományt alkotó 20 holdtól évenként 92 frt 40 krt fizetnek.

E kamatfizetés a következő határidőkben teljesítendő és pedig:

1895 szeptember hó 1-én 92 frt 40 kr.
és 1896 « « 1-én 92 frt 40 kr.

A vételár törlesztése az 1897. évben kezdődik és tart harmincz és fél évig, tehát 1927 április hó 1-ig.

E harmincz és fél év, illetőleg hatvanegy félév alatt minden évben öt (5) %, vagyis egy holdtól 7 frt 50 kr, tehát az egy telepállományt alkotó 20 holdtól 154 frt, azaz egyszázötvennégy forint fizetendő.

Ez összeg évente két egyenlő részletben és pedig 77 frt minden év április 1-én és 77 frt pedig ugyanazon év október hó 1-én fizetendő. Az utolsó, vagyis a hatvanegyedik részlet azonban csekélyebb a fenti összegnél s a tőkének némi maradványából áll, a mint ezt a törlesztési terv fogja feltüntetni.

A 30½ év alatt 5%-os törlesztés 2% évi tőketörlesztésnek és 3%-os kamatlábnak felel meg.

Az 1927. év április hó 1-én a 3080 frt vételár és annak 3%-os kamatai törlesztve lesznek s azontúl a telepesek e czímen, ha pontosan fizettek, semminemü fizetést nem tartoznak többé teljesíteni.

Az a telepes, aki a 77 frtos félévi részletet nem fizeti meg pontosan az esedékességi napon, tartozik e naptól a tényleges fizetés napjáig számított 5% késedelmi kamatot is fizetni.

Ellenben, ha valamelyik telepes több részletet, vagy az egész vételárt egyszerre kivánja lefizetni, ez szabadságában áll, s akkor tartozása a megfelelő kamatösszeggel kevesbedik.

A minden telepessel kiállítandó külön adás-vevési szerződés tartalmazni fogja a részletes törlesztési tervet, a melyben ki lesz mutatva, hogy a félévenként fizetendő 77 frtból minden egyes félévi esedékességi időpontban mennyi esik a tőkére s mennyi a kamatokra; s tartalmazni fogja a szerződés azt is, hogy ha valamelyik telepes több részletet kiván egyszerre törleszteni, az minő módozatok mellett történjék.

4. Az 1. pontban felsorolt közczélú területekért vételár vagy megváltási ár nem fizetendő, hanem azokat az állam, fizetési kötelezettséggel való megterhelés nélkül, tehát ingyen engedi át a telepesek összeségének, illetőleg a községnek, a meghatározott czélokra.

5. Minden telepes azt a telepállományt kapja, a mely sorshúzás útján fog neki jutni.

A sorshúzás Nagy-Sármáson ejtetik meg.

Azok a települők, a kik a jelen telepítési okirat aláírása után azonnal útra kelnek, az első csapatnak Nagy-Sármásra érkezése utáni harmadik napon fognak sorsot húzni. A később érkezőkkel a sorsolás pótlólag fog megejtetni.

Egyik telepesnek sincs jogában az általa sorsolt telepállomány helyett más telepállomány kijelölését kivánni.

6. Minden befogadott telepes tartozik a telepállományát lehetőleg azonnal, de legkésőbben 1894 szeptember hó 1-ig elfoglalni, az építkezést megkezdeni, s legkésőbben 1895 augusztus hó 1-ig befejezni.

A ki a kitűzött határidőig telepállományát nem foglalta el, s az építkezést nem fejezte be, azt a földmívelésügyi minister úr a telepesek sorából törölheti s helyébe más telepest fogadhat be.

7. Minden telepes köteles a neki jutó belső telken kijelölendő helyen lakóházát s a szükséges gazdasági melléképületeket a földmívelésügyi minister úr által megállapított terv szerint felépíteni, udvarán, a megállapítandó távolságban fákat ültetni s belső telkének megfelelő részét gyümölcsös és veteményes kertté átalakítani. Minden kertbe legalább 20, a földmívelésügyi minister úr, illetőleg megbizottja által ajánlott nemü és fajú nemes gyümölcsfa ültetendő.

A falak veréséhez szükséges földanyagot csak az e czélra kijelölt anyaggödrökből szabad venni s tiltva van a belsőségben anyaggödröket nyitni.

Az építkezéshez szükséges faanyagot, az ajtókat, ablakokat, stb. az államkincstár szolgáltatja ki.

Az építési anyagért, ács- és asztalos-munkáért az államkincstár 400 frt érték erejéig a telepestől semminemű fizetés teljesítését nem követeli; ha azonban az anyag és az ács- és asztalos-munka értéke 400 frtot túlhalad, akkor a 400 frton felüli többlet a föld árához hozzászámíttatik s tartozik a telepes azt a föld árával együtt, a 3. pontban megállapított módon és feltételek szerint lefizetni, illetőleg törleszteni.

Ha tehát például a telepesnek kiszolgáltatott összes építési anyag s az ács- és asztalos-munka értéke 700 frt, akkor ebből 400 frtot az államkincstár nem számít fel a telepes terhére, ellenben 300 frt hozzászámíttatik az egy telepállományt alkotó 20 hold föld 3080 frt eladási árához.

A telepes tartozása tehát ez esetre 3380 frt lesz, a melytől az 1895. és 1896. évben évente 3% kamatot, vagyis évente 101 frt 40 krt 1897-től 1927 április hó 1-ig (30½ éven át) évente 5%-ot, vagyis évente 169 frtot (két féléves részletben) tartoznék tőketörlesztés és kamat fejében fizetni.

8. Minden telepes tartozik épületeit tűzkár ellen biztosítani. Hogy a legolcsóbb biztosítási mód éressék el, az egyes épületek nem külön-külön, hanem az összes épületek tömegesen fognak a kincstár közvetítése mellett biztosíttatni s minden telepes tartozik a reá eső biztosítási díjt évente az esedékességi időpontban megfizetni.

A kincstár közvetítése a tűzbiztosításnál addig tart, a míg az összes telepesek vételár- és építési kölcsöntartozásukat lefizették.

9. A telepítésre szánt egész terület a folyó 1894. évre részes mívelésre és hasznosításra van kiadva. Az aratási munkát azonban a földmívelésügyi minister úr már a telepeseknek tartotta fenn. Azok a telepesek, a kik az aratásig a telepítési területet megszállják s az aratást tényleg végezni fogják, aratórészül kapják a termés 14%-át. A termésnek azt a részét, a mely a birtok kezelőjét (haszonbérlőjét) illető jutalék kiszolgáltatása után a kincstárnak marad, a kincstár a telepeseknek engedi át ingyen a végett, hogy a kezdet nehézségeivel könnyebben megküzdhessenek s hogy könnyebben telelhessenek át.

A termésnek (szénának is) az a része, a melyet a kincstár ekként a telepeseknek enged át, a családtagok száma szerinti arányban fog azon összes telepesek közt kiosztatni, a kik legkésőbben folyó évi szeptember hó 1-ig átköltözködtek Nagy-Sármásra.

10. Mihelyt a telekkönyv átalakítása elkészült, a telepesekkel az alakszerű szerződések kiállíttattak s a telepesek az első vételár részletet (az 1897. évben esedékes 5%-ot) lefizették, a telepítvényi birtok tulajdonjoga az 1894. V. t.-cz. 16. §-a értelmében telekkönyvileg is a telepes javára kebeleztetik be, de azzal egyidejüleg bekebeleztetik a telepítvényi birtokra a telepesnek a még ki nem fizetett vételár és kamatai s az építési kölcsön (lásd a 7. pontot) czímén fennálló tartozása iránti zálogjog is a kincstár javára.

11. Ha a mindenkori telepes — az 1894. V. t.-cz. 17. §. rendelkezése szerint — telepítvényi ingatlanait a tulajdonjognak az első telepes nevére történt bekebelezésétől számítandó 15 éven belül másnak mint törvényes leszármazóinak, vagy házastársának bármikor elidegeníteni akarná, ez esetben a kincstárt elővásárlási jog illeti meg, miért is a telep tulajdonjogának a telepes nevére való bekebelezésével egyidejüleg a telekjegyzőkönyvben bejegyzendő lesz a magyar kir. kincstár javára az elővásárlási jog is, a mely abban áll, hogy ha a telepes telepítvényi ingatlanait a kiszabott 15 éven belül elidegeníteni akarná, köteles ezen ingatlanok megvételével a magy. kir. kincstárt megkinálni, a kincstárnak pedig jogában áll azon ingatlanokat minden tartozékaival együtt a telepes által vételár fejében és házépítési kölcsön törlesztésére már befizetett *tőkeösszegek* lefizetése mellett megvásárolni. Joga van azonban az ezen így lefizetendő összegből azon *hátralékos kamatokat levonni*, melyeket a telepes azon évekre, melyekben a telepítvényeket birta, nem fizetett be.

Ha a telepes telepítvényi birtokát még életében, vagy halála esetére törvényes leszármazóinak vagy házastársának elidegenítette, ezt a birtokba lépő törvényes leszármazók vagy házastárs a földmívelésügyi minister úrnak, illetőleg

megbizottjának mindenkor bejelenteni tartoznak. (1894. V. t.-cż. 17. §-nak második bekezdése.)

12. A telepes tartozik a telepítvényi birtokán lakni s azt házilag mívelni; nem szabad azt a 11. pontban megállapított időtartam alatt a kincstár, illetőleg a földmívelésügyi minister úr előzetes engedélye nélkül haszonbérbe adnia, vagy másnak mint törvényes leszármazóinak vagy házastársának használatra, haszonélvezetre, vagy bármi más czímen való birtoklásra vagy birlalásra átengedni.

Ha ezt tenné, a kincstárnak jogában van a 11. pontban körülírt elővásárlási joggal egyező visszavásárlási jogot érvényesíteni és gyakorolni.

13. A kincstárnak jogában van az oly telepest, a ki izgágáskodik, vagy a telepesek közt egyenetlenséget idéz elő, vagy oly viselkedést tanusít, a mely a telepesek közti egyetértést és összhangot megzavarja s a telepítvény fejlődésének s az összeség érdekeinek kárára van, a telepesek sorából kirekeszteni s a telepítvényi birtokot tőle visszavenni, illetőleg a 11. pontban körülírt elővásárlási joggal visszavásárlási jogot érvényesíteni és gyakorolni.

Annak megitélése és megbirálása, hogy a telepes viselkedése mikor ad okot a fenti eljárásra, kizárólag a magyar kir. kincstárra, illetőleg a földmívelésügyi minister úrra tartozik.

A kincstárnak a jelen s a 12. pontból származó jogai telekjegyzőkönyvileg szintén bejegyzendők.

14. Az a telepes, a ki a 3. pontban említett első két évnek vételári kamataival, vagy a további években vételár, kamatok és építési kölcsön fejében fizetendő járulékoknak legalább két évi részletével hátralékban van, telepétől bírói úton kimozdítható. Az ez iránti perek sommás úton tárgyalandók s az itéletben az 1894. V. t.-cz. 18. §-nak rendelkezéséhez képest kimondandó, hogy a telepített ingatlanok az itélet jogerőre emelkedése, de egyszersmind a 10. pont szerint járó összegnek a jogosult javára történt lefizetése után, a magy. kir. kincstár javára tehermentesen bekebeleztetnek.

15. A birtokbalépés napjától kezdve az összes állami, törvényhatósági és községi adókat és egyéb közterheket a telepes tartozik viselni.

(Megjegyeztetik egyébként, hogy az 1875. VII. t.-cz. 6. §-a értelmében a nagysármási telepítvényhez tartozó földek hat évig földadómentesek.)

16. A földmívelésügyi minister úr a telepeseket a telepítvény gazdasági és kulturális fejlődése érdekében, különösen a belterjesb gazdasági foglalkozások terén (állat-, baromfi-, selyemtenyésztés, szőlő- és gyümölcstermelés, stb.) a rendelkezésre álló eszközök s az országos igények kielégítése szabta korlátok közt a lehetőségig támogatni fogja.

Kelt Budapesten, 1894. évi junius hó 1-én.

Kelt

4.

Szilágyi telepesközség

telepítési okirata.

A földmívelésügyi m. kir. minister a Bács-Bodrogh vármegyében Apatin, Prigl.-Szt.-Iván és Szonta községek határaiban fekvő 6386^{438} hold területü kincstári birtokon eszközlendő telepítés tervét következőleg állapította meg:

1.

A telepítvény egy új község alakítása czéljából létesíttetik.

2.

A telepítvényhez tartoznak:

Apatin község határából	4329	k. hold	656	□-öl
Prigl.-Szt.-Iván község határából ...	1576	«	909	«
Szonta « « ...	480	«	473	«

3.

A telep területéből ingyen, illetve vételár fizetésének kötelezettsége nélkül átengedtetik:

I. *középületekre*, a templom, a községháza, az iskola, a kisdedóvoda, a községi kórház, a lelkész, a jegyző, a kántor és a négy tanítói lakás belsőségei	6	k. hold	—	□-öl
II. *közczélokra*:				
a) a *templom* földje	20	«	—	«
Átvitel	26	k. hold	—	□-öl

Áthozat	26	k. hold	—	□-öl
b) a *lelkész* illetménye (szántóföld 45 hold, részesedés a közös legelőből 12 hold)	57	« «	—	«
c) a *kántor* illetménye 12 hold szántóföld és 4 hold közös legelő	16	« «	—	«
d) az *iskola* dologi kiadásainak fedezésére	14	« «	—	«
e) a *kisdedóvoda* dologi kiadásainak fedezésére	14	« «	—	«
f) a *községnek:*				
piacztér	2	« «	800	«
agyaggödör	10	« «	—	«
faiskola	—	« «	800	«
eperfaiskola	—	« «	600	«
epreskert	5	« «	—	«
temető	3	« «	—	«
dögtér	—	« «	860	«
községi alap és pedig szántóföld 110 k. hold 561 □-öl, részesedés a közös legelőben 48 k. hold 355 □-öl, két lakóház és udvar 721 □ öl, a Mostunga-ér 19 k. hold 1472 □-öl, mindössze ...	178	« «	719	«
összesen ...	321	k. hold	579	□-öl
III. Utakra, utczákra és árkokra	198	« «	1154	«

4.

A közczélokra és a középületekre kijelölt területeket és azok jövedelmét a kincstár kezeli mindaddig, míg a szóban levő birtoktestek tulajdonjoga telekkönyvileg is az alakítandó község javára be nem kebeleztetik, illetőleg a kulturális intézeteket az illetékes hatóságok át nem veszik.

A befolyó jövedelmet a kincstár az illető czélok szükségleteire fordítja.

A kezelés és a jövedelem hováfordítási módjának meghatározását a kincstár saját magának tartja fenn és abba

beavatkozni, vagy a leszámolás ellen követeléseket támasztani sem a telepeseknek, sem az alapok későbbi tulajdonosainak joguk nincsen.

5.

A megmaradó területből 640 k. hold 1105 □-öl a kincstár szabad rendelkezésére tartatik fenn, 5220 holdból pedig róm. kath. vallású földmíves gazdák részére 260 telepállomány alakíttatik.

Egy telep-állományhoz tartozik:

1. belsőség	—	k. hold	800	□-öl
2. kenderföld	1	« «	800	«
3. szántóföld	14	« «	—	«
4. osztatlan közös legelő	4	« «	—	«
összesen ...	20	k. hold	—	□-öl

6.

A telepeseket a földmívelésügyi m. kir. minister úr fogadja be.

A telepestől megkívántatik, hogy ingatlanokban, gazdasági élő és holt felszerelésekben valamint készpénzben legalább 1000 forint vagyonnal bírjon.

7.

Rendszerint minden telepes csak egy telepet kap. Kivételnek azon folyamodókkal szemben lehet csak helye, a kik több telep megszerzésére és felszerelésére szükséges vagyonnal bírnak és a többi telepeket felnőtt fiaik vagy vejeik részére kívánják megszerezni.

8.

A birtokba veendő telepet sorshúzás határozza meg. A sorshúzás a kincstári telepkezelő előtt Apatinban tartatik meg. Sorshúzáshoz csak az bocsáttatik, a kit a földmívelésügyi m, kir. minister úr telepesnek befogadott és a ki az apatini m. kir. adóhivatalnál vagy a telepkezelőnél 500 frtot lefizetett s a ki továbbá a jelen telepítési okiratnak két tanu előtt történt aláírásával a telepítési feltételeket elfogadja és az okirat joghatályát magára kötelezőnek elismeri.

9.

Sorsolás után a belsőség azonnal átadatik a telepesnek, a külsőség azonban csak a függő termés letakarítása után. A belsőség átadását követő hónap első napjáig tartozik a telepes telepítvényi birtokát véglegesen elfoglalni és azon állandóan lakni.

10.

A lakóházat a kincstár építette fel és készítette el a tapasztás, feltöltés és belső berendezés kivételével. Ezen lakóház építési költségeiből 450 forint a 8. pont értelmében leteendő 500 frt letétből fedeztetik, a lakóház költségének 450 frton felüli része pedig a 14-ik pontban megállapított vételárba van beszámítva.

A telepes által letett 500 frtból a házépítési költségre fizetett 450 frt levonása után fenmaradó 50 frt kamat nélkül marad letétben és a 12. §-ban megállapított építkezések és ültetések előrehaladásához képest fizettetik vissza. A leszámolást a kincstár teljesíti és az ellen a telepes semminemű kifogást nem emelhet.

11.

A ki a kitüzött időpontig telepét el nem foglalja, vagy a ki a telepen állandóan nem lakik és azt saját erejével házilag nem miveli, azt a földmívelésügyi m. kir. minister úr a telepesek sorából törölheti s helyébe más telepest fogadhat be. A kimozdított telepes köteles a telepet tüstént elhagyni.

12.

Minden telepes köteles a birtok elfoglalásától számított két év alatt belsőségén a szükséges gazdasági épületeket felépíteni, telkén kutat ásni, belsőségét bekeríteni, a belsőség megfelelő részét gyümölcsös és veteményes kertté átalakítani és abba legalább 20, a telepkezelő által ajánlott nemű és fajú gyümölcsfát ültetni.

Köteles továbbá a háza előtt az utczán a megállapítandó távolságban fákat ültetni. A letett 500 frtból a ház-

építési költségre kifizetett 450 frt levonása után fenmaradt 50 frt visszaszolgáltatását a telepes vagy annak örököse csak a jelen pontban felsorolt munkálatok teljesítése után követelheti. Ha a telepes a fentebb részletezett munkálatokat a kitüzött határidőben nem teljesíti, jogában áll a kincstárnak őt a telep elhagyására kényszeríteni, avagy a belsőség bekerítését, a kútásást és a szükséges ültetéseket a letétmaradékból a telepes költségére végeztetni.

13.

Az a telepes, a ki az alapszerződés megkötése előtt a 11., 12., valamint a 14. és 20. §§-okban megállapított okok miatt a telepből kirekesztetik, vagy arról saját elhatározásából lemond, vagy távozik, a telepre általa fordított építési és más költségek megtérítését nem követelheti.

Ezen esetben a kincstár minden birói beavatkozás kizárásával határoz a fölött, hogy a telepesnek építkezési költségeit egészben vagy részben megtéríti-e. A kincstárnak azonban joga van a távozó telepestől a vételár hátralevő kamatait, a tűzkárbiztosítási díjat és a telepre eső állami, községi és törvényhatósági, valamint útadók lefizetését követelni és követelését a letétben levő összegből kielégíteni.

A vételár kamatait a 14. §. állapítja meg.

14.

A 20 k. holdból álló telepállomány vételára, illetőleg eladási ára a lakóházzal együtt 4000 forint. A 8-ik pont értelmében letett 500 forintból 450 forint a vételár, illetőleg a házépítés költségeinek törlesztésére fordíttatik. A vételárból ezután még ki nem fizetett 3550 forintot minden telepes a következő módon tartozik lefizetni, illetőleg törleszteni, és pedig:

a) az első két évben a telepesek tőkét nem törlesztenek, hanem évente csak 3% kamatot fizetnek, vagyis egy telepállomány után 106 frt 50 krt utólagosan november hó 1-én esedékes részletekben.

b) A vételár törlesztése a harmadik évben kezdődik és tart 50 éven 4% kamattal. A törlesztési részletek kamattal együtt mindevkor utólagosan az év november 1-ső napján esedékesek.

Törlesztési részlet fejében minden év november hó 1-ső napján 165 frt 25½ kr. fizetendő.

Az a telepes, a ki a fentebb *a)* és *b)* alatt megállapított részleteket nem fizeti meg pontosan az esedékességi napokon, köteles e naptól a tényleges fizetés napjáig számított 5% késedelmi kamatot is fizetni. Ezenkivül a kincstár jogosítva van az esedékessé vált és a tartozásban maradt összes részleteket behajtani és az alapszerződés megkötése előtt a mulasztó telepest minden birói beavatkozás nélkül a telepből kimozdítani s helyébe más telepest befogadni, az alapszerződés megkötése után pedig a kincstár jogosítva lesz nemcsak a már lejárt részleteket, hanem az egész vételári tőke-összeget sommás szóbeli per útján behajtani, illetőleg birói végrehajtási árverés útján kielégítést szerezni, illetve tetszése szerint, a mulasztó telepest az 1894. évi V. t.-cz. 18. §-a értelmében a telepből kimozdítani.

A telepesnek szabadságában van rendkívüli törlesztést is teljesíteni. A ki rendkivüli törlesztést teljesíteni szándékozik, tartozik ezen szándékát a lefizetni szándékolt összeg felemlítésével bejelenteni, a midőn is a földmívelésügyi m. kir. ministerium számvevősége fogja megállapítani azt, hogy a lefizetendő összegből mennyi esik törlesztésre és mennyi számolható el kamatokra.

15.

Minden telepes köteles épületeit tűzkár ellen biztosítani. Hogy a legolcsóbb biztosítási mód éressék el az egyes épületek nem külön-külön, hanem az összes épületek tömegesen fognak a kincstár közvetítése mellett biztosíttatni s minden telepes tartozik a reá eső biztosítási díjat évente az esedékességi időpontban megfizetni.

A kincstár közvetítése addig tart, a míg az összes telepesek a vételárt lefizették.

16.

Mihelyt a telekkönyv átalakítása elkészült, a telepessel az alapszerződés megköttetett s a telepes a vételár első részletét lefizette, a telepítvényi birtok tulajdonjoga az 1894; V. t.-cz. 16. §-a értelmében telekkönyvileg is a telepes javára bekebeleztetik, de azzal egyidejűleg bekebeleztetik a telepítvényi birtokra a telepesnek a még ki nem fizetett vételár és kamatai czímen fennálló tartozása iránti zálogjog is a kincstár javára, a mely zálogjog csak akkor fog töröltetni, ha a telepes a vételárt és kamatait, úgy nemkülönben a telepre eső állami és egyéb adókat, a tűzkárbiztosítási díjat és a kincstárnak vele szemben fennálló egyéb követeléseit is kifizette.

17.

Ha a telepes az 1894:V. t-cz. 17. §. rendelkezése szerint telepítvényi ingatlanait a tulajdonjognak az első telepes nevére történt bekebelezésétől számítandó 15 éven belül másnak mint törvényes leszármazóinak, vagy házastársának bármikor elidegeníteni akarná, az esetben a kincstárt elővásárlási jog illeti meg, miért is a telep tulajdonjogának a telepes nevére való bekebelezésével egyidejűleg a telekjegyzőkönyvben bejegyzendő lesz a m. kincstár javára az elővásárlási jog is, amely abban áll, hogy ha a telepes telepítvényi ingatlanát a kiszabott 15 éven belül elidegeníteni akarná, köteles ezen ingatlanok megvételével a m. kir. kincstárt megkinálni, a kincstárnak pedig jogában áll azon ingatlanokat minden tartozékaival együtt a telepes által vételár fejében már lefizetett tőkeösszegnek lefizetése mellett megvásárolni. Joga van azonban az ezen így lefizetendő összegből azon hátralékos kamatokat és azon tűzkárbiztosítási díjakat levonni, melyeket a telepes azon évekre, melyekben a telepet bírja, nem fizetett be.

Visszavásárlás esetében tartozik az államkincstár a telepen található összes épületekért az államkincstár által meghatározandó, legfeljebb azonban 150 frtnyi összeget fizetni, a melylyel a telepes igényei teljesen kielégíttetnek és ennél többet semmi szín és ürügy alatt nem követelhet.

Ha a telepes telepítványi birtokát még életében, vagy halála esetére törvényes leszármazóinak, vagy házastársának elidegenítette, ezt a birtokba lépő törvényes leszármazók, vagy házastárs a földmívelésügyi m. kir. minister úrnak, illetőleg megbizottjának, mindenkor bejelenteni tartoznak. (1894: V. t.-cz. 17. §-ának második bekezdése.)

18.

Az alapszerződés megkötése után is tartozik a telepes a telepítvényi birtokon lakni s azt saját erejéből házilag mivelni, továbbá feltétlenül lemond a telepes és pedig fentebbi pontban a kir. kincstár javára kikötött visszavásárlási jog azonnali bekövetkezésének terhe mellett abbeli jogáról, hogy a telepítvény ingatlanait a vételár teljes lefizetése előtt, vagy ha a vételárt teljesen lefizetné is, a telepítvényi ingatlan tulajdonjogának az első telepes nevére történt bekebelezésétől számítandó 15 éven belül részben, vagy egészben haszonbérbeadás útján hasznosíthassa, vagy annak birtokát vagy birlalását, vagy bármi czímen való haszonélvezését a kir. kincstár előzetes engedélye nélkül bárkire visszteher mellett, vagy anélkül átruházhassa, vagy elidegeníthesse.

A 17-ik és a jelen pontban megállapított elő-, illetőleg visszavásárlási jog a tulajdonjognak az első telepes nevére történt bekebelezésétől számitandó csakis 15 év mulva törölhető. akár ki van fizetve addig a vételár, akár nem. A visszavásárlási jog pedig a jelen pontban megállapított esetekre nézve is a telekkönyvben lesz bejegyzendő.

19.

A telepes a kincstárnak, a megállapított váltságkövetelése biztosítására, leköti a telepítvényi ingatlanokon általa a telepítési okmányból kifolyólag saját költségén emelt összes épületeket és azok tartozékait, megengedi, hogy ezen ingatlanokra is a zálogjog a m. kir. kincstár javára bekebeleztessék. E zálogjog törlésére nézve a 16-ik pont határozmányai érvényesek.

20.

A kincstárnak jogában van az oly telepest, a ki izgágáskodik, vagy a telepesek közt egyenetlenséget idéz elő, vagy oly viselkedést tanusít, mely a telepesek közti egyetértést és összhangot megzavarja s a telepítvény fejlődésének s az összesség érdekeinek kárára van, a telepesek sorából kirekeszteni s a telepítvényi birtokot tőle visszavenni, illetőleg a fentebb körülírt elővásarlási joggal egyező visszavásárlási jogot érvényesíteni és gyakorolni.

Annak megitélése és megbirálása, hogy a telepes viselkedése mikor ad okot a fenti eljárásra, kizárólag a m. kir. kincstár, illetőleg a földmívelésügyi m. kir. minister úrra tartozik.

21.

Egyetértőleg megállapíttatik, hogy a jelen telepítési okiratból s a telepessel annak idején megkötendő szerződésből eredő mindazon törvényes lépések, melyek megtételére a kincstár, mint felperes jogosítva lenne, az egyedül általa szabadon választandó, a sommás eljárásra illetékes biróságnál, a per tárgyának értékére való tekintet nélkül, sommás eljárás útján tehetők folyamatba, míg ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstár mint alperes jelentkezik, csakis a m kir. kincstári jogügyi igazgatóság székhelyére nézve illetékes biróság előtt, az ügy természetének megfelelő eljárás szerlnt döntendők el. A kimozdítás iránti pereknél az itéletben az 1894: V. t.-cz. 18. §-ának rendelkezéséhez képest kimondandó, hogy a telepített ingatlanok az itélet jogerőre emelkedése, de egyszersmind a 17. pont szerint járó összegnek, a jogosult javára történt lefizetése után a m. kir. kincstár javára tehermentesen bekebeleztetnek.

22.

A telepállománynak a telepesnek való átadása napjától kezdve az összes állami, törvényhatósági és községi adókat és egyéb közterheket a telepes tartozik viselni.

23.

A m. kir. kincstár és telepes között kötendő telepítési alapszerződés, valamint az ebből folyó izbeni nyilvánkönyvi átruházás bélyeg- és illetékmentes.

24.

Ezen telepítési okirat joghatálya a jelentkező telepesre nézve az aláírás, a királyi kincstárra nézve pedig csak a földmívelésügyi m. kir. minister úr jóváhagyása után válik kötelezővé.

Kelt ....

A m. kir. kincstár képviseletében:

....

Ezennel kijelentem, hogy a jelen telepítési okiratban foglalt feltételeket ismerem, azokat elfogadom s az okirat joghatályát magamra nézve kötelezőnek ismerem.

Előttünk:

....

tanu.

....

tanu.

5.

A bálinczi hozzátelepítés telepítési okirata.

Telepítési okirat.

A magyar kir. földmívelésügyi minister a Krassó-Szörény vármegyében Bálincz község határában fekvő $938\frac{1524}{1600}$ *k. hold területű kincstári birtokon az állam által eszközlendő telepítés tervét és föltételeit következőleg állapította meg:*

1.

A telepítés Bálincz községnek hozzátelepítés által való megnagyobbítását czélozza.

2.

A telepítési terület $789\frac{224}{1600}$ hold.

3.

A telepítési területből az 1894 : V. t.-cz. értelmében ingyen, illetve vételár-fizetés kötelezettsége nélkül átengedtetnek:

a) az állami iskoláknak és két tanítólaknak belsősége	1	k. hold	—	□-öl
b) az állami iskola külsősége	10	«	«	—	«
c) községi czélokra:					
1. faiskola	—	«	«	800	«
2. temető	1	«	«	500	«
3. dögtér	—	«	«	400	«
Átvitel	13	k. hold		100	□-öl

	Áthozat	13 k. hold 100 □-öl
4. agyaggödör	... ...	2 k. hold — □-öl
5. epreskert	... ...	6 « « 400 «
6. a községi vagyon gyarapítására: $9\frac{1200}{1600}$ k. hold jegyzői illetményfölddel együtt	...	20 « « 500 «
d) utak, utczák és haszonvehetetlenek	... ...	27 « « 1427 «
	összesen:	69 k. hold 827 □-öl.

4.

A 3. pont szerint kijelölt területeket és azok jövedelmét a kincstár kezeli mindaddig, a mig a szóban levő birtoktestek tulajdonjoga telekkönyvileg a község, illetve az egyházközség javára be nem kebeleztetik, illetőleg a kulturális intézeteket az illetékes hatóságok át nem veszik. Addig a kezelés és a jövedelem hovafordítási módjának meghatározását a kincstár magának tartja fenn és abba beavatkozni, vagy a leszámolást kifogásolni sem a telepeseknek, sem az alapok leendő tulajdonosainak joguk nincsen.

5.

A 3. pontban felsorolt területen felül levő 640 k. holdból földmíves-gazdák részére 30, munkások részére 10 telephely alakíttatik.

Egy földmíves-gazda telephely 20 k. hold. Ebből:

a) beltelek lakóházzal együtt	...	— k. hold 800 □-öl
A lakóházat a kincstár készíttette el a feltöltés s a belső berendezés kivételével.		
b) I. oszt. szántóföld	... ...	1 « « 800 «
c) II. « «	... ...	8 « « 400 «
d) III. « «	... ...	5 « « 800 «
e) szőlőföld	... ...	— « « 800 «
f) közös osztatlan legelő	... ...	3 « « — «
g) közös osztatlan erdő	... ...	— « « 1200 «
	összesen:	20 k. hold — □-öl

Egy munkástelep 4 k. hold. Ebből:

a) beltelek lakóház nélkül	—	k. hold	800	□-öl
b) szántóföld egy tagban	2	« «	—	«
c) szőlőföld	—	« «	400	«
d) közös osztatlan legelő	1	« «	—	«
összesen:	4	k. hold	—	□-öl

6.

A telepeseket a magyar kir. földmívelésügyi minister fogadja be.

Gazdálkodó telepesnek csak olyan magyar állampolgár fogadtatik be, a kinek a befogadás idejében ingatlanokban, gazdasági élő és holt felszerelésben, valamint készpénzben összesen legalább 3000 korona értékü vagyona van. A munkástelepestől csak 500 korona értékü vagyon kimutatása követeltetik.

7.

Rendszerint minden telepes csak egy telephelyet kap. Kivételnek azon folyamodókkal szemben lehet csak helye, a kik több telephely megszerzésére és felszerelésére szükséges vagyonnal birnak és a többi telephelyeket felnőtt fiaik vagy vejeik részére kivánják megszerezni.

8.

Azt, hogy a kijelölt telephelyek közül a befogadott telepes melyiket kapja: sorshuzás határozza meg.

A sorshuzás a m. kir. kincstári telepkezelőség előtt Bálinczon tartatik meg. Sorshuzáshoz csak az bocsáttatik, a kit a m. kir. földmívelésügyi minister telepesnek befogadott és a ki a lugosi m. kir. adóhivatalnál, vagy a bálinczi m. kir. kincstári telepkezelőségnél a földmíves gazda telephely után 1000 koronát, a munkástelephely után 200 koronát biztosítékul letett és a ki a jelen telepítési okiratnak két tanu előtt történt aláírásával a telepítési feltételeket elfogadja és az okirat tartalmát magára kötelezőnek elismeri.

9.

Sorshuzás után a belsőség azonnal átadatik a telepesnek, a külsőség azonban csak a függő termés letakarítása után.

10.

A belsőséget..................év..............................hó.......... napjáig, a külső birtokot..................év..............................hó.......... napjáig köteles a telepes birtokba venni.

Ha a birtokbavételre kitüzött határidőt a telepes be nem tartja, akkor a telepes ezen okirattal szerzett minden jogait elveszti és az addig már netalán birtokba vett területet tartozik a telepes a kincstárnak birtokába bocsátani. Ennek megtörténte után a kincstár a biztosítékul letett 1000 koronát, illetőleg a munkástelep után letett 200 koronát visszaadja.

11.

A 20 kat. holdat kitevő és az 5. pontban részletezett parczellákból álló telephely vételára a lakóházzal együtt 6200 korona. A telepes által a 8. pont értelmében letett 1000 korona biztosíték a vételár résztörlesztésére fordíttatik. A 6200 korona vételárból ezek után a még ki nem fizetett 5200 korona után a telepes az első évben 2% kamatot, vagyis 104 koronát, a második évben 3%-ot vagyis 156 koronát, a harmadik évtől kezdve pedig 50 éven át tőke és kamat fejében évenként 242 korona 6 fillért fizet, mindenkor utólagosan az év november hó 1-ső napján esedékes részletekben. Tartozik ezek szerint a telepes fizetni:

a) kamat fejében..................év november hó 1-ső napján 104 koronát,..................év november hó 1-ső napján 156 koronát;

b) tőke és kamat fejében..................év november hó 1-ső napjától kezdve 50 éven át minden év november hó 1-ső napján 242 korona 6 fillért. Az első részlet..................év november hó 1-ső napján, az utolsó..................év november hó 1-ső napján esedékes.

A 4 kat. holdat kitevő és az 5. pontban részletezett parczellákból álló munkástelephely vételára 800 kor.

A telepes által a 8. pont értelmében letett 200 korona biztosíték a vételár törlesztésére fordíttatik. A 800 koronából ezek után még ki nem fizetett 600 korona után a munkástelepes az első évben 2% kamatot, vagyis 12 koronát, a második évben 3% kamatot, vagyis 18 koronát, a harmadik évtől kezdve pedig 50 éven át tőke és kamat fejében évenként 27 korona 93 fillért fizet, mindenkor utólagosan az év november hó 1-ső napján esedékes részletekben. Tartozik ezek szerint a munkástelepes fizetni:

a) kamat fejében.................év november hó 1-ső napján 12 koronát,..................év november hó 1-ső napján 18 koronát:

b) tőke és kamat fejében....................év november hó 1-ső napjától kezdve 50 éven át, minden év november 1-ső napján 27 korona 93 fillért. Az első részlet.......... ..... év november hó 1-ső napján, az utolsó...................év november hó 1-ső napján esedékes.

Ha a telepes a megállapított részleteket nem fizeti meg pontosan az esedékesség napján, tartozik e naptól a tényleges fizetés napjáig számított 5%-os késedelmi kamatot fizetni.

A telepesnek szabadságában áll rendkivüli törlesztést is teljesíteni. Rendkivüli törlesztések esetén tartozik a telepes ezen szándékát, valamint a befizetendő összeget és a fizetés határnapját előre bejelenteni, a midőn is a földmvelésügyi ministerium számvevősége fogja megállapítani, hogy a befizetendő összegből mennyi számolható el tőketörlesztésre és mennyi kamatra és hogy a további részletek mi módon törlesztendők. A belsőség, illetve külső birtok birtokbavételére a 10. pontban kijelölt határidő utolsó napjától kezdve, a belsőség, illetve külső birtok után járó összes állami, törvényhatósági és községi adókat és egyéb közterheket a telepes tartozik viselni.

12.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy az 5. pontban körülírt és a jelen szerződéssel eladott telephelyen fog lakni és gazdálkodni. A telepes kötelezi magát arra is, hogy

a kincstár beleegyezése nélkül a telephelyet sem egészben, sem részben másnak mint törvényes leszármazóinak vagy házastársának haszonbérbe, vagy bérbe adni, használatra vagy haszonélvezetre átengedni nem fogja.

13.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a telephely elfoglalásától számított két év alatt a belsőségen a szükséges gazdasági épületeket felépíti, kutat ás, a belsőséget bekeríti, a belsőség megfelelő részét gyümölcsös és veteményes kertté átalakítja és abba legalább 20, a bálinczi m. kir. kincstári telepkezelő által ajánlott nemű és fajú nemes gyümölcsfát ültet, továbbá háza előtt az utczán a megállapítandó távolságban fákat ültet.

A munkástelepes ezenfelül kötelezettséget vállal, hogy a telephely elfoglalásától számítva két év alatt a beltelken legalább egy szobából és egy konyhából álló lakóházat fog építeni.

14.

A telepen levő összes épületeket az elégheto alkatrészek teljes értékéig a kincstár tömegesen biztosítja. A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a biztosítási dijnak az 5. pontban körülirt telephelyre eső és a kincstár által kiszámítandó részét a kincstár által meghatározandó esedékességi időpontban évente a kincstárnak megfizeti. A kincstár közvetítése a tűzkárbiztosításnál addig tart, mig a telepes a vételárt le nem fizette.

15.

Szerződő felek egyetértőleg abban állapodnak meg, hogy a vételár (11. pont) lefizetéséig az 5. pontban körülirt telephelyet tiltva van a kincstár beleegyezése nélkül jogügylet útján jelzálogjoggal megterhelni.

16.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a kincstár beleegyezése nélkül az 5. pontban körülirt telephely tulaj-

donát jogügylettel sem telekkönyvileg, sem telekkönyvön kivül — törvényes leszármazóit vagy házastársát kivéve — senkire át nem ruházza. Egyebekben az 1894 : V. t.-cz. 17. §-ának rendelkezései irányadók.

17.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a kincstár beleegyezése nélkül az 5. pontban körülirt telephelyet más telekkel sem gazdaságilag, sem jogilag nem egyesíti, úgyszintén arra is, hogy a kincstár beleegyezése nélkül a telephelyet sem gazdaságilag, sem jogilag részekre fel nem osztja.

18.

A kincstár az 5. pontban körülirt egész telephelyet visszavásárolhatja, ha a mindenkori tulajdonos:

1. a telephelyről 30 napnál tovább igazolatlanul távol van;

2. a 12., 13., 15. vagy 17. pontban körülirt kötelezettség bármelyike ellen vét;

3. bűntettért vagy nyereségvágyból eredő vétségért egy évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre jogerősen el lett itélve;

4. magatartásával ismételt figyelmeztetés után a telep békéjét megbontja, vagy annak fejlődését akadályozza;

5. magyar állampolgárságát elvesztette;

6. a telephely megszerzéseért járó vételár után esedékes első két évi kamatokkal, vagy a további években vételár és kamatok fejében fizetendő járulékoknak legalább 2 évi részletével hátralékban van; végül

7. ha a telephely végrehajtási árverése el van rendelve.

19.

A visszavásárlás gyakorlása esetén a mindenkori tulajdonos köteles az 5. pontban körülirt telephelyet tartozékaival (1881: LX, t.-cz. 149. §. első bekezdése) együtt a visszavásárlási ár fejében a kir. kincstár tulajdonába és birtokába visszabocsátani. A függő termésre nézve az 1894 : V. t-cz. 19. §-a irányadó.

20.

Visszavásárlási árul szolgál a jelen telepítési okirat alapján a vételári tőke törlesztésére befizetett összeg.

Joga van azonban a kincstárnak a visszavásárlási ár gyanánt lefizetendő összegből a hátralékos vételár kamatait és késedelmi kamatait, a telepes helyett jelen szerződés alapján bármi czímen fizetett összegeket, így különösen a tűzkárbiztosítási díjakat, továbbá a telephelyre eső, a visszavásárlás idejében már esedékes, de még hátralékos adókat és egyéb közterheket is levonásba hozni. A telepes telephelyre fordított bárminemű beruházás megtérítését nem követelheti.

21.

Ha az 5. pontban körülirt telephely többeknek közös tulajdona és a 18. pont alatt meghatározott valamely eset nem minden társtulajdonosra állott be, a visszavásárlási jog mégis az egész telephelyre nézve gyakorolható.

22.

A kincstár visszavásárlási joga ama naptól számított egy éven belül gyakorolható, melyen a visszavásárlásra jogosító eset tudomására jött.

23.

A kir. kincstár visszavásárlási jogát akként gyakorolja, hogy a mindenkori tulajdonossal szemben kinyilatkoztatja, miszerint a megjelölendő visszavásárlási oknál fogva az 5. pontban körülirt telephelyet visszavásárolja és a 20. pontban meghatározott visszavásárlási árt az illetékes biróságnál letétbe helyezi.

24.

A kincstárnak visszavásárlási joga csak az 5. pontban körülirt telephely tulajdonjogának az első telepes nevére való telekkönyvi bekebelezéstől számítandó 50 év elteltével szünik meg, akkor is, ha az 5. pontban körülirt telephely tulajdonának átruházása fejében kikötött vételár- és kamat-

követelés vagy a kincstár által a telepesnek a telepítésből kifolyólag hitelezett más összeg a határidő eltelte előtt egészen ki lenne fizetve. Ellenben ha az 50 év letelte után a mindenkori tulajdonos akár a vételárral és kamatokkal, akár a telepítésből kifolyólag más összeggel még tartoznék a kincstárnak, a visszavásárlási jog e tartozás kiegyenlítéséig a kikötött 50 éven túl is érvényesíthető.

25.

A telepes ezennel beleegyezését adja ahhoz, hogy a 18., 19., 20., 21., 22., 23. és 24. pontok rendelkezéseivel körülirt visszavásárlási jog és a 15. pontban körülirt megterhelési tilalom, továbbá az 1894 : V. t.-cz. 17. §-ában körülirt elővásárlási jog az 5. pontban körülirt telephely tulajdonjogának a telepes nevére való telekkönyvi bekebelezésével egyidejüleg a kincstár javára bejegyeztessék.

26.

Mihelyt a telekkönyv át van alakítva s az 5. pontban körülirt telephely az újonnan nyitott telekkönyvbe bevezettetett s a telepessel a telekkönyvi állapotnak megfelelő szerződés is megköttetett, a telepes pedig a vételár első részletét (11. *b)* pont) a 8. pont szerint már lefizetett 1000, illetőleg a munkás-telep után 200 kor. biztosítékon felül lefizette, az 5. pontban körülirt telephely tulajdonjoga az 1894 : V. t.-cz. 16-ik §-a értelmében telekkönyvileg a telepes nevére bekebeleztetik, de azzal egyidejüleg bekebeleztetik a telephelyre a telepesnek a még ki nem fizetett vételár és kamatai czímén fennálló tartozása iránti zálogjog is a kincstár javára, a mely zálogjog csak akkor fog töröltetni, ha a telepes a kincstárnak vele szemben járó minden követelését teljesen kifizette.

A telepes ezennel beleegyezését adja ahhoz, hogy ezen zálogjog a kir. kincstár javára bejegyeztessék. A telepes ezennel elismeri, hogy a kincstárnak joga van a telephelyre eső összes hátralékos adókat és közterheket, továbbá a kincstárnak a telepessel szemben a telepítésből kifolyólag

fennálló egyéb követeléseit a telepes által a vételári tőkére és kamatra fizetett összegekből levonásba hozni.

27.

A kincstár és a telepes egyetértőleg abban állapodnak meg, hogy a jelen telepítési okiratból és a telepessel a telekkönyv átalakítasa után megkötendő szerződésből eredő mindazon perek, a melyekben a kincstár mint felperes jelentkezik, — a mennyiben biróság választásának helye van, — a lugosi kir. járásbiróságnál tehetők folyamatba, mig ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstár mint alperes jelentkezik, csakis a lugosi m. kir. kincsiári ügyészség székhelyére illetékes biróság előtt döntendők el.

28.

Ezen telepítési okirat tartalma a telepesre nézve az aláirás, a kir. kincstárra nézve pedig csak a m. kir. földmívelesügyi minister jóváhagyása után válik kötelezővé.

Kelt..

A kincstár képviseletében:

Ezennel kijelentem, hogy a jelen telepítési okiratban foglalt föltételeket ismerem, azokat elfogadom és az okirat tartalmát magamra nézve kötelezőnek elismerem.

Előttünk:

tanu.

telepes.

tanu.

6.

A karai birtok megvételéről szóló

örök adásvevési szerződés.

Mely egyrészről báró Rottenthal Józsefné született gróf Haller Anna karai lakos, mint eladó, másrészről a m. kir. államkincstár képviseletében a földmívelésügyi m. kir. minister jóváhagyásának fentartása mellett Lovas Sándor min. osztálytanácsos mint vevő között következőleg köttetett:

1. Báró Rottenthal Józsefné szül. gróf Haller Anna örök áron és tehermentesen eladja, a m. kir. államkincstár pedig megveszi a Kara községi 19. sz. tjkvben A+1—13, 15—27 rend. számok 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 239, 240, 286/1, 286/2, 287, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 102, 103, 111, 112, 151, 220, 222, 178, 179, 204, 205, 242/1, 242/2, 261, 262, 264, 275, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 269, 270, 298, 299, 302, 303/1, 303/2, 304, 305, 307, 308, 310, 311, 346, 439, 440, 443, 444, 445/1, 445/2, 446, 447, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 457/1, 457/2, 459, 460, 463, 464, 464/a, 465, 465/a, 466, 467, 469, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 572, 574, 576/1, 576/2, 577, 578, 579, 580, 1453, 1457, 1464, 289, 290, 291/$^{1}/_{2}$, 291/2, 292, 293, 294 és 301 helyrajzi számok, továbbá a Kolozs mezővárosi 198. sz. tjkvben A+1—6. rendsz. 6477, 6477/a/1, 6501, 6504, 6505, 6509, 6510, 6511, 6511/a helyrajzi számok alatt bejegyzett összes ingatlanait, illetve a karai 26. számú és a kolozsi 243. számú kataszteri birtok-

ívekben felvett összesen 1004 kataszträlis hold és 1196 □-öl területű ingatlanokat a rajta levő épületekkel, összes tartozékokkal, jogokkal és jogosítványokkal, úgy mint eladó birja vagy birni jogosítva van, továbbá az összes vetéseket, luczernásokat, lóheréseket, szántásokat, szalmát és trágyát katászteri holdanként 256 azaz: Kettőszázötvenhat korona egységár alapul vétele mellett, 257,215 korona 36 fillér, azaz: Kettőszázötvenhétezerkettőszáztizenöt korona és 36 fillér vételárért.

A 257,215 korona 36 fillér vételárban benfoglaltatnak az eladót Kara és Kolozs községek határaiban felülépítmények után netalán megillető összes taxakövetelhetési, czenzusszedési, vagy az úrbéri kapcsolatból eredő más jogok is, a melyeket eladó ezen szerződéssel a m. kir. államkincstárra átruház.

Eladja továbbá eladó a m. kir. államkincstárnak az idefűzött leltárban kimutatott összes gazdasági eszközöket, tárgyakat, állatokat és szénát, összesen 2203 korona, azaz: Kettőezerkettőszázhárom koronáért.

2. Az első pontban megállapított 257,215 korona 36 fillér, továbbá a leltári kimutatásban felsorolt tárgyakért fizetendő 2203 korona, összesen tehát 259,418 korona 36 fillér vételárból köteles vevő m. kir. államkincstár a megvett ingatlanok tulajdonjogának a m. kir. államkincstárra történt telekkönyvi bekebelezéstől és a megvett ingatlanok teljes tehermentesítését elrendelő birói végzéseknek a vevő részére történt kézbesítésétől számított 14 nap alatt első vételári részletként 246,618 korona 36 fillért, azaz: Kettőszáznegyvenhatezerhatszáztizennyolcz koronát és 36 fillért a kolozsvári m. kir. adóhivatalnál eladó bélyegtelen nyugtájára kifizetni.

Tartozik továbbá vevő m. kir. államkincstár a vételárból még fenmaradó 12,800 korona azaz: Tizenkettőezernyolczszáz koronát jelen szerződés 6-ik pontja szerint a vevő által saját költségén eszközlendő felmérés befejezése után és annak eredményéhez képest, de legkésőbb a folyó évi deczember hó 31-éig jelen szerződés keltétől számítandó 4% kamattal együtt az első vételári részletre nézve megállapított módozatok szerint kiegyenlíteni.

3. Eladó kijelenti, hogy az eladás tárgyát képező ingatlanokra teherként az Osztrák-magyar bank javára 60,000 frt és járulékai, a kolozsvári takarékpénztár és hitelbank részvénytársaság javára 15,000 frt, 10,000 frt, 10,000 frt, 2000 frt és járulékai erejéig, továbbá 22,000 korona váltóhitel biztosítás fejében zálogjog van bekebelezve, végül özv. Lakatos Sándorné székelykeresztúri lakos javára 450 korona tőke és járulékai erejéig a végrehajtási zálogjog van előjegyezve. Felhatalmazza eladó a m. kir. államkincstárt, hogy ezen terhek közül az Osztrák-magyar bank és a Kolozsvári takarékpénztár és hitelbank részvénytársaság javára bekebelezett terheket törölhesse, illetőleg a hitelező pénzintézetek kielégítésével járó összes költségeket jelen szerződés 2-ik pontjában megállapított első 246.618 korona 36 fillér vételári részletből fedezhesse és eladónak ezen vételári részletből csak a terhek törlésére fordított költségek levonása után fenmaradó összeget a már bekebelezett többi és esetleg ezentúl még bekebelezendő terheknek eladó részéről történt telekkönyvi törlése után a 2-ik pontban megállapított módozatok szerint kifizesse.

E részben a leszámolást a földmívelésügyi m. kir. ministerium központi számvevősége fogja megejteni és eladó lemond arról a jogáról, hogy ezen a szükséges okmányokkal felszerelt leszámolás helyessége és teljes bizonyító ereje ellen kifogásokat emelhessen és abból kifolyólag a vevő ellen bárminemű követeléseket támaszthasson.

4. Szerződő felek kölcsönösen megegyeznek abban, hogy a mennyiben kitünnék, hogy az eladás tárgyát képező ingatlanokra bekebelezett vagy bekebelezendő, esetleg előjegyzendő terhek teljes törlésére a m. kir. államkincstár számítása szerint 244.000 kor. azaz: Kettőszáznegyvennégyezer korona elegendő nem lenne, vagy ha eladó az eladott ingatlanokból egyes birtoktesteket akár egészben, akár részben harmadik személyeknek eladott volna, jelen adásvételi szerződés érvényét veszti és a vevő m. kir. államkincstár ezen szerződéstől visszaléphet, eladó pedig lemond arról a jogáról, hogy azon esetben, ha a vevő a fentemlített okokból jelen

szerződéstől visszalépne, a m. kir. államkincstár ellen jelen szerződésből kifolyólag bármiféle kártérítési igényeket támaszthasson.

5. Eladó kijelenti, hogy az eladott ingatlanok haszonbérbe adva nincsenek, azonban ezen ingatlanokból mintegy 188 kat. hold részes művelésre kisgazdáknak van kiadva.

6. Az eladott ingatlanok birtoka, azoknak korlátlan használata, valamint összes jövedelmei és hasznai a jelen szerződés keltétől kezdve a m. kir. államkincstárt illetik meg és ezen naptól kezdve az ingatlanok után fizetendő összes állami, községi és egyéb adók és bármi néven nevezendő közterhek, nemkülönben tűzkárbiztosítási díjak és cselédbérek, valamint a megvett ingatlanokat érhető esélyek a m. kir. államkincstárt terhelik. A mennyiben eladó a mondott napon túli időre jövedelmeket felvett volna, köteles ezen jövedelmeket a vevő m. kir. kincstárnak kiszolgáltatni; viszont és a mennyiben eladó a mondott túli időre adókat, vagy más közterheket kifizetett volna, köteles a vevő ezen kiadásokat eladónak visszafizetni. E részben a leszámolást a földmívelésügyi m. kir. ministerium központi számvevősége fogja megejteni és eladó feljogosítja a m. kir. államkincstárt, hogy azon esetben, ha a leszámolásnál a kincstár követelése meghaladná az eladó által a fentiek értelmében a kincstárral szemben támasztható követeléseket, a különbözetet jelen szerződés 2-ik pontjában megállapított második vételári részletből levonhassa és ezen részletnek csak a fenmaradó részét eladónak kifizesse.

7. Eladó szavatosságot vállal azíránt, hogy az eladott ingatlanok területe 1004 kat. hold és 1196 □-öl. A mennyiben a vevő által saját költségén 1901. év végéig megejtendő részletes felmérésből kitünnék, hogy ezen ingatlanok területe 1004 kat. hold és 1196 □-ölnél kisebb, jogosítva van a m. kir. államkincstár az ingatlanok vételárának 2-ik részletéből minden hiányzó kat. hold területért 256 azaz: Kettőszázötvenhat koronát a jelen szerződés keltétől számítandó 4% kamattal együtt visszatartani, illetve ha ezen részlet erre elegendő nem volna, köteles az eladó a különbözetet ugyanolyan egység-

árban kamatfizetési kötelezettség mellett a m. kir. államkincstárnak visszafizetni; viszont ha ezen felmérésből kitünnék, hogy az ingatlanok a szerződéses területnél nagyobbak, úgy a kincstár köteles 256 korona kat. holdanként számítandó egységáron és a jelen szerződés keltétől számítandó 4% kamattal együtt a többletet eladónak megfizetni. A felmérés eredménye ellen eladó kifogással nem élhet és azt magára kötelezőnek elismeri.

8. Eladó köteles az adásvétel tárgyát képező ingatlanokra vonatkozó összes okmányokat, térképeket és szerződéseket az első vételári részlet lefizetése előtt a m. kir. kincstárnak átadni.

9. Eladó beleegyezését adja, hogy a Kara községi 19. sz., továbbá a Kolozs mezővárosi 198. sz. tjkvben felvett összes ingatlanai minden további megkérdeztetése nélkül a m. kir. kincstár nevére tulajdonjogilag bekebeleztethessenek.

10. A mennyiben eladó tulajdonában a jelen szerződés első pontjában felsorolt ingatlanokon felül, Kara és Kolozs községek határában még más, itt közelebbről fel nem említett ingatlanok volnának, ezen ingatlanok jelen adásvételi szerződés tárgyát is képezik és köteles eladó ezen ingatlanokat 256 (Kettőszázötvenhat) korona kat. holdankénti egységárban vevő tulajdonába tehermentesen átbocsátani.

11. Jelen szerződés bélyegei, vételi nyugta és bármi néven nevezendő egyéb illetékei; végre a tulajdonjog bekebelezésével járó költségek egyedül és kizárólag a m. kir. kincstárt terhelik.

12. Szerződő felek kölcsönösen lemondanak az általános ausztriai ptkv. 934. szakaszában gyökerező azon jogkövetkezményekről, hogy a fél értéken aluli megkárosítás czímén a szerződést megtámadhassák vagy felbonthassák.

13. Az ezen jogügyletből eredő mindazon törvényes lépések, melyek megtételére a m. kir. kincstár mint felperes jogosítva lenne, egyedül az általa szabadon választandó s az 1868. évi LIV. t. cz., illetőleg az 1881. évi LIX., valamint az 1893. évi XVIII. és XIX. t. cz. értelmében a sommás eljárásra illetékes biróságnál, a per tárgyának értékére való

tekintet nélkül, sommás eljárás útján tehetők folyamatba, mig ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstár mint alperes jelentkezik, csakis a budapesti m. kir. kincstári jogügyi igazgatóság székhelyére illetékes biróság előtt az ügy természetének megfelelő eljárás szerint döntendők el.

14. Jelen örökadásvevési szerződés az eladóra nézve annak aláirása után, a m. kir. kincstárra nézve pedig csak felsőbb jóváhagyás után bir kötelező erővel.

Mely ekként kötött és két eredeti példányban kiállított örökadásvevési szerződés mindkét fél által jól megértetvén és elfogadtatván, felolvasás után a megkeresett tanuk jelenlétében aláiratott.

Kelt Kolozsvárt, 1901. évi február hó 25-én.

Br. Rottenthal Józsefné
szül. *gr. Haller Anna,*
mint eladó.

A m. kir. államkincstár képviseletében:
Lovas Sándor s. k.
min. osztálytanácsos, mint vevő.

Előttünk:

Dr. Lamos Kálmán s. k.
mint tanu.

Tankó Béla s. k.
mint tanu.

17746. szám. Jóváhagyom.

Budapest, 1901 márczius 6-án.

Darányi s. k.

Leltára

a m. kir. államkincstár által báró Rottenthal Józsefné szül. gróf Haller Annától megveendő gazdasági eszközöknek, terményeknek s állatoknak.

Folyó szám	A tárgy megnevezése	Darabszám	Egységár kor.	Egységár fill.	Vételár kor.	Vételár fill.
1	Ökörszekér 2 tézslával, 3 drb járommal, a szükséges járompálczákkal, járomszegekkel, oldalrudak, vendégcsaplák közti rudakkal együtt	16	40	—	640	—
2	Sach-féle egyes eke 2—2 vassal	10	36	—	360	—
3	Háromtagú vasborona	3	40	—	120	—
4	Törökbúza kézimorzsoló	1	50	—	50	—
5	Háromtagú gyűrűs vashenger	1	75	—	75	—
6	Sima fahenger	2	10	—	20	—
7	Fedél nélküli kocsi rugókkal	1	200	—	200	—
8	Vizhordó kocsi hordóval	1	20	—	20	—
9	Farámás borona	10	2	—	20	—
10	Trieur	1	90	—	90	—
11	Baker-rosta	1	40	—	40	—
12	Igás lószekér	1	60	—	60	—
13	31½ literes véka és 20 literes ürmérték	2	5	—	10	—
14	Szamár	2	12	—	24	—
15	Hosszú láncz	13	2	—	26	—
16	Ökörláncz	60	—	80	48	—
17	Széna 200 q	—	2	—	400	—
	Összesen				2203	—

Azaz: Kettőezerkettőszázhárom korona. Kelt Kolozsvárt, 1901 február hó 25-én. Báró Rottenthal Józsefné szül. Haller Anna grófnő, mint eladó. A m. kir. kincstár képviseletében Lovas Sándor ministeri osztálytanácsos, mint vevő. Előttünk: Dr. Lamos Kálmán s. k., mint tanu. Tankó Béla s. k., mint tanu.

7.

Az Eczken Sándorral kötött

Örök adás-vevési szerződés.

Mely egyrészről Eczken Sándor marosludasi földbirtokos, másrészről a m. kir. államkincstár képviseletében a földmívelésügyi m. kir. minister jóváhagyásának fenntartása mellett Lovas Sándor ministeri osztálytanácsos között következőleg köttetett:

1. Eczken Sándor áthatva azon törekvéstől, hogy a mezőségen a telepítés ügyét magyar nemzeti szellemben az államfentartó elemek szaporításával előmozdítsa, örökáron és tehermentesen eladja, a m. kir. államkincstár pedig megveszi a Marosludas községi 57. számu tjkvben A+7. rendszám 666, 667, 668/1, 668/2, 668/3, 668/4, 668/5, 668/a, 669/1, 669/2, 669/3, 669/4, 670, 671/1, 671/2, 671/3, 671/4, 671/5 és 671/a. helyrajzi számok alatt felvett ingatlanokat, szóval a fent említett telekjegyzőkönyvben foglalt ingatlanok közül a Tagok dülőjében fekvő összes ingatlanait jelen eladás tárgyát nem képező belsőségek kivételével, 316, azaz Háromszáztizenhatezer korona vételárért.

2. Vevő m. kir. államkincstár tartozik az első pontban megállapított 316.000 korona vételárból 13.502 korona 58 fillért, azaz Tizenháromezerötszázkettő korona 58 fillért jelen szerződés keltétől számított 20 nap alatt a marosludasi m. kir. adóhivatalnál eladónak bélyegtelen nyugtája ellenében kifizetni. Tartozik továbbá a vevő m. kir. államkincstár a megvett ingatlanokra az 1889. évi 2522. tkvi számú végzéssel

a Magyar Jelzálog Hitelbank javára 55.000 frt és járulékai erejéig bekebelezett záloglevélkölcsönnek eddig még le nem törlesztett részét és járulékait ugyancsak ezen szerződés keltétől számított 20 nap alatt kifizetni.

Végül tartozik vevő m. kir. államkincstár a vételárból még fenmaradó 206.000 korona, azaz Kettőszázhatezer korona után, 1901. évi január hó 1-től kezdve eladónak haláláig félévenként előre minden év január hó 1-én és julius hó 1-én 5150 korona, azaz Ötezeregyszázötven koronát a marosludasi m. kir. adóhivatalnál eladónak bélyegtelen nyugtája ellenében kifizetni; a folyó évi január hó 1-én már esedékessé vált első részletet jelen szerződés keltétől számított 20 nap alatt.

Köteles továbbá a m. kir. államkincstár eladónak halála után 206.000 azaz Kettőszázhatezer koronát telepítési czélokra fordítani, jelesen köteles ezen 206.000 koronából telepítési czélokra az ország Erdély részében a mezőségen birtokot vásárolni és ezen birtok jövedelmét alapszerűleg kezelve, minden 20 évben ismét csak telepítési czélokra felhasználni.

Kiköti továbbá eladó, hogy a jelen szerződés tárgyát képező ingatlanokon az állam által a mezőszengyeli határ közelében létesítendő telepítvény Eczken-telepnek vagy Eczken-falvának, a Fundetura dülőben eszközlendő telepítés pedig Mező-Albisnak neveztessék el.

3. Eladó jelen szerződéssel eladja a m. kir. államkincstárnak az ide fűzött leltárban feltüntetett állatokat, terményeket és gazdasági eszközöket, továbbá átengedi a különfélék rovata alatt felsorolt követeléseit összesen 42.539 korona 69 fillér, azaz Negyvenkettőezerötszázharminczkilencz korona 69 fillér értékben, mely összeg vevő által a második pontban megállapított módozatok szerint a marosludasi m. kir. adóhivatalnál kifizetendő.

4. Az ingatlanok összes hasznai és jövedelmei folyó évi január hó 1-étől kezdve a m. kir. államkincstárt illetik meg, viszont az ingatlanokra eső összes adók és bármi néven nevezendő közterhek, valamint tűzkárbiztosítási díjak és cselédbérek, nemkülönben az ingatlanokat érhető bármely esélyek a mondott naptól kezdve a kincstárt terhelik.

5. Eladó kijelenti, hogy az eladott ingatlanok Fundetura nevü részéből összesen mintegy 500 katasztrális hold 1902. évi április 24-éig terjedő időre a következő marosludasi lakosoknak vannak haszonbérbe adva, u. m.: Berár Vaszilikának 160 korona évi bérért, Hermán Gavrillának 250 korona évi bérért, Flora Vaszilikának 1360 korona évi bérért, Muntyán Todornak 500 korona évi bérért, Komán Vaszi és Serbán Todornak 600 korona évi bérért, Csekelesán Tanásziának 600 korona évi bérért, Hermán Juonnak 552 korona évi bérért, Delesán Dumitrunak 540 korona évi bérért, Kirilla Vaszilikának 600 korona évi bérért, Szucs Vaszilikának 370 korona évi bérért; eladó az imént említett haszonbérlőkkel kötött haszonbéri szerződésekben biztosított összes jogait és kötelezettségeit vevő m. kir. államkincstárra ezennel átruházza. A haszonbéreket eladó 1901 évi április 24-éig már felvevén, a kincstárt a haszonbéri szerződések szerint folyó évi ápril hó 24-én és szeptember 29-én esedékes haszonbéri részletek illetik csak meg.

6. Eladó ezennel beleegyezését adja, hogy jelen szerződés tárgyát képező ingatlanok egy, a m. kir. államkincstár nevére ujból nyitandó telekjegyzőkönyvbe tulajdonjogilag lejegyeztessenek, feltéve, hogy vevő eladónak nyugtájával igazolja, hogy ezen szerződés második és harmadik pontja szerint vevőnek kifizetendő 13.502 korona 58 fillér, továbbá 42.539 korona 69 fillér, valamint a folyó évi január hó 1-én esedékessé vált 5150 koronát, tehát összesen 61.191 korona 77 fillért kifizetett.

7. Jelen szerződés bélyegei nyugta és bármi néven nevezendő egyéb illetékei, végre a tulajdoni jog bekeblezésével járó költségek egyedül és kizárólag a m. kir. kincstárt terhelik. A kincstár által viselendők továbbá jelen szerződés második pontjának második bekezdésében az eladó javára életfogytiglan biztosított járadék után fizetendő összes állami, megyei és községi adók.

8. Szerződő felek kölcsönösen lemondanak az általános ausztriai p. törvénykönyv 934. §-ában gyökerező azon jogkövetkezményekről, hogy a félértéken aluli megkárosítás czímén a szerződést megtámadhassák vagy felbonthassák.

9. Az ezen jogügyletből eredő mindazon törvényes lépések, melyek megtételére a m. kir. kincstár mint felperes jogosítva van, egyedül az általa szabadon választandó s az 1868. évi LIV. t. cz., illetőleg az 1881. évi LIX., valamint az 1893. évi XVIII. és XIX. t.-cz. értelmében a sommás eljárásra illetékes biróságnál a per tárgyának értékére való tekintet nélkül sommás eljárás alá tehetők folyamatba, mig ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstár mint alperes jelentkezik, csakis a kolozsvári m. kir. kincstári ügyészség székhelyére illetékes biróság előtt az ügy természetének megfelelő eljárás szerint döntendők el.

10. Jelen szerződés eladóra nézve jelen szerződés aláirásával, a m. kir. államkincstárra pedig csak a földmívelésügyi m. kir. minister jóváhagyása után válik kötelezővé.

Mely ekként kötött és két eredeti példányban kiállított adásvevési szerződés mindkét fél által jól megértetvén és elfogadtatván, felolvasás után a megkeresett tanuk jelenlétében aláiratott azzal, hogy szerződés első pontjának utolsó sorában látható «ért» törlés, valamint a második pont negyedik sorában látható «ötszázkettő» beszurás szerződés aláirása előtt eszközöltetett.

Kelt Marosludason, 1901. évi február hó 23-án.

A m. kir. államkincstár képviseletében:

Eczken Sándor s. k.,
eladó.

Lovas Sándor s. k.,
min. osztálytanácsos, mint vevő.

Előttünk:

Darányi Béla s. k.,
mint tanu.

Dr. Lamos Kálmán s. k.,
mint tanu.

17651. szám. Jóváhagyom azzal, hogy a szerződés 6-ik pontja szerint teljesítendő fizetések összege 61.192, azaz: Hatvanegyezeregyszázkilenczvenkettő korona 27 fillér. Budapest, 1901 márczius 6-án. *Darányi* s. k.

Leltár

az Eczken Sándor birtokán talált állatoknak, terményeknek és gazdasági eszközöknek, továbbá eladó által felszámitott követeléseknek jegyzéke.

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		I. Állatállomány.		
1	36	Jármos ökör	290·—	10.440·—
2	12	4 éves tinó (tulok), ezek közül egy folyó évi február 21-én megdöglött	250·—	3.000·—
3	30	3 éves tinó (tulok)	180·—	5.400 —
4	26	2 éves tinó (tulok)	140·—	3.640 —
5	1	2 éves tinó, bal szarva eltörve	90·—	90·—
6	5	Egy éves ökörborju (ezekből egy az udvarban)	70·—	350·—
7	8	Tehén (1 drb az udvarban és egy tehén alatt egy szopó ökörborju)	170·—	1.360·—
8	5	3 éves üsző	130·—	650·—
9	7	2 éves üsző	120·—	840·—
10	1	Egy éves üsző	60·—	60·—
11	3	Nagy bivalytehén (egy az udvarban) ..	170·—	510·—
12	1	2 éves bivalyüsző	150·—	150·—
13	1	Egy éves bivalyüsző...	64·—	64·—
14	1	Egy bivalyökörborju (bent az udvarban)	40·—	40 —
15	2	Anyakancza (bent az udvarban)	250·—	500·—
16	1	Öt éves kancza csikó (bent az udvarban)	600·—	600·—
17	1	Négy éves kanczacsikó (bent az udvarban	400·—	400·—
		Állatállomány összesen ...		28.094·—

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		II. Termények.		
18		A kasokban levő csöves tengeri eladónak tulajdona. Ezen tengerit eladó fogja a kincstár morzsológépjén saját költségén lemorzsoltatni, ellenben a kincstár köteles a szemes tengerit folyó évi május hó végéig eladónak marosludasi maktárába szállítani. A tengericsutka a kincstáré marad. A morzsolásnál szükséges felügyelet tekintetében az eladó igénybe veheti az ottani tanyás gazdát, azonban a kincstár a tengeriért semmiféle szavatosságot nem vállal.		
19		102 kat. hold buza- és rozsvetés (20 hold 3-szori szántás, 30 hold 2-szeri szántás, 52 hold 1-szeri szántás, ebből 24 hold buza, 78 hold rozs	20·—	2.040 —
20		15 karó széna a tanyán...	200·—	3.000·—
21		12 karó széna a fundaturában...	160·—	1.920 —
22		4942 kalangya szalma	0 30	1.482·60
23		Tengeriszár 80 kat. holdról	3·—	240·—
		Termények összege ...		8.682·60
		III. Gazdasági eszközök a tanyán.		
24	1	Mezőre járó sárga szekér, 2 bőrüléssel (az udvarban)	200·—	200·—
25	1	Egy pár komplett kulcsos hám istrángokkal	60·—	60·—
		Átvitel		

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		Áthozat		
26	6	Béresszekér (két tézsla, három vasalt járom, hat járompálcza, 3 járomszeg, oldalrudak, vendégcsatlók, hosszu lánczokkal, 4 deszka 2 fenékkel, szoritórud szekerenként)	120·—	720·—
27	1	Darab rezerva béresszekér 1 járommal, 2 vas járompálcza 1 járomszeggel ...	80·—	80·—
28	3	Uj ökörszán	10·—	30·—
29	3	Reserva tézsla a 3 boronához ... — ...	—	5·—
30	1	Henger fából, vasalva, ruddal	11·—	11·—
31	6	Hármas eke, Nicholson-féle 2—2 vassal	100·—	600·—
32	6	Sakk-féle egyes eke 2—2 vassal D. M. 10 jegyü	50·—	300·—
33	1	Hármas vasborona 3 tagu	40·—	40·—
34	3	Uj faborona	12·—	36·—
35	1	Morzsológép járgánynyal (szijjal és rezerva alkatrészek az udvarban) ...	400·—	400·—
36	1	Suttleworth-féle szénagereblye	160·—	160·—
37	2	Kézi vetőgép	4·—	8·—
38	6	Kasza, 6 drb kapa, 6 drb lapát ... ... 3 kaszaverő eszköz	—	16·—
39	1	Répavágó, Kühne-féle ... ... —	14·—	14·—
40	1	Targoncza	6·—	6·—
41	6	Lajtorja, új	2·40	14·40
42	1	Sztina 9 fejü kapuval (juhászhajtó karámmal	70·—	70·—
43	3	Csengetyü, 2 kolomp, szijakkal	—	10·—
44	1	Köröm-harapófogó	3·—	3·—
45	1	Olajos petroleumbádog	1·60	1·60
		Átvitel		

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		Áthozat		
46	2	Gyalu, 2 fúró, 2 véső, 1 fűrész	—	4·—
47	2	Földvágó csákány és egy ásó	1·20	2·40
48	1	Francia kulcs	5·—	5·—
		Tanyán levő gazdasági eszközök összesen		2796·40
		IV. Gazdasági eszközök az udvarban.		
49	6	Részben új, részben használt vasalt kerék...	6·—	36·—
50	1	Friedländer Frank-féle 2 hengerü trenör	160·—	160·—
51	1	Nicholson-féle nagyrosta, mindenféle lemezekkel ellátva	90·—	90·—
52	1	Lóhermagválogató, Thalmayer-féle ...	44·—	44·—
53	100	Uj zsák, Eczken-bélyeggel ellátva... ...	0·70	70·—
54	6	Vízmentes szekérponyva	12·—	72·—
55	1	Tizedes mérleg 55 kilogramm súlyokkal	60·—	60·—
56	1	Tizedes mérleg (kantármérleg)...	16·—	16·—
57	2	Hatvan vedres hordó, 1 vizes kád, 2 drb ötvedres átalag	—	44·—
58	5	Rézüst	6·—	30·—
59	2	Tölgyfából készült ebédhordó-dézsa fedéllel	8·—	16·—
60	2	Vasabroncsos vízmerítő veder	1·—	2·—
61	1	Igásló-szekér	50·—	50·—
		Gazdasági eszközök az udvarban összesen		690·—

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		V. Különféle követelések.		
		Az összes cselédek Szent-György napig ki lévén fizetve, eladónak megtérítendő:		
62	1	Gazdának egy harmad esztendőre eső bére		160·—
63	1	Gulyás $^1/_3$ esztendőre eső bére		120·—
64	6	Béresnek $^1/_3$ esztendőre eső bére... ...	90·—	540·—
65	2	Hajtónak 1—1 kat. holdnyi őszi vetés (mit learathatnak)	—	—
66	1	Kocsisnak 1 hold tengerivetés...		
67	1	Darabontnak $^1/_2$ hold tengerivetés ...	—	—
68	1	Kocsisnak márczius és április havára eső bér és koszt fejében...	46·—	92·—
69		Tűzbiztosítás (az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnál 24240 frt erejéig 1903. deczember 31-ig fennálló ügylet alapján eladó kifizetett 1901. év deczember 31-ig		222·19
70		A Magyar Jelzálog Hitelbanknál fennálló kölcsön után eladót megillető biztosíték		1.000·—
71		Ennek 1900. évi november hó 1-én lejárt szelvénye (eddig fel nem véve)		22.50
72		Tanyai gazdának cselédek felfogadása végett kiadott előleg		120.—
		Különféle követelések összesen		2.276·69

Folyó szám	Darab szám	Leltári tárgy megnevezése	Becsár egyenként	Becsár összesen
		Összesítés:		
		I. Állatállomány		28.094·—
		II. Termények		8.682.60
		III. Gazdasági eszközök a tanyán		2.796·40
		IV. Gazdasági eszközök az udvarban...		690.—
		V. Különféle követelések		2.276·—
		Összesen ...		42.539·69

azaz Negyvenkettőezerötszázharminczkilencz korona 69 fillér a számítási hibák kiigazíthatásának fentartása mellett.

Kelt Marosludason, 1901. évi február hó 23-án.

A m. kir. államkincstár képviseletében:

Eczken Sándor s. k.,
eladó.

Lovas Sándor s. k.,
min. osztálytanácsos, mint vevő.

Előttünk:

Darányi Béla, s. k.,
mint tanu.

Dr. Lamos Kálmán s. k.,
mint tanu.

8.

A marosludasi telepítési okirat.

Telepítési okirat.

A magyar kir. földmívelésügyi minister a Torda-Aranyos vármegyében a Marosludas és Marosbogát községek határaiban fekvő 3722 $\frac{1444}{1600}$ hold területű kincstári birtokon az állam által eszközlendő telepítés tervét és föltételeit következőleg állapította meg:

1.

A telepítés Marosludas községnek hozzátelepítés által való megnagyobbítását czélozza.

2.

A telepítési terület 3722 $\frac{1444}{1600}$ k. hold.

3.

A telepítési területből az 1894: V. t.-cz. értelmében ingyen, illetve vételárfizetés kötelezettsége nélkül átengedtetnek:

a) az állami iskola belsősége	1	k. h.	1245	□ öl.
b) 4 állami tanyai iskola belsősége ...	2	«	800	«
c) az állami kisdedóvoda belsősége ...	—	«	1429	«
d) a templom belsősége	—	«	344	«
Átvitel	5	k. h.	618	□ öl.

	Áthozat	5	k. h.	618	□ öl.
e)	4 állami tanyai iskola külsősége ...	24	«	—	«
f)	templomföldek	20	«	—	«
g)	lelkészek illetményföldjei	60	«	—	«
h)	kántortanítók «	10	«	—	«
i)	községi czélokra:				
	1. faiskolák	2	«	—	«
	2. kenderáztató	1	«	—	«
	3. dögterek	1	«	570	«
	4. agyaggödrök és homokbányák ...	5	«	1019	«
	5. nemesfűz-telep	3	«	—	«
	6. epreskertek	12	«	915	«
	7. a községi vagyon gyarapítására 10 k. h. jegyzői illetményfölddel együtt	42	«	422	«
j)	utak, utczák és haszonvehetetlenek	119	«	1400	«
	összesen:	307	k. h.	144	□ öl.

4.

A 3. pont szerint kijelölt területeket és azok jövedelmét a kincstár kezeli mindaddig, a mig a szóban levő birtoktestek tulajdonjoga telekkönyvileg a község, illetve az egyházközség javára be nem kebeleztetik, illetőleg a kulturális intézeteket az illetékes hatóságok át nem veszik. Addig a kezelés és a jövedelem hovafordítási módjának meghatározását a kincstár magának tartja fenn és abba beavatkozni, vagy a leszámolást kifogásolni sem a telepeseknek, sem az alapok leendő tulajdonosainak joguk nincsen.

5.

A 3. pontban felsorolt területen felül levő 3415 k. hold 1300 □ ölből földmíves-gazdák részére 141 telephely alakíttatik és pedig 20 belső telephely a marosbogáti kincstári birtokon, 70 külső tanya-telephely a gróf Andrássy-telepen, 25 külső tanya-telephely az Eczken-telepen és 26 külső tanya-telephely a Mező-Albis-telepen.

Egy belső telephely 20 k. hold 800 □ öl. Ebből:

a) beltelek lakóházzal együtt	1	k. h.	—	□ öl.
A lakóházat a kincstár készíttette el a feltöltés s a belső berendezés kivételével.				
b) káposztás	—	«	1400	«
c) szántóföld rendszerint egy tagban	14	«	—	«
d) rét	1	«	—	«
e) szőlőföld	—	«	800	«
f) közös osztatlan legelő	2	«	200	«
g) közös osztatlan erdő	1	«	—	«
összesen:	20	k. h.	800	□ öl.

Egy külső tanya-telephely a gróf Andrássy-telepen 24 k. hold. Ebből:

a) tanyatelek lakóházzal együtt, szántóföld és rét rendszerint egy tagban	18	k. h.	800	□ öl.
A lakóházat a kincstár készíttette el a feltöltés és belső berendezés kivételével.				
b) szőlőföld	—	«	800	«
c) közös osztatlan legelő	3	«	600	«
d) közös osztatlan erdő	1	«	1000	«
összesen:	24	k. h.	—	□ öl.

Egy külső tanya-telephely az Eczken-telepen 22 k. hold. Ebből:

a) tanyatelek lakóházzal együtt, szántóföld és rét rendszerint egy tagban	16	k. h.	800	□ öl.
A lakóházat a kincstár készíttette el a feltöltés és belső berendezés kivételével.				
b) szőlőföld	—	«	800	«
c) közös osztatlan legelő	3	«	600	«
d) közös osztatlan erdő	1	«	1000	«
összesen:	22	k. h.	—	□ öl.

Egy külső tanya-telephely a Mező-Albis telepen 27 k. hold. Ebből:

a) tanyatelek lakóházzal együtt, szántóföld és rét rendszerint egy tagban	21	k. h.	—	□ öl.
A lakóházat a kincstár készíttette el a feltöltés és belső berendezés kivételével.				
b) szőlőföld	—	«	800	«
c) közös osztatlan legelő	3	«	1400	«
d) közös osztatlan erdő	1	«	1000	«
összesen:	27	k. h.	—	□ öl.

6.

A telepeseket a m. kir. földmívelésügyi minister fogadja be.

Telepesnek csak olyan magyar állampolgár fogadtatik be, a kinek a befogadás idejében ingatlanokban, gazdasági élő és holt felszerelésben, valamint készpénzben összesen legalább 2000 korona értékü vagyona van.

7.

Rendszerint minden telepes csak egy telephelyet kap. Kivételnek azon folyamodókkal szemben lehet csak helye, a kik több telephely megszerzésére és felszerelésére szükséges vagyonnal bírnak és a többi telephelyeket felnőtt fiaik vagy vejeik részére kivánják megszerezni.

8.

Azt, hogy a kijelölt telephelyek közül a befogadott telepes melyiket kapja: sorshúzás határozza meg.

A sorshúzás a m. kir. kincstári telepkezelőség előtt Marosludason tartatik meg. Sorshúzáshoz csak az bocsáttatik, a kit a m. kir. földmívelésügyi minister telepesnek befogadott és a ki a marosludasi m. kir. adóhivatalnál, vagy a marosludasi m. kir. kincstári telepkezelőségnél 750 koronát biztosítékul letett és a ki a jelen telepítési okiratnak két tanu előtt történt aláírásával a telepítési feltételeket elfogadja és az okirat tartalmát magára kötelezőnek elismeri.

9.

Sorshúzás után a belsőség azonnal átadatik a telepesnek, a külsőség azonban csak a függő termés letakarítása után.

10.

A belsőséget .... év .... hó .... napjáig, a külső birtokot .... év .... hó .... napjáig köteles a telepes birtokba venni.

Ha a birtokbavételre kitűzött határidőt a telepes be nem tartja, akkor a telepes ezen okirattal szerzett minden jogait elveszti és az addig már netalán birtokba vett területet tartozik a telepes a kincstárnak birtokába bocsátani. Ennek megtörténte után a kincstár a biztosítékul letett 750 koronát visszaadja.

11.

A .... kat. holdat kitevő és az 5. pontban részletezett parczellákból álló .... számu .... telephely vételára a .... telepen a lakóházzal együtt .... korona. A telepes által a 8. pont értelmében letett 750 korona biztosíték a vételár résztörlesztésére fordíttatik. A .... korona vételárból ezek után a még ki nem fizetett .... korona után a telepes az első két évben évenként 2% kamatot, vagyis évenként .... koronát .... fillért, a harmadik évben 3% kamat, vagyis .... koronát .... fillért, a negyedik évtől kezdve pedig 50 éven át tőke és kamat fejében évenként .... kor. .... fillért fizet, mindenkor utólagosan, az év november hó 1-ső napján esedékes részletekben. Tartozik ezek szerint a telepes fizetni:

a) kamat fejében .... év november hó 1-ső napján .... koronát .... fillért, ... év november hó 1-ső napján .... kor. .... fillért és .... év november hó 1-ső napján .... koronát .... fillért;

b) tőke és kamat fejében .... év november hó 1-ső napjától kezdve 50 éven át minden év november hó 1-ső napján .... kor. .... fillért. Az első részlet

..........................év november hó 1-ső napján, az utolsó .... év november hó 1-ső napján esedékes.

Ha a telepes a megállapított részleteket nem fizeti meg pontosan az esedékesség napján, tartozik e naptól a tényleges fizetés napjáig számított 5%-os késedelmi kamatot is fizetni.

A telepesnek szabadságában áll rendkivüli törlesztést is teljesíteni. Rendkivüli törlesztés esetén tartozik a telepes ezen szándékát, valamint a befizetendő összeget és a fizetés határnapját előre bejelenteni, a midőn is a földmívelésügyi ministerium számvevősége fogja megállapítani, hogy a befizetendő összegből mennyi számolható el tőketörlesztésre és mennyi kamatra és hogy a további részletek mi módon törlesztendők. A belsőség, illetve külső birtok birtokbavételére a 10. pontban kijelölt határidő utolsó napjától kezdve, a belsőség, illetve külső birtok után járó összes állami, törvényhatósági és községi adókat és egyéb közterheket a telepes tartozik viselni.

12.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy az 5. pontban körülírt és a jelen szerződéssel eladott telephelyen fog lakni és gazdálkodni. A telepes kötelezi magát arra is, hogy a kincstár beleegyezése nélkül a telephelyet sem egészben, sem részben másnak, mint törvényes leszármazóinak vagy házastársának haszonbérbe vagy bérbe adni, használatra vagy haszonélvezetre átengedni nem fogja.

13.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a telephely elfoglalásától számított két év alatt a belsőségen a szükséges gazdasági épületeket felépíti, kutat ás, a belsőséget bekeríti, a belsőség megfelelő részét gyümölcsös és veteményes kertté átalakítja és abba legalább 20, a marosludasi kincstári telepkezelő által ajánlott nemü és faju nemes gyümölcsfát ültet, továbbá háza előtt az utczán a megállapítandó távolságban fákat ültet.

14.

A telepen levő összes épületeket az elégheto alkatrészek teljes értékéig a kincstár tömegesen biztosítja. A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a biztosítási díjnak az 5. pontban körülírt telephelyre eső és a kincstár által kiszámítandó részét a kincstár által meghatározandó esedékességi időpontban évente a kincstárnak megfizeti. A kincstár közvetítése a tűzkárbiztosításnál addig tart, míg a telepes a vételárt le nem fizette.

15.

Szerződő felek egyetértőleg abban állapodnak meg, hogy a vételár (11. pont) lefizetéséig az 5. pontban körülírt telephelyet tiltva van a kincstár beleegyezése nélkül jogügylet útján jelzálogjoggal megterhelni.

16.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a kincstár beleegyezése nélkül az 5. pontban körülírt telephely tulajdonát jogügylettel sem telekkönyvileg, sem telekkönyvön kivül — törvényes leszármazóit vagy házastársát kivéve — senkire át nem ruházza. Egyebekben az 1894 : V. t.-cz. 17. §-ának rendelkezései irányadók.

17.

A telepes kötelezettséget vállal arra, hogy a kincstár beleegyezése nélkül az 5. pontban körülírt telephelyet más telekkel sem gazdaságilag, sem jogilag nem egyesíti, úgyszintén arra is, hogy a kincstár beleegyezése nélkül a telephelyet sem gazdaságilag, sem jogilag részekre fel nem osztja.

18.

A kincstár az 5. pontban körülírt egész telephelyet visszavásárolhatja, ha a mindenkori tulajdonos:

1. a telephelyről 30 napnál tovább igazolatlanul távol van;

2. a 12., 13., 15. vagy 17. pontban körülírt kötelezettség bármelyike ellen vét;

3. bűntettért vagy nyereségvágyból eredő vétségért egy évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre jogerősen el lett ítélve;

4. magatartásával ismételt figyelmeztetés után a telep békéjét megbontja, vagy annak fejlődését akadályozza;

5. magyar állampolgárságát elvesztette;

6. a telephely megszerzéseért járó vételár után esedékes első két évi kamatokkal, vagy a további években vételár és kamatok fejében fizetendő járulékoknak legalább 2 évi részletével hátralékban van; végül

7. ha a telephely végrehajtási árverése el van rendelve.

19.

A visszavásárlás gyakorlása esetén a mindenkori tulajdonos köteles az 5. pontban körülírt telephelyet tartozékaival (1881: LX. t.-cz. 149. §. első bekezdése) együtt a visszavásárlási ár fejében a kir. kincstár tulajdonába és birtokába visszabocsátani. A függő termésre nézve az 1894: V. t.-cz. 19. §-a irányadó.

20.

Visszavásárlási árul szolgál a jelen telepítési okirat alapján a vételári tőke törlesztésére befizetett összeg.

Joga van azonban a kincstárnak a visszavásárlási ár gyanánt lefizetendő összegből a hátralékos vételár kamatait és késedelmi kamatait, a telepes helyett jelen szerződés alapján bármi czímen fizetett összegeket, így különösen a tűzkárbiztosítási díjakat, továbbá a telephelyre eső, a visszavásárlás idejében már esedékes, de még hátralékos adókat és egyéb közterhet is levonásba hozni. A telepes a telephelyre fordított bárminemü beruházás megtérítését nem követelheti.

21.

Ha az 5. pontban körülírt telephely többeknek közös tulajdona és a 18. pont alatt meghatározott valamely eset nem minden társtulajdonosra állott be, a visszavásárlási jog mégis az egész telephelyre nézve gyakorolható.

22.

A kincstár visszavásárlási joga ama naptól számított egy éven belül gyakorolható, melyen a visszavásárlásra jogosító eset tudomására jött.

23.

A kir. kincstár visszavásárlási jogát akként gyakorolja, hogy a mindenkori tulajdonossal szemben kinyilatkoztatja, miszerint a megjelölendő visszavásárlási oknál fogva az 5. pontban körülírt telephelyet visszavásárolja és a 20. pontban meghatározott visszavásárlási árt az illetékes biróságnál letétbe helyezi.

24.

A kincstárnak visszavásárlási joga csak az 5. pontban körülírt telephely tulajdonjogának az első telepes nevére való telekkönyvi bekebelezéstől számítandó 50 év elteltével szünik meg, akkor is, ha az 5. pontban körülírt telephely tulajdonának átruházása fejében kikötött vételár- és kamatkövetelés vagy a kincstár által a telepesnek a telepítésből kifolyólag hitelezett más összeg a határidő eltelte előtt egészen ki lenne fizetve. Ellenben ha az 50 év letelte után a mindenkori tulajdonos akár a vételárral és kamatokkal, akár a telepítésből kifolyólag más összeggel még tartoznék a kincstárnak, a visszavásárlási jog e tartozás kiegyenlítéséig a kikötött 50 éven túl is érvényesíthető.

25.

A telepes ezennel beleegyezését adja ahhoz, hogy a 18., 19., 20., 21., 22., 23. és 24. pontok rendelkezéseivel körülírt visszavásárlási jog és a 15. pontban körülírt megterhelési tilalom, továbbá az 1894 : V. t.-cz. 17. §-ában

körülírt elővásárlási jog az 5. pontban körülírt telephely tulajdonjogának a telepes nevére való telekkönyvi bekebelezésével egyidejüleg a kincstár javára bejegyeztessék.

26.

Mihelyt a telekkönyv át van alakítva s az 5. pontban körülírt telephely az ujonnan nyitott telekkönyvbe bevezettetett s a telepessel a telekkönyvi állapotnak megfelelő szerződés is megköttetett, a telepes pedig a vételár első részletét (11. *b)* pont) a 8. pont szerint már lefizetett 750 korona biztosítékon felül lefizette, az 5. pontban körülírt telephely tulajdonjoga az 1894: V. t.-cz. 16-ik §-a értelmében telekkönyvileg a telepes nevére bekebeleztetik, de azzal egyidejüleg bekebeleztetik a telephelyre a telepesnek a még ki nem fizetett vételár és kamatai czímén fennálló tartozása iránti zálogjog is a kincstár javára, a mely zálogjog csak akkor fog töröltetni, ha a telepes a kincstárnak vele szemben járó minden követelését teljesen kifizette.

A telepes ezennel beleegyezését adja ahhoz, hogy ezen zálogjog a m. kir. kincstár javára bejegyeztessék. A telepes ezennel elismeri, hogy a kincstárnak joga van a telephelyre eső összes hátralékos adókat és közterheket, továbbá a kincstárnak a telepessel szemben a telepítésből kifolyólag fennálló egyéb követeléseit a telepes által a vételári tőkére és kamatra fizetett összegekből levonásba hozni.

27.

A kincstár és a telepes egyetértőleg abban állapodnak meg, hogy a jelen telepítési okiratból és a telepessel a telekkönyv átalakítása után megkötendő szerződésből eredő mindazon perek, a melyekben a kincstár mint felperes jelentkezik, — a mennyiben biróság választásának helye van, — a marosludasi kir. járásbiróságnál tehetők folyamatba, míg ellenben azon vitás kérdések, melyeknél a kincstár mint alperes jelentkezik, csakis a kolozsvári magyar kir. kincstári ügyészség székhelyére illetékes biróság előtt döntendők el.

28.

Ezen telepítési okirat tartalma a telepesre nézve az aláírás, a kir. kincstárra nézve pedig csak a m. kir. földmívelésügyi minister jóváhagyása után válik kötelezővé.

Kelt..

A kincstár képviseletében:

Ezennel kijelentem, hogy a jelen telepítési okiratban foglalt föltételeket ismerem, azokat elfogadom és az okirat tartalmát magamra nézve kötelezőnek elismerem.

Előttünk:

tanu. telepes.

tanu.

Kimutatás

a marosludasi és marosbogáti kincstári birtokokon alakított telephelyek vételáráról és a telepesek által fizetendő törlesztési részletekről.

Folyó szám	A telephely			A telepes által fizetendő									
	megnevezése	száma	vételára a lakóházzal együtt korona	a sorshuzás előtt		az első évben 2% kamat		a második évben 2% kamat		a harmadik évben 3% kamat		a negyedik évtől kezdve 50 éven át	
				K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1	Belső telep	1	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
2	«	2	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
3	«	3	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
4	«	4	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
5	«	5	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
6	«	6	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
7	«	7	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
8	«	8	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
9	«	9	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
10	«	10	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
11	«	11	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
12	«	12	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
13	«	13	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
14	«	14	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
15	«	15	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
16	«	16	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
17	«	17	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
18	«	18	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
19	«	19	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
20	«	20	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
21	gróf Andrássy-telep	1	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
22	«	2	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
23	«	3	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
24	«	4	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
25	«	5	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34

Folyó szám	A telephely megnevezése	A telephely száma	A telephely vételára a lakóházzal együtt korona	A telepes által fizetendő: a sorshuzás előtt K	f	az első évben 2% kamat K	f	a második évben 2% kamat K	f	a harmadik évben 3% kamat K	f	a negyedik évtől kezdve 50 éven át K	f
26	gróf Andrássy-telep	6	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
27	«	7	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
28	«	8	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
29	«	9	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
30	«	10	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
31	«	11	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
32	«	12	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
33	«	13	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
34	«	14	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
35	«	15	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
36	«	16	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
37	«	17	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
38	«	18	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
39	«	19	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
40	«	20	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
41	«	21	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
42	«	22	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
43	«	23	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
44	«	24	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
45	«	25	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
46	«	26	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
47	«	27	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
48	«	28	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
49	«	29	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
50	«	30	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
51	«	31	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
52	«	32	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
53	«	33	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
54	«	34	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
55	«	35	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78

Folyó szám	A telephely			A telepes által fizetendő									
	megnevezése	száma	vételára a lakóházzal együtt korona	a sorshuzás előtt		az első évben 2% kamat		a második évben 2% kamat		a harmadik évben 3% kamat		a negyedik évtől kezdve 50 éven át	
				K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
56	gróf Andrássy-telep	36	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
57	«	37	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
58	«	38	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
59	«	39	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
60	«	40	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
61	«	41	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
62	«	42	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
63	«	43	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
64	«	44	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
65	«	45	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
66	«	46	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
67	«	47	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
68	«	48	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
69	«	49	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
70	«	50	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
71	«	51	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
72	«	52	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
73	«	53	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
74	«	54	7000	750	—	125	—	125	—	187	50	242	91
75	«	55	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
76	«	56	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
77	«	57	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
78	«	58	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
79	«	59	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
80	«	60	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
81	«	61	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
82	«	62	8000	750	—	145	—	145	—	217	50	281	78
83	«	63	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
84	«	64	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
85	«	65	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34

Folyó szám	A telephely megnevezése	száma	vételára a lakóházzal együtt korona	A telepes által fizetendő: a sorshuzás előtt K	f	az első évben 2% kamat K	f	a második évben 2% kamat K	f	a harmadik évben 3% kamat K	f	a negyedik évtől kezdve 50 éven át K	f
86	gróf Andrássy-telep	66	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
87	«	67	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
88	«	68	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
89	«	69	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
90	«	70	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
91	Eczken-telep	1	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
92	«	2	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
93	«	3	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
94	«	4	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
95	«	5	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
96	«	6	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
97	«	7	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
98	«	8	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
99	«	9	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
100	«	10	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
101	«	11	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
102	«	12	7215	750	—	129	30	129	20	193	95	251	27
103	«	13	7215	750	—	129	30	129	20	193	95	251	27
104	«	14	7215	750	—	129	30	129	20	193	95	251	27
105	«	15	7215	750	—	129	30	129	20	193	95	251	27
106	«	16	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
107	«	17	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
108	«	18	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
109	«	19	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
110	«	20	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
111	«	21	7360	750	—	132	20	132	20	198	30	256	90
112	«	22	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
113	«	23	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
114	«	24	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
115	«	25	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12

Folyó szám	A telephely megnevezése	száma	vételára a lakóházzal együtt korona	A telepes által fizetendő a sorshuzás előtt K	f	az első évben 2% kamat K	f	a második évben 2% kamat K	f	a harmadik évben 3% kamat K	f	a negyedik évtől kezdve 50 éven át K	f
116	Mezőalbis-telep	1	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
117	«	2	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
118	«	3	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
119	«	4	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
120	«	5	7300	750	—	131	—	131	—	196	50	254	57
121	«	6	7300	750	—	131	—	131	—	196	50	254	57
122	«	7	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
123	«	8	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
124	«	9	7100	750	—	127	—	127	—	190	50	246	80
125	«	10	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
126	«	11	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
127	«	12	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
128	«	13	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
129	«	14	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
130	«	15	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
131	«	16	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
132	«	17	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
133	«	18	7700	750	—	139	—	139	—	208	50	270	12
134	«	19	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
135	«	20	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
136	«	21	7300	750	—	131	—	131	—	196	50	254	57
137	«	22	7300	750	—	131	—	131	—	196	50	254	57
138	«	23	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
139	«	24	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34
140	«	25	7300	750	—	131	—	131	—	196	50	254	57
141	«	26	7500	750	—	135	—	135	—	202	50	262	34

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Bevezetés	5
1. Szilágyi telepes község	36
2. Gombosi hozzátelepítés	56
3. Igazfalva nagyközség	68
4. Facseti hozzátelepítés	93
5. Temesrékási hozzátelepítés	108
6. Bálinczi hozzátelepítés	128
7. Monostori hozzátelepítés	141
8. Mosniczai hozzátelepítés	154
9. Nagysármási hozzátelepítés	174
10. Magyarnemegyei hozzátelepítés	201
11. Viczei hozzátelepítés	209
12. Karai hozzátelepítés	219
13. Marosludasi hozzátelepítés	235
14. Felsődetrehemi hozzátelepítés	271
15. Fehéregyházai hozzátelepítés	288
16. Stancsófalvai hozzátelepítés	300
Az 1894. V. törvényczikk a telepítésről	339
Okiratok	350
1. Az igazfalvi régi telepesekkel felvett telepítési okiratok	352
2. Az igazfalvi régi telepesekkel kötött adásvevési szerződés	357
3. A nagysármási régi telepítési okirat	364
4. Szilágyi telepes község telepítési okirata	374
5. Bálinczi telepítési okirat	384
6. A korai birtok adásvevési szerződése	394
7. Az Eczken Sándorral kötött örök adásvevési szerződés	401
8. A marosludasi telepítési okirat	411